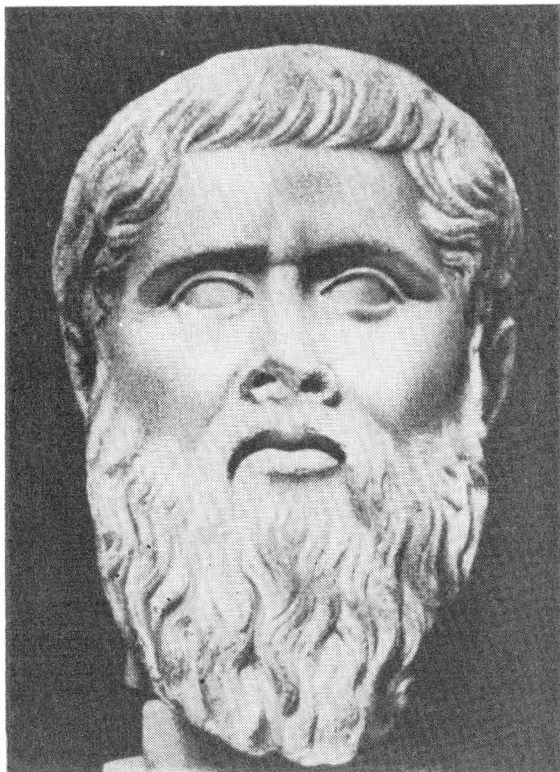
PLA-
TONAS

Valstybė

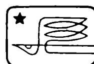

IŠ FILOSOFIJOS PALIKIMO

PLATONAS
(428/427—348/347 m. pr. m. e.)

Platonas
Valstybė

VILNIUS „MINTIS" 1981

IŠ SENOSIOS GRAIKŲ KALBOS VERTĖ
JONAS DUMČIUS

1F
Pl-31

0302010000

P $\frac{10501-232}{M851(08)-81}$ 47—81

PLATONO FILOSOFIJOS BRUOŽAI

Kūrybinga senovės graikų mintis jau iki Platono buvo sukūrusi teorijas, kurios iki šiol stebina problemų kėlimo drąsa. Graikai jau turėjo Heraklito, pitagoriečių, eléjiečių ir kitas filosofines mokyklas, kurių tolesnė raida atvėrė kelią filosofinių sistemų formavimuisi. Ilgai dominavęs gamtamokslinis pasaulio aiškinimas savo viršūnę pasiekė Demokrito materializme. Idealistinio mąstymo pradmenys atsiskleidė sofistų ir Sokrato filosofijoje. Juos išplėtojęs, Platonas sukūrė savo filosofiją — *objektyvųjį idealizmą*. Nuo tada filosofijoje ir atsirado Demokrito ir Platono linijos.

Platonas (428/427—348/347 m. pr. m. e.) ieškojo tiesos, gėrio, grožio ir kitų idealų, kurie jo filosofijoje yra glaudžiai susiję. Jie analizuojami pačiais įvairiausiais aspektais. Siekdamas tuos idealus pagrįsti teoriškai, Platonas ieškojo visuotinių stabilių pagrindų, kurie padėtų paaiškinti pasaulį, žmogų, pažinimą, gyvenimą. Bet Platono tarsi nedomino tai, ką jis matė. Mąstymo ir fantazijos galiomis jis kūrė abstrakčius idealus, o juos įgyvendinti patikėjo valstybei. Todėl visa Platono filosofija glaudžiai susijusi su valstybės teorija. Galima manyti, kad sudėtingus teorinius ieškojimus jis buvo pajungęs vienam tikslui — valstybės problemų sprendimui.

Valstybės reikalams graikai nebuvo abejingi ir iki Platono. Jie siūlė įvairias reformas, stengėsi taisyti tai, kas jiems atrodė negera. Tačiau Platonas reformomis nepasitenkino. Išnagrinėjęs visus jam žinomus valstybės tipus — timokratiją, oligarchiją, demokratiją ir tironiją,— jis atmetė juos kaip netinkamus ir sukūrė visiškai naują valstybės tipą, idealios valstybės modelį. Tai buvo pirmoji vientisa valstybės teorija, turėjusi didžiulę reikšmę tolesnei filosofijos raidai.

Platono filosofijos specifiką didele dalimi nulėmė konkreti istorinė situacija ir aplinka, kurioje jis gyveno. Visas Platono gyvenimas buvo susijęs su Atėnų miestu-valstybe,

jos iškilimu, klestėjimu ir smukimu. Gimė jis, kai graikų—persų karai (490—449 m. pr. m. e.) buvo sėkmingai baigti ir graikai, išsivadavę iš ilgai trukusios persų priespaudos, savo jėgas ir dėmesį galėjo skirti vidaus gyvenimui. Senieji ekonomikos ir kultūros centrai kolonijose — Miletas, Efesas ir kiti — buvo sunaikinti arba neteko pirmykštės reikšmės. Dabar iškilo metropolijos miestai — Korintas, Egina ir ypač Atėnai, kovų prieš persus hegemonas. Gyvenimas Atėnuose labai suintensyvėjo. Laisvasis atėnietis, kuris, kaip ir kiekvienas graikas, aktyviai dalyvavo visuomenės gyvenime ir valstybės valdyme, dabar jautė pareigą reprezentuoti ne tik Atėnus, bet ir visą Eladą. Atėniečiui jau nebepakako mokyklinių žinių, jo nebepatenkino ir gamtos filosofija. Į pasaulį jis dabar žvelgė per žmogų. Jis troško žinoti, kaip jam dera gyventi, kaip elgtis, kokia jo vieta valstybėje, ar gali jis pažinti pasaulį, žmogų ir koks to pažinimo tikslas. Atsakymą į šiuos klausimus mėgino rasti humanistinės krypties mąstytojai — sofistai. Keliaudami iš miesto į miestą, jie mokė graikus įvairiausių dalykų, bet visų pirma — mąstyti ir reikšti savo mintis, įtikinti ir pavergti klausytoją. To meto sofistai neabejotinai buvo švietėjai plačiąja šio žodžio prasme. Jie — Protagoras, Gorgijas, Prodikas ir kiti — žadino intelektualinį nerimą, skatino kultūros ugdymą. Ypač daug jie nusipelnė kalbos mokslams — gramatikai, stilistikai. Sofistai įžvelgė žodžio grožį ir galią. Mokėjimas tinkamai vartoti žodį sofistui buvo didžiausias gėris, suteikiąs ir laisvę, ir teisę valdyti kitus. Tačiau sofistai suabsoliutino žmogaus-individo galias, ir todėl jų mąstysenoje nuo pat pradžių buvo ryškus subjektyvizmas ir reliatyvizmas. Šios pakraipos švietėjus paprastai domino ne objektyvi tiesa, o nauda ir mokėjimas įtikinti. Todėl jie lengvai nukrypdavo nuo dalyko esmės. Aristotelis teigė, kad sofistų samprotavimuose dažniausiai vyraują atsitiktiniai dalykai, kuriuos jie iškelią vietoj esminių. Toks galvojimo būdas negalėjo užtikrinti, kad žmogus, išmokęs sofistikos, nepanaudos jos savanaudiškiems ir žemiems tikslams. Pražūtingos sofistikos galimybės ypač atsiskleidė Peloponeso karo metu (431—404 m. pr. m. e.), kai išryškėjo vergovinės santvarkos prieštaravimai, prislopinti taikos ir klestėjimo laikotarpiu. Naminio karo nelaimės neseniai buvusius galingus Atėnus smukdė ekonomiškai, politiškai, morališkai. Visuomeniniame gyvenime pradėjo įsigalėti tie, kurių noras patogiai įsikurti nustelbdavo sąžinę. Istorikai nurodo, kad tuo metu Atėnuose

kiekvienas, kuris bent trumpam pasijusdavęs stipresnis už kitą, manęs, kad jam nieko nesą negalima. Krašte viešpatavęs kyšininkavimas, išdavystės ir nepasitikėjimas. Dori ir sąžiningi žmonės buvę laikomi kvailiais, o triumfuojantys skriaudikai taręsi esą išminčiai. Klestinti demokratija užleidusi vietą nuolatiniam valdančiųjų partijų keitimuisi, kurį lydėjo teroro bangos. Visų tų blogybių šaltinis buvęs valdžios troškimas.

Platonas sielojosi dėl savo krašto negandų ir, ieškodamas jų priežasčių, priėjo išvadą, kad gyvenimą reikia organizuoti ir tvarkyti moksliškai. Jis ryžosi parodyti atėniečiams, kokia turėtų būti jų valstybė ir jos piliečiai. Iš tikrųjų tai buvo mėginimas gelbėti aristokratų (aristokratais Platonas vadino geriausius žmones ir piliečius) padėtį, teoriškai pagrindžiant jų ideologiją. Tam jis atidavė savo žinias ir gabumus. Tačiau ekonominė visuomenės struktūra, klasinis mąstytojo vienpusiškumas ir teorijos daugiaplaniškumas nulėmė jos utopiškumą ir tam tikrą prieštaringumą.

Aristokratų lūkesčiai ir jų gyvenimo suvokimas Platonui nebuvo svetimi — pats buvo kilęs iš labai senos aristokratų giminės: Platono tėvas Aristonas — legendinio karaliaus Kodro ainis, artimas Perikliui, motina — garsiojo įstatymų leidėjo Solono giminaitė. Berniukui buvo duotas senelio Aristoklio vardas. Platonas — tai slapyvardis (gr. πλὰτος — „platumas"). Taip jį pavadino gimnastikos mokytojas, o gal Sokratas dėl to, kad buvo gražiai ir stipriai sudėtas, plačių pečių ir krūtinės. Nuo pat vaikystės Platonas buvo rūpestingai auklėjamas ir mokomas. Ir gabumų jam netrūko — buvo gabus gimnastikai, muzikai, tapybai, literatūrai... Poetu jis liko visą gyvenimą. Filosofinėje kūryboje Platonas nuolatos vartojo palyginimus, analogijas, mitinius įvaizdžius, suteikdamas jiems simbolinę prasmę. Jaunuolis greičiausiai ir rengėsi tapti poetu ar valstybės vyru. Tačiau dvidešimties metų Platonas atsitiktinai sutiko Sokratą, kurį K. Marksas pavadino „filosofijos įsikūnijimu". Sokratas ir išsigimusios sofistikos laikais gyveno taip, kaip mokė. Lydimas jaunų vyrų — savo šalininkų,— ir aikštėse, ir gatvėse, ir bičiulių namuose jis su kiekvienu norinčiu (nes ir turtuoliui, ir vargšui vienodai leidęs klausinėti, atsakinėti arba klausytis) aiškinosi, kas yra gėris, grožis, teisingumas, valstybė, koks turi būti valstybės vyras ir t. t. Sokratas reikalavo, kad žmonės suprastų vartojamų žodžių reikšmę ir prasmę, o tai įmanoma

tik suvokus dalyko esmę. Platoną sužavėjo Sokrato teorija ir gyvenimo principai. Paskutiniuosius devynerius metus iki Sokrato mirties jis buvo vienas iš artimiausių Sokrato bičiulių ir klausytojų.

Tragišką Sokrato mirtį Platonas išgyveno skaudžiai. Po mokytojo mirties, matyt, susidarius tam tikrai politinei situacijai, Platonas išvyko iš Atėnų ir dvylika metų keliavo po pasaulį, bendraudamas su kitų kraštų mokslininkais, gilindamas savo žinias. Jis pabuvojo Megaroje, kur Euklidas, subūręs Sokrato šalininkus, įkūrė Megaros mokyklą, ir susipažino su jos filosofija, griežtai skyrusia sąvokinį pažinimą nuo jutiminio. Egipte Platonas domėjosi visuomenės susiskirstymu į kastas, darbo pasidalijimu ir t. t. Italijoje jis gilinosi į elėjiečių racionalizmą ir pitagoriečių teorijas, žavėdamasis matematiniu galvojimo būdu. Kai kurie minėtų teorijų motyvai aptinkami ir Platono filosofijoje.

387 m. pr. m. e., būdamas jau keturiasdešimties metų, Platonas sugrįžo į Atėnus ir Akademo miškelyje įkūrė filosofijos mokyklą — *Akademiją*, su kuria susiejo tolesnį savo gyvenimą. Šeimos jis nesukūrė, bet vienišas nebuvo: apsuptas mokinių ir vienminčių, jų garbinamas ir net dievinamas, jis gyveno iki gilios senatvės, visiškai atsidavęs filosofijai.

Platono veikalai, laimingai susiklosčius aplinkybėms, išliko visi. Mėgstama jo veikalų forma — dialogas. Dialoguose dalyvauja konkretūs, dažniausiai istoriniai, asmenys. Kiekvienas iš jų gina savo pažiūras, priešpastatydamas jas savo priešininko teiginiams. Platonas neapsiriboja vien savo laikotarpiu: jis žvelgia toli į praeitį, kritikuoja viską, ko pats nepripažįsta, ir gina visa tai, kur įžvelgia savo pažiūrų šaltinį. Be to, remdamasis susintetintais analizuojamų problemų duomenimis, Platonas žvelgia į ateitį: jis prognozuoja, kuria idealius modelius, kuriuos taiko pasauliui ir žmogui.

Dialoguose Platonas dažniausiai naudojosi Sokrato klausimų—atsakymų metodu, kurį jis mėgino suderinti su plačiu savo filosofijos užmoju. Sokrato metodas visų pirma reikalavo tiksliai formuluoti klausimą, atsakymas į kurį iš dalies paaiškintų tiriamąjį objektą ir suponuotų tolesnę jo analizę. Platonas nė vienos problemos nesprendžia iki galo iš karto. Jis formuluoja ją ir susieja su daugeliu kitų problemų. Toks tyrimo būdas reikalauja nuolatos sugrįžti prie to, kas jau buvo nagrinėta, kad į tą patį dalyką būtų galima pažvelgti kitame kontekste, kitu aspektu. Todėl terminai ir

sąvokos čia ne visada vienareikšmiai. Jų turinys keičiasi, darosi skirtingas, o kartais net priešingas ar prieštaringas. Platono filosofija — nuolatinis ieškojimas, nuolatinė kūryba, kurią sąlygoja priešybių įžvelgimas, jų vienijimas, visumos skaidymas ir dalių jungimas, sintetinimas. Platonas tiesos ieško mąstydamas. Jis derina, skaido, analizuoja ir sintetina grynas sąvokas. Juslėmis gauti duomenys, Platono nuomone, tam tik kliudytų. Siela „geriausiai mąsto tada, kada jai nekliudo nė vienas iš pojūčių ar jausmų — nei girdėjimas, nei regėjimas, nei nuliūdimas, nei koks džiaugsmas, bet kai ji daugiausia susitelkia savyje" [1].

Šį sąvokų derinimo ir jų analizės būdą, kuris parodo, kad sąvokos yra viena su kita susijusios, viena kitą sąlygoja, papildo ir viena į kitą pereina, Platonas vadino *dialektika*. Dialektika jam — tai įrankis, padedąs apvalyti sąvokas nuo jutiminės ir atsitiktinės medžiagos, išgryninti jas, padaryti tinkamas pažinimui ir mąstymui. Susieta su įvairiomis mokslų dalimis, ji turėtų būti ne kas kita, kaip filosofija, kuri, pagal Platono interpretaciją, turinti tendenciją išsikristalizuoti į savarankišką mokslą. To mokslo objektas turėtų būti idėjos, o metodas — sąvokų derinimas. Neabejotina, kad Platono keltas mąstymo autonomijos reikalavimas, racionalistinis sąvokų derinimas, susiejant jas su visomis filosofijos dalimis, įžvelgiant prieštaravimus ir ieškant būdo jiems įveikti bei suderinti, turėjo įtakos vėlesniems dialektikams, tarp jų ir G. Hėgeliui. Pasitelkęs dialektiką, Platonas toli pažengė teorinio mąstymo srityje, iškeldamas proto, mąstymo reikšmę pažinimui, parodydamas, kad mąstymas kokybiškai skiriasi nuo jutiminio pažinimo. Remdamasis tais pačiais dialektikos principais, Platonas kūrė ir valstybės teoriją.

Filosofijos istorijoje įsigalėjusi nuomonė, kad Platono filosofijos pagrindą sudaro idėjų teorija. Tačiau išaiškinti, kaip Platonas suprato idėją, nėra paprasta, ir filosofijos istorikai ją interpretuoja nevienodai. Išbaigtos idėjos sampratos jis niekur nepateikia, be to, sąvokas ειδος ir ιδεα, kuriomis dažnai žymi idėjas, vartoja nevienareikšmiškai. Platono idėjas galima aiškinti įvairiais aspektais: loginiu-gnoseologiniu, ontologiniu, etiniu, estetiniu ir kitais. Visi šie aspektai susipynę, vienas kitą sąlygoja ir papildo, sudarydami neišardomą vienumą.

Platonas teigia, kad, priešingai negu materialius daiktus, kuriuos galima matyti ir liesti, idėjas galima suvokti tik pro-

---

[1] *Platonas.* Dialogai.— V., 1968, p. 158.

tu [2]. Vadinasi, loginiu-gnoseologiniu aspektu idėja — tai gryna mintis, loginė abstrakcija, apimanti vienarūšių objektų aibę. Šia prasme kiekviena loginė giminė ir loginė rūšis, pagaliau ir kiekviena sąvoka yra idėja. Visos idėjos sudaro loginę sferą, idėjų pasaulį, kuriuo Platonas remiasi, aiškindamas bet kurį reiškinį.

Platonui ne mažiau svarbus ir ontologinis idėjos aspektas, kuriam tarsi pajungiami visi kiti. Platono idėja — tai savarankiška, nuo daiktų nepriklausoma būtis. Jis ją vadina „tikrąja būtimi" [3]. Tai jau ne žodis ir ne sąvoka. Ontologiniu požiūriu idėja Platonui yra savarankiška esmė, mintimi ieškoma tobulybė, kurioje dialektiškai jungiasi į visumą galimi apibrėžimai ir santykiai. Priešingai pojūčiams, kurie yra painūs, nestabilūs ir netobuli, idėja, anot Platono, yra gryna, vienalytė „ir niekuomet niekur jokiu būdu nesikeičia" [4]. Daiktų atžvilgiu idėja transcendentiška ir pirminė. Tik jos dėka daiktai yra tuo, kuo jie yra. Idėja — tai tarsi daikto modelis, jo siekiamas tikslas, jo vertinimo kriterijus. Štai, pavyzdžiui, kaip Platonas aiškina *grožio* idėją, kurią jis nagrinėja „Puotoje", „Fedone", „Timėjuje" ir kituose dialoguose: pasaulyje yra daug gražių dalykų, tačiau kas yra grožis pats savaime? Konkretus grožis — nei graži mergina, nei graži lyra, nei gražus ąsotis — jo nepaaiškina. Konkretus grožis santykinis ir praeinantis. O Platonui rūpi amžinas ir nepriklausomas grožis, tas, kurio dėka tampa gražu visa, su kuo tik jis susyja,— „akmuo ir medis, žmogus ir dievas, kiekvienas veiksmas ir kiekvienas žinojimas" [5]. Tą amžiną savarankišką grožį Platonas ir vadina grožio idėja. Ji apima visa, kas gražu. Ji yra konkretaus grožio priežastis ir tikslas, jo vertinimo kriterijus.

Panašiai Platonas aiškino ir kitas idėjas. Yra dideli, yra lygūs daiktai, bet yra ir didumo bei lygybės idėjos. Taip pat ir judėjimo, spalvos, garso, pagaliau tiesos, gėrio ir daugelis kitų idėjų. Šioms nuo daiktų abstrahuotoms bendrybėms Platonas pripažįsta savarankišką egzistenciją. „Bet argi į tai nepanašus (*visiškai* panašus) šiuolaikinis idealizmas, Kantas, Hegelis, dievo idėja? Stalai, kėdės ir stalo bei kėdės *idėjos;* pasaulis ir pasaulio idėja (dievas)" [6],— rašė V. Leninas.

[2] Žr. *Платон.* Сочинения в трех томах.— М., 1970, т. 2, с. 416.
[3] *Platonas.* Dialogai, p. 158.
[4] Ten pat, p. 182—183.
[5] *Платон.* Сочинения в трех томах.— М., 1970, т. 1, с. 167.
[6] *Leninas* V. Raštai.— V., 1960, t. 38, p. 358.

Idėjų, pagal Platoną, yra daug. Visos jos susijusios pagal subordinacijos principą ir sudaro specifinę sferą, kurią Platonas ir laikė tikrąją būtimi. Idėjų hierarchijos viršūnėje yra *absoliutaus gėrio* idėja. Jai pajungtos visos kitos idėjos, ji yra pažinimo, visos esaties tikslas. Tačiau kas yra gėris? Kaip jį apibrėžti? Ir pats Platonas abejojo, ar galima apibrėžti gėrį, nes kiekviena siela „nujaučia, kad yra kažkas, bet nesupranta ir nemoka apibrėžti, kas tai" [7].

Bendriausia prasme gėrį, matyt, galima būtų suprasti kaip žinojimą, protą. Tačiau jis gali reikšti ir tiesą, grožį, teisingumą. Gėrį Platonas lygino su saule ir šviesa. Panašiai kaip reiškinių pasaulyje niekas negali egzistuoti be šilumos ir negali būti skiriama be šviesos, taip esmių pasaulyje gėris sąlygojąs jų būtį ir jų pažinimą. Saulė Platonui tampa gėrio ir grožio, daiktų matymo ir pažinimo, pagaliau kiekvienos gyvybės šaltiniu. Antikoje tai nebuvo nauja mintis. Ir iki Platono filosofai tvirtino, kad šviesa ir šiluma (ją dažnai vadindavo tiesiog ugnimi) yra visos esaties pagrindas. Ji sukuria gyvybę, ją palaiko ir sudaro jai būtinas sąlygas. Be to, ji suteikia galimybę matyti ir būti matomam. Todėl Platonas ieškojo analogijos tarp šviesos ir gėrio. Gėris — taip pat šviesa. Tačiau tai šviesa, kurią suvokia žmogaus siela, protas. Platono filosofijoje gėris yra visų žemesnių jam subordinuotų idėjų šaltinis; jis — žinojimo, tiesos, grožio principas ir galutinis tikslas, „viso to, kas teisinga ir gražu, priežastis" [8]. Tačiau pats gėris neapibrėžiamas, nepriklausomas ir atskirybių atžvilgiu transcendentiškas.

Už idėjų transcendentiškumą, jų nepriklausymą nuo daiktų Platonas buvo bene daugiausia kritikuotas. Jau Aristotelis nurodė, kad idėjų savarankiškumo suabsoliutinimas esąs gnoseologiškai nepagrįstas, kad esmės negalima atskirti nuo to, kieno esmė ji yra. Toks svarus Aristotelio argumentas griauna ne tik Platono teorijos, bet ir apskritai idealizmo pagrindus.

Tačiau Platono filosofijoje idėjų transcendentiškumą, matyt, ne visada reikėtų suprasti tiesiogiai. Platono idėja yra daiktą kuriantis modelis, jo konstravimo metodas. Būdama kuriančiuoju modeliu, idėja tampa ir daikto priežastimi, ji tarsi susijungia su daiktu ir skatina jį siekti tobulumo arba — jei idėjos aktyvumą nustelbia kita, stipresnė, jėga —

---

[7] Žr. šios knygos p. 236.

[8] Ten pat, p. 247.

tolti nuo jo. Todėl net ir Platono dialektikos požiūriu idėjų transcendentiškumas ir imanentiškumas yra dvi priešybės, kurios viena kitą sąlygoja, papildo ir netgi pereina viena į kitą.

Esaties kūrimo procese idėjai Platonas teikia prioritetą. Ji yra kuriančioji jėga, kurioje dialektiškai jungiasi kūrybos planas, modelis, kūrimo aktas ir šio akto atlikėjas — kūrėjas. Idėja — aktyvus kūrimo veiksnys. Ją Platonas vadino *tėvu*. Idėjos priešybė yra *materija*, kurios vaidmuo šiame procese yra antraeilis, pasyvus. Ji tik priima idėjas, idėjos joje atsispindi, tarsi palieka savo atspaudus. Materiją Platonas vadino idėjų maitintoja, jų *motina*. Šių dviejų priešybių — idėjos ir materijos — susijungimo rezultatas, kūdikis yra juslėmis suvokiamas daiktas.

Daiktas materialus, bet jis — ne materija. Materija Platono filosofijoje yra tikrosios būties — idėjų pasaulio — priešybė, gryna nebūtis. Kad ji taptų kažkuo, kad būtų galima kalbėti apie jos egzistavimą, reikalinga idėja. Pati materija apibrėžtumo neturi. Ji — nuolatinis tapsmas. Kiekviename materijos pasireiškime, kiekviename reiškinyje idėja tarsi žaidžia, verčia reiškinį nuolat kisti ir siekti tobulumo. Taigi materija Platonui — tik galimybė idėjai įsikūnyti, grynas esaties tapsmas. Bet tapsmas — tai ne niekas. Per tapsmą įsikūnija idėja. Vadinasi, idėja ir materija, Platono požiūriu, yra dvi priešybės, kurias sieja dialektinė priklausomybė.

Atrodytų, kad materijos ir idėjos dialektika tam tikra prasme lyg susilpnina filosofijos istorikų dažnai akcentuojamą Platono filosofijos dualizmą, esaties suskaidymą į dvi sferas: idėjų ir daiktų. Tačiau tikroji būtis Platonui — tai idėjos, daiktų esmės, o patys daiktai — tik idėjų šešėliai, jų atspindžiai. Apie juos esą net negalima pasakyti, kad jie yra. Dėl savo nuolatinės raidos, nuolatinio kitimo jie yra ir kartu jų nėra. Taigi Platonas neneigė Heraklito teorijos, kad viskas keičiasi, viskas juda. Tačiau Platonas manė, kad Heraklito amžino kitimo teorija tinka tik daiktams, tik reiškinių pasauliui, o ne idėjoms.

Idėjų reikšmė, jų prioritetas reiškinių atžvilgiu labai ryškus Platono pažinimo teorijoje. Pažinimo klausimus Platonas analizuoja „Teaitete" ir kituose dialoguose. Graikams buvęs būdingas požiūris, kad daiktas pažįstamas, tiesiogiai jį stebint, Platono nepatenkino. Nepatenkino todėl, kad idėjos, pagal jį, pažįstamos ne juslėmis, bet protu. Daikto esmės negalima suvokti juslėmis, ją galima tik mąstyti. Ta-

čiau suprasdamas, kad vien racionalaus pažinimo gyvenime nepakanka, Platonas neneigė ir jutimiškumo. Bet tai — vaizdinių ir įspūdžių sfera, kurioje, anot jo, galima tik *nuomonė*, kuri yra „labiau miglota negu pažinimas ir aiškesnė negu nežinojimas“ [9].

Protu suvokiamo ir jutiminio pasaulių skirtingumą Platonas atskleidė garsiuoju olos simboliu. Jis vaizduoja žmones, kurie, sukaustyti grandinėmis, sėdi tamsioje požemio oloje. Iš viršaus per įėjimą į olą patenka šviesa. Tačiau žmonės sėdi nugara į šviesą ir yra taip prirakinti, kad negali pasukti galvos. Ant prieš juos esančios sienos jie mato tik virš olos einančiu keliu nešamų daiktų šešėlius. Nesunku suprasti, kad žmogus, jei jis visą gyvenimą liktų prirakintas oloje ir matytų tik šešėlius, net nežinotų, kad virš jo yra šviesa ir kitoks gyvenimas, ir šešėlius, kuriuos mato, laikytų tikraisiais daiktais. Jeigu jam ir pavyktų išsivaduoti ir, išsiveržęs iš olos, jis staiga pažiūrėtų į šviesą, jinai tokį neįgudėlį apakintų, ir jis nieko nematytų. Tik įgudusi, prie aplinkos pripratusi akis pradeda skirti daiktų kontūrus. Taip ir racionalus pažinimas reikalauja ilgo ir įtempto darbo. Mąstyti išmokstame palaipsniui.

Racionalųjį pažinimą Platonas skirsto į *diskursyvų* ir *intuityvų*. Diskursyviu būdu tiesos ieškoma, logiškai samprotaujant. Diskursyvaus pažinimo kelias toks: priėmus pagrindinį teiginį, teisinga pripažįstama visa, kas jam neprieštarauja, ir klaidinga — visa, kas jam prieštarauja. Aišku, kad čia kalbama apie loginę tiesą, gaunamą dedukcijos būdu. Bet dedukcijai reikalingas išeities taškas — tas pagrindinis teiginys. Juo, anot Platono, galėtų būti tik bendrybė, teiginys, turintis visuotinę galią. Tad Platonui aiškiai turėjo iškilti bendrybės ir atskirybės santykio dialektikos problema, kuri tapo dar ryškesnė Aristotelio filosofijoje. Platonas šią problemą tarsi apeina. Jis hipostazuoja bendrybę, tvirtindamas, kad ji visiškai nepriklauso nuo juslėmis gautų duomenų. Ne tik nepriklauso — ji yra ankstesnė už kiekvieną jutiminį suvokimą ir net jį sąlygoja ir jam padeda. Vertindami lygius daiktus, remiamės jau turimu lygybės supratimu. Vadinasi, lygybės sąvoka, lygybės idėja sąmonėje jau turėjusi būti. Lygūs daiktai — tik akstinas surasti tą idėją sąmonėje, ją prisiminti. Platonas pateikia faktų, kurie, jo nuomone, liudija bendrybės buvimą sąmonėje iki

[9] Žr. šios knygos p. 207.

pažinimo. Jis pasakoja apie berniuką, kuris, niekada nesimokęs geometrijos, orientavosi pagal tiksliai formuluojamus klausimus ir išsprendė geometrijos uždavinį. Šis ir kiti panašūs pavyzdžiai (apie juos kalbama „Menone", „Fedone" ir kituose veikaluose) rodą, kad bendrieji racionalaus pažinimo pagrindai yra aprioriniai. Platonas — griežtas racionalistas ir aprioristas.

Įžvelgti bendrybę sąmonėje galinti padėti *intuicija*. Šią pažinimo pakopą Platonas laiko aukštesne už diskursyvų mąstymą. Intuicija, pagal Platoną, yra tiesioginis objekto pažinimas protu, intelektinis stebėjimas. Ji nesietina su ekstaze ar mistika — toks požiūris išryškėjo vėlesnių mąstytojų, Platono sekėjų, teorijose. Platonas, atrodo, intuiciją suprato daug blaiviau. Ji esanti pasiekiama per įtemptą protinį darbą. Kai objektą ilgai analizuojame, apie jį mąstome, jis staiga lyg atsiveria tyrinėtojui, ir protas jį supranta. „⟨...⟩ kas bus stebėjęs gražius dalykus palaipsniui, pagal tikslią jų eilę, tas šito kelio gale staiga išvys nuostabios prigimties grožį, ⟨...⟩ pamatys kažką ⟨...⟩ amžiną, nepažįstantį gimimo nei mirties, nei augimo, nei nykimo" [10].

Tačiau iš kur bendrybė atsirado sąmonėje? Griežtas racionalizmas į tą klausimą atsakyti bejėgis. Šitai Platonas puikiai suprato. Todėl apriorizmui pagrįsti jis griebėsi iracionalių argumentų, sielos nemirtingumo ir eschatologijos sampratos. Tais argumentais nelabai tikėjo ir pats Platonas. Tačiau čia yra pradžia įgimtų idėjų teorijos, kurią kartojo ne vienas vėlesnis racionalistas.

Sielą graikų mąstytojai iki Platono suprato labai plačiai: ji buvo judėjimo, gyvybės ir visų dvasinių galių priežastis ir šaltinis. Ir Platonas sielą supranta analogiškai. Tik, priešingai materialistams, jis ginčija jos materialumą. Pagal Platoną, siela esanti artima idėjoms, ji kilusi iš idėjų ir sąlygojanti bet kurį judėjimą ir gyvybę. Visa, kas gyva ir kas juda, turi sielą. Ne tik žmogus, bet ir pasaulis esąs gyvas organizmas ir turįs sielą. Pasaulio siela susijusi su visomis pasaulio dalimis, visais daiktais. Ji — toji jėga, kuri tvarko materialų pasaulį idėjų pavyzdžiu. Todėl ji ir esanti pasaulio tvarkos, harmonijos ir tikslingumo laidas.

Pasaulio siela — aktyvi jėga. Jos veikla — visa apimantis mąstymas. Pasaulio siela mąstanti apie savo pačios veiklą. Mąstydama ji nuolatos sugrįžtanti į save ir įsisąmoninanti,

---

[10] *Platonas*. Dialogai, p. 64.

ką yra atlikusi. Abstrahuojantis nuo Platono fantazijos diktuojamų analogijų, pasaulio sielą galima būtų suprasti kaip žmonių dvasinį gyvenimą, pažinimą ir jo rezultatų įgyvendinimą.

Žmogaus siela susijusi su pasaulio siela, ji — pasaulio sielos dalis. Todėl ji taip pat artima idėjoms; ji vientisa, amžina ir nemirtinga. Kiekvienas individas turi savo individualią sielą. Ji — žmogaus esmė. Ji padaranti žmogų tuo, kuo jis yra. Tai ji suteikianti kūnui gyvybę, o kūnui mirus, nuo jo atsiskirianti. Kūnas, anot Platono, yra sielos kalėjimas. Atėjusi iš idėjų pasaulio, siela ilgisi tiesos, grožio ir harmonijos. Ji veržiasi prie idėjų tobulumo, siekia aukščiausiojo gėrio. Tačiau kelias į jį nelengvas, nes kūniškoji prigimtis turi savo teisių, ir siela privalanti į jas atsižvelgti. Todėl ir žmogaus siela, Platono supratimu, nėra vienalytė. Ją sudarantys trys pradai — trys sielos funkcijos, arba galios: *protingoji, aistringoji* ir *geidžiančioji.* Sielos funkcijos — nevienareikšmės, jos tarpusavyje susijusios pagal subordinacijos principą. Svarbiausia yra protingoji siela. Ji savarankiška ir tvarko kitas dvi sielos dalis. Jai neretai tenka tramdyti temperamentą, ginčyti nepagrįstus norus ir panašiai. Platonas siekė parodyti, kad gyvenime svarbiausia paklusti protui, įveikti kūniškumą. Todėl visoje Platono filosofijoje ir jo idėjų sampratoje ryškus etinis aspektas.

Prieš žmogų, nurodė Platonas, visada yra du keliai: kelias *aukštyn,* paklūstant protui ir dorybei, ir kelias *žemyn,* nepaisant dorybės ir proto, pervertinant kūniškuosius malonumus, kurie dažnai nepagrįstai vadinami laime. Ankstyvuoju kūrybos laikotarpiu Platonas visą dėmesį buvo sutelkęs į intelektines galias — gėrio ir kitų idėjų pažinimą. Tuo metu jis kūrė labai griežtą, asketišką etiką, tapatindamas dorovę su žinojimu. Protas, žinojimas jam ir vėliau buvo svarbiausias, lemiantis dorovingumo požymis. Tačiau vienpusiškumo vėliau jis lyg ir išvengė, mėgindamas suderinti įvairias žmogaus galias, kiekvienai pripažindamas jai priklausančią sritį. Kiekvienai sielos galiai jis numatė idealą, dorybę, kuria ji turėtų vadovautis ir jos siekti. Protingosios sielos dorybė — *išmintis.* Aistringosios, tos, kurios buveinė krūtinėje,— *narsumas,* o geidžiančiosios — *nuosaikumas.* Šias tris dorybes susiejanti ketvirtoji dorybė — *teisingumas.* Taip atsirado keturių pagrindinių dorybių teorija, suvaidinusi nemažą vaidmenį etikos istorijoje.

Dorą gyvenimą sąlygoja sielos harmonija, o ją lemia teisingumas — kai kiekvienas sielos pradas rūpinasi tuo, kas jam priklauso: protingoji siela siekia išminties, aistringoji — garbės, geidžiančioji — malonumų, turtų, naudos ir pan. Protas nustato saiką, reikalaudamas tvardyti godumą, geismus, afektus. Sielos harmonija, pagal Platoną, primena sveiką organizmą, kurio visos dalys veikia darniai. Kai ima viešpatauti tas sielos pradas, kuris pagal savo prigimtį tam netinka, pažeidžiama harmonija ir teisingumas. Dėl to atsirandantis blogis yra tarsi sielos liga. Todėl dorovė, pagal Platoną,— tai sielos sveikata, jos grožis, jos gerovė. O nedorovingumas — sielos liga, silpnumas, jos gėda. Elgtis dorovingai ir elgtis teisingai čia reiškia tą patį. Tuo tarpu dorovės principų nepaisymas yra nusikaltimas. Baisiausia, kad nedorovingumas, blogis gali reikštis įvairiausiomis formomis, o dorovės kelias esąs vienas — paklusti protui. Vadovaujantis protu turėtų būti sprendžiama, kam reikia ryžtis, ko vengti; protas įgalina suprasti, kas gera, kas naudinga ir kas žmogų padaro laimingą.

Laimės problema buvo viena iš svarbiausių visoje graikų etikoje. Ir Platonas ėjo *eudemonistinės* etikos keliu. Jis neginčijo, kad žmogus nori būti laimingas. Tačiau kas yra laimė? Hedonistų teorija, skatinusi žmogų siekti trumpalaikių malonumų, Platonui buvo nepriimtina. Jis teigė, kad žmogų laimingą padaro meilė, kurią suprato kaip siekimą to, ko žmogui trūksta, nes „būtinai taip esti, kad geidžiame to, ko stokojame..." [11]. Todėl žmogus ir siekia tobulumo, geidžia nemirtingumo. Vadinasi, nėra pagrindo stebėtis tuo, kad kiekviena būtybė iš prigimties rūpinasi savo palikuonimis. Jie tarsi pratęsia trumpalaikės prigimties egzistenciją. Taip mirtinga dalyvauja nemirtingume.

Meilės objektas — tobulybė, pasireiškianti kaip grožis, kurį graikai (ir ne tik graikai) labai intymiai siejo, net tapatino su gėriu. Reiškinių pasaulyje per grožį atsiskleidžia gėris. Grožis žavi ir stipriai jaudina sielą, tuo sužadindamas, anot Platono, atsiminimus iš idėjų pasaulio. Jis, kaip Ariadnės siūlas, padedąs išbristi iš kūniškojo pasaulio chaoso ir pakilti iki esmės pažinimo. Todėl ir meilė tik palaipsniui atsiskleidžia, kildama nuo žemesniųjų gėrio formų prie aukštesniųjų. Pirmiausia ji įsiliepsnoja nuo kūniškojo grožio. Tačiau pamažu imama suprasti, kad sielos grožis vertinges-

---

[11] Ten pat, p. 47.

nis už kūniškąjį grožį. Taip meilė ima aprėpti visą pasaulį, pamažu kildama iki grynojo grožio ir gėrio.

Laimės, dorybės, pagaliau ir gyvenimo tikslo žmogus negali pasiekti, gyvendamas vienas. Visa tai pasiekiama visuomenėje, kurioje žmogus gyvena, kurioje jis užima atitinkamą vietą ir kuriai jaučiasi įsipareigojęs. Platonas visa tai puikiai suprato ir individo dorovę glaudžiai susiejo su visuomenės gyvenimu. Platono etika — socialinė. Ji neatskiriama nuo valstybės teorijos, į kurią tarsi įsilieja visi svarbiausi Platono filosofijos motyvai. Valstybės teorijoje susieti su konkrečiais dalykais, jie, šalia pranašumų, išryškina ir Platono filosofijos iliuziškumą bei klasinę jos orientaciją.

Platono valstybė — politinė ir dorovinė organizacija. Jos tikslas — aprūpinti piliečius viskuo, kas būtina jų gyvenimui. Svarbiausia, ji sudaro ir užtikrina sąlygas dvasinei veiklai ir kūrybai. Kad galėtų tai padaryti, ji turi būti organizuota ir turėti priemonių apginti tai organizacijai nuo vidaus ir išorės priešų. Platonas ieškojo panašumo tarp valstybės ir žmogaus organizmo bei viso pasaulio. Valstybę jis suprato kaip organizmą, kurio dalys — individai ir jų grupės — paklūsta visumai. Kaip ir visoje Platono filosofijoje, atskirybė čia subordinuojama bendrybei, piliečiai ir jų gyvenimas pajungiami valstybės idėjos įgyvendinimui. Valstybės funkcijas Platonas mėgino nustatyti, siedamas jas su trimis sielos pradais ir keturių dorybių teorija.

Numatomas valstybės valdymo principas — teisingumas. Jis turėtų lemti valstybės darną, harmoniją, kuri galima tik tuo atveju, kai kiekvienas rūpinasi ne tuo, kas jam pačiam naudinga, o tuo, kas naudinga valstybei. Todėl valstybė turėtų žiūrėti, kad kiekvienas dirbtų tik tai, kas jam priklauso. Toks valdymo principas įgyja ekonominį, politinį, socialinį ir moralinį aspektus. Platonas genialiai įžvelgė darbo pasidalijimo būtinybę, teigė, kad darbas visada atliekamas geriau ir lengviau, kai jį dirba pasirengęs, įgudęs ir turintis tam darbui sugebėjimų žmogus. Todėl Platonas reikalavo, kad valstybė diferencijuotų žmones, paskirdama vieniems auginti gyvulius, rūpintis maistu, kitiems — parūpinti drabužius, apavą, įvairius reikmenis, tretiems — ginti kraštą arba jį valdyti. Tačiau, veikiamas vergovinės santvarkos, Platonas darbo pasidalijimo klausimą sprendė vien iš vartotojo pozicijų, neatsižvelgdamas į gamintoją. Pagal atlieka-

mą darbą idealios valstybės gyventojus jis suskirstė į tris luomus: *valdovų-filosofų, sargybinių* ir *gamintojų*.

Žmonių suskirstymą į luomus Platonas mėgino pagrįsti jų prigimties ypatybėmis. Jis pateikia pasakojimą, esą kūrėjas, „lipdydamas" žmones, į vienus įmaišęs aukso — tai vertingiausieji, išmintingi žmonės, kurie gyvenime patys vadovaujasi protu ir gali vadovauti kitiems. Į antruosius kūrėjas įmaišęs sidabro. Šie taip pat esą kilnios prigimties, pirmųjų pagalbininkai, pasižymintys narsumu, drąsa. Tai valstybės sargybinių ir karių luomo atstovai. Tretieji savyje nešioją varį arba geležį. Tai žemdirbiai, amatininkai, pirkliai, kuriems, pagal Platoną, jau pačios prigimties yra skirta gaminti ir paklusti pirmiesiems. Tokį žmonių suskirstymą į privilegijuotus ir jiems pavaldžius Platono teorijoje sušvelnina nebent tai, kad priklausymą luomui lemia ne individo kilmė, bet jo dvasinės ir moralinės savybės. Jei vaiko krūtinėje yra varis arba geležis, jis priskiriamas trečiajam luomui, nesvarbu, kas yra jo tėvai. Bet jei amatininko, žemdirbio ar pirklio šeimoje atsirastų jaunuolis, turintis krūtinėje aukso arba sidabro, jis turėtų būti perkeliamas į aukštesnį luomą. Kas galėtų nesavanaudiškai „rūšiuoti" augančią kartą? Tą atsakingą darbą Platonas ketino patikėti atitinkamai organizuotai valstybei.

Platonas reikalavo mokant ir auklėjant jaunuolius įžvelgti ir įvertinti jų gabumus. Iš dvidešimtmečių turėtų būti atrenkami sargybiniai, tie, kuriems toliau būtų leidžiama mokytis matematikos, astronomijos, muzikos ir karo dalykų. O iš trisdešimtmečių sargybinių reikėtų atrinkti tuos, kurie, dar trejus metus pasimokę dialektikos, pradėtų dirbti valstybinį darbą. Tik tokiems žmonėms ir derėtų būti idealios valstybės valdovais — išsimokslinusiems, mokantiems įžvelgti absoliutų gėrį ir sugebantiems juo vadovautis.

Labai ryškus platoniškojo auklėjimo ir gyvenimo bruožas — asketizmas, kuris, einant nuo žemesnių luomų prie aukštesnių, kas kartą vis didėja. Gamintojų gyvenimas dar nėra labai asketiškas. Gamintojai — žemdirbiai, amatininkai, pirkliai — pati gausiausia ir, Platono akimis žiūrint, pati žemiausia piliečių kategorija. Tačiau valstybei ji būtina. Be jos valstybė negalėtų funkcionuoti. Bet šie žmonės Platoną valstybėje mažiausiai domino, ir jis paliko jiems kai kurių laisvių. Gamintojai — ne vergai. Jų negalima nei pirkti, nei parduoti, nei savavališkai brautis į jų gyvenimą. Jie gamina
 produktus, juos parduoda, bendrauja su svetimšaliais, tvar-

ko savo privatų gyvenimą pagal savo supratimą. Ekonomiškai jie lyg ir laisvi. Tačiau tokia laisvė — iliuzija. Jų gaminamais produktais ir jų gyvenimu disponuoja valdovai. Gamintojai gamina tam, kad egzistuotų valstybė ir funkcionuotų aukštesnieji luomai.

Sargybinių ir valdovų gyvenimas visiškai pajungiamas valstybės reikalams. Jų asmeniniai interesai pateisinami tik tiek, kiek jie netrukdo idėjai, bendriems tikslams. Sargybinių darbas — ginti valstybę nuo vidaus ir išorės priešų — esąs nelengvas. Jis reikalauja specialių žinių, užsigrūdinimo, pasirengimo. Todėl Platonas reikalavo sudaryti sargybiniams tokias gyvenimo sąlygas, kurios netrukdytų jiems būti geriausiais sargybiniais, neskatintų jų skriausti kitų piliečių. Valdovams, tiems, kurie nešioja savyje auksą, didžiausią malonumą teikia gilinimasis į mokslą. Jie siekia pažinti tiesą ir ja vadovautis. Todėl šių dviejų luomų atstovus Platonas stengiasi apsaugoti nuo materialinių gėrybių, nuosavybės pamėgimo, kurį jis laiko didžiausiu visuomenės blogiu.

Platonas taikliai įžvelgė, kad valstybė yra istoriškai susiformavusi institucija. Jo manymu, žmonių gyvenime yra buvę du laikotarpiai. Pirmuoju žmonės valstybės neturėję. Gyvenę jie pagal prigimtį, ir gamta jiems teikusi viską. Nebuvę tada karų, nesantaikos, vaidų. Tačiau turtai ir nuosavybė suskaldę žmones į priešiškas klases. Godieji pasiskirstę žemę ir namus, paskelbę juos savo nuosavybe, o tuos žmones, kurie dirbo ir juos maitino, pavertę savo tarnais ir vergais. Pastariesiems tramdyti ir atsiradusi valstybė, kuri jau iš pat pradžių buvusi dvilypė. Ją sudariusios tarsi „dvi valstybės — turtingųjų ir vargšų". Dėl priešiškų klasių susidūrimų keitęsi valstybės valdymo formos, bet klasės išlikdavę. Neatsisakė jų ir Platonas. Tačiau malonumą naudotis materialinėmis gėrybėmis ir nuosavybe jis paliko tik gamintojams. O valdovus ir sargybinius įspėjo, kad saugotųsi turtų, pinigų, nuosavybės. Pinigai visada esą susiję su nešvariais ir niekingais dalykais. Be to, valdovams ir sargybiniams jų, Platono nuomone, ir nereikia. Jie sieloje nešioja savo auksą ir sidabrą, gryną, nesuteptą. Todėl Platono valstybės sargybiniai neturi asmeninės nuosavybės, nes jei tik jie įsigytų žemės, nuosavus namus ir pinigų, tuoj pat iš sargybinių pasidarytų namų šeimininkais ir žemdirbiais. Tada jie nustotų rūpinęsi bendrais valstybės interesais ir žiūrėtų tik savųjų. Todėl Platono valstybės sargybiniai — vyrai ir moterys — gyvena bendrose stovyklose, bendrai maitinasi,

lavinasi ir dirba. Jie sudaro tarsi vieną šeimą. Jie nežino savo vaikų, o jų vaikai — savo tėvų. Vyresniosios kartos žmogus kiekvieną jaunuolį vadina sūnumi ir juo rūpinasi. Tik taip valstybė ir teišgalėtų grupuoti žmones, kuriais naudotųsi kaip priemonėmis. Valdovams Platonas suteikia neribotas teises. Jie skelbia karus, poruoja jaunuolius, seka jų auklėjimą. Valdovams leidžiama net meluoti — ne tik priešui, bet ir saviems piliečiams, jei to prireikia valstybei. Valdovai vadovaujasi vien savo protu, savo valia.

Platono valstybės teorija, kaip ir visa jo filosofija,— sudėtinga; ne visos jos dalys gali būti vienodai vertinamos. Jo filosofija žavi mus gėrio ir harmonijos ieškojimu pasaulyje, visuomenėje, žmoguje. Platonas genialiai įžvelgė ir iškėlė ne vieną problemą, kurios vėliau ilgai vargino žmonių protus. Jis suprato darbo pasidalijimo visuomenėje reikšmę, iškėlė ir mėgino pagrįsti moters vaidmenį ir vietą valstybėje, pripažindamas moteriai lygias teises su vyrais. Nepaseno ir Platono reikalavimas rūpintis jaunimo auklėjimu arba jo kelta meno, poezijos, muzikos įtakos dorovei ir žmogaus charakteriui problema. Ir čia galbūt ne taip svarbu, ar mus patenkina Platono siūlomas problemos sprendimas. Svarbi pati problema. Tik bėda, kad teorinio mąstymo pagrindus Platonas atplėšė nuo juslėmis suvokiamos tikrovės ir priešpastatė jai. Suabsoliutinti tie pagrindai tapo iliuziški, o išvados — nutolusios nuo gyvenimo, utopiškos.

Platoną žavėjo senojo graikų polio gyvenimas, ir jis norėjo jį atstatyti, restauruoti. Tačiau graikų miesto-valstybės laikai jau buvo praėję. Artėjo imperijų laikotarpis su savo kosmopolitine pasaulėžiūra. Ir vergovinei Graikijai buvo dar labai toli iki to, kad jos gyvenimą būtų galima tvarkyti moksliškai. Platonas apeliavo į valdovo-filosofo protą, bet nenurodė jo kriterijaus. Palikus jį paties valdovo dispozicijai, liktų atviras kelias prievartai, despotizmui. Suabsoliutinęs bendrybę, Platonas tarsi užmiršo individą, jo teises, jo nepakartojamumą ir tai, kad atskirybių raida sąlygoja bendrybę. Matyt, suprasdamas tai, veikale „Įstatymai" jis mėgino kai kurias valstybės teorijos dalis koreguoti, švelninti. „Įstatymai", rašyti filosofo gyvenimo pabaigoje, liko neužbaigti ir neišbaigti. Šis veikalas patvirtina, kad ir į Platono filosofiją reikėtų žiūrėti kaip į nuolatinį ieškojimą.

KRISTINA RICKEVIČIŪTĖ

Valstybė

Πολιτεία

Dialogo dalyviai:

SOKRATAS, GLAUKONAS, POLEMARCHAS,
TRASIMACHAS, ADIMANTAS, KEFALAS

PIRMOJI KNYGA

I. [*Sokratas*]. Vakar su Aristono sūnumi Glaukonu 327
buvau nuėjęs į Pirėją. Norėjau pasimelsti deivei [1], be
to, pasižiūrėti, kaip jie švęs tą šventę — juk ji švenčiama pirmą kartą. Vietinių gyventojų eitynės atrodė
labai gražiai, bet ne mažiau iškilmingos buvo ir trakų b
eitynės. Pasimeldę ir pasižiūrėję iškilmių, ėjome atgal į miestą. Iš tolo pamatęs mus einant namo, Kefalo sūnus Polemarchas paliepė tarnui mus pasivyti ir paprašyti, kad jo palauktume. Pribėgęs tarnas truktelėjo mane iš užpakalio už apsiausto ir tarė:

— Polemarchas prašo jo palaukti.

Aš atsisukau ir paklausiau, kur jis.

— Ana, eina iš paskos. Palaukite jo.

— Gerai, palauksime, — pasakė Glaukonas.

Netrukus atėjo Polemarchas su Glaukono broliu c
Adimantu, Nikijo sūnumi Nikeratu ir dar kai kuo — visi grįžo iš iškilmingų eitynių.

Polemarchas tarė:

— Man atrodo, kad jūs skubate grįžti į miestą.

— Įspėjai, — atsakiau aš.

— Ar matai, kiek čia mūsų?

— Kurgi nematysi!

— Taigi turėsite arba mus visus nugalėti, arba likti čia.

— Bet juk yra dar viena išeitis — įtikinti jus, kad reikia paleisti mus namo.

— Argi galėtumėte įtikinti tuos, kurie visai nenori jūsų klausyti?

— Jokiu būdu negalėtume, — atsakė Glaukonas.

— Tad turėkite galvoje, kad mes jūsų neklausysime.

Adimantas pridūrė:

328 — Ar žinote, kad šį vakarą deivės garbei bus raitelių lenktynės su deglais?

— Raitelių? — paklausiau aš. — Tai naujiena. Jie raiti lenktyniaus, perduodami vieni kitiems deglus? Ar aš teisingai supratau?

— Taip, — atsakė Polemarchas. — Be to, bus naktinės iškilmės, jas būtų verta pamatyti. Taigi po vakarienės pakilsime ir eisime pažiūrėti tų iškilmių. Ten
b bus daug jaunuolių, galėsime pasikalbėti. Tik pasilikite, nedvejokite.

Glaukonas tarė:

— Matyt, reikės pasilikti.

— Jei jau tu sutinki, — tariau, — tai taip ir padarykime.

II. Taigi nuėjome į Polemarcho namus. Tenai radome Polemarcho brolius Lisiją ir Eutidemą, o su jais chalkedonietį Trasimachą, peanietį Charmantidą ir Aristonimo sūnų Klitofontą. Buvo namie ir Polemarcho
c tėvas Kefalas. Jis man atrodė labai susenęs: mat jau seniai buvau jį matęs. Jis sėdėjo krėsle ant pagalvės su vainiku[2] ant galvos, nes ką tik buvo aukojęs namų kieme. Susėdome prie jo — ten aplinkui buvo pristatyta krėslų.

Pamatęs mane, Kefalas tuojau pasisveikino ir tarė:

— Tu, Sokratai, nedažnai ateini į Pirėją mūsų aplankyti. Negerai. Jei aš dar turėčiau tiek jėgų, kad
d galėčiau lengvai išsiruošti į miestą, tau nereikėtų į čia vaikščioti — mes pas tave ateitume. Bet dabar jau tu turėtum dažniau mus aplankyti. Žinok, kad juo labiau nyksta kiti, kūniški, malonumai, tuo didesnis kyla noras pasikalbėti ir tuo daugiau malonumo teikia pokalbiai. Taigi neatsisakyk padaryti man šį malonumą: ir su šiais jaunuoliais bendrauk, ir mus dažniau aplankyk! Juk esame seni pažįstami ir artimi draugai.

— Kefalai, — tariau aš, — iš tikro aš mėgstu kalbė-
tis su senais žmonėmis. Mat jie jau yra nuėję tą kelią,
kuriuo ir mums galbūt teks keliauti. Todėl, man atro-
do, iš jų reikia sužinoti, koks tas kelias — ar sunkus e
ir duobėtas, ar lygus ir patogus. Kadangi jau esi pa-
siekęs tą amžių, kai, anot poetų, stovima prie „senat-
vės slenksčio", tai norėčiau sužinoti, ar šis amžiaus
tarpas tau atrodo sunkus, ar tu kitaip apie jį manai.

III. — Sokratai, — atsakė jis, — prisiekiu Dzeusu, aš
tau pasakysiu taip, kaip man atrodo. Mes, maždaug 329
vieno amžiaus žmonės, dažnai sueiname į draugę, pa-
teisindami senovės priežodį [3]. Dauguma iš mūsų suėję
dejuoja, ilgisi jaunystės malonumų, prisimena meilės
džiaugsmus, išgėrimus, puotas ir kitus panašius daly-
kus ir kremtasi, tarsi netekę didelių gėrybių: tada tai b
jie gyvenę, o dabar — argi tai gyvenimas?! Kai kurie
skundžiasi, kad namiškiai juos uja, ir traukia vis tą
pačią giesmę, kiek nelaimių jiems atnešusi senatvė.
Man atrodo, Sokratai, kad jie kaltina ne tą, kas kaltas,
nes jeigu būtų kalta senatvė, tai ir aš patirčiau tas pa-
čias nelaimes, ir visi kiti, kurie sulaukė tokio amžiaus;
o aš sutikau senių, kurie buvo visai kitaip nusiteikę.
Antai kartą man girdint kažkas paklausė poeto So- c
foklio [4]: „Sofokli, o kaip dėl meilės teikiamų smagu-
mų? Ar dar įstengi turėti reikalų su moterimi?" „Tylėk,
žmogau, — atsakė Sofoklis, — su didžiausiu malonumu
ištrūkau iš meilės, tarsi būčiau pabėgęs nuo žiauraus
ir pašėlusio valdovo".

Man ir tada tas jo atsakymas pasirodė vykęs, ir
šiandien jis ne mažiau patinka. Senatvė iš tikrųjų iš-
laisvina nuo tokių dalykų ir suteikia visišką ramybę.
Kai aistros susilpnėja ir aprimsta, atsiranda tokia savi-
jauta, apie kurią kalbėjo Sofoklis: žmogus jaučiasi iš-
sivadavęs nuo daugybės siautėjančių valdovų. O jų, d
kaip ir kitų negerovių bei pašlijusių santykių su na-
miškiais, priežastis ta pati: kalta, Sokratai, ne senatvė,
o žmogaus būdas. Kas gyvena tvarkingai ir yra sugy-
venamas, tam ir senatvė nebūna labai sunki; o kas ne
toks, tam, Sokratai, ir senatvė, ir jaunystė būna sunki.

IV. Gėrėdamasis tokiu jo atsakymu ir norėdamas jį dar labiau įtraukti į pokalbį, tariau:

e — Kefalai, aš manau, kad dauguma žmonių, girdėdami tokius žodžius, nesutiks su tavimi ir manys, kad tu lengvai pakeli senatvę ne dėl savo būdo, o dėl to, kad turi didelį turtą. Juk turtingieji, kaip sakoma, turi kuo pasilengvinti senatvę.

— Teisingai sakai, — tarė Kefalas, — jie nesutiks. Iš dalies jie teisūs, bet ne tiek, kiek įsivaizduoja. Tie-
330 sa glūdi Temistoklio [5] atsakyme kažkokiam serifiečiui [6], kuris jį koneveikė, teigdamas, kad Temistoklis pelnęs šlovę ne savo nuopelnais, kad už ją jis esąs skolingas savo miestui: „Teisingai. Būdamas serifietis, aš nebūčiau garsus, bet tu nebūtum garsus, ir būdamas atėnietis". Šie žodžiai tinka ir neturtingiems žmonėms, kurie sunkiai pakelia senatvę: romiam žmogui, jeigu jis beturtis, senatvė nebus labai maloni, bet prasto būdo žmogus, kad ir koks jis būtų turtingas, senatvėje niekada nesijaus patenkintas.

Aš vėl paklausiau:

— Ar tu, Kefalai, daugumą savo turtų paveldėjai, ar pats įsigijai?

b — Kur aš tau įsigysiu! Turtų kaupimo atžvilgiu aš esu viduryje tarp senelio ir tėvo. Senelis, mano bendravardis, paveldėjęs maždaug tokio dydžio turtą, kokį aš dabar turiu, padidino jį keleriopai, o mano tėvas Lisanijas padarė jį mažesnį, negu aš dabar turiu. Aš esu patenkintas, kad sūnums palieku ne mažesnį, o truputį didesnį turtą negu paveldėjau.

— Šito tavęs paklausiau todėl, — tariau, — kad man atrodo, jog nesi labai prisirišęs prie savo turtų; taip
c elgiasi daugiausia tie, kurie ne patys įsigijo turtus. O tie, kurie patys sukaupė, dvigubai labiau prisiriša prie turtų negu kiti. Mat kaip poetai myli savo kūrinius, kaip tėvai vaikus, taip ir tie, kurie įsigijo turtų, jais rūpinasi, nes tai yra jų pačių darbo vaisius; be to, kaip kiti, taip ir jie prisiriša prie turtų ir dėl jų teikiamos naudos. Su tokiais žmonėmis sunku bendrauti, nes jie nori kalbėti tik apie turtus.

— Teisybę sakai.

V. — Tikrą teisybę. Bet dar man pasakyk: kokią d
didžiausią naudą, tavo nuomone, teikia turtai?

— Bijau, — tarė Kefalas, — kad daugelis manim nepatikės. Tu žinai, Sokratai, kad, kai žmogus pajunta, jog mirtis jau nebetoli, jį apima baimė ir susirūpinimas dėl tokių dalykų, kurie jam anksčiau nė į galvą neateidavo. Visokie pasakojimai apie Hadą[7] — kad už šičia padarytas neteisybes tenai reikėsią atlikti baus- e
mę, — iš kurių anksčiau jis tik juokėsi, dabar sukelia nerimą jo sieloje: o jeigu tai tiesa? Ir jis pats — ar tai dėl senatvės negalios, ar tai dėl to, kad jau yra netoli ano pasaulio, — pradeda į visa tai žiūrėti rimčiau. Apimtas baimės ir nepasitikėjimo savimi, jis peržvelgia savo gyvenimą, ar nėra kartais ko nors kuo nuskriaudęs. Tas, kuris randa savo gyvenime daug nedorybių, išsigąsta lyg vaikas, staiga pažadintas iš miego,
ir gyvena, laukdamas ateityje tik bloga. O tą, kuris 331
nesijaučia ką nors bloga padaręs, visuomet lydi, kaip sako Pindaras[8], graži viltis, maloni senatvės maitintoja. Šis poetas, Sokratai, yra labai gražiai pasakęs, kad su tuo, kuris praleidžia gyvenimą teisingai ir šventai,

eina kartu
Malonioji senatvės maitintoja,
Puoselėjanti širdį viltis,—
Daugiausia ji valdo žmonių besiblaškančią dvasią.

Puikūs, nuostabūs žodžiai! Aš pridursiu, kad būti turtingam yra labai naudinga — žinoma, ne kiekvienam žmogui, o tik padoriam. Iškeliauti į aną pasaulį nesibijant, kad ką nors — net prieš savo norą — būsi apga- b
vęs, kam nors pamelavęs ar kad kam nors lieki skolingas — ar dievui aukų, ar žmogui pinigų, — štai dėl ko labai svarbu būti turtingam. Yra daug ir kitų reikalingų dalykų, bet, juos palyginęs, aš vis dėlto manyčiau, Sokratai, kad turtas padoriam žmogui ypač reikalingas ir labai jam pravers.

— Tu puikiai kalbi, Kefalai, — pasakiau. — Bet štai c
teisingumas — ar teisingumu mes vadinsime tiesiog

sakyti tiesą ir sugrąžinti tai, kas ką yra iš ko paėmęs, ar šiuos du dalykus kartais vadinsime teisingais, o kartais neteisingais? Pateiksiu tau pavyzdį. Jei kas iš draugo, turinčio sveiką protą, pasiskolintų ginklą, o vėliau, kai šis išprotėjęs reikalautų ginklą grąžinti, jį atiduotų, kiekvienas pasakys, kad nereikia grąžinti ir kad tas, kuris grąžintų, pasielgtų neteisingai, kaip ir tas, kuris tokiam žmogui sakytų tiesą.

d — Teisingai kalbi.

— Taigi „sakyti tiesą ir grąžinti tai, ką paėmei" dar nebus teisingumo apibrėžimas.

— Kaip tik šitai bus jo apibrėžimas, — įsiterpė Polemarchas, — jei bent kiek tikėsime Simonidu [9].

— Na, — tarė Kefalas, — jūs čia svarstykite, o man jau metas pasirūpinti aukojimu.

— Vadinasi, Polemarchas bus tavo įpėdinis? — paklausiau jo.

— Kas gi daugiau, — atsakė Kefalas šypsodamasis ir tuojau išėjo aukoti.

e VI. — Na, tai tu, žodžio įpėdini, — tariau, — pasakyk, ką sako Simonidas, kad tu jam pritari?

— Kad yra teisinga kiekvienam atiduoti tai, ką esi skolingas. Man atrodo, kad tai gerai pasakyta.

— Žinoma, sunku netikėti Simonidu — tai išmintingas ir dieviškas žmogus. Bet ką jis turi galvoje, taip sakydamas, tu, Polemarchai, galbūt supranti, o aš nesuprantu. Tik aišku, kad Simonidas kalba ne apie tai, ką mes ką tik svarstėme — kad viską, ką pasiskolinome, reikia grąžinti, savininkui pareikalavus, net jeigu tas būtų ir išprotėjęs, nes paimtas daiktas jau yra skola, kurią turime grąžinti. Ar ne taip?

332 — Taip.

— Taigi jokiu būdu nereikia atiduoti daikto, kai jį grąžinti reikalauja beprotis?

— Teisybė.

— Matyt, Simonidas, sakydamas, jog yra teisinga grąžinti skolą, turi galvoje ką kita.

— Dievaži, tikriausiai ką kita. Simonidas mano, kad draugai privalo draugams daryti gera, o bloga — niekuomet.

— Suprantu, — pasakiau. — Kai kas nors grąžins pinigus tam, kuris juos pas jį pasidėjo, tai nebebus b skolos grąžinimas, jei tas grąžinimas ir grąžintojui, ir gavėjui bus žalingas, o grąžintojas ir gavėjas bus draugai. Ar ne šitai norėjo pasakyti Simonidas?

— Kaip tik šitai.

— Na, o priešams ar reikia grąžinti skolą, jei esame skolingi?

— Aišku, — atsakė Polemarchas, — ir jiems privalome grąžinti tai, kas pridera. Mano manymu, priešas privalo atsilyginti priešui kaip pridera — kuo nors bloga. c

VII. — Atrodo, — tariau, — kad Simonidas, kaip poetas, mįslingai nusakė, kas yra teisinga. Matyt, jis norėjo pasakyti, kad teisingumas — tai grąžinimas kiekvienam to, kas jam pridera, o tai jis pavadino skola.

— O tu kaip manai?

— Prisiekiu Dzeusu, jei kas nors jo paklaustų: „Simonidai, ką kam reikia mokėti paskirti — žinoma, tai, kas pridera, — kad pasiteisintų gydymo meno vardas", ką, tavo manymu, jis atsakytų?

— Aišku, kad kūnui vaistus, maistą ir gėrimą.

— O kam ką reikia suteikti — tai, kas pridera, — kad parodytum virėjo meną?

— Valgiams — skonį. d

— Gerai, o kuo kam reikia atlyginti, kad meną galėtume pavadinti teisingumo menu?

— Jei laikysimės to, ką sakėme anksčiau, tai bus menas draugams daryti gera, o priešams — bloga.

— Taigi draugams daryti gera, o priešams — bloga Simonidas vadina teisingumu?

— Man taip atrodo.

— O ligos ir sveikatos atžvilgiu kas yra pajėgiausias sergantiems draugams daryti gera, o priešams — bloga?

— Gydytojas.

e — O jūreiviams, kurių tyko jūreivystės pavojai?

— Vairininkas.

— O teisingas žmogus? Kokiais atvejais ir kokiais veiksmais jis yra pajėgiausias draugams padėti, o priešams kenkti?

— Man atrodo, kare, vieniems padėdamas kautis, o kitus puldamas.

— Gerai. Bet, mielas Polemarchai, nesergantiems gydytojas yra nereikalingas.

— Teisybė.

— O neplaukiantiems — vairininkas.

— Taip.

— Išeina, kad tiems, kurie nekariauja, teisingas žmogus yra nereikalingas?

— Kažin, ar taip yra.

333 — Tai tu manai, kad teisingumas ir taikos metu reikalingas?

— Reikalingas.

— Ir žemdirbystė? Ar ne?

— Taip.

— Kad gautume derlių?

— Taip.

— Ir batsiuvystė?

— Taip.

— Manau, sakysi, kad aprūpintų batais.

— Aišku.

— Na, o teisingumas taikos metu kokiam reikalui ir kam įsigyti, tavo nuomone, yra reikalingas.

— Kad būtų galima sudaryti sandėrius, Sokratai.

— O ką vadini sandėriais? Ar bendrus veiksmus, ar ką kita?

— Bendrus veiksmus.

b — Gerai. O ar, žaidžiant šaškėmis, geru ir naudingu bendru bus tas, kuris teisingas, ar tas, kuris moka žaisti šaškėmis?

— Tas, kuris moka žaisti šaškėmis.

— O plytoms ir akmenims mūryti ar teisingasis yra geresnis ir naudingesnis bendras už mūrininką?

— Jokiu būdu ne.

— Kitaristas geriau už teisingąjį tinka groti kitara. O kur teisingojo dalyvavimas bus labiau pageidautinas negu kitaristo?

— Man atrodo, piniginiuose reikaluose.

— Išskyrus turbūt tuos atvejus, Polemarchai, kai reikia pasinaudoti pinigais, sakysim, kai reikia bendrai
pirkti ar parduoti arklį. Tada, manau, naudingesnis c
bus prityręs raitininkas. Ar ne taip?

— Matyt, taip.

— O kai reikia pirkti laivą — laivų statytojas arba vairininkas?

— Suprantama.

— O kai reikia bendrai tvarkyti auksinius ar sidabrinius pinigus, tai kokiais atvejais teisingasis būna naudingesnis už kitus?

— Kai norime pasidėti pinigus ir atgauti juos sveikus, Sokratai.

— Tai, sakai, kai nenorime jais pasinaudoti, o tik laikyti padėtus?

— Taip.

— Vadinasi, kai pinigais nesinaudoji, tai teisingu-
mas būna kaip tik naudingas? d

— Turbūt taip.

— Kai reikia saugoti sodininko peilį, teisingumas yra naudingas ir visuomenei, ir paskiram žmogui, o kai reikia juo naudotis, tada reikalingas sodininkas.

— Taip atrodo.

— Turbūt pasakysi, kad, kai reikia saugoti skydą ir lyrą ir jais nesinaudoti, yra naudingas teisingumas, o kai reikia jais naudotis, tada būna naudingesnis pėstininko ir muzikanto išmanymas.

— Aišku, kad taip.

— Panašiai yra ir su visais kitais daiktais: kai jais naudojamės, teisingumas būna nenaudingas, o kai nesinaudojame — naudingas?

— Matyt, taip.

VIII. — Taigi, mano mielas, teisingumas nėra jau e
toks vertingas dalykas, jei jis būna naudingas tik tada, kai nesinaudojama daiktais. Bet pasvarstykime štai

ką: ar tas, kuris geriausiai sugeba smogti kumštynėse ar kitokiose rungtynėse, nemoka taip pat ir geriausiai apsisaugoti nuo smūgių?

— Tikriausiai moka.

— O tas, kuris sugeba apsisaugoti nuo ligos, labiausiai gali sukelti ją kitam?

— Man atrodo, gali.

334 — Ar tas, kuris sugeba slapta sužinoti priešų planus ir rengiamus veiksmus, nebus kartu ir geras kariuomenės saugotojas?

— Tikriausiai bus.

— Vadinasi, kas ką sugeba saugoti, tą sugeba ir pavogti?

— Atrodo, kad taip.

— Taigi, jei teisingasis sugeba pinigus saugoti, tai sugebės juos ir pavogti.

— Pagal tavo samprotavimą taip išeina.

— Taigi paaiškėjo, kad teisingas žmogus yra tarsi koks vagis. Tu tai tikriausiai sužinojai iš Homero [10].
b Mat Homeras labai vertina Odisėjo motinos senelį Autoliką ir sako, kad jis visus žmones pranokęs suktumu ir priesaikos laužymu [11]. Taigi atrodo, kad, pagal tave, pagal Homerą ir Simonidą, teisingumas yra tarsi koks vogimo menas, tik draugų labui, o priešų nenaudai. Ar ne šitai norėjai pasakyti?

— Prisiekiu Dzeusu, ne, — tarė jis. — Aš jau nebežinau, ką kalbėjau. Bet man vis tiek atrodo, kad teisingumas — tai daryti gera draugams, o priešams — bloga.

c — O ką tu vadini draugais? Ar tuos, kurie atrodo esą geri žmonės, ar tuos, kurie iš tikrųjų yra tokie, net jeigu ir neatrodo esą geri? Panašiai ir su priešais.

— Suprantama, — tarė jis, — kad, kas ką laiko geru, tą ir myli, o ką laiko blogu, to neapkenčia.

— Argi šiuo atžvilgiu žmonės kartais nesuklysta? Daug ką laiko gerais, nors jie nėra geri, ir priešingai.

— Suklysta.

— Taigi tokiems žmonėms gerieji yra priešai, o blogieji — draugai.

— Tikrai.
— Tačiau jie mano, jog teisinga blogiems daryti d
gera, o geriems kenkti.

— Taip išeina.

— Bet gerieji yra teisingi ir negali neteisingai elgtis.

— Teisybė.

— Taigi pagal tavo žodžius išeitų, kad yra teisinga daryti bloga tiems, kurie nieko bloga nedaro.

— Jokiu būdu, Sokratai, — atsakė jis. — Tokia išvada, žinoma, netikusi.

— Taigi, — tariau, — yra teisinga blogiesiems kenkti, o teisingiesiems — padėti.

— Šita išvada geresnė už aną.

— Taigi, Polemarchai, tokiems žmonėms, kurie suklysta, vertindami kitus žmones, dažnai atsitinka, kad e
jie teisingu dalyku laiko draugams kenkti, nes, jų akimis, jie yra blogi, o priešams — daryti gera, nes jie jiems atrodys esą geri. Tad mūsų išvada bus visai priešinga minėtiems Simonido žodžiams.

— Iš tikrųjų, — tarė jis, — taip atsitinka. Bet patikslinkime apibrėžimą. Atrodo, mes neteisingai apibrėžėme draugą ir priešą.

— O kaip mes juos apibrėžėme, Polemarchai?

— Kas atrodąs geras, tas ir esąs draugas.

— O kaip mes, — paklausiau, — patikslinsime apibrėžimą?

— Draugas yra tas, — atsakė jis, — kuris ir atrodo geras, ir iš tikrųjų yra geras; o kas tik atrodo esąs
geras, bet toks nėra, tas atrodo esąs draugas, o iš tik- 335
rųjų nėra draugas. Tas pats apibrėžimas tinka ir priešui.

— Atrodo, pagal šį apibrėžimą geras žmogus bus draugas, o blogas žmogus — priešas.

— Taip.

— Matyt, tu nori, kad mes teisingumo apibrėžimą, teigiantį, jog teisinga yra draugui daryti gera, o priešui — bloga, papildytume šitaip: yra teisinga daryti

draugui gera, jei jis yra geras, ir kenkti priešui, jei jis yra blogas.

b — Tikrai. Man atrodo, kad šitaip labai gerai pasakyta.

IX. — Argi teisingam žmogui būdinga kenkti kai kuriems žmonėms? — paklausiau.

— Tikriausiai, — atsakė jis, — blogiems žmonėms ir priešams reikia kenkti.

— O jei kenki arkliams, ar jie darosi geresni, ar blogesni?

— Blogesni.

— Ar šunų, ar arklių ypatybių atžvilgiu?

— Arklių.

— O jei kenksi šunims, jie pasidarys blogesni šunų, o ne arklių ypatybių atžvilgiu?

— Aišku, šunų.

c — O dėl žmonių, mano mielas, argi nesakysime, kad, jeigu jiems kenksime, jie taps blogesni žmogiškųjų ypatybių atžvilgiu?

— Tikriausiai.

— O teisingumas argi ne žmogaus ypatybė?

— Be abejo.

— Taigi, mano mielas, ir tie žmonės, kuriems kenkiame, būtinai turi pasidaryti neteisingesni.

— Būtinai.

— Argi muzikantai muzika gali padaryti žmones nemuzikalius?

— Tai neįmanoma.

— O prityrę jojikai jojimu atpratinti žmones nuo jojimo?

— Negali.

d — O teisingieji teisingumu padaryti žmones neteisingus? O geri žmonės savo geromis ypatybėmis padaryti žmones blogus?

— Tai neįmanoma.

— Juk šaldyti, manau, yra ne šilumos, o to, kas jai priešinga, ypatybė.

— Taip.

— Ir ne sausumo ypatybė yra drėkinti, o to, kas jam priešinga.

— Aišku.

— O kenkti — ne gero žmogaus ypatybė, bet jam priešingo.

— Suprantama.

— Teisingasis — tai juk geras žmogus.

— Aišku, geras.

— Vadinasi, Polemarchai, ne teisingo žmogaus dar-
bas kenkti — ar draugui, ar kam kitam; tai darbas to,
kas jam priešingas, tai yra neteisingo žmogaus. e

— Man atrodo, kad tu, Sokratai, kalbi visai teisingai.

— Taigi, jei kas tvirtina, kad teisingai elgtis — tai kiekvienam atiduoti tai, kas pridera, ir jeigu jis tą atidavimą supranta taip, kad teisingas žmogus privalo daryti žalą priešams, o draugams — tai, kas išeina jiems į naudą, tai žmogus, kuris šitaip sako, nėra išminčius, nes jis kalbėjo netiesą — juk mums paaiškėjo, kad teisinga niekada niekam nedaryti žalos.

— Sutinku su tuo, — atsakė Polemarchas.

Taigi, — pasakiau, — aš ir tu — abu bendrai kovosime prieš kiekvieną, kuris tvirtins, kad šitaip yra pasakęs Simonidas ar Biantas, ar Pitakas [12], ar koks kitas išmintingas ir garsus vyras.

— Aš esu pasirengęs dalyvauti toje kovoje.

— Ar žinai, kieno man atrodo būsiąs tas posakis, 336
kuris teigia, jog esą teisinga draugams daryti gera, o
priešams kenkti?

— O kieno? — paklausė Polemarchas.

— Manau, kad jis bus Periandro [13] ar Perdiko [14], ar Kserkso [15], ar tėbiečio Ismenijo [16], ar kieno nors kito, dėl savo turtų įsivaizduojančio save galingu vyru.

— Labai teisingai kalbi.

— Gerai, — pasakiau. — Bet kadangi paaiškėjo, kad ne tai yra teisingumo ir to, kas teisinga, esmė, tai kas gi kita teisingumas dar galėtų būti?

X. Mums kalbant, Trasimachas jau ne kartą mėgi- b
no įsikišti į pokalbį, bet greta sėdėjusieji, norėdami iki

galo išklausyti kalbų, jį vis sulaikydavo. Kai tik baigėme kalbėti ir aš pasakiau paskutinius žodžius, jis nebeištvėrė ir, visas įsitempęs lyg žvėris, puolė mus, tarsi norėdamas sudraskyti. Mes su Polemarchu nejuokais išsigandome ir susigūžėme, o jisai, kreipdamasis į visus, suriko:

— Ką jūs čia, Sokratai, tiek laiko malate niekus!
c Ko vaidinate naivuolius ir pakaitomis vienas kitam nusileidžiate? Jeigu iš tikrųjų nori sužinoti, kas yra teisingumas, tai neklausinėk ir nesipuikuok, kad gali sukirsti kitų atsakymus. Juk žinai, kad klausinėti yra lengviau negu atsakinėti; tu ir pats atsakinėk ir pasa-
d kyk, ką vadini teisingumu. Žiūrėk, kad man nesakytum, jog tai yra pareiga arba jog tai naudingumas, arba tikslingumas, arba pelningumas, arba tikimas! Kad ir ką sakysi, sakyk aiškiai ir tiksliai. Aš nepakęsiu, kad man tokius niekus pasakotum!

Tie žodžiai pribloškė mane; išsigandęs pažvelgiau į jį. Ir jeigu aš nebūčiau pažiūrėjęs į jį pirmiau negu
e jis į mane, būčiau turbūt netekęs žado[17]! Laimei, kai jis įniršo dėl mūsų pokalbio, aš į jį pažiūrėjau pirmas ir todėl dabar įstengiau jam atsakyti. Truputį drebėdamas tariau:

— Trasimachai, nepyk ant mūsų! Jeigu mudu — aš ir jis — ir suklydome, nagrinėdami šį klausimą, tai suklydome ne iš blogos valios. Negi tu manai, kad, ieškodami aukso, mes savo noru vienas kitam nusileistume ir šitai mums sukliudytų jį surasti? O juk mes ieškome teisingumo, kuris yra daug kartų brangesnis už auksą. Nejaugi mes, užuot dėję visas pastangas jį surasti, tarsi kokie kvailiai vienas kitam nuolaidžiaujame? Tik pagalvok, mano mielas! Deja, mes neįsten-
337 gėme jo surasti. Tad jūs, kurie įstengiate tai padaryti, užuot ant mūsų pykę, turėtumėte mūsų pagailėti.

XI. Tai išgirdęs, Trasimachas kandžiai nusijuokė ir tarė:

— O Herakli[18]! Štai toji įprastinė Sokrato ironija! Aš jau seniai tai žinojau ir kitiems iš anksto sakiau, kad tu nesutiksi atsakinėti, o apsimesi kvaileliu ir da-

rysi viską, kad tik nereikėtų atsakinėti, kai kas tavęs ko paklaus.

— Tu esi gudrus, Trasimachai, ir gerai žinai, kad jeigu paklaustum, iš kokių skaičių susideda dvylika, ir paklausęs iš anksto įspėtum: „Žiūrėk, žmogau, kad b
man nesakytum, jog dvylika — tai dukart šeši arba triskart keturi, arba šešiskart du, arba keturiskart trys. Aš nepakęsiu, kad man tokius niekus taukštum", — tai, manau, tau būtų aišku, kad niekas į tavo klausimą negalės atsakyti. O jeigu kas tau pasakytų: „Kaip čia išeina, Trasimachai? Argi mano atsakymuose negali būti nė vieno iš tų dalykų, kuriuos tu iš anksto uždraudei? Keistuolis! O jeigu vienas iš tų dalykų būtų teisingas, argi aš turėčiau ką kita sakyti, o ne tiesą? c
Kaip tu manai?" Ką tu jam į tai atsakytum?

— Pakaks, — tarė Trasimachas, — tu ir vėl tą patį.

— O kodėl gi ne? — paklausiau. — Tą patį ar ne tą patį, bet taip gali pagalvoti tas, kurio tu klausi. Ar tu manai, kad jis atsakys ne taip, kaip jam atrodo, vis tiek, ar jam drausime, ar ne?

— Vadinasi, ir tu taip darysi? Ir tavo atsakyme bus kas nors, ką aš uždraudžiau?

— Nenustebsiu, — atsakiau, — jei man taip ir išeis.

— Na, — tarė jis, — o jeigu aš nurodysiu kitokį at- d
sakymą apie teisingumą, daug geresnį negu visi šie atsakymai? Kokią bausmę tu sau pasiskirsi [19]?

— Kokią gi kitą bausmę, jei ne tą, kuri tinka nemokšai! O nemokšai pritinka pasimokyti iš to, kuris žino. Tai šitokią bausmę aš sau skiriu.

— Gražiai suoki! Ne, tu užsimokėk už mokymą [20]!

— Kai tik turėsiu pinigų, — atsakiau.

— Bet juk tu jų turi! — sušuko Glaukonas. — Trasimachai, dėl pinigų nesirūpink: mes visi sudėsime So- e
kratui.

— A, matau, kad Sokratas galėtų elgtis, kaip yra įpratęs: pats neatsakinėti, o kai kitas atsakinės, prikibti prie įrodymų ir juos sukirsti!

— Gerbiamasis, — tariau, — kaipgi atsakyti, jei, pirmiausia, nežinai ir sakaisi nežinąs, o antra, jei ir

turi apie tą dalyką kokią nors nuomonę, tau uždrausta sakyti tai, ką galvoji, be to, dar žymaus žmogaus? Vei-
338 kiau tau pritiktų kalbėti, juk tu sakaisi žinąs ir turįs ką pasakyti. Tad nesididžiuok, būk toks malonus, atsakyk man ir leisk Glaukonui ir kitiems iš tavęs pasimokyti.

XII. Man tai pasakius, ir Glaukonas, ir kiti pradėjo jo prašyti, kad neatsisakytų. Buvo aiškiai matyti, jog Trasimachas trokšta kalbėti, kad pasižymėtų, nes tarė-
b si turįs puikų atsakymą, bet jis apsimetė labai norįs, kad aš atsakyčiau. Pagaliau jis nusileido ir tarė:

— Štai kokia ta Sokrato išmintis! Kitų jis nenori mokyti, o pats visur vaikščioja, mokosi iš kitų ir net jiems už tai neatsidėkoja!

— Kad iš kitų mokausi, teisybę sakai, Trasimachai, bet kad aš esą neatsidėkojąs, klysti. Aš juk atsilyginu, kiek įstengiu, o įstengiu tik pagirti, nes pinigų neturiu. O kaip noriai aš šitai darau, kai kas nors, mano nuomone, gerai kalba, tu ir pats tuoj pamatysi, kai tik
c man atsakysi; aš esu įsitikinęs, kad tu gerai kalbėsi.

— Tad klausyk. Aš teigiu, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Na, ko nepagiri? Matyt, nenori.

— Kai tik suprasiu, ką tu kalbi, — atsakiau. — Kol kas dar nesuprantu. Tu sakai, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Ką tu nori tuo pasakyti, Trasimachai? Jei daugiakovininkas Polidamantas [21] yra stipresnis už mus ir jo kūno jėgoms palaikyti yra nau-
d dinga jautiena, tai ar ir mums, silpnesniems už jį, naudinga ir teisinga valgyti tokį patį maistą?

— Tu bjaurus, Sokratai: kimbi prie žodžių, kad kuo labiau iškreiptum mano apibrėžimą.

— Visai ne, mano mielas, tik tu pasakyk aiškiau, ką turi galvoje.

— Argi tu nežinai, — tarė jis, — kad vienos valstybės yra tironų valdomos, kitos tvarkosi demokratiškai, o dar kitos yra aristokratų rankose?

— Kaipgi nežinosi!

— Ir kad kiekvienoje valstybėje viešpatauja tas, kuris turi valdžią?

— Žinoma.

— Kiekviena valdžia leidžia įstatymus savo pačios e
naudai: demokratija — demokratiškus, tironija — tironiškus; panašiai daro ir kitos valdžios. Išleidusios įstatymus, jos paskelbia, kad jie yra teisingi pavaldiniams — tai kaip tik ir yra naudinga valdantiesiems, — ir tuos, kurie jų nesilaiko, baudžia kaip įstatymų ir teisingumo pažeidėjus. Šitai, mano mielas, aš ir norėjau pasakyti: visose valstybėse teisingumu laikoma 339
tas pat — tai, kas naudinga valdžiai. O juk ji yra jėga. Todėl, jeigu teisingai samprotauji, išeina, kad teisingumas visur yra tas pat — tai, kas naudinga stipresniajam.

— Dabar aš suprantu, ką tu kalbi. Pamėginsiu išsiaiškinti, ar tai tiesa. Tu ir pats, Trasimachai, atsakei, kad teisingumas yra tai, kas naudinga, nors man uždraudei taip atsakyti. Tu tik dar pridėjai „stipresnia- b
jam".

— Matyt, visai nereikšmingas priedas.

— Dar neaišku, gal jis ir svarbus. Tik aišku, kad reikia ištirti, ar tu sakai tiesą. Ir aš sutinku, kad teisingumas yra kažkas naudinga. Bet tu priduri „stipresniajam", o aš šito nežinau. Todėl šitai dar reikia išsiaiškinti.

— Tai aiškinkis.

XIII. — Taip ir padarysiu, — atsakiau. — Sakyk man, ar tu teigi, kad paklusti valdantiesiems taip pat yra teisinga?

— Teigiu.

— Ar bet kurios valstybės valdantieji yra neklys- c
tantys, ar gali ir klysti?

— Suprantama, — atsakė jis, — jie gali ir klysti.

— O ėmęsi leisti įstatymus, ar neišleidžia vienų įstatymų teisingų, o kitų — neteisingų?

— Aš taip ir manau.

— Bet išleisti teisingus įstatymus jiems patiems yra naudinga, o išleisti neteisingus — nenaudinga. Ar taip?

— Taip.

— Ir pavaldiniai turi paklusti viskam, ką tik nustato valdovai? Tai ir yra teisinga?

— O kaipgi kitaip?

d — Taigi pagal tave išeina, kad yra teisinga vykdyti ne tik tai, kas stipresniajam naudinga, bet ir tai, kas priešinga, tai yra nenaudinga.

— Ką tu čia kalbi?

— Man atrodo, tą patį, ką ir tu. Įsižiūrėkime atidžiau. Argi mes nesutarėme, kad valdovai, įsakydami pavaldiniams vykdyti jų nurodymus, kartais suklysta ir pasirenka ne tai, kas jiems patiems yra naudinga, tuo tarpu iš pavaldinių pusės bus teisinga vykdyti bet kokius valdančiųjų įsakymus? Ar ne taip sutarėme?

— Manau, kad sutarėme.

e — Tik prisimink,— tariau aš,— jog tu sutikai, kad yra teisinga daryti ir tai, kas valdantiesiems ir stipriesiems yra nenaudinga, kai valdantieji, patys to nenorėdami, įsako daryti tai, kas jiems kenkia; juk, pagal tave, yra teisinga, kad pavaldiniai vykdytų tai, ką jiems įsako. Tokiu atveju, išmintingasis Trasimachai, ar neprisieis padaryti išvadą, kad yra teisinga daryti priešingai, negu tu sakai? Juk silpnesniesiems įsakoma vykdyti tai, kas stipresniesiems yra nenaudinga!

340 — Taip, prisiekiu Dzeusu, Sokratai,— sušuko Polemarchas,— visiškai aišku, kad taip!

— Ypač jeigu tu jam šitai paliudysi,— įsikišo Klitofontas.

— O kam Sokratui reikia liudininko? — tęsė Polemarchas.— Juk pats Trasimachas pripažįsta, kad valdantieji kartais įsako vykdyti tai, kas jiems patiems kenkia, o pavaldiniai elgiasi teisingai, jiems paklusdami.

— Iš tikrųjų, Polemarchai, Trasimachas tvirtino, jog yra teisinga, kad pavaldiniai vykdytų valdančiųjų įsakymus.

— Bet, Klitofontai, jis taip pat tvirtino, kad tei-
b singumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Pateikęs šiuos du teiginius, jis sutiko, kad stipresnieji kartais liepia silpnesniesiems ir pavaldiniams vykdyti tai,

kas jiems patiems yra nenaudinga. Iš viso to išeina, kad nė kiek ne mažiau teisinga daryti tai, kas stipresniesiems nenaudinga, negu tai, kas jiems naudinga.

— Bet, — paprieštaravo Klitofontas, — stipresniajam naudingu dalyku jis vadino tai, ką stipresnysis laiko esant sau naudinga. Silpnesnysis šitai turi vykdyti — tai ir esą teisinga.

— Bet Trasimachas ne taip kalbėjo,— pasakė Polemarchas.

— Ar ne vis tiek, Polemarchai? — tariau.— Jei da- c
bar Trasimachas kalba taip, mes taip ir suprasime jo žodžius.

XIV.— Sakyk man, Trasimachai, ar tu šitaip norėjai apibrėžti teisingumą: teisinga yra tai, kas stipresniajam atrodo esą naudinga, nesvarbu, ar tai bus iš tikro naudinga, ar ne? Ar galiu teigti, kad tu šitaip sakei?

— Visai ne. Argi tu manai, kad aš stipresniuoju vadinu tą, kuris klysta, ir kaip tik tada, kai jis klysta?

— Aš maniau, kad tu tai turėjai galvoje, kai sutikai, jog valdantieji nėra neklystantys, bet, priešingai, d
kartais ir klysta.

— Koks tu priekabus, Sokratai, savo samprotavimuose! Ar tu, pavyzdžiui, vadini gydytoju tą, kuris suklysta, gydydamas ligonius, kaip tik dėl to, kad jis suklysta? Arba puikiu skaičiuotoju tą, kuris skaičiuodamas suklysta, kaip tik tada, kai jis suklysta ir kaip tik dėl tos jo klaidos? Aš manau, kad mes tik taip sakome, jog gydytojas suklydo, skaičiuotojas suklydo, gramatikos mokytojas suklydo. O iš tikrųjų kiekvie- e
nas iš jų — tiek, kiek jis yra vertas to vardo, kuriuo jį vadiname,— niekuomet nesuklysta. Tad, griežtai kalbant — nes ir tu giriesi mėgstąs tikslumą,— niekas, kas gerai išmano savo darbą, neklysta, nes klystama tik tuo atveju, kai trūksta žinių, kitaip tariant, išmanymo. Taigi nei amatininkas, nei išminčius, nei valdovas niekuomet nesuklysta, kai jis puikiai išmano savo darbą, nors dažnai sakoma, kad gydytojas suklydo, valdovas suklydo. Šitokia prasme tu ir turi suprasti mano atsa-

341 kymą. Štai jis kuo tiksliausiai: valdovas — kiek jis yra tikras valdovas — neklysta; jis neklysdamas nustato, kas jam geriausia, o pavaldiniai turi šitai vykdyti. Taigi, kaip jau iš pradžių sakiau, teisingumas yra daryti tai, kas naudinga stipresniajam.

XV. — Trasimachai,— tariau,— negi tau atrodo, kad aš priekabiauju?

— Ir dar kaip,— atšovė jis.

— Ar tu manai, jog aš samprotaudamas tyčia uždavinėjau tokius klausimus, kad tau pakenkčiau?

— Tuo aš esu tikras, bet tu nieko nepeši: nuo ma-
b nęs nepaslėpsi savo piktų kėslų, o nepaslėpęs neįsteng-
si manęs sukirsti pokalbyje.

— Gerbiamasis, aš net nemėginčiau tavęs sukirsti. Bet, kad ir vėl tarp mūsų nekiltų šitoks nesusipratimas, tu man pasakyk: ar žodžius „valdovas" ir „stipresnysis" tu vartoji įprastine, kasdiene, ar tiksliai apibrėžta prasme, sakydamas, kad bus teisinga, jei silpnesnysis darys tai, kas naudinga stipresniajam?

— Aš turiu galvoje valdovą,— atsakė jis,— pačia
c tiksliausia šio žodžio prasme. Todėl juodink ir šmeižk
mane, jei tik gali! Man visai nesvarbu. Bet tu neįstengsi to padaryti.

— Negi tu manai, jog aš esu toks kvailas, kad imsiuosi kirpti liūtą[22] — kitaip tariant, apgauti Trasimachą?

— O vis dėlto mėginai,— atrėžė jis,— nors tai ne tavo jėgoms.

— Užteks šitokių kalbų,— tariau aš.— Geriau pasakyk man: ar gydytojas tikrąja šio žodžio prasme, kaip tu jį čia apibūdinai, rūpinasi tik pinigais, ar ligonių gydymu?

— Ligonių gydymu.

— O vairininkas? Ar tikras vairininkas yra viršesnis už irklininką, ar jis tik paprastas irklininkas?

d — Viršesnis.

— Aš manau, jog negalima atsižvelgti vien tik į
42 tai, kad jis irgi plaukia laivu — irklininku jo nepava-

dinsi. Jis vadinamas vairininku ne dėl to, kad plaukia, o dėl to, kad vairuoja ir vadovauja irklininkams.

— Tavo tiesa,— sutiko jis.

— Išeitų, kad kiekvienas iš jų, tai yra ir gydytojas, ir vairininkas, turi kokių nors naudingų žinių.

— Aišku, turi.

— Ar tai ir nėra meno paskirtis — surasti ir parūpinti, kas kam naudinga?

— Taip, tokia jo paskirtis,— atsakė Trasimachas.

— O ar bet kuriam menui reikia dar ko nors, be jo paties didžiausio tobulumo?

— Ką tu čia turi galvoje? e

— Štai ką,— atsakiau.— Pavyzdžiui, jei tu manęs paklaustum, ar mūsų kūnui pakanka paties savęs, ar jam reikia dar ko nors, aš atsakyčiau: būtinai reikia. Todėl ir atsirado gydymo menas, kad mūsų kūnas yra netobulas ir jam nepakanka paties savęs. Meno prireikė, kad suteiktų kūnui tai, kas jam naudinga. Ar aš teisingai kalbu?

— Teisingai. 342

— Tai ką? Argi pats gydymo menas nėra tobulas? Ar apskritai menui būna reikalinga kokia nors papildoma ypatybė, kaip, pavyzdžiui, akims regėjimas, ausims klausa? Ar kuriam nors menui reikalingas dar koks nors menas, kuris nuspręstų ir parūpintų, kas pirmajam naudinga? O gal pačiame mene yra koks netobulumas, ir kiekvienam menui reikalingas kitas menas, kuris svarstytų, kas pirmajam naudinga, o šiam svarstančiam menui reikia vėl kito, ir taip be galo? b
Ar gal kiekvienas menas pats sprendžia, kas jam naudinga? O gal, kad išsiaiškintų, kas pašalins jo trūkumus, menui nereikia nei jo paties, nei kito meno? Juk menas neturi jokio trūkumo, jokios kliaudos, ir jam nereikia ieškoti to, kas naudinga, už paties savęs. Menas, jeigu jis yra teisingas, lieka nepažeidžiamas ir grynas, kol išsaugo savo nepriekaištingumą ir vientisumą. Na, ar pagal tavo nustatytą tikslią žodžio reikšmę taip išeina, ar ne?

— Atrodo, kad taip.

c — Vadinasi,— tariau,— gydymo menas rūpinasi ne tuo, kas naudinga gydymo menui, o tuo, kas naudinga kūnui.

— Taip,— atsakė jis.

— Ir jojîmo menas rūpinasi ne tuo, kas naudinga jojimui, o tuo, kas naudinga arkliams. Ir kiekvienas kitas menas rūpinasi ne tuo, kas jam pačiam naudinga, nes jam nieko nereikia, o tuo, kas naudinga jo objektui.

— Atrodo, kad taip.

— Bet, Trasimachai, visi menai valdo ir pajungia sau tą sritį, kurioje jie taikomi.

Trasimachas, nors ir nenorom, su tuo sutiko.

d — Taigi kiekvienam menui rūpi ne tai, kas naudinga stipresniajam, o tai, kas naudinga silpnesniajam, kuriam jis vadovauja.

Trasimachas bandė prieštarauti, bet pagaliau su tuo sutiko. Kai jis sutiko, aš tariau:

— Vadinasi, kiekvienas gydytojas — jei jis yra tikras gydytojas — rūpinasi ne tuo ir paskiria ne tai, kas yra naudinga gydytojui, bet tai, kas naudinga ligoniui. Juk sutarėme, kad gydytojas tiksliąja šio žodžio prasme yra kūnų valdytojas, o ne mėgėjas pasipelnyti. Juk šitaip sutarėme?

Jis sutiko.

— Vadinasi, ir vairininkas tiksliąja šio žodžio pras-
e me yra irklininkų vyresnysis, o ne irklininkas.

Jis sutiko.

— Taigi toks vairininkas, kuris kartu yra ir vyresnysis, rūpinsis ne tuo ir įsakys ne tai, kas naudinga vairininkui, o tai, kas naudinga irklininkui, tai yra tam, kuris jam paklūsta.

Trasimachas vargais negalais sutiko.

— Taigi, Trasimachai,— tariau,— ir kiekvienas valdovas, kaip valdóvas, vis tiek, kokią valdžią jis turėtų, rūpinasi ne tuo ir įsako ne tai, kas jam pačiam yra naudinga, o tai, kas naudinga pavaldiniui, kurio labui jis veikia; ką tik jis kalba ir ką tik jis daro, visada žiūri, kas naudinga pavaldiniui ir kas jam tinka.

XVI. Kai svarstydami priėjome šitą vietą ir visiems 343
dalyviams pasidarė aišku, kad teisingumo apibrėžimas
virto savo priešingybe, Trasimachas, užuot atsakęs,
paklausė:

— Sakyk, Sokratai, ar tu turi auklę?

— Ką? — pasakiau.— Tu verčiau atsakytum, o ne šitokių dalykų klaustum.

— Juk tavo auklė užmiršta netgi nušluostyti tau nosį. O reikėtų. Ji tavęs neišmokė skirti avies nuo piemens.

— Ką tu čia dabar paistai?

— Mat tu galvoji, kad aviganiai arba jaučiaganiai b
prižiūri savo avis ir jaučius, juos šeria, jais rūpinasi,
turėdami kokį kitą tikslą, o ne šeimininkų ir savo pa-
čių gerovę. Tu manai, kad ir valstybių valdovai — tie,
kurie iš tikrųjų valdo,— žiūri į savo pavaldinius kaž-
kaip kitaip, negu piemenys į avis, ir kad jie dieną
naktį rūpinasi kuo kitu, o ne tuo, kad patys turėtų kuo
daugiau naudos. „Teisinga", „teisingumas", „neteisin-
ga", „neteisingumas"— visa tai tau taip tolima, jog tu c
net nežinai, kad teisingumas ir tai, kas teisinga, iš tik-
rųjų yra svetimas gėris: stipresniajam ir valdančia-
jam tai teikia naudą, o tam, kuris paklūsta ir tarnauja,
gryniausią žalą. Neteisingumas — priešingai: jis valdo,
tiesą sakant, naivius ir todėl teisingus žmones, o pa-
valdiniai daro tai, kas naudinga valdovui, nes jis turi
galią. Dėl jų uolumo valdovas klesti, o jie patys ne- d
turi iš to jokios naudos. Naivuoli Sokratai, reikia at-
kreipti dėmesį į tai, kad teisingas žmogus, palyginti su
neteisingu, visur pralaimi. Pirmiausia sandėriuose, kai
vienas su kitu imasi kokio bendro reikalo: tu niekur
nerasi, kad, galutinai atsiskaitant, teisingasis gautų
daugiau negu neteisingasis — jis visada pralaimi. To-
liau — santykiuose su valstybe: kai reikia mokėti mo-
kesčius, teisingasis, tokį patį turtą turėdamas, įneša dau-
giau pinigų, o neteisingasis — mažiau; o kai reikia
gauti, teisingasis nieko negauna, o neteisingasis gerai
pasipelno. Kai vienas ir kitas užima kokią nors vietą e
valdžioje, net jei teisingasis neturėtų jokių kitų nuos-

tolių, nukenčia jo namų reikalai, nes jis neturi laiko
jais užsiimti, o iš valstybės reikalų jis negali pasipel-
nyti, nes yra teisingas. Be to, jis sukelia giminaičių ir
pažįstamų nepasitenkinimą, nes, nenorėdamas pažeisti
teisingumo, atsisako jiems padėti. O neteisingam žmo-
gui viskas klostosi priešingai. Aš kartoju tai, ką tik
ką sakiau: valdžios turėjimas suteikia daug pranašumų.
344 Jeigu nori nuspręsti, kiek asmeniškai naudingiau yra
būti neteisingam negu teisingam, turi šitai turėti gal-
voje. Lengviausiai tai suprasi, jeigu imsi neteisingu-
mą labiausiai išbaigtu pavidalu, kai klesti kaip tik tas,
kuris pažeidė teisingumą, o neteisingumo auka, vis
dėlto nesiryžusi nusižengti teisingumui, yra itin apgai-
lėtinoje būklėje. Tokia yra tironija. Jinai čia iš pasalų,
čia jėga grobia tai, kas jai nepriklauso — šventyklų
ir valstybės, asmeninį ir visuomeninį turtą,— ir ne pa-
b laipsniui, bet vienu kirčiu. Jei paskiras asmuo padaro
tik dalį šių nusikaltimų, jis yra baudžiamas ir užsi-
traukia didžiausią gėdą. Tokius žmones vadina švent-
vagiais, vergų grobikais, įsilaužėliais, plėšikais, vagi-
mis — pagal tai, kokį nusikaltimą jie padarė. O jei kas
ne tik atima iš piliečių turtą, bet ir juos pačius paver-
čia vergais, tokius žmones, užuot pavadinę kuriuo
nors gėdingu vardu, vadina klestinčiais ir laimingai
c gyvenančiais ne tik tėvynainiai, bet ir svetimtaučiai
kaip tik todėl, kad žino: toksai žmogus visiškai įgy-
vendino neteisingumą. Mat tie, kurie smerkia neteisin-
gumą, bijosi ne elgtis neteisingai, o patys patirti ne-
teisingumą. Tad neteisingumas, Sokratai, jei jis dide-
lio masto, yra stipresnis už teisingumą, jame daugiau
laisvės, jėgos ir valdingumo; teisingumas, kaip jau iš
pradžių sakiau, yra tai, kas naudinga stipresniajam, o
neteisingumas yra naudingas ir pravartus pats savaime.

d XVII. Tai pasakęs, Trasimachas, tarsi vanotojas,
užpylęs mums ausis žodžių srautu, jau ketino išeiti, bet
pokalbio dalyviai jo neišleido, privertė pasilikti ir sa-
vo žodžius pagrįsti įrodymais. Ir aš pats jo šito pra-
šiau, sakydamas:

— Keistas tu žmogus, Trasimachai. Pabėrei mums
tokius žodžius ir dabar ruošiesi išeiti, nei pakankamai
įrodęs jų tikrumą, nei pats būdamas įsitikinęs, kad iš
tikro taip yra, kaip tu sakei. Negi manai, kad tai menk-
niekis — imtis apibrėžti tokį dalyką? Juk tai taptų gy- e
venimo taisykle, pagal kurią gyvendamas kiekvienas
iš mūsų turėtų kuo daugiausia naudos!

— Aš manau,— atsakė Trasimachas,— kad čia yra
kitaip.

— Atrodo,— tariau,— kad tu mumis visai nesirūpi-
ni, tau visai nesvarbu, ar mes, nežinodami to, ką tu
sakaisi žinąs, gyvensime blogiau, ar geriau. Bet, miela-
sis, malonėk ir mums tai atskleisti. Mūsų čia tiek daug: 345
tau labai apsimokės, jeigu padarysi mums malonę. Dėl
savęs paties aš galiu pasakyti, jog netikiu ir nemanau,
kad neteisingumas būtų naudingesnis už teisingumą,
net ir tuo atveju, kai neteisingumui suteikiama visiš-
ka veikimo laisvė. Mano mielas, tegul kas nors būna b
neteisingas, tegul jis gali slapta arba kovoje daryti
skriaudas, vis tiek aš nepatikėsiu, kad neteisingumas
yra naudingesnis už teisingumą. Galimas daiktas, kad
ir dar kas nors iš mūsų taip galvoja, ne aš vienas. Tad,
gerbiamasis, įtikink mus galutinai, kad mes, teisingu-
mą labiau vertindami už neteisingumą, galvojame
neteisingai.

— Kaipgi aš tave įtikinsiu? — pasakė Trasima-
chas.— Jeigu tavęs neįtikino tai, ką čia kalbėjau, ką
man su tavim daryti? Juk grūste neįgrūsiu savo pa-
žiūrų tau į sielą!

— Vardan Dzeuso, tik ne šitaip! Tu pirmiausia lai-
kykis to, ką pasakei, o jei norėsi savo nuomonę pa-
keisti, pasakyk apie tai atvirai ir neapgaudinėk mūsų!
O dabar, Trasimachai, grįžkime prie to, kas buvo pa- c
sakyta. Iš pradžių apibrėžęs tikrą gydytoją, tu vėliau
nepagalvojai, jog to paties tikslumo reikia laikytis ir
apibrėžiant tikrą piemenį. Tu manai, kad jis gano avis
tik todėl, kad yra piemuo, nesirūpindamas jų gerove,
o tarsi koks puotautojas, kuris ketina gerai pasivaišin-
ti už stalo, arba tarsi pirklys, kuris ketina iš jų ne- d

blogai pasipelnyti, tik ne kaip piemuo. O juk šis menas turi atitikti ne kokį kitą, o savo tiesioginį tikslą, ir kuo geriausiu būdu — tada avys bus geriausiai užlaikomos; toks menas yra pakankamas šiam tikslui, kol jis neturi jokių trūkumų. Todėl, manau, mes visi sutiksime, kad kiekviena valdžia, kaip valdžia, rūpi-
e nasi gerove ne kieno nors kito, o tik tų, kuriuos ji valdo ir globoja, vis tiek, ar tai bus valstybė, ar paskiras asmuo. Ir nejaugi tu manai, kad tie, kurie valdo valstybes — tikri valdovai,— valdo savo noru?

— Prisiekiu Dzeusu, ne tik manau, bet ir gerai žinau.

— Betgi, Trasimachai,— tariau,— argi tu nepastebėjai, kad kitų valdžios vietų niekas nenori užimti savo noru, o reikalauja atlyginimo, nes mano, jog iš to
346 ne jiems bus nauda, o tik pavaldiniams? Pasakyk man štai ką: ar ne todėl mes skiriame vieną meną nuo kito, kad kiekvienas iš jų turi savo paskirtį? Tik, mano mielas, nepasakyk kokios keistenybės, nes kitaip mes niekada neišsikapstysime.

— Iš tikro mes skiriame juos kaip tik dėl to,— atsakė jis.

— Argi kiekvienas menas neteikia mums tik tam tikros naudos, o ne naudą apskritai? Pavyzdžiui, gydymo menas teikia sveikatą, laivo vairavimo menas — saugumą plaukiant. Panašiai ir kiti menai.

— Iš tikrųjų.

— Taigi darbo apmokėjimo menas teikia atlyginimą.
b Juk jis tam ir skirtas. O gal tu gydymo meną ir vairavimo meną laikai tuo pačiu menu? Arba, jei nori tiksliai apibrėžti, kaip anksčiau siūlei, pasakyk: jei kas nors, vairuodamas laivą, tampa sveikesnis, nes jam yra naudinga plaukioti jūroje, ar dėl to laivų vairavimo meną pavadinsi gydymo menu?

— Jokiu būdu ne,— atsakė Trasimachas.

— Ir, manau, nepavadinsi atlyginimu už darbą, jei kas, pasisamdęs dirbti, pasveiks?

c — Aišku, kad ne.

— Ir gydymo meno nepavadinsi menu dirbti pasisamdžius, jei gydantysis gauna atlyginimą?

— Ne.

— Argi mes nesutarėme, kad kiekvienas menas yra savaip naudingas?

— Tegul bus taip.

— Taigi, jeigu amatininkai turi kokią bendrą naudą, tai aišku, kad ją jiems teikia kokia nors bendra veikla, kurioje jie visi dalyvauja.

— Atrodo, kad taip.

— Mes teigiame, kad amatininkai tą naudą, kurią teikia atlyginimas, gauna iš apmokėjimo už darbą meno.

Trasimachas vargais negalais sutiko.

— Taigi naudą, kurią kiekvienas amatininkas gauna d
iš atlyginimo, teikia ne jo paties menas. Tiksliau kalbant, gydymo menas teikia sveikatą, apmokėjimo už darbą menas — atlyginimą, statymo menas — namą, o samdymo menas — atlyginimą už tai. Kiekvienas menas dirba savo darbą ir teikia naudą pagal savo paskirtį. O jei prie meno nebus pridėtas atlyginimas, ar menininkas turės iš jo naudos?

— Atrodo, kad ne.

— Vadinasi, kai jis dirba veltui, menas neteikia e
jam jokios naudos.

— Aš taip manau.

— Dabar, Trasimachai, jau aišku, kad joks menas ir jokia valdžia nesirūpina tuo, kas jai pačiai yra naudinga, bet, kaip jau anksčiau sakėme, parūpina ir įsako tai, kas naudinga pavaldiniui, nes žiūri tik silpnesniojo naudos. Todėl, mielas Trasimachai, aš neseniai sakiau, kad niekas savo noru nenori valdyti ir taisyti svetimų ydų, o reikalauja atlyginimo, nes tas, kuris 347
nori tinkamai taikyti savo meną, niekuomet neveikia ir neliepia savo labui, o tik savo pavaldinių didžiausios gerovės vardan. Štai kodėl tiems, kurie imasi valdyti, reikia atlyginti — arba pinigais, arba garbe, arba bausme, jei atsisako valdyti.

— Ką tu nori tuo pasakyti, Sokratai? — paklausė Glaukonas.— Pirmąsias dvi atlyginimo rūšis aš žinau,

bet nesuprantu, kodėl tu ir bausmę priskyrei prie
atlyginimo.
— Vadinasi, tu nesupranti, kaip atlyginama geriau-
b siems,— tariau.— Dėl to ir valdo dori žmonės, kai jie
sutinka valdyti. Argi tu nežinai, kad garbės ir turtų
troškimas yra laikomas gėdingu — toks jis iš tikrųjų
ir yra.
— Aš tai žinau,— atsakė jis.
— Todėl geri žmonės nesutinka valdyti nei dėl tur-
tų, nei dėl garbės. Mat jie nenori nei, viešai imdami
atlyginimą, būti vadinami samdiniais, nei, slaptai nau-
dodamiesi valdžios teikiamomis gėrybėmis, būti vadi-
nami vagimis. Jų nevilioja ir garbė, nes jie nėra gar-
c bėtroškos. Kad jie sutiktų valdyti, juos reikia priversti
ir uždėti bausmę. Todėl ir laikoma gėdingu dalyku sa-
vo noru siekti valdžios, nelaukiant prievartos. O di-
džiausia bausmė — tai būti valdomam blogesnio žmo-
gaus, jeigu pats nesutikai valdyti. Man atrodo, kad kaip
tik bijodami šitos bausmės dori žmonės ir valdo, kai
yra valdžioje: jie imasi valdyti ne tikėdamiesi kokio
nors gėrio ir jausdami pasitenkinimą, bet būtino rei-
kalo verčiami, nes neturi už save geresnių nei sau ly-
d gių, kuriems galėtų pavesti tvarkyti reikalus. Jei at-
sirastų valstybė, kurioje gyventų tik geri žmonės,
tikriausiai joje kiltų intrigų, siekiant išvengti valdžios,
panašiai kaip dabar varžomasi dėl jos. Tada paaiškėtų,
kad tas, kuris iš tiesų yra tikras valdovas, siekia nau-
dos ne sau, o pavaldiniams; ir kiekvienas tai supran-
tantis žmogus verčiau sutiktų, kad kitas jam teiktų
e naudą, negu pats rūpintųsi kito nauda. Aš jokiu būdu
nenusileidžiu Trasimachui, kad teisingumas esąs tai,
kas naudinga stipresniajam. Bet tai mes apsvarstysime
vėliau. Man atrodo, daug svarbesnis yra neseniai Tra-
simacho pareikštas tvirtinimas, jog neteisingo žmogaus
gyvenimas esąs geresnis negu teisingo. O kaip tau,
Glaukonai, atrodo? Kuris iš tų dviejų teiginių yra
teisingesnis?
— Aš manau,— atsakė jis,— kad teisingo žmogaus
gyvenimas yra naudingesnis.

— O tu girdėjai,— tariau,— kiek gėrybių Trasima- 348
chas priskyrė neteisingo žmogaus gyvenimui?

— Girdėjau, bet netikiu.

— Tad jeigu nori, pamėginkime jį įtikinti, kad jo teiginys neteisingas. Žinoma, jeigu mums pasiseks įrodyti, kad jis neteisus.

— Kur nenorėsi! — atsakė Glaukonas.

— Jeigu mes imsime prieštarauti jam, žodis po
žodžio vardydami gėrybes, kurias teikia teisingumas,
o po to vėl kalbės jis, ir mes vėl atsakysime į jo kal-
bą, tai teks skaičiuoti ir matuoti gėrybes, kurias nu- b
rodysime, ir prireiks teisėjo, kad nuspręstų, kiek jų
kiekvienas iš mūsų pateikė kiekviename savo atsaky-
me. O jeigu mes svarstysime taip, kaip iki šiol, vieni
su kitais sutardami, tai patys būsime ir teisėjai, ir
gynėjai.

— Teisingai sakai.

— Katras iš šių dviejų būdų tau patinka?

— Antrasis,— atsakė jis.

XX. — Na, Trasimachai,— tariau,— atsakyk man iš pat pradžių. Ar tu teigi, kad tobulas neteisingumas yra naudingesnis už tobulą teisingumą?

— Tikrai taip manau,— atsakė jis,— ir pasakiau, c
kodėl.

— Na, gerai. O ką tu manai apie tuos du dalykus? Turbūt vieną iš jų vadini dorybe, o kitą — nedorybe?

— O kodėl gi ne?

— Vadinasi, teisingumą vadini dorybe, o neteisingumą — nedorybe.

— Suprantama, mielasis. Juk aš ir sakau, kad neteisingumas yra naudingas, o teisingumas — ne.

— O kaip vis dėlto reikia sakyti?

— Kaip tik priešingai.

— Negi teisingumą vadinti nedorybe?

— Ne, tik kilniu naivumu. d

— Ar neteisingumą tu vadini piktavališkumu?

— Ne, tik sugebėjimu sveikai galvoti,— atsakė jis.

— Ar tau, Trasimachai, neteisingieji atrodo protingi ir geri?

— Bent tie, kurie yra tobulai neteisingi ir sugeba užvaldyti ištisas valstybes ir tautas. O tu turbūt manei, kad aš kalbu apie tuos, kurie pjausto pinigines? Be abejo, ir tokie darbai yra naudingi, jei tik neiškyla aikštėn. Bet apie juos neverta kalbėti; kas kita tai, apie ką aš ką tik kalbėjau.

e — Aš suprantu,— tariau,— ką tu nori pasakyti, tik
stebiuosi, kad tu neteisingumą priskiri prie dorybių ir
išminties, o teisingumą — prie priešingų dalykų.

— Iš tikro aš juos taip skirstau,— atsakė jis.

— Tai, brolau, kietas riešutas, ir nelengva į tai ką
nors pasakyti. Mat, jei tu būtum teigęs, kad neteisin-
gumas yra naudingas, bet būtum sutikęs, jog tai yra
ydingas ir gėdingas dalykas, tai mes, remdamiesi vie-
šąja nuomone, turėtume ką atsakyti. Bet dabar jau
aišku, kad tu sakysi, jog neteisingumas yra ir gražus,
349 ir stiprus, ir jam priskirsi visas tas ypatybes, kurias
mes priskiriame teisingumui, nes išdrįsai palaikyti jį
dorybe ir išmintimi.

— Tu puikiai įspėjai, tarsi žynys.

— Vis dėlto,— pasakiau,— nereikia nusiminti, reikia toliau visa tai svarstyti, kol tu, kaip man atrodo, kalbi tai, ką galvoji. Man rodos, Trasimachai, kad tu nė kiek nejuokauji, o kalbi taip, kaip iš tikrųjų tau atrodo.

— Argi tau ne vis tiek, ar man iš tikrųjų taip atrodo, ar ne — tu tik įrodyk, jog kalbu netiesą.

b — Vis tiek,— atsakiau.— Bet pamėgink dar man at-
sakyti: ar tau atrodo, kad teisingas žmogus nori kuriuo
nors atžvilgiu pranokti kitą, irgi teisingą?

— Jokiu būdu ne,— atsakė jis,— nes kitaip jis nebūtų toks mandagus ir naivus, kokį jį dabar matome.

— Ar ir teisingumo reikaluose?

— Net ir teisingumo.

— O ar jis nenorėtų pranokti neteisingo žmogaus? Ar jis tai laikytų teisingu dalyku?

— Laikytų teisingu dalyku ir norėtų pranokti, bet neįstengtų.

— Aš ne to klausiu,— pasakiau,— o klausiu tik, ar teisingasis, nors nenori ir nesiekia pranokti teisingojo, nori pranokti neteisingąjį? c

— Taip ir yra.

— O neteisingasis? Argi jis siekia pranokti teisingąjį ir teisingumo reikaluose?

— O kodėl gi ne? — atsakė Trasimachas.— Juk jis nori visus pranokti.

— Taigi neteisingasis norės pranokti kitą neteisingąjį ir jo darbus ir pats stengsis turėti daugiau už visus kitus?

— Taip ir bus.

XXI. — Vadinasi,— tariau,— teisingas žmogus nenori pranokti į save panašaus žmogaus, tik į save nepanašų, o neteisingas nori pranokti ir į save panašų, d
ir nepanašų.

— Puikiai pasakei.

— Ar neteisingasis yra protingas ir geras, o teisingasis — nei protingas, nei geras?

— Kaip tik taip.

— Vadinasi, neteisingasis yra panašus į protingą ir gerą, o teisingasis — nepanašus.

— Kaipgi, toks būdamas, jis bus nepanašus į tokį, o toks nebūdamas, bus panašus?

— Taigi kiekvienas iš jų yra toks, į kokį jis yra panašus.

— O kodėl turėtų nebūti? — atsakė Trasimachas.

— Gerai, Trasimachai,— tariau.— Vieną žmogų tu e
vadini nusimanančiu apie muziką, o kitą — nenusimanančiu?

— Žinoma.

— Katrą iš jų vadini protingu, o katrą — neprotingu?

— Nusimanantį vadinu protingu, o nenusimanantį — neprotingu.

— Nusimanantis apie muziką yra ir geras, o nenusimanantis — blogas?

— Taip.

— Na, o gydytojas? Irgi taip pat?

— Panašiai.

— Ar tau, mano mielas, atrodo, kad nusimanantis apie muziką žmogus, derindamas lyrą, stygų įtempimu ir atleidimu siekia dar ko nors daugiau, negu nusimanyti apie muziką?

— Ne, neatrodo.

— Na, o ko nors daugiau, palyginti su nenusimanančiu apie muziką?

— Būtinai siekia.

350 — O gydytojas? Ar, paskirdamas vienokį ar kitokį maistą ar gėrimą, jis siekia šituo ko nors daugiau, negu būti gydytoju ir išmanyti gydytojo darbą?

— Ne.

— O ar siekia jis ko nors daugiau, palyginti su negydytoju?

— Taip.

— Imkim bet kurią žinojimo ir nežinojimo sritį: ar kas nors, išmanantis savo darbą, savo veiksmais ir žodžiais siekia ko nors daugiau negu kitas, išmanantis tą patį darbą, ar to paties toje pačioje srityje, kaip ir tas, kuris į jį panašus?

— Turbūt to paties,— atsakė jis.

b — O neišmanėlis? Argi jis nesiektų pranokti ir žinovą, ir kitą neišmanėlį?

— Tikriausiai siektų.

— Bet ar žinovas yra išmintingas žmogus?

— Taip.

— O išmintingas yra geras?

— Sutinku.

— Taigi išmintingas ir geras žmogus nenorės pranokti sau lygaus, o tik tą, kuris į jį nepanašus, vadinasi, jam priešingas?

— Atrodo, kad taip,— atsakė jis.

— O blogas ir neišmanėlis norės pranokti ir sau lygų, ir priešingą.

— Tikriausiai.

— Vadinasi, Trasimachai,— tariau,— išeina, kad neteisingas žmogus nori pranokti ir į save panašų, ir nepanašų. Ar ne taip sakei?

— Taip.

— O teisingasis nenorės pranokti į save panašaus, c
tik nepanašų?

— Taip.

— Taigi teisingas žmogus yra panašus į išmintingą ir gerą, o neteisingas — į blogą ir neišmanėlį.

— Taip atrodo.

— Bet juk sutarėme, jog kas į ką panašus, tas toks ir yra.

— Sutarėme.

— Vadinasi, paaiškėjo, kad teisingas žmogus yra geras ir išmintingas, o neteisingas — neišmanėlis ir blogas.

XXII. Trasimachas su visu tuo sutiko, bet ne taip d
lengvai, kaip aš čia pasakoju, o tik vargais negalais ir verste verčiamas. Jį pilte pylė prakaitas — juk buvo vasara. Čia aš pirmą kartą pamačiau Trasimachą išraudusį. Kai sutarėme, kad teisingumas yra dorybė ir išmintis, o neteisingumas — yda ir neišmanymas, aš tariau:

— Gerai. Šitai mes jau pripažinome. Bet taip pat sakėme, kad neteisingumas yra galingas. Ar prisimeni, Trasimachai?

— Prisimenu. Bet man nepatinka tai, ką tu čia da-
bar pasakei. Aš turiu kai ką į tai atsakyti. Beje, jei e
imsiu kalbėti, esu tikras, jog tu pavadinsi tai daugžodžiavimu. Taigi arba leisk man kalbėti, ką tik noriu, arba, jei nori, klausk, o aš tau, tarsi močiutėms, sekančioms pasakas, leisiu pasakoti ir arba linkčiosiu, arba purtysiu galvą.

— Tik jokiu būdu ne priešingai savo nuomonei.

— Atsakysiu taip, kad tau patiks, nes neleidi man kalbėti. Ko dar nori?

— Prisiekiu Dzeusu, — tariau, — nieko. Jei sutinki atsakinėti, tai atsakinėk, o aš klausinėsiu.

— Klausk.

— Aš tavęs paklausiu to paties, ko neseniai klau- 351
siau. Mat aš noriu, kad apsvarstytume viską iš eilės. Tad koks yra santykis tarp teisingumo ir neteisingumo?
Juk buvo pasakyta, kad neteisingumas yra galingesnis a

ir stipresnis už teisingumą. Tačiau jei teisingumas yra išmintis ir dorybė, tai lengva bus įrodyti, kad jis yra stipresnis už neteisingumą, nes neteisingumas yra nemokšiškumas. Niekas to negalėtų paneigti. Bet aš, Trasimachai, nenoriu taip paprastai išspręsti to klausimo. Veikiau štai kaip: ar tu pripažįsti, jog valstybė gali būti neteisinga ir mėginti neteisingai pavergti kitas
b valstybes ir laikyti jas savo valdžioje?

— Kaipgi nepripažinsi? — atsakė jis.— Ypač tai gali padaryti geriausioji iš valstybių, tobula savo neteisingumu.

— Suprantu,— tariau,— kad tai tavo teiginys. Bet aš štai kaip į tai žiūriu: ar valstybė, užvaldžiusi kitą valstybę, savo galybę išlaikys be teisingumo pagalbos, ar būtinai turės pasitelkti teisingumą?

c — Jeigu, kaip tu ką tik pasakei, teisingumas yra išmintis, tai turės pasitelkti teisingumą, o jei yra taip, kaip aš sakiau,— tai neteisingumą.

— Puiku, Trasimachai, kad ne tik galvos linktelėjimu ar papurtymu pritari ar atmeti, bet visai gražiai atsakai.

— Noriu tau įtikti,— atsakė jis.

XXIII. — Ir gerai darai. Bet padaryk man dar tokį malonumą ir pasakyk: ar valstybė arba kariuomenė, arba plėšikų ir vagių gauja, arba kokia kita žmonių grupė, kuri bendrai imsis kokios nors neteisybės, galėtų, tavo nuomone, ką nors laimėti, jei tie žmonės vieni su kitais elgtųsi neteisingai?

d — Negalėtų.

— O jeigu nesielgtų neteisingai? Tada geriau sektųsi?

— Aiškus dalykas, kad geriau.

— Mat, Trasimachai, neteisingumas sukelia tarpusavio nesantaikas, vaidus, neapykantą, o teisingumas — santarvę ir draugystę. Ar ne taip?

— Tegul bus taip,— atsakė jis,— nenoriu tau prieštarauti.

— Gerai darai, gerbiamasis. Pasakyk man dar štai ką. Jei neteisingumui, kur tik jis atsiranda, yra būdin-

ga sukelti neapykantą, tai argi jisai, atsiradęs tarp laisvų žmonių ar vergų, neprivers jų vienas kito ne- e
apkęsti, vaidytis ir ar nepasidarys neįmanoma ką nors bendrai veikti?

— Tikrai pasidarys.

— O jeigu jis atsiras tarp dviejų žmonių, ar neišsiskirs jiedu, ar nepradės vienas kito neapkęsti, ar nepasidarys priešai ir vienas kitam, ir teisingiesiems?

— Pasidarys,— atsakė Trasimachas.

— O jeigu, nuostabus žmogau, neteisingumas atsiranda tik viename žmoguje, ar jis praras savo galią, ar turės jos nė kiek ne mažiau?

— Tegul turi jos nė kiek ne mažiau!

— O neteisingumo galia tokia, kad vis tiek, kur jis atsiranda — valstybėje, gentyje, kariuomenėje ar kokioje kitoje bendrijoje,— pirmiausia padaro neįma-
noma veikti sutartinai, nes sukelia nesantaiką ir vai- 352
dus, vidaus ir išorės priešiškumą, taip pat ir teisingo priešininko atžvilgiu. Ar ne taip?

— Taip.

— Aš manau, kad ir viename žmoguje neteisingumas veikia taip, kaip reikalauja jo prigimtis: pirmiausia jis padaro jį neveiklų, nes žmogus nesutaria ir vaidijasi pats su savimi, tampa priešu ir pats sau, ir teisingiems žmonėms. Ar ne taip.

— Taip.

— Mano mielas, bet juk teisingi yra ir dievai?

— Galbūt. b

— Taigi, Trasimachai, neteisingasis bus priešas dievams, o teisingasis — draugas.

— Gardžiuokis savo žodžiais,— tarė jis.— Drąsiau! Aš tau neprieštarausiu, kad šitiems neįsipykčiau.

— Na, tai padėk man gardžiuotis ir toliau atsakydamas, kaip iki šiol atsakinėjai. Paaiškėjo, kad teisingi žmonės yra išmintingesni, geresni ir geriau gali veikti, o neteisingi nieko negali veikti kartu. Net jei-
gu sakome, kad kada nors neteisingieji sutartinai yra c
ką nors svarbaus nuveikę, tai, šitaip sakydami, mes esame ne visai teisūs. Juk jeigu jie būtų buvę visiškai

neteisingi, tai būtų nesusilaikę ir puolę vieni kitus. Taigi aišku, kad jie turėjo šiek tiek teisingumo, kuris jiems trukdė skriausti ir vienas kitą, ir savo priešus; kaip tik dėl to jie ir įvykdė tai, ką įvykdė. Atlikti nedorus darbus juos skatino juose slypintis neteisingumas, bet jie buvo tik pusiau nedori, nes tie, kurie
d yra visai blogi ir neteisingi, visiškai nieko negali veikti. Štai kaip aš šitai suprantu, o ne taip, kaip tu iš pradžių teigei. Dabar pasvarstykime, ar teisingieji gyvena geriau už neteisinguosius ir yra laimingesni, nes mes žadėjome vėliau išsiaiškinti šį klausimą. Iš to, ką esame pasakę, man atrodo, jau ir dabar viskas aišku, bet vis tiek reikia apsvarstyti giliau, nes čia kalbame ne apie bet ką, o apie tai, kaip reikia gyventi.

— Tai svarstyk,— pasakė Trasimachas.

e — Aš taip ir darau,— atsakiau.— Pasakyk man, ar tu manai, kad arklys turi kokią nors paskirtį?

— Turi.

— Ar ne tai tu laikai arklio ar kurio kito gyvulio paskirtimi, ką galima atlikti ar bent geriausiai atlikti tik su to gyvulio pagalba?

— Nesuprantu.

— Paklausiu kitaip: ar gali regėti kuo kitu, o ne akimis?

— Negaliu.

— O ar gali girdėti kuo kitu, ne ausimis?

— Jokiu būdu ne.

— Todėl teisinga sakyti, kad tai yra jų — akių ir ausų — paskirtis.

— Teisinga.

353 — Ar galėtum vynuogės šakelę nupjauti kardu, peiliu ar dar kuo kitu?

— Žinoma.

— Bet, aš manau, niekuo kitu taip gražiai nenupjausi, kaip sodininko peiliu, kuris yra kaip tik tam darbui padarytas.

— Teisybė.

— Tai ar nesakysime, kad tai yra sodininko peilio paskirtis?

— Sakysime.

XXIV. — Dabar, manau, geriau supranti, ko tavęs klausiu: ar kiekvieno daikto paskirtis nėra tai, ką galima padaryti tik su juo arba su juo padaryti geriau, negu naudojantis kuriuo nors kitu daiktu?

— Suprantu,— tarė jis,— ir manau, kad kaip tik b
tai ir yra kiekvieno daikto paskirtis.

— Gerai. O ar tau neatrodo, kad kiekvienas daiktas, jeigu jis turi savo paskirtį, turi ir savo ypatybių? Grįžkime prie minėtų pavyzdžių: ar sutinkame, kad akys turi savo paskirtį?

— Turi.

— Vadinasi, akys turi ir savo ypatybę?

— Turi ir tai.

— Na, o ausys ar turi savo paskirtį?

— Turi.

— Vadinasi, ir ypatybę?

— Taip, ir ypatybę.

— O ar ne taip yra ir su visais kitais daiktais?

— Taip.

— Gerai. Ar akys galėtų gerai atlikti savo paskirtį,
jei neturėtų joms būdingos ypatybės, o vietoj jos turė- c
tų ydą?

— Kaipgi jos galėtų? Matyt, vietoj regėjimo tu turi galvoje aklumą.

— Kaip tik regėjimas, — tariau, — ir yra akių ypatybė. Bet ne to aš klausiu. Aš tik klausiu, ar kas nors, turėdamas jam būdingą ypatybę, atlieka savo paskirtį gerai, o turėdamas ydą — blogai?

— Taip ir yra. Teisybę sakai.

— Ar ausys, netekusios savo ypatybės, blogai atliks savo paskirtį?

— Blogai.

— Ar šis dėsnis tinka ir visiems kitiems daiktams? d

— Man atrodo, tinka.

— Na, o dabar pasvarstykime štai ką. Ar siela turi kokią nors paskirtį, kurios daugiau niekas negalėtų atlikti, — pavyzdžiui, rūpintis, valdyti, svarstyti ir panašiai? Ar galėtum visa tai pagrįstai priskirti kam

nors kitam, o ne sielai? Argi nesakysim, kad tai yra būdinga sielai?

— Visa tai galima priskirti tik sielai.

— Na, o gyvybė? Ar nesakysim, kad ji būdinga sielai?

— Suprantama, — atsakė Trasimachas.

— Vadinasi, pripažinsime, kad siela turi jai būdingą ypatybę?

— Pripažinsime.

e — Ar siela, Trasimachai, netekusi jai būdingos ypatybės, galės gerai atlikti savo paskirtį, ar negalės?

— Negalės.

— Taigi bloga siela valdys ir rūpinsis būtinai blogai, o gera siela atliks visa tai gerai.

— Būtinai.

— Argi mes nesutarėme, kad sielos ypatybė yra teisingumas, o neteisingumas — yda?

— Sutarėme.

— Taigi teisinga siela ir teisingas žmogus gyvens gerai, o neteisingas — blogai.

— Pagal tavo išvedžiojimus taip išeina.

354 — Bet tas, kuris gerai gyvena, yra laimingas, jam sekasi, o kuris blogai gyvena — priešingai.

— Be abejo.

— Taigi teisingasis yra laimingas, o neteisingasis — nelaimingas.

— Galbūt, — atsakė Trasimachas.

— Bet būti nelaimingam yra nenaudinga, o būti laimingam — naudinga.

— Kaipgi kitaip?

— Taigi, laimingasis Trasimachai, neteisingumas nėra naudingesnis už teisingumą.

— Na ir vaišinkis sau, Sokratai, šitais dalykais per bendidijas!

— Tai tu mane vaišini, Trasimachai, — pasakiau, —
b nes pasidarei sukalbamas ir lioveisi pykęs. Vis dėlto
dar nesijaučiu iki valiai prisivaišinęs — tai mano kaltė, ne tavo! Kaip smaližiai, dar iki soties neprisigardžiavę ankstesniojo valgio, puola ragauti naujo, taip,

man rodosi, darau ir aš: dar neišsprendęs klausimo,
kurį mes iš pradžių svarstėme — kas yra teisingu-
mas, — mečiau jį į šalį ir šokau nagrinėti, ar teisin-
gumas yra yda ir nemokšiškumas, ar išmintis ir dory-
bė; paskui, išgirdęs teiginį, kad neteisingumas esąs c
naudingesnis už teisingumą, nebeiškenčiau ir nuo ano
klausimo perėjau prie šito. Taip išėjo, kad visi svarsty-
mai nedavė jokios naudos. Juk jeigu nežinau, kas yra
teisingumas, tai vargu ar galėsiu sužinoti, ar teisingu-
mas yra dorybė, ar ne, ir ar tas, kuris ją turi, yra lai-
mingas, ar nelaimingas.

ANTROJI KNYGA

357 I. Šitaip pasakęs, aš jau maniau, kad man nebereikės daugiau kalbėti. Bet pasirodė, jog tai buvo tik įžanga. Glaukonas, kuris visada būna labai karingas, ir dabar nesutiko su Trasimacho atsisakymu ir tarė:

— Sokratai, ar tu tiktai nori, kad atrodytų, jog mus
b įtikinai, ar iš tikrųjų nori įtikinti, kad bet kokiu atveju teisingumas yra geriau už neteisingumą?

— Norėčiau jus iš tikrųjų įtikinti, — atsakiau, — jeigu tai nuo manęs priklausytų.

— Betgi tu, — tarė Glaukonas, — darai ne tai, ką nori. Pasakyk man: ar tu laikai gėriu tai, ką mes vertiname ne dėl to, ką tai duoda, bet patį savaime, kaip, pavyzdžiui, džiaugsmą ar nekaltus malonumus, kurie ateityje neturi jokių padarinių, o tik džiugina tą, kuris juos patiria?

— Man atrodo, kad tai yra kažkas panašu į gėrį.

— Na, o tai, ką mes vertiname ir patį savaime, ir
c dėl to, ką tai duoda, kaip, pavyzdžiui, protingumas, regėjimas, sveikata ir visa kita, kas mums yra vertinga dėl abiejų priežasčių, ar tu laikai gėriu?

— Taip.

— O ar tau neatrodo, kad yra dar ir trečia gėrio rūšis, kuriai priklauso gimnastika, ligonių slaugymas,
d gydymas ir kiti pelningi užsiėmimai? Juos pavadintume varginančiais, bet naudingais. Vargu ar mes panorėtume užsiimti jais dėl jų pačių, jeigu ne atlyginimas ir kitokia jų teikiama nauda.

— Yra ir tokia trečia gėrio rūšis. Bet kas iš to?

— Kuriam iš tų gėrių priskirtume teisingumą?

358 — Aš jį priskirčiau gražiausiam gėriui, kurį reikia branginti ir patį savaime, ir dėl to, ką jis duoda, jei nori būti laimingas.

— Bet daugumai žmonių atrodo kitaip, — tarė Glaukonas. — Jie priskiria jį varginančio gėrio rūšiai: juo reikią užsiimti tik dėl atlyginimo, gero vardo ir garbės; šiaipjau geriau jo vengti, nes pats savaime jis esąs labai sunkus.

II. — Žinau, — atsakiau, — kad dauguma žmonių taip mano. Ne veltui Trasimachas jau seniai peikia šią gėrio rūšį ir garbsto neteisingumą. Bet aš, matyt, esu nenuovokus.

b — Na, — tarė Glaukonas, — tai išklausyk ir mane.
Gal tada su manim sutiksi. Man atrodo, kad Trasimachas per greit pasidavė tarsi angis tavo kerams. Aš dar nesu patenkintas nei vieno, nei kito teiginio įrodymu. Mat aš trokštu sužinoti, kas yra teisingumas ir
c neteisingumas ir kokią jiedu turi galią, patys savaime
glūdėdami žmogaus sieloje; atlyginimą ir padarinius palikim nuošalyje. Jeigu sutinki, aš padarysiu taip: grįšiu prie Trasimacho įrodinėjimų ir pasakysiu, pirma, kaip dauguma žmonių supranta teisingumą ir iš kur mano jį esant kilusį; antra, parodysiu, kad visi, kurie jo laikosi, daro tai prieš savo valią, laikydami jį būtinybe, o ne gėriu; trečia, įrodysiu, kad jų elgesys yra visai suprantamas, nes, kaip jie sako, neteisingo žmogaus gyvenimas yra geresnis negu teisingo. Man pačiam, Sokratai, viskas atrodo ne taip, bet aš nežinau, ką manyti. Trasimachas ir šimtai kitų savo kalbomis man išūžė
d galvą, o kad kas būtų apgynęs teisingumą ir įrodęs,
jog jis geriau už neteisingumą, nesu girdėjęs. Aš norėčiau, kad kas nors išgarbintų jį patį savaime, ir labiausiai pageidaučiau, kad tu tai padarytum. Todėl aš tyčia girsiu neteisingą gyvenimą ir tuo parodysiu, kaip turėtum išpeikti neteisingumą ir išgirti teisingumą. Ar sutinki su mano pasiūlymu?

e — Sutinku, — atsakiau. — Argi protingam žmogui
gali būti kas nors maloniau, kaip galimybė kuo daž-
niau kalbėti ir klausyti apie tokį dalyką?
— Puiku. Taigi išklausyk, ką sakiau pirmiausia iš-
dėstysiąs — kas yra teisingumas ir iš kur jis kilo. Sa-
koma, kad neteisingai elgtis paprastai yra gera, o pa-
tirti neteisingumą — bloga. Bet patirti neteisingumą
yra didesnis blogis už tą gėrį, kurį patiria tasai, kuris
neteisingai elgiasi. Todėl žmonės, paragavę ir vieno, ir
kito, tai yra ir elgęsi neteisingai, ir kentėję nuo netei-
359 singumo, nusprendė, kad jeigu jau negalima vieno iš
tų dalykų išvengti ir laikytis kito, tai geriausia vie-
niems su kitais susitarti ir nei daryti skriaudų, nei jų
patirti. Tada jie pradėjo leisti įstatymus ir daryti tar-
pusavio sutartis, o įstatymų nuostatus pavadino teisė-
tais ir teisingais. Tai tokia esanti teisingumo kilmė ir
esmė. Teisingumas užima tarpinę vietą tarp to, kas yra
visų geriausia, tai yra neteisingai elgtis ir likti nenu-
baustam, ir to, kas yra visų blogiausia, tai yra kęsti
skriaudas ir negalėti atsikeršyti. Teisingumas yra vi-
b duryje tarp šių dviejų dalykų, ir žmonės jį vertina ne
todėl, kad jis yra gėris, bet todėl, kad patys neįstengia
skriausti kitų. Juk tam, kuris gali daryti skriaudas ir
yra tikras vyras, niekuomet neateis į galvą susitarti,
jog negalima skriausti ar būti skriaudžiamam, — ne-
bent jis būtų išprotėjęs! Tai tokia, Sokratai, yra tei-
singumo esmė, ir taip jis, anot žmonių, atsirado.
III. Kad ir tie, kurie elgiasi teisingai, daro tai prieš
savo valią ir tik dėl to, kad neįstengia neteisingai elg-
c tis, geriausiai pamatysime, jei mintyse įsivaizduosime
šitokį dalyką: ir teisingam, ir neteisingam žmogui duo-
kime valią daryti, ką tik jie nori, ir pažiūrėkime, kur
juos nuves jų polinkiai. Teisingąjį užklupsime einantį
tuo pačiu keliu, kaip ir neteisingasis, — abu ves sava-
naudiškumas; kiekviena prigimtis siekia naudos sau ir
laiko ją gėriu, ir tik įstatymas jėga priverčia gerbti
lygybę. Žmonės turėtų puikiausią galimybę daryti, kaip
aš sakau, ką tinkami, jeigu jiems suteiktume tokią ga-
d lią, kokią, sako, kadaise turėjęs Lydo palikuonis Gi-

gas [1]. Jis buvo piemuo ir tarnavo tuometiniam Lydijos
valdovui. Kartą, užėjus liūčiai, sudrebėjo žemė, ir ne-
toli nuo tos vietos, kur jis ganė, prasivėrė žemė ir at-
sirado didžiulis plyšys. Nustebęs jis nusileido į tą ply-
šį ir, kaip pasakojama, pamatė ten visokių nuostabių
dalykų, taip pat ir tuščiavidurį varinį arklį su dure-
lėmis. Įkišęs pro dureles galvą, viduje jis pamatė la-
voną, iš pažiūros didesnio nei žmogaus ūgio. Lavonas e
buvo visai nuogas, tik ant rankos žibėjo auksinis žie-
das. Numovęs tą žiedą, Gigas išlindo lauk. Kai pieme-
nys susirinko pranešti valdovui apie kaimenių būklę —
jie taip darydavo kas mėnesį, — atėjo ir Gigas, užsi-
movęs auksinį žiedą. Sėdėdamas tarp kitų, jis netyčia 360
atsuko žiedo akį į delno pusę ir tuoj pat pasidarė ne-
matomas. Greta sėdėjusieji ėmė kalbėti apie jį taip,
tarsi jo čia visai nebūtų. Gigas nustebo, vėl užčiuopė
žiedą, atsuko akį į išorę ir vėl pasidarė matomas. Su-
sidomėjęs jis ėmė bandyti, ar iš tikro žiedas turi tokią
galią, ir visada išeidavo taip, kad vos tik jis atsukda-
vo žiedo akį į delno pusę, pasidarydavo nematomas, o
kai pasukdavo ją į išorę — matomas. Įsitikinęs, kad
taip yra, jis išsiprašė, kad kartu su kitais pasiuntiniais
jį vėl pasiųstų pas valdovą. Atsidūręs rūmuose, jis su- b
viliojo valdovo žmoną, jos padedamas nužudė jį ir
užėmė jo sostą. Jei būtų du tokie žiedai, ir vieną už-
simautų teisingas žmogus, o kitą — neteisingas, tik-
riausiai nė vienam iš jų neužtektų tvirtybės likti išti-
kimam teisingumui ir susilaikyti nepalietus svetimo
turto, kai gali be baimės pasiimti turguje, ko tik gei-
džia širdis, įsigauti į svetimus namus ir mylėtis su kuo
tik nori, ką nori žudyti, ką nori išlaisvinti iš grandi- c
nių — apskritai elgtis su žmonėmis tarsi koks dievas.
Šiuo atžvilgiu teisingasis niekuo nesiskirtų nuo netei-
singojo, abu darytų tą patį. Tai aiškiausiai įrodo, kad
nė vienas nėra teisingas savo valia, o tik iš prievartos,
nes teisingumo niekas nelaiko gėriu ir, kai tik gali
elgtis neteisingai, taip ir daro. Mat kiekvienas žmogus
mano, kad neteisingumas jam yra naudingesnis už tei-
singumą, ir jis mano teisingai, — pasakys tas, kuris gi- d

na tokį požiūrį. Juk jeigu kas nors, turėdamas tokią
galią, niekuomet nepanorės pasielgti neteisingai ir ne-
palies svetimo turto, tai visiems, kurie šitai pastebės,
jis atrodys apgailėtinas ir kvailas. Viešai tokį žmogų
jie vieni kitiems girs — iš baimės, kad patys nenuken-
tėtų. Štai kaip yra.

e IV. Tų dviejų žmonių, apie kuriuos kalbame, gy-
venimą sugebėsime teisingai įvertinti tik tada, kai su-
gretinsime patį neteisingiausią ir patį teisingiausią; ki-
taip nieko neišeis. Kaip juos gretinsime? Ogi štai kaip:
iš neteisingojo neatimsime nė mažiausios neteisingu-
mo dalelės, o iš teisingojo — nė mažiausios teisingumo
dalelės. Įsivaizduokime, kad jiedu abu yra tobuli savo
įpročiais. Pirmiausia tegul neteisingasis elgiasi taip,
361 kaip tie, kurie puikiai išmano savo amatą: geras vai-
rininkas arba gydytojas žino, ką jo menas gali ir ko
negali; jis imasi to, ką gali, ir numoja ranka į tai, ko
negali; o jei kartais suklysta, moka pasitaisyti. Taip ir
neteisingasis, imdamasis nedorybių, turi mokėti pasi-
slėpti, jei nori būti neteisingas. Kas leidžiasi sugauna-
mas, tą reikia laikyti prastai išmanančiu savo darbą.
Juk didžiausias neteisingumas — atrodyti teisingam,
kai iš tikrųjų toks nesi. Taigi tobulai neteisingam žmo-
gui dera vaizduoti tobuliausią teisingumą, neužmirštant
nė menkiausios smulkmenos; leiskime jam, darant di-
b džiausius nusikaltimus, įgyti didžiausią teisingo žmo-
gaus šlovę; jeigu jis kur suklups, tegul įstengia pasi-
taisyti; tegul jis bus pakankamai iškalbingas pasitei-
sinti, jeigu jį įskųs dėl kokio nusikaltimo; tegul jis
jėga nugali ten, kur reikia panaudoti smurtą, nes jis
ir drąsus, ir stiprus, be to, turi draugų ir turto. Šalia
šitokio nedorėlio pastatykime teisingąjį, paprastą ir
kilnų žmogų, kuris, Eschilo žodžiais tariant, nori ne
c atrodyti, o būti geras. Visa, kas apsimesta, reikia at-
mesti. Mat, jei jis dėsis esąs teisingas, jam reikš pa-
garbą, plauks dovanos — juk visiems jis atrodys kaip
tik toks, ir bus neaišku, ar jis yra teisingas dėl teisin-
gumo, ar dėl dovanų ir pagarbos. Atimkime iš jo vis-
ką, palikime tik teisingumą, ir padarykime jį visiškai

priešingą pirmąjam žmogui: nedarydamas nieko netei-
singa, tegul jis būna laikomas didžiausiu nedorėliu, kad
išlaikytų teisingumo išmėginimą ir įrodytų, jog jo ne-
paveiks piktos paskalos ir tai, kas jas lydi. Tegul jis
tvirtai eina savo keliu iki pat mirties, laikomas nedo- d
rėliu, nors iš tikrųjų yra teisingas. Ir kai jie abu prieis
kraštutinę ribą, vienas — teisingumo, kitas — neteisin-
gumo, tada galėsime spręsti, katras iš jų yra laimin-
gesnis.

V. — Ak, mielas Glaukonai, — tariau, — kaip pui-
kiai tu nugludinai tarsi kokias statulas tuodu vyrus,
kad galėtume juos įvertinti!

— Stengiausi, kiek galėdamas, — atsakė jis. — Ka-
dangi jiedu yra tokie, tai, aš manau, bus nesunku nu-
sakyti, koks gyvenimas laukia vieno ir kito. Reikia ši- e
tai padaryti, ir jei man išeis grubokai, tai žinok, So-
kratai, kad čia ne mano žodžiai, o tų, kurie vietoj
teisingumo garbina neteisingumą. Jie sakys, kad toks
teisingasis bus plakamas rykštėmis, kankinamas, jį su-
rakins grandinėmis, jam išdegins akis, ir galų gale, 362
iškentęs visas kančias, jis bus pamautas ant mieto ir
sužinos, kad pageidautina ne būti, o tik atrodyti teisin-
gu. Eschilo žodžius kur kas teisingiau būtų taikyti ne-
teisingajam. Juk jie iš tikrųjų sakys, kad neteisingasis
užsiima tikrais dalykais, o ne regimybe, ir nori ne at-
rodyti neteisingas, o būti toks:

Jis varo gilią vagą proto dirvoje —
Iš jos išauga užmojai kilniausi [2]. b

Pirmiausia jis paims į savo rankas valdžią, nes at-
rodys esąs teisingas; paskui ves žmoną iš kokios tik
panorės šeimos, išleis dukteris už ko panorėjęs, už-
megs ryšius ir bendraus su kuo tik užsigeis ir, be to,
iš visko turės naudos, nes nė kiek nesibodi neteisin-
gumu. Jeigu iškils asmeninis ar visuomeninis konflik-
tas, jis laimės ir nugalės priešus, o nugalėjęs juos, pra-
turtės, apipils malonėmis draugus, sutriuškins priešus,
dievams aukos gausias aukas ir prabangias dovanas — c
jis geriau už teisingąjį sugebės įsiteikti dievams ir

žmonėms, kuriems tik panorės, ir veikiausiai jam, o ne teisingajam lemta būti labiau mylimam dievų. Taigi, Sokratai, jie sako, kad ir dievai, ir žmonės neteisingajam sukuria geresnį gyvenimą negu teisingajam.

d VI. Kai Glaukonas baigė kalbėti, aš jau ketinau jam paprieštarauti, bet jo brolis Adimantas tarė:

— Sokratai, ar tu manai, kad klausimas jau išspręstas?

— Kur čia manysi, — atsakiau.

— Nepasakyta tai, kas svarbiausia.

— Ar nežinai priežodžio, kad brolis broliui padeda? Taigi, jei jis ko nepasakė, pagelbėk jam, nors man užtenka ir to, ką jis pasakė; jo kalba išmušė mane iš vėžių, ir aš nebežinau, kaip apginti teisingumą.

e — Niekus kalbi, — tarė Adimantas. — Paklausyk, ką aš dar pasakysiu. Mums reikia apsvarstyti ir tuos tvirtinimus, kurie prieštarauja tam, ką pasakė Glaukonas: jie giria teisingumą ir peikia neteisingumą. Tada
363 aiškiau suprasime, ką norėjo pasakyti Glaukonas. Tėvai ir visi kiti, kurie rūpinasi kieno nors auklėjimu, savo vaikus moko ir ragina būti teisingus; jie giria teisingumą ne dėl paties teisingumo, bet dėl gero vardo, kuris įgyjamas teisingumu, kad tam, kuris atrodo teisingas, atitektų ir valstybinės tarnybos, ir pelningos vedybos, ir kitokia nauda, kurią minėjo Glaukonas, kalbėdamas apie žmogų, kuris turi gerą vardą, nors ir nėra teisingas. Maža to, šie žmonės nurodo ir kitus pranašumus, kuriuos teikia geras vardas: dievų malonę ir gausias gėrybes, kurių dievai negaili pamaldiesiems. Apie tai kalba kilnusis Heziodas ir Homeras.
b Pagal Heziodą, dievų valia teisingiesiems

Duona ⟨...⟩ dirvoj užauga, kalnų ąžuolynų viršūnės
Čeža nuo gilių rusvų, o stuobriuose dūzgia bitutės.
Nuo gausybės gaurų jų vilnotos avys net svyra[3],

ir dar daug kitų gėrybių gavę jie iš dievų. Panašiai sako ir Homeras:

tavo šlovė lig padangių iškilo,
Lygu karaliaus beydžio, kuris iš dievo malonės
Valdo galybę žmonių ir, šalį tvarkydamas plačią,

Žiūri teisybės visur. Juodojoje žemėje auga c
Miežiai jam ir kviečiai, o vaisiais lūžta jo sodai,
Avys veda be skaičiaus, žuvim jo vandenys knibžda[4].

Musėjas ir jo sūnus[5] teisingiesiems parūpina iš dievų dar didesnių gėrybių: nuveda juos į Hadą, suguldo į guolius, surengia šiems šventiesiems pokylį ir leidžia jiems visą laiką girtauti, užsidėjus ant galvų vainikus, d manydami, jog amžinas girtumas esąs puikiausias atlyginimas už dorybę. Kiti mano, kad dievų malonė esanti dar didesnė; jie sako, jog dievobaimingas ir priesaiką gerbiąs žmogus po mirties gyvenąs vaikų vaikuose ir ateinančiose kartose. Štai už ką — ir už kitus panašius dalykus — jie liaupsina teisingumą. Nedorėlius ir neteisingus žmones Hade jie panardina į dumblą ir verčia rėčiu nešioti vandenį[6], o kol jie gyvi, skleidžia apie juos piktas paskalas — ta bausmė, kurią minėjo e Glaukonas, kalbėdamas apie teisingus žmones, laikomus nedorėliais, ištinkanti neteisinguosius. Daugiau apie juos nėra ką pasakyti. Štai kaip giriami vieni ir peikiami kiti.

VII. Be šito, apsvarstyk, Sokratai, ir kitokią nuomonę apie teisingumą ir neteisingumą, kurią pareiškia ir paprasti žmonės, ir poetai. Visi jie vienu balsu 364 liaupsina susivaldymą ir teisingumą kaip gražų, bet sunkų ir varginantį dalyką, o nesusivaldymą ir neteisingumą vaizduoja esant malonų ir lengvai pasiekiamą dalyką, kurį smerkia tik viešoji nuomonė ir įstatymai. Jie sako, kad neteisingumas apskritai yra naudingesnis už teisingumą: turtingus ir įtakingus nedorėlius ir viešajame, ir asmeniniame gyvenime jie yra linkę laikyti laimingais ir gerbti, o tų, kurie yra silpni b ir neturtingi, negerbia ir nesiskaito su jais, nors ir laiko juos geresniais už anuos. Keisčiausias jų požiūris į dievus ir dorybę: dievai geriems žmonėms skirią nelaimes ir blogą gyvenimą, o blogiesiems — priešingą likimą. Elgetaujantys žyniai atėję beldžiasi į turtingųjų duris ir įtikinėja, esą jiems dievai yra suteikę galią aukomis ir kerais panaikinti kokį nors jų pačių ar jų protėvių padarytą nusikaltimą — ir tai būsią pada- c

ryta linksminantis ir puotaujant; o jeigu kas panorės pakenkti savo priešui, už mažą atlyginimą jie gali užkeikimais ir magiškais mazgeliais padaryti žalą vis tiek ar geram, ar blogam žmogui — jie tvirtina sugebą palenkti dievus, kad jiems padėtų. Tiems savo žodžiams paremti jie pasitelkia liudininkais poetus, kalbančius apie tai, kad blogis esąs lengvai pasiekiamas. Jo

galėsi lengvai pilnom rieškutėmis semtis;
Kelias į jį kuo lygiausias; arti jis prie mūsų gyvena.
O šaunumo dievai be prakaito niekam neduoda.
Kelias į jį gana ilgas, status [7].

Įrodinėdami, kad žmonės gali dievus paveikti, ima liudininku Homerą, kuris pasakė:

Juk dievai tai ir tie atskleidžia,
Nors aukštesni jie dora ir galybe, garbės daugiau turi.
Jeigu dievam nusikalsta žmogus ar nusižengia sunkiai,
Vis dėlto juos smilkalais ir karščiausia malda arba vyno
Pilstymais, dūmais aukų, apžadais jam nulenkti pavyksta [8].

e Jie turi šūsnis knygų, parašytų, anot jų, Musėjo ir Orfėjo [9], Selenės [10] ir Mūzų sūnų. Pagal šias knygas jie atlieka savo apeigas ir ne tik paskirus žmones, bet ir
365 ištisas tautas įtikinėja, esą aukomis ir linksmomis pramogomis galima panaikinti ir nuplauti ne tik gyvųjų, bet ir mirusiųjų nedorybes. Tas apeigas jie vadina įšventinimais. Jos mus išvaduojančios nuo pomirtinių kentėjimų, o kurie jų neatlieka, tų po mirties laukia baisūs dalykai [11].

VIII. Kiek daug tokių ir kitokių panašių dalykų, brangusis Sokratai, kalbama apie dorybę ir ydą ir apie tai, kaip jas vertina žmonės ir dievai! Ką, tavo nuomone, turi daryti jaunuoliai, paveikti tokių kalbų? Nors jų siela yra kilni ir sugeba protauti, juos suvilioja tokie samprotavimai tarsi jaukas, ir iš jų jie daro išvadas, koks turi būti žmogus ir kokiu keliu jis turi
b eiti, kad užsitikrintų sau kuo geriausią gyvenimą. Jaunuolis veikiausiai paklaus savęs Pindaro žodžiais:

Ar tiesa padės man užkopti į aukštą tvirtovę,
Ar apgaulė ir melas?

Pagal tuos samprotavimus išeina, kad jeigu aš būsiu
teisingas, bet manęs tokiu nelaikys, tai neturėsiu jo-
kios naudos, o tik vargus ir nuostolius, o jeigu būsiu
neteisingas, bet įgysiu teisingo žmogaus šlovę, gyven- c
siu puikiai, tarsi koks dievas. Tad jeigu, kaip man
tvirtina išminčiai, regimybė nugali net tiesą ir yra lai-
mės laidas, reikia pasukti kaip tik šituo keliu: aplink
save nupiešiu vaizdingą dorybės paveikslą — tai padės
man sukurti regimybę — ir po šia priedanga paslėpsiu
gudriąją ir mitriąją išmintingojo Archilocho lapę [12].
Kai kas gal pasakys: nelengva visą laiką slėpti savo
nedorumą. Mes atsakysime: nė vienas iš didelių daly-
kų nėra lengvas; jeigu norime būti laimingi, turime d
eiti tuo keliu, kuriuo mus veda tų samprotavimų pėd-
sakai. Norėdami paslėpti nedorumą, mes sudarysime
sąjungas ir grupuotes; yra ir įtikinėjimo mokytojų,
kad mus išmokytų kalbėti teismuose ir liaudies susirin-
kimuose. Pasitelkdami tai įtikinėjimus, tai prievartą,
mes visada laimėsime ir nebūsime baudžiami. „Bet nuo
dievų negalima nei pasislėpti, nei jų priversti". Jeigu
dievų nėra arba jeigu jiems visiškai nerūpi žmonių e
reikalai, tai mums nėra ko stengtis nuo jų pasislėpti.
O jeigu jie yra ir rūpinasi mumis, tai juk apie juos
mes žinome arba esame girdėję iš pasakojimų ir poetų,
kurie aprašė jų kilmę. Tie patys poetai pasakoja,
jog esą galima dievus palenkti į savo pusę aukomis,
nuolankiomis maldomis ir dovanomis. Tai reikia arba
tikėti ir vienu, ir kitu, arba visai netikėti. Jei tikėsime
jais, tada būkime neteisingi ir iš pelno, kurį gausime
per nedorybes, aukokime jiems aukas. Būdami teisin-
gi, galėsime dievų nebijoti, bet neteksime naudos, ku- 366
rią teikia neteisingumas. O būdami neteisingi, pasi-
pelnysime ir savo maldomis įkalbėsime dievus dova-
noti mums mūsų nusikaltimus ir išvengsime bausmės.
„Bet Hado karalystėje būsime nubausti už čia padary-
tus nusikaltimus — arba mes patys, arba mūsų vaikų
vaikai." Tačiau, mano mielas, protaujantis žmogus į
tai atsakys: įšventinimai daug gali, taip pat dievai iš-
gelbėtojai, jei tikėsime didžiausiomis valstybėmis ir

b dievų vaikais — poetais ir dievų pranašais, kurie sako,
kad yra kaip tik taip.

IX. Tad kuo dar remdamiesi pasirinktume teisin-
gumą vietoj didžiausio neteisingumo? Jei tik mokėsi-
me paslėpti neteisingumą po apsimestu padorumu, ir
dievų, ir žmonių akyse mūsų gyvenimas atitiks mūsų
norus — ir mums gyviems esant, ir po mirties; taip
mums sako ir paprasti žmonės, ir mokyčiausieji. Sa-
kyk, Sokratai, ar po viso to, kas pasakyta, dvasios
stiprybe ir kūno galia apdovanotas žmogus, be to,
c turtingas ir kilmingas, galėtų panorėti gerbti teisingu-
mą? Jis tik pasijuoks, išgirdęs garbinant teisingumą,
o ir tas, kuris įstengia įrodyti, kad tai, ką mes pasakė-
me, yra melas, ir kuris pats yra visiškai įsitikinęs, kad
geriausias dalykas — teisingumas, net ir tas yra labai
atlaidus neteisingiesiems ir nepyksta ant jų, nes gerai
žino, kad, išskyrus vieną kitą žmogų, kuris, apdova-
notas dieviška prigimtimi, piktinasi neteisingumu ar-
d ba, žinojimo apšviestas, susilaiko nuo nedorybių, dau-
giau niekas nėra teisingas savo noru ir smerkia netei-
singumą tik iš bailumo arba dėl senatvės, arba dėl
kokios kitos negalios, tai yra todėl, kad neįstengia ne-
dorai elgtis. Aišku, kad iš tikrųjų taip yra. Juk pir-
masis iš tokių žmonių, kuris tik įgyja galią, pirmasis
ir elgiasi nedorai, kiek tik gali. Šito priežastis, So-
kratai, yra tai, nuo ko mudu su broliu pradėjome visa
tai su tavimi svarstyti, sakydami: „Keistas tu žmogus!
Iš jūsų visų, kurie sakotės esą teisingumo gerbėjai —
e pradedant senovės didvyriais, kurių kalbos mums yra
išlikusios, iki šiandieninių žmonių, — dar nė vienas
nesmerkė nedorybės ir negarbino teisingumo dėl ko
nors kito, o ne dėl garbės, aukštų vietų ir dovanų, ku-
rias jis teikia. Tuo tarpu paties teisingumo ar netei-
singumo, glūdinčio sieloje to, kam jis būdingas, nors
tai būtų paslėpta ir nuo dievų, ir nuo žmonių, dar nie-
kas nei poezijoje, nei prozoje nėra pakankamai ap-
svarstęs ir įrodęs, kad neteisingumas yra didžiausias
blogis, koks tik gali glūdėti sieloje, o teisingumas —
didžiausias gėris. Jei nuo pat pradžių jūs visi būtumė-

te šitaip kalbėję ir iš mažens būtumėte mus tuo įtikinę, mums nereikėtų sergėti vieniems kitų nuo nedorų darbų, o kiekvienas pats sergėtųsi, baimindamasis, kad, nedorai elgdamasis, netaptų didžiausio blogio bendrininku". 367

Štai ką, o galbūt ir dar daugiau galėtų pasakyti apie teisingumą ir neteisingumą Trasimachas arba kas nors kitas, grubiai, mano nuomone, iškreipdamas jų prigimtį, o aš — nenoriu nuo tavęs slėpti — kalbėjau stipriai, b
kaip tik įstengiau, nes trokštu išgirsti, kaip tu šitai paneigsi. Todėl ne tik įrodyk mums, kad teisingumas yra geriau už neteisingumą, bet ir pasakyk, kokį jie padaro žmogų, patys savaime glūdėdami jame — gerą ar blogą. Apie tai, kokį žmogus turi vardą, nekalbėk — ir Glaukonas tau taip patarė. Juk jeigu tu turėsi galvoje tikrąjį vardą ir dar pridėsi tariamą, mes sakysi- c
me, kad tu giri ne teisingumą, o tik teisingumo regimybę, ir peiki ne neteisingumą, o tik neteisingumo regimybę, kad ragini mus slėpti savo nedorumą ir sutari su Trasimachu, jog teisingumas yra svetimas gėris, naudingas stipresniajam, kuriam parankus ir naudingas jo paties neteisingumas, o silpnesniajam teisingumas nereikalingas. Kadangi tu tvirtinai, jog teisingumas priklauso prie didžiausių gėrybių, kurias verta turėti dėl to, ką jos duoda, o dar labiau dėl jų pačių, — to- d
kių, kaip regėjimas, klausa, protas, sveikata ir kitos gėrybės, tikros dėl savo pačių prigimties, o ne dėl žmonių nuomonės, — tai tu ir išgirk šitą teisingumo pusę: pasakyk, kad teisingumas pats savaime yra naudingas tam, kam jis būdingas, o neteisingumas — žalingas. Tai, kad už teisingumą atlyginama garbe ir pinigais, palik kitiems išgirti. Aš galėčiau pakęsti girdėdamas, kaip kiti giria teisingumą ir smerkia neteisingumą, iškeldami į pirmą vietą atlyginimą ir garbę, bet nepakęsiu, jei tu šitaip kalbėsi — nebent tu šito pareikalautum, — nes tu visą gyvenimą sprendei tik šį vieną klausimą. Todėl ne tik įrodyk mums, kad e
teisingumas geriau už neteisingumą, bet taip pat pasakyk, kokį jie padaro žmogų, patys savaime glūdėda-

mi jame — nesvarbu, ar dievai ir žmonės tai mato, ar
ne, — ir kodėl vienas iš jų yra gėris, o kitas — blogis.

X. Aš visada gėrėdavausi Glaukono ir Adimanto
368 įgimtais gabumais, bet dabar mane ypač sužavėjo jų
kalbos. Jas išklausęs, tariau:

— O jūs iš tiesų savo šaunaus tėvo vaikai! Ne be
pagrindo Glaukono gerbėjas savo elegiją, kuria krei-
pėsi į judu, pasižymėjusius mūšyje prie Megaros, pra-
dėjo tokiais žodžiais:

Jūs, Aristono šaunuolio vaikai, dievų giminaičiai [13].

Man, mielieji, atrodo, kad čia gerai pasakyta. Jūs tik-
rai turite kažką dieviška, jei, sugebėdami taip puikiai
kalbėti apie neteisingumo naudingumą, vis dėlto ne-
b manote, kad neteisingumas yra geriau už teisingumą.
Man atrodo, kad jūs iš tikrųjų taip nemanote. Taip
sprendžiu iš viso jūsų elgesio, nes vien tik jūsų kalbo-
mis aš nepatikėčiau. Bet kuo labiau aš jumis tikiu, tuo
labiau nesumoju, ką daryti, nežinau, kaip jums padėti,
nes jaučiuosi neįstengsiąs. Kad taip iš tikro yra, rodo
štai kas: kalbėdamas prieš Trasimachą, tariausi įrodęs,
jog teisingumas yra geriau už neteisingumą, bet jūsų
mano įrodymas nepatenkino. Kita vertus, negaliu
e neginti savo nuomonės, nes, man atrodo, būtų nedora
nepagelbėti tavo akivaizdoje plūstamam teisingumui,
kol dar esi gyvas ir įstengi kalbėti. Taigi geriausia gin-
ti jį, kiek išgali. Ir Glaukonas, ir kiti manęs prašė, kad
pagelbėčiau kiek galėdamas ir nemesčiau svarstyti,
kol neišaiškinsiu teisingumo ir neteisingumo esmės ir
tikrojo vieno ir kito naudingumo. Aš jau sakiau, kaip
man atrodo: klausimas, kurį imamės tyrinėti, yra ne-
lengvas; man rodos, jis pagal jėgas tik tam, kieno
skvarbus žvilgsnis. Mes, mano nuomone, nesame pa-
d kankamai stiprūs ištirti tokį dalyką — tai tas pat, ką
žmogų, turintį prastą regėjimą, versti iš toli skaityti
smulkias raides. O jeigu staiga kas nors susiprotėtų,
kad tos pačios raidės būna ir didesnės, parašytos di-
desnėje lentoje, tai, manau, būtų tiesiog atradimas pir-
miau perskaityti tai, kas parašyta stambiomis raidė-

mis, o paskui ir tai, kas smulkiomis, jeigu tik parašyta tas pat.

— Žinoma, — tarė Adimantas. — Bet, Sokratai, kokį tu čia matai ryšį su teisingumo klausimu? e

— Aš tau pasakysiu. Ar teisingumas yra būdingas paskiram žmogui, ar jis būna būdingas ir ištisai valstybei?

— Ir valstybei, — atsakė jis.

— Argi valstybė nėra didesnė už paskirą žmogų?

— Aišku, didesnė.

— Didesniame dalyke veikiausiai ir teisingumas yra didesnio masto ir lengviau suvokiamas. Taigi, jei norite, pirmiau panagrinėkime, kas yra teisingumas 369
valstybėse, o paskui lygiai taip pat ištirsime jį ir paskirame žmoguje, tai yra pasistengsime mažesniajame surasti panašumą į didesnįjį.

— Man atrodo, kad tai geras pasiūlymas.

— Jei mes mintyse įsivaizduotume besikuriančią valstybę, tai pamatytume joje ir teisingumo, ir neteisingumo pradus.

— Tikriausiai.

— Yra vilties, kad tokiomis sąlygomis lengviau pastebėsime tai, ko ieškome.

— Aišku, lengviau. b

— Tai, man atrodo, reikia pasistengti šitai padaryti. Čia didelis darbas. Patys spręskite.

— Jau nuspręsta, — tarė Adimantas. — Pradėk.

XI. — Mano nuomone, — tariau, — valstybė atsiranda tada, kai kiekvienas iš mūsų jaučiasi negalįs pats vienas viskuo apsirūpinti, nes reikia dar daugelio dalykų. Ar tu manai esant kokią kitą valstybės susidarymo priežastį?

— Ne, nemanau.

— Vadinasi, kiekvienas žmogus pasitelkia tai vieną, c
tai kitą žmogų, kad patenkintų vieną ar kitą poreikį, ir kadangi visiems daug ko trūksta, žmonės susiburia į draugę, kad bendrai gyventų ir vieni kitiems padėtų; tokią bendriją ir vadiname valstybe. Ar ne taip?

— Taip.

— Vadinasi, kiekvienas ką nors duoda kitam ir ką nors iš kito gauna, ir mano, kad taip jam yra geriau.

— Žinoma.

— Na, tai mintyse kurkime valstybę nuo pat pradžių, — tariau. — Kaip matyti, ją kuria mūsų poreikiai.

— Be abejo.

d — O pirmutinis ir svarbiausias poreikis yra apsirūpinti maistu, kad galėtum gyventi.

— Aišku.

— Antrasis poreikis — būstas, trečiasis — drabužiai, ir taip toliau.

— Taip jau yra.

— Na, o kaip valstybė gali visu tuo apsirūpinti? Matyt, vienas turės būti žemdirbiu, kitas — namų statytoju, dar kitas — audėju. Turbūt pridėsime dar ir batsiuvį ir dar kai ką iš tų, kurie padeda patenkinti mūsų kūno poreikius.

— Teisybė.

— Taigi valstybę būtinai turi sudaryti bent keturi ar penki žmonės.

e — Taip atrodo.

— Tai ką? Ar nereikia, kad kiekvienas iš jų dirbtų savo darbą visos bendrijos labui — vienas žemdirbys augintų maistą keturiems ir sunaudotų keturis kartus daugiau laiko ir darbo ir dalytųsi su kitais tuo, ką jis išaugino? Ar jis turi nesirūpinti kitais, auginti tik ketvirtą dalį tos duonos sau vienam ir sunaudoti
370 tik ketvirtą dalį laiko, o kitas tris dalis skirti būstui įsirengti, įsitaisyti drabužiams, apavui ir nevargti dėl kitų, bet pasirūpinti viską savo jėgomis ir tik sau pačiam?

— Pirmasis atvejis geresnis, Sokratai, — tarė Adimantas.

— Prisiekiu Dzeusu, — pasakiau, — čia nėra nieko nuostabaus. Ir man pačiam kilo tokia mintis, kai tu pasakei, kad iš pradžių žmonės gimsta nelabai panašūs vienas į kitą — kiekvieno prigimtis ir sugebėjimai
b dirbti vieną ar kitą darbą yra skirtingi. Ar ne taip?

— Taip.

— Tai ką? Kas geriau dirba — ar tas, kuris moka daug darbų, ar tas, kuris tik vieną?

— Aišku, tas, kuris moka tik vieną darbą.

— Bet, aš manau, taip pat yra aišku, kad, jei praleisi darbo laiką, nieko nepadarysi.

— Aišku.

— Mat joks darbas nelaukia, kol dirbantysis turės laiko; priešingai, jis turi visą laiką rūpintis darbu, o c
ne dirbti jį priešokiais.

— Būtinai.

— Išeina, kad galima padaryti daugiau, geriau ir lengviau, kai kiekvienas dirba kokį nors vieną darbą, kuris atitinka jo sugebėjimus, be to, dirba laiku, neužsiimdamas kitais darbais.

— Be abejo.

— Taigi, Adimantai, parūpinti visam tam, ką mes minėjome, reikia ne keturių, o daugiau žmonių. Juk žemdirbys, aišku, nepasidarys nei gero arklo, nei d
kauptuko, nei kitų žemdirbystei reikalingų įrankių. Taip pat ir statybininkas — jam irgi daug ko reikia. Lygiai taip pat ir audėjas, ir batsiuvys.

— Teisybė.

— Taigi statybininkai, kalviai ir daug kitų amatininkų, prisijungę prie mūsų mažutės valstybės, padarys ją didelę.

— Be abejo.

— Bet valstybė dar nebus labai didelė, jei net prie jų pridėsime aviganius, jaučių ir kitokių galvijų piemenis, kad žemdirbiai turėtų jaučių žemei arti, o sta- e
tybininkai kartu su žemdirbiais turėtų kinkomų gyvulių kroviniams vežioti, kad audėjai ir batsiuviai turėtų vilnų ir odų.

— Sudėjus viską į krūvą, — tarė Adimantas, — išeis jau nemaža valstybė.

— Bet beveik neįmanoma įkurti valstybę tokioje vietoje, kur ji apsieitų be prekių įvežimo iš kitur.

— Aišku, neįmanoma.

— Taigi dar reikės žmonių, kurie atgabentų iš kitos šalies tai, ko reikia.

— Reikės.

— Bet toks tarpininkas grįš tuščiomis, jeigu jis
371 nuvyks tuščiomis, tai yra nenugabens kitiems nieko
iš to, ko jiems reikia. Ar ne taip?

— Manau, kad taip.

— Vadinasi, reikia gaminti ne tik tai, ko patiems reikia, bet taip pat ir tokių dalykų, už kuriuos gautum įvežamų prekių, ir tiek, kiek jų reikia.

— Reikia.

— Taigi mūsų valstybei reikės daugiau žemdirbių ir įvairių amatininkų.

— Taip, daugiau.

— Taip pat ir daugiau tarpininkų, kad jie įvežtų ir išvežtų įvairius dalykus. Tai bus pirkliai. Ar ne taip?

— Taip.

— Taigi mums reikės ir pirklių?

— Reikės.

b — O jei prekyba vyks jūromis, reikės ir daugybės
žmonių, nusimanančių apie jūreivystę.

— Reikės jų nemažai.

XII. — Na, o pačioje valstybėje kaip jie savo tarpe dalysis tuo, ką pagamins? Juk kaip tik dėl to sudarėme bendriją ir sukūrėme valstybę.

— Aišku, — atsakė Adimantas, — kad dalysis parduodami ir pirkdami.

— Todėl reikės ir turgaus, ir pinigų, kurie išreikštų keičiamų daiktų vertę.

— Reikės.

— Jeigu žemdirbys ar kuris kitas amatininkas, nu-
c nešęs savo gaminius į turgų, nepataikys atvykti tuo
pačiu laiku, kaip ir tas, kuriam reikia pirktis tuos gaminius, ar jis tuščiai leis laiką, sėdėdamas turguje visą dieną?

— Jokiu būdu ne, — atsakė Adimantas. — Atsiras žmonių, kurie, tai matydami, apsiims būti tarpininkais.
Gerai sutvarkytose valstybėse paprastai tuo užsiima

silpnos sveikatos žmonės, netinkami kitokiam darbui. d
Jie ten, turguje, tik ir laukia, kad už pinigus įsigytų
ką nors iš tų, kurie nori parduoti, ir vėl parduotų už
pinigus tiems, kuriems reikia ką nors nusipirkti.

— Todėl, — tariau, — miestui yra reikalingi smulkūs prekiautojai. Argi mes nevadiname smulkiais prekiautojais tų, kurie sėdi turguje ir verčiasi pirkimu ir pardavimu, o tų, kurie keliauja iš vieno miesto į kitą — pirkliais?

— Vadiname.

— Mano nuomone, yra ir kitokių tarpininkų. Tai
žmonės, kurie dvasiniu atžvilgiu nelabai verti būti
bendrijoje, bet jie turi daug fizinės jėgos ir gali dirbti e
sunkius darbus. Jie parduoda savo jėgą ir jos kainą
vadina atlyginimu. Todėl jie ir vadinami samdiniais.
Ar ne taip?

— Taip.

— Taigi valstybei reikalingi ir samdiniai.

— Manau, kad taip.

— Adimantai, ar jau pakankamai išaugo mūsų valstybė, kad ją galėtume laikyti tobula?

— Turbūt.

— O kur joje vieta teisingumui ir neteisingumui? Kuriuose iš mūsų minėtų dalykų jie pasireiškia?

— Nežinau, Sokratai, — atsakė Adimantas. — Ne- 372
bent kokiame nors visų tų dalykų tarpusavio sąryšyje.

— Galimas daiktas, — tariau, — kad tu esi teisus.
Bet reikia tai išsiaiškinti ir eiti iki galo. Pirmiausia
pažiūrėkime, kaip gyvens šitaip pasirengę žmonės. Jie
augins duoną, darys vyną, siūs drabužius, apavą,
statys namus, vasarą dirbs daugiausia basi ir pusnuo- b
giai, o žiemą — tinkamai apsirengę ir apsiavę. Susima-
lę miežius arba kviečius, kruopas virs, o iš miltų už-
maišys tešlą ir ant nendrių arba ant švarių lapų keps
iš jos skanius pyragus ir duoną; gulėdami ant mirtų
ir kukmedžio lapų pakloto, jie puotaus kartu su savo
vaikais, užsigerdami vynu; pasipuošę vainikais, jie
giedos himnus dievams, linksmai bendraudami vieni su c

kitais; saugodamiesi skurdo ir karo, jie turės tiek vaikų, kiek leidžia jų ištekliai.

XIII. Čia įsikišo Glaukonas, sakydamas:

— Tu verti tuos žmones vaišintis, matyt, vien sausa duona!

— Teisybę sakai, — tariau. — Užmiršau pasakyti, kad jie turės kai ką ir prie duonos. Aišku, kad turės ir druskos, ir alyvų, ir sūrio, ir svogūnų, ir daržovių — tai vis valstiečių maistas. Mes pridėsime jiems ir gardėsių — figų, žirnių, pupų. Jie keps mirtos vaisius ir buko riešutus ir po truputį gurkšnos vyną.
d Šitaip jie gyvens santarvėje, sveiki sulauks gilios senatvės ir mirdami perduos savo palikuonims tokį patį gyvenimo būdą.

— Sokratai, jei kurtum kiaulių valstybę, ar ne tokiu pačiu pašaru jas šertum? — paklausė Glaukonas.

— Bet ko gi dar reikia, Glaukonai?

— To, kas įprasta, — atsakė jis. — Jei nori, kad jie gerai jaustųsi, paguldyk juos į guolius, valgius sudėk
e ant stalų, duok mėsos ir gardėsių, kokius valgo dabartiniai žmonės.

— A, suprantu. Atrodo, mes kalbame ne tik apie besikuriančią valstybę, bet ir apie valstybę, gyvenančią pertekliuje. Gal tai ir neblogai. Mat, nagrinėdami šitokią valstybę, mes galbūt geriau pastebėsime, kaip valstybėje atsiranda teisingumas ir neteisingumas. Valstybė, kurią čia aptarėme, yra tikroji, tai yra sveika, valstybė. Jei norite, galime panagrinėti ir karščiuo-
373 jančią valstybę. Matyt, kai kam mūsų nustatytas paprastas gyvenimo būdas nepatiks, jie bus nepatenkinti, jiems duok ir guolių, ir stalų, visokių rykų, mėsos, kvepalų, smilkalų, heterų, gardėsių — ir visko kuo daugiau. Išeina, kad būtinais dalykais reikia laikyti jau ne tai, apie ką mes iš pradžių kalbėjome — namus, drabužius, apavą, — ne, duok mums paveikslų ir papuošalų, aukso, dramblio kaulo ir kitų panašių dalykų. Ar ne taip?

b — Taip.

— Taigi reikės vėl padidinti valstybę, nes sveikosios valstybės jau nepakaks: ją reikės išplėsti, papildyti daugybe tokių žmonių, kurie valstybei nėra būtini: visokiais medžiotojais, mėgdžiotojais — figūrų, spalvų ir dar kitais, kurie užsiima dailiaisiais menais, — poetais ir jų kūrinių atlikėjais, rapsodais, aktoriais, teatro rangovais, įvairių reikmenų gamintojais, visokiausių dirbinių, ypač moterų papuošalų, meistrais. c
Mums reikės padidinti ir patarnautojų skaičių. Argi nereikės auklėtojų, auklių, žindyvių, kambarinių, kirpėjų, taip pat virėjų ir mėsininkų? Prireiks ir kiauliaganių. Mūsų pirmojoje valstybėje jų nebuvo, nes nereikėjo, o šitoje valstybėje reikės. Be to, reikės daugybės visokių galvijų, jeigu jau maistui bus vartojama mėsa. Ar ne taip? d

— Žinoma.

— Šitaip maitinantis, ir gydytojų reikės daug daugiau negu anksčiau.

— Žinoma, daugiau.

XVI. — Ir šalis, kurios iki šiol užteko gyventojams išmaitinti, pasidarys per maža. Kaip tu manai?

— Iš tikrųjų taip.

— Taigi, jeigu norėsime turėti pakankamai ganyklų ir dirvų, reikės atsirėžti dalį kaimynų žemės, o šie savo ruožtu turės atsirėžti dalį mūsų žemės, jeigu ir jie, nesitenkindami tuo, kas būtinai reikalinga, pasiduos troškimui turėti vis daugiau ir daugiau. e

— Tai bus neišvengiama, Sokratai.

— Tada, Glaukonai, turėsime kariauti. Ar kaip kitaip elgsimės?

— Be karo neapsieisim, — atsakė jis.

— Kol kas nekalbėsime apie tai, — tariau, — ar karas yra gėris, ar blogis. Pasakysime tik, kad jau atskleidėme, kas sukelia karą — aistra vis daugiau turėti; užvaldžiusi žmones, ji tampa visų asmeninių ir valstybinių nelaimių priežastimi.

— Teisybė.

— Tada, mano mielas, reikės dar labiau padidinti valstybę — net visa kariuomene, kuri galėtų ginti nuo 374

priešų valstybės turtą ir visa tai, apie ką mes čia kalbėjome, ir atremti priešų antpuolius.

— Na, o patys piliečiai — ar jie neįstengtų kariauti?

— Ne, — tariau, — negalėtų, jei tu ir mes visi, kurdami savo valstybę, teisingai išsprendėme tą klausimą; jei prisimeni, mes nutarėme, kad vienas žmogus negali gerai išmanyti daugelio menų.

— Tu teisus.

b — Tai ką? Ar karo veiksmai nėra menas?

— Ir dar koks,— atsakė Glaukonas.

— Tad ar batų siuvimu reikėtų labiau rūpintis negu karo menu?

— Jokiu būdu ne.

— Batsiuviui mes uždraudėme būti dar ir žemdirbiu ar audėju, ar statybininku, jam leidome likti tik batsiuviu, kad jis gerai atliktų batsiuvio darbą. Ir kiekvienam kitam palikome tik vieną darbą, kuriam jis iš
c prigimties geriausiai tinka; jį, atsisakęs kitų darbų, jis ir dirbs visą savo gyvenimą ir, jei tik neleis laiko veltui, puikiai jį atliks. O argi nesvarbu, kad visa, kas susiję su karo menu, taip pat būtų gerai atliekama? Argi karo menas yra toks lengvas, jog ir žemdirbys, ir batsiuvys, ir bet kuris kitas amatininkas gali kartu būti ir geras karys? Niekas neišmoks gerai žaisti šaš-
d kėmis ar kauleliais, jeigu neužsiiminės tuo iš pat mažens, o žais tik retkarčiais. Tai nejaugi, paėmęs į rankas skydą ar kurį kitą ginklą ir užsivilkęs karinę aprangą, tuoj pat pasidarysi geru kovotoju ir hoplitų [14] kautynėse, ir bet kuriame kitame mūšyje? Joks įrankis, paimtas į rankas, iš karto nepadarys tavęs nei meistru, nei atletu ir bus nenaudingas, jeigu nemoki su juo apsieiti ir esi neįgudęs.

XV. — Kitaip tie įrankiai būtų neįkainojami.

e — Vadinasi, kuo svarbesnis yra sargybinių (φυλαξ) darbas, tuo labiau jis nesuderinamas su kitais užsiėmimais — juk jis reikalauja meistriškumo ir didelių pastangų.

— Ir aš taip manau,— tarė Glaukonas.

— Šiam užsiėmimui reikia turėti ir atitinkamų įgimtų savybių.

— Be abejo.

— Atrodo, mūsų darbas bus parinkti — jei tik sugebėsime — žmones, kurie dėl įgimtų savybių tinka saugoti valstybei.

— Taip, tai mūsų darbas.

— Prisiekiu Dzeusu,— tariau,— užsikrovėme nelengvą darbą. Vis dėlto nenusiminkime, darykime, kiek mūsų jėgos leis.

— Žinoma, nereikia nusiminti,— pritarė Glaukonas. 375

— Ar tu manai, kad šiuo atžvilgiu yra skirtumas tarp geros veislės šuniuko ir jaunuolio iš geros šeimos savybių?

— Kokias savybes tu turi galvoje?

— Ir vienas, ir kitas turi būti aštraus regėjimo priešui susekti, miklus susektą priešą vytis ir stiprus, jei reikės su pasivytu priešu kautis.

— Visos tos savybės reikalingos.

— O kad gerai kautumeis, reikia būti narsiam.

— Kaipgi kitaip!

— Ar galės būti narsus arklys ar šuo, ar kitas kuris b
gyvulys, jei jis nebus aršus? Argi nesi pastebėjęs, kad
įniršis yra nesutramdomas ir nenugalimas ir kad kiek-
viena įniršio apimta siela yra bebaimė ir nepasiduo-
danti?

— Esu pastebėjęs.

— Dabar aišku, kokios turi būti kūniškos sargybinio ypatybės.

— Aišku.

— Ir kad jo siela turi būti arši.

— Ir tai aišku.

— Bet, Glaukonai,— tariau,— ar būdami tokio būdo, jie nebus žiaurūs ir vieni kitiems, ir kitiems piliečiams?

— Prisiekiu Dzeusu,— atsakė Glaukonas,— į tai nelengva atsakyti.

c — Saviesiems jie turi būti švelnūs, o priešams — žiaurūs. Priešingu atveju jiems neprisieis laukti, kad kiti juos išžudytų — jie patys išžudys vieni kitus.

— Teisybė.

— Tai ką daryti? — tariau.— Kur rasti kartu ir švelnų, ir narsų būdą? Juk įniršis ir švelnumas yra vienas kitam priešingi.

— Aišku.

— O jei vienos iš tų dviejų ypatybių truks, žmo-
d gus jokiu būdu negalės būti geras sargybinis. Atrodo,
kad tų dviejų ypatybių neįmanoma sujungti; tad išeina, kad negalima rasti gero sargybinio.

— Tikra bėda,— tarė Glaukonas.

Aš kiek pagalvojau ir, apsvarstęs tai, ką anksčiau kalbėjome, tariau:

— Teisybę sakai, mano mielas. Mes patekome į bėdą, nes nutolome nuo to vaizdinio, kurį susikūrėme.

— Kaip?

— Mes nesumojome, kad yra žmonių, kurie turi šias dvi priešingas ypatybes.

— Kur jie?

e — Tai būdinga ir kitiems gyvūnams, o ypač tam, kurį lyginome su mūsų sargybiniu. Tu, be abejo, žinai, kad geros veislės šunys būna labai romūs su savais, pažįstamais, o su nepažįstamais — priešingai.

— Žinau.

— Vadinasi,— tariau,— šitai yra galima, ir, ieškodami tokio sargybinio, mes nenusikaltome prigimčiai.

— Atrodo, kad ne.

XVI. — Ar tau neatrodo, kad būsimajam sargybiniui dar kai ko trūksta: jam turi būti įgimtas ne tik įniršis, bet ir išminties siekimas.

376 — Kaip tu sakai? — paklausė Glaukonas.— Nesuprantu.

— Ir šį bruožą,— pasakiau,— tu pastebėsi šunyse; gyvuliui tai tikrai nuostabus dalykas.

— Būtent?

— Pamatęs nepažįstamą žmogų, šuo urzgia, nors prieš tai nebūtų patyręs iš jo nieko bloga, o pamatęs

pažįstamą, vizgina uodegą, nors niekados nebūtų patyręs iš jo nieko gera. Ar tai ne nuostabu?

— Iki šiol,— tarė Glaukonas,— aš nekreipiau dėmesio į tai, bet aišku, kad taip yra.

— Šita jo prigimties ypatybė yra nuostabi ir netgi tikrai filosofiška. b

— Kaip tai suprasti?

— Mat apie žmogaus, kurį mato, draugiškumą ar priešiškumą šuo sprendžia pagal tai, pažįsta jis jį ar ne. Argi tai nėra siekimas pažinti, kai savas žmogus nuo svetimo skiriamas, remiantis atpažinimu ir neatpažinimu?

— Šito nepaneigsi.

— Argi siekimas pažinti ir išminties siekimas nėra tas pat?

— Tas pat,— atsakė Glaukonas.

— Todėl drąsiai galima sakyti, kad ir žmogui, kuris bus švelnus saviems ir pažįstamiems, iš prigimties c
bus būdingas išminties ir pažinimo siekimas.

— Galima sakyti.

— Taigi nepriekaištingas valstybės sargybinis turės būti iš prigimties siekiantis išminties, siekiantis pažinti, be to, aršus, vikrus ir stiprus.

— Visai teisingai.

— Toks ir turės būti sargybinis. O kaip mes tokius žmones auginsime ir auklėsime? Ar, šitai svarstydami, d
mes lengviau išsiaiškinsime tai, dėl ko ir pradėjome šią kalbą,— kaip visuomenėje atsiranda teisingumas ir neteisingumas? Reikia žiūrėti, kad nenutoltume nuo mūsų pokalbio tikslo ir nesileistume perdaug toli.

Glaukono brolis tarė:

— Aš manau, kad šitai mums labai pravers, siekiant mūsų tikslo.

— Mielas Adimantai, prisiekiu Dzeusu, tada nereikia atsisakyti išsiaiškinti šį klausimą, net jei tai ilgai užtruktų.

— Tikrai nereikia.

— Na, tai neskubėdami, kaip daro pasakotojai, imkimės — tegul tik žodžiais — auklėti šiuos žmones. e

— Taip ir reikia daryti.

XVII. — Koks gi bus tas auklėjimas? Turbūt būtų sunku surasti geresnį auklėjimą už tą, kuris praktikuojamas nuo seniausių laikų: kūnui — gimnastika (γυμναστικη), o sielai — dailieji menai (μουσικη) [15].

— Iš tikro taip.

— Turbūt pradėsime nuo dailiųjų menų, o tik paskui — gimnastika.

— Kodėl gi ne?

— Dailiesiems menams tu priskiri ir pasakojimus (λόγος). Ar ne?

— Priskiriu.

— Pasakojimai būna dviejų rūšių — tikri ir pramanyti.

— Taip.

377 — Ir auklėti reikia abiejų rūšių pasakojimais, bet pradėti nuo pramanytųjų?

— Nesuprantu, apie ką tu kalbi.

— Ko čia nesuprasti? — tariau.— Juk iš pradžių vaikams pasakojame mitus, o mitai apskritai — tai išmonė, bet juose yra ir šiek tiek tiesos. Taigi mitais vaikus pradedame auklėti pirmiau negu gimnastika.

— Taip.

— Todėl aš ir sakiau, kad pirmiau reikia imtis dailiųjų menų, o tik paskui gimnastikos.

— Teisingai,— tarė Adimantas.

— Argi tu nežinai, kad kiekviename darbe svar-
b biausia yra pradžia, ypač jei tai liečia jauną ir gležną būtybę? Kaip tik tuomet ugdosi ir įsitvirtina tie bruožai, kuriuos kas nors nori įdiegti auklėtiniui.

— Iš tikro taip yra.

— Argi mes lengva širdimi leisime vaikams klausytis ir dėtis į galvas bet kokius ir bet kieno sugalvotus mitus, dažniausiai prieštaraujančius toms pažiūroms, kurias, mūsų manymu, jie privalės turėti suaugę?

— Jokiu būdu neleisime.

— Taigi pirmiausia mums reikės prižiūrėti mitų
c kūrėjus: jeigu jų kūrinys bus geras, priimsime jį, o jei
blogas — atmesime. Paskui mes įkalbėsime aukles ir

motinas pasakoti vaikams tik pripažintuosius mitus, kad jais sparčiau ugdytų jų sielas, negu jų kūnus — rankomis. Daugumą dabar pasakojamų mitų reikės atmesti.

— Kokius gi? — paklausė Adimantas.

— Pagal reikšmingesnius mitus galėsime spręsti ir apie smulkiuosius. Juk ir vieni, ir kiti kuriami pagal tą patį pavyzdį ir veikia lygiai taip pat. Ar ne taip? d

— Taip. Bet aš nesuprantu, kokius reikšmingesnius mitus tu turi galvoje.

— Tuos, — tariau, — kuriuos mums pasakojo Heziodas, Homeras ir kiti poetai. Sukūrę melagingus mitus, jie pradėjo pasakoti juos žmonėms ir iki šiol pasakoja.

— Kokie tie mitai, — paklausė Adimantas, — ir ką tu jiems prikiši?

— Tai, ką visų pirma ir iš esmės dera prikišti — ypač kai prasimanymas nevykęs.

— Ką tu turi galvoje? e

— Kai kas nors, kalbėdamas apie dievus ir didvyrius, neigiamai vaizduoja jų savybes, tai yra lygiai tas pat, kaip kad jeigu dailininkas nupieštų ką nors visai nepanašų į tai, ką jis norėjo nupiešti.

— Tokius dalykus iš tiesų reikia peikti, tik kuriuo atžvilgiu?

— Visų pirma, — tariau, — didžiausią melą apie didžiausius dievus išgalvojo tas, kuris negražiai pasakoja, jog Uranas padaręs tai, ką jam priskiria Heziodas, 378
ir kad Kronas jam už tai atsikeršijęs [16]. Net jei visa tai, kas pasakojama apie Krono darbus ir kančias, kurias jis patyrė iš sūnaus, būtų teisybė, vis dėlto nereikėtų šito lengva širdimi pasakoti kvailiukams vaikams — verčiau apie tai nutylėti. O jeigu jau būtinai reikia papasakoti, tai bent tegul tik nedaugelis slapta tai išgirsta, paaukoję ne paršelį [17], o kokią nors didelę ir sunkiai įgyjamą auką, kad tik vienas kitas galėtų girdėti pasakojimą.

— Šitokie mitai iš tikrųjų nekokie.

b — Mūsų valstybėje, Adimantai, jų nereikėtų pasakoti. Negalima pasakoti jaunam žmogui, esą, darydamas didžiausius nusikaltimus ir visokiais būdais keršydamas savo tėvui už nedorybes, jis nepadarytų nieko ypatinga, o tik pasielgtų taip, kaip darė pirmieji, didieji dievai.

— Prisiekiu Dzeusu,— tarė jis,— ir man pačiam atrodo, kad tokių dalykų nereikia pasakoti.

— Apskritai nereikia pasakoti, kad dievai su dievais kariauja, spendžia vieni kitiems spąstus, vaidijasi,
c juk visa tai netiesa. Jei norime, kad tie, kurie saugos mūsų valstybę, laikytų didžiausia gėda vaidytis tarpusavyje, tuo labiau nereikia jiems pasakoti nei smulkiai aprašinėti milžinų mūšių ir kitokių dievų ir didvyrių vaidų su savo artimaisiais ir giminaičiais — priešingai, jeigu norime juos įtikinti, kad nė vienas pilietis niekuomet nejautė neapykantos kitam ir kad
d tai būtų nedora, tai seniai ir senutės iš mažens turi vaikams apie tai pasakoti, o ir vėliau, kai vaikai paūgės; ir poetus reikia priversti, kad jie kurdami laikytųsi šių taisyklių. O pasakojimų apie tai, kaip Herą sukaustė grandinėmis jos sūnus Hefaistas, kurį jo tėvas nutrenkė į žemę už tai, kad šis mėgino užstoti motiną [18], arba apie dievų kovas, sukurtų Homero, negalima įsileisti į mūsų valstybę, nesvarbu, ar jie būtų alegoriniai, ar ne. Juk vaikai nesugeba atskirti, kur ale-
e gorija, o kur — ne: nuomonės, kurias jie įsisąmonina tokiame amžiuje, lieka visam laikui, neišdildomos ir nepajudinamos. Todėl nepaprastai svarbu žiūrėti, kad mitai, kuriuos vaikai pirmiausia išgirsta, kuo rūpestingiausiai diegtų jiems dorybes.

XVIII. — Tai suprantama. Bet jei kas mūsų paklaustų, kas tai per mitai ir apie ką jie, ką mes jiems atsakytume?

379 — Adimantai,— tariau,— dabar mudu ne poetai, o valstybės kūrėjai. O valstybės kūrėjams pakanka žinoti, kokie turi būti mitai, ir žiūrėti, kad šito būtų laikomasi. Kurti mitus — ne jų reikalas.

— Teisybę sakai. Bet norėčiau žinoti, kokie turėtų būti mitai apie dievus.

— Štai kokie: dievą visuomet reikia vaizduoti tokį, koks jis yra,— vis tiek, ar epe, ar lyrikoje, ar tragedijoje.

— Iš tikrųjų. b

— Argi dievas nėra iš esmės geras? Argi ne tokį jį ir reikia vaizduoti?

— Kaipgi kitaip?!

— Juk joks gėris nėra žalingas. Ar ne taip?

— Taip.

— Argi tai, kas nežalinga, kenkia?

— Jokiu būdu ne.

— O kas nekenkia, argi daro ką nors bloga?

— Nedaro.

— Kas nedaro nieko bloga, tas negali būti ir kokio nors blogio priežastis.

— Negali.

— Tai ką? Gėris yra naudingas?

— Naudingas.

— Vadinasi, gėris yra teisingo veikimo priežastis.

— Taip.

— Taigi gėris yra ne bet kokių, o tik teisingų veiksmų priežastis. Dėl blogio jis niekuo dėtas.

— Visiškai teisingai,— pritarė Adimantas. c

— Kadangi dievas yra geras,— pasakiau,— tai jis negali būti viso ko priežastis, kaip tvirtina dauguma; jis yra tik nedaugelio dalykų priežastis, o dėl daugelio dalykų jis nėra kaltas: juk gėrio būna mažiau negu blogio. Gėrio priežastimi negalima laikyti nieko kito, kaip tik dievą, o blogio priežasties reikia ieškoti kur nors kitur.

— Man atrodo, kad tu labai teisingai kalbi.

— Todėl negalima priimti nei Homero, nei kitų poetų suklydimų apie dievus, kai jie neteisingai teigia, d
jog esą

Rūmuose Dzeuso prie slenksčio du kubilu stovi didžiausiu
Su dovanom: viename jų nelaimės, antrajame — gėriai,

ir tam, kuriam Dzeusas duoda iš abiejų,

Tam atsitinka nelaimių, bet kartais ir laimė ateina,

o tą, kuriam tik iš antrojo,

Skurdas ir badas per šventąją žemę jį vejasi nuolat [19].

Taip pat netiesa, kad Dzeusas esąs dalytojas

e ir gėrybių visų, ir nelaimių [20].

XIX. Mes nepritarsime, jei kas sakys, jog Atėnė ir
Dzeusas paragino Pandarą sulaužyti priesaiką ir nu-
380 traukti paliaubas [21]; atmesime ir pasakojimą, kad Te-
midė ir Dzeusas sukėlę vaidą tarp dievų [22]. Negalima
leisti jaunuoliams klausytis ir šių Eschilo žodžių:

Nusikaltimą dievas pasiunčia žmonėms,
Kai nori jų namus sugriaut iš pamatų [23].

Jeigu kokiame nors kūrinyje bus tokios jambinės ei-
lutės ar bus aprašyta Niobės nelaimės arba Pelopo ai-
nių kančios [24], arba trojiečių vargai, tai arba reikia
nepripažinti, kad tai yra dievo darbas, arba, jeigu vis
b dėlto dievo, tai sugalvoti maždaug tokį paaiškinimą,
kokį mes čia norime surasti: poetas turės sakyti, kad
dievas daro tik tai, kas teisinga ir gera, o bausmė,
krintanti tiems žmonėms, yra jiems į naudą. Bet ne-
galima leisti poetui tvirtinti, kad nubaustieji kenčia,
ir dar dievo valia. O jei poetai sakys, kad tuos žmo-
nes reikėjo nubausti ir kad vargsta tik nedorieji, ku-
riems dievas daro gera, juos bausdamas, šitai galima
leisti sakyti. Bet negalima leisti sakyti, jog dievas,
kuris yra geras, esąs kaltas dėl kieno nors nelaimių,—
tam turime iš visų jėgų priešintis: mūsų valstybėje
tokių dalykų niekas — nei jaunas, nei senas, jeigu jis
nori, kad valstybėje viešpatautų teisėtumas,— neturi
c nei kalbėti, nei klausytis pasakojant eilėmis ar proza,
nes toks tvirtinimas ir nedoras, ir nenaudingas, ir, be
to, prieštaringas.

— Aš kartu su tavimi balsuosiu už šį įstatymą, jis man patinka.

— Tai bus pirmasis įstatymas ir pirmoji taisyklė dėl dievų: pagal ją, ir kalbose, ir poetiniuose kūri-

niuose reikia teigti, kad dievas yra ne viso ko, o tik gėrio priežastis.

— Tai visiškai priimtina,— tarė Adimantas. d

— O koks bus antrasis įstatymas? — paklausiau.— Argi tu manai, kad dievas yra burtininkas, kuris tyčia pasirodo mums tai vienu, tai kitu pavidalu: čia jis pats keičiasi, įgydamas įvairius kitus pavidalus, čia tik klaidina mus, versdamas manyti apie jį tai viena, tai kita? O gal dievas yra kažkas paprasta, ir jis niekad neišeina už savo pavidalo ribų?

— Negaliu taip iš karto atsakyti.

— O jeigu kas peržengia savo pavidalo ribas, tai jis kinta arba savaime, arba dėl kieno nors kito poveikio. e

— Be abejo.

— Bet tai, kieno būklė kuo geriausia, mažiausiai pasiduoda įvairiems poveikiams. Juk, pavyzdžiui, sveiko ir stipraus kūno neįstengia pakeisti valgis, gėrimas, sunkus darbas arba augalų — saulės kaitra, vėjai ir kiti panašūs dalykai.

— Be abejo.

— Narsiausios ir protingiausios sielos išoriniai įvykiai taip pat negali sudrumsti ir pakeisti. 381

— Žinoma.

— Net ir sudėtiniai daiktai — rykai, namai, drabužiai,— jeigu jie gerai padaryti ir tvarkingai užlaikomi, dėl tos pačios priežasties taip pat mažai kinta dėl laiko ir kitokių išorinių dalykų poveikio.

— Iš tikrųjų taip yra.

— Taigi kiekvienas daiktas, arba iš prigimties tobulas, arba tobulai padarytas, arba ir toks, ir toks, beveik nesikeičia dėl kieno nors poveikio. b

— Atrodo, kad taip.

— Bet juk dievas ir visa, kas su juo susiję, yra visais atžvilgiais tobula.

— Žinoma.

— Todėl jam mažiausiai tinka keisti savo pavidalą.

— Mažiausiai.

XX. — Bet gal jis pats save keičia ir įgyja kitą pavidalą?

— Matyt, jei tik jis keičiasi.

— Ar jis pakeičia save į geresnį ir gražesnį, ar į blogesnį ir bjauresnį?

— Tik į blogesnį,— atsakė Adimantas,— jeigu jau
c keičiasi. Juk negalėtume pasakyti, kad dievui trūksta grožio arba dorybių.

— Puikiai pasakei,— tariau.— Bet jeigu taip yra, Adimantai, tai ar tu manai, kad kas nors — nesvarbu, dievas ar žmogus — pats savo noru padarys save kuriuo nors atžvilgiu blogesnį?

— Tai neįmanoma.

— Taigi neįmanoma ir tai, kad dievas panorėtų pakeisti pats save: kiekvienas iš dievų, būdamas geriausias ir gražiausias, visuomet išlaiko savo pavidalą.

— Tai būtina,— sutiko Adimantas.

d — Tad, mielas bičiuli, tegul nė vienas poetas nepasakoja mums, kad

dievai, prisimetę svečiais iš tolimo krašto
Ir apsirengę prastai, per miestus ir per kaimus keliauja [25],

tegul niekas neskleidžia paskalų apie Protėją ir Tetidę [26], tegul tragedijose ir kituose kūriniuose nevaizduoja Heros, pasivertusios žyne ir renkančios aukas

argiečio Inacho vaikams, gyvybės davėjams [27],

e ir tegul apskritai neprasimano nebūtų dalykų. Ir motinos neturi, patikėjusios poetais, gąsdinti savo vaikų prasimanymais, jog kažkokie dievai vaikščioją naktimis, pasivertę visokiais svetimšaliais. Šitokiomis pasakomis jos įžeidinėja dievus, o ir vaikai nuo jų darosi bailūs.

— Jos neturėtų šito daryti,— pritarė Adimantas.

— Vadinasi, patys dievai nesikeičia. Bet galbūt jie burtais apgauna mus ir įtikina, jog jie rodosi įvairiais pavidalais?

— Galbūt.

382 — Tai ką? — tariau.— Negi dievas panorės apgaudinėti mus — žodžiais arba iš tikrųjų,— vietoj savęs pakišdamas mums tik vaiduoklį?

— Nežinau,— atsakė Adimantas.

— Argi tu nežinai, kad tikro melo — jei taip galima pasakyti — nekenčia visi dievai ir žmonės?

— Kaip, kaip?

— Ogi štai: niekas nenori apsigauti ir kito apgauti dėl pačios esmės ir dėl svarbiausių dalykų — čia kiekvienas labiau už viską vengia melo.

— Aš vis dar nesuprantu.

— Tu manai,— tariau,— kad aš čia kalbu kažką ne- b
paprasta, tuo tarpu aš tik sakau, kad apgauti savo sielą tikrovės atžvilgiu, palikti ją suklaidintą ir pats būti nemokša ir persisunkęs melu niekas nenori: čia visi labiausiai neapkenčia melo.

— Tikra teisybė.

— Tai va — šitai, apie ką aš ką tik kalbėjau, visai pagrįstai galima pavadinti tikruoju melu: tai suklaidinto žmogaus sieloje glūdįs nežinojimas. O žodinis melas jau
yra sielos būsenos atgaminimas, vėlesnis jos atvaiz- e
das, vadinasi, jau ne grynas melas. Ar ne taip?

— Taip.

XXI. — Taigi tikrojo melo nekenčia ne tik dievai, bet ir žmonės.

— Manau, kad taip.

— O kaip su žodiniu melu? Gal kai kada jis kai kam būna ir naudingas, tad neverta jo neapkęsti? Pavyzdžiui, priešų ir vadinamųjų draugų atžvilgiu — kai jie, apimti šėlo ar beprotybės, puola daryti ką nors
bloga, ar tada melas nėra naudinga priemonė, pade- d
danti nukreipti juos nuo blogų darbų? O ir tuose mitiniuose pasakojimuose, apie kuriuos ką tik kalbėjome, melas yra naudingas, jei tik jis kaip galima panašesnis į tiesą, nes mes nežinome, kaip viskas buvo iš tikrųjų senovėje.

— Iš tikrųjų taip būna,— sutiko Adimantas.

— Bet kokiu atžvilgiu melas yra naudingas dievui? Galbūt jis, neturėdamas žinių apie senus laikus, apgaudinėja mus, sukurdamas tiesos regimybę?

— Tai būtų tiesiog juokinga!

— Vadinasi, dievuje nėra melagio poeto.

— Manau, kad ne.

e — O gal jis imtų apgaudinėti, išsigandęs priešų?

— Jokiu būdu.

— O gal dėl savo artimųjų šėlimo ar beprotybės?

— Bet juk nė vienas beprotis ar patrakėlis nėra dievų mylimas.

— Taigi dievui nėra jokio pagrindo meluoti.

— Nėra.

— Todėl nė vienas dievas ar demonas nemeluoja.

— Jokiu būdu nemeluoja.

— Taigi dievas yra kažkas visiškai paprasta ir tikra ir savo veiksmais, ir žodžiais; jis ir pats nesikeičia, ir kitų neapgaudinėja nei žodžiais, nei siųsdamas ženklus — nei miegant, nei budint.

383 — Iš tavo žodžių man ir pačiam šitai darosi aišku.

— Taigi,— tariau,— tu sutinki, kad antroji taisyklė, kurios reikia laikytis ir samprotavimuose, ir kūryboje, kai kalbama apie dievus, yra tokia: dievai — ne burtininkai, jie nekeičia savo pavidalo ir neapgaudinėja mūsų nei žodžiais, nei darbais.

— Sutinku,— atsakė Adimantas.

— Taigi, daug ką girdami Homero poezijoje, mes vis dėlto nepritarsime sapnui, kurį Dzeusas pasiuntė Agamemnonui [28]. Nepritarsime ir Eschilui toje vietoje,
b kur Tetidė sako, jog Apolonas per vestuves pranašavęs

> man laimę vaikuose, kurie
> Ilgai gyvensią, nepatirdami ligų.
> Dievai mane mylėsią, saugosią visad.
> Pajaną užgiedojo, aukštindams mane.
> Ir aš tikėjaus — Febo lūpos nemeluos,
> Iš jųjų trykšta pranašavimai dievams.
> O jis — giedojęs pats, tada puotavęs pats,
> Pasakęs pats,— patsai nužudė mano sūnų! [29]

c Kai koks nors poetas ims šitaip kalbėti apie dievus, mes supyksime ir neduosime jam choro [30]; taip pat uždrausime mokytojams naudoti šitokią poeziją jaunimui auklėti, nes sargybiniai turi būti dievobaimingi ir panašūs į dievus, kiek tai žmogui įmanoma.

— Aš visiškai sutinku su šiais reikalavimais ir esu pasirengęs laikyti juos įstatymais.

TREČIOJI KNYGA

I. — Taigi,— tariau,— dievų atžvilgiu reikės laikytis šitokios taisyklės: tie, kuriems privalu gerbti dievus ir savo gimdytojus ir tarpusavio meilę laikyti labai svarbiu dalyku, jau iš pat mažens turi vienų pasakojimų klausytis, o kitų — nesiklausyti. 386

— Man rodos,— tarė Adimantas,— kad mes visai teisingai nutarėme.

— Na, o jeigu jie turi būti narsūs, tai ar nereikia jiems kalbėti ne tik šitokius dalykus, bet dar ir kitokius, kad išrautume mirties baimę? Kaip tu manai, ar b
gali būti narsus tas, kuris bijosi mirties?

— Prisiekiu Dzeusu, manau, kad ne.

— Ar tu manai, kad žmogus, kuris tiki Hadu ir jo baisumais, nebijos mirties ir verčiau pasirinks mirtį mūšyje negu pralaimėjimą ir vergiją?

— Jokiu būdu ne.

— Taigi, kaip matyti, mums reikės susirūpinti ir tokiais mitais ir iš tų, kurie juos pasakoja, reikalauti, kad taip naiviai nejuodintų Hado karalystės, o daugiau ją išgirtų, nes jų pasakojimai ir neteisingi, ir nenau- c
dingi būsimiems kariams.

— Reikės,— pritarė Adimantas.

— Taigi iš epo, pradėję nuo pirmos eilutės, išbrauksime visus šitokius dalykus:

Aš malonėčiau geriau už tarną būti pas kitą
Žmogų beturtį, kuris ir duonos pristinga ne kartą,
Nei karaliauti visų ligi šiol numirusių tarpe[1].

Išbrauksim ir šitas eilutes:

d Kad neiškiltų į šviesą žmonėms ir dievams nemirtingiems
Rūmai jo tvankūs, priplėkę, kurių ir dievai neapkenčia [2],

arba:

Nuostabūs dedas dalykai! Ir Hado namuos pasilieka
Vėlei pavidalas senas, tik jausmo širdy nė krislelio [3].

Ir šitą:

Vienas tik jis gyvastingas, kiti — be gyvybės šešėliai [4],

ir:

Siela iš kūno išskrido ir Hado šalin nukeliavo,
Savo likimą apverkus, jaunystę ir jėgą palikus [5].

387 Ir šitą:

Suplazdėjęs šešėlis prasmego
Žemėn kaip dūmas lengvutis [6],

ir:

Kaip gūdžioje olos tamsumoj šikšnosparniai švokščia,
Ėmę plasnoti sparnais, kai vienas krinta nuo sienos,
Kur jie, sukibę eilėj, greit glaudžiasi vėlei į pulką,—
Lygiai taip švokštė tos vėlės ir skrido, pulkan susimetę [7].

b Mes paprašysim Homero ir kitų poetų neužsigauti, jei visus šitokius dalykus išbrauksime — ne dėl to, kad jie būtų nepoetiški ir nemalonūs daugeliui klausytojų, bet dėl to, kad, priešingai, kuo jie poetiškesni, tuo mažiau tinka klausytis vaikams ir suaugusiems, jeigu žmogus turi būti laisvas ir labiau bijotis vergijos negu mirties.

— Ir aš taip manau,— pritarė Adimantas.

II. — Taip pat reikia atmesti visus baisius ir gąsdinančius su tuo susijusius pavadinimus — Kokito, Stikso [8], vėlių, vaiduoklių ir kitus,— kuriuos išgirdus
c žmonėms plaukai pasišiaušia. Galbūt jie tinka kur nors kitur. Bet mes būgštaujame dėl sargybinių, kad nuo tokių sukrėtimų jie nepasidarytų pernelyg nervingi ir jautrūs.

— Ir pagrįstai būgštaujame.

— Vadinasi, tokių pavadinimų reikia atsisakyti.

— Reikia.

— Ir poezijos kūriniuose reikia piešti visai priešingą vaizdą.

— Aišku.

— Taip pat išmesime iš poezijos ir didžiųjų vyrų d
skundus ir dejones.

— Jei išmetėm anuos, reikia išmesti ir šitai.

— Pažiūrėkime,— tariau,— ar teisingai darome, išmesdami tokius dalykus. Mes teigiame, kad tikras vyras nelaiko baisiu dalyku kito tikro vyro mirties, nors tai būtų ir jo draugas.

— Iš tikrųjų taip teigiame.

— Todėl jis neaimanuos, tarsi tą būtų ištikę kažkas baisaus.

— Neaimanuos.

— Mes taip pat teigiame, kad toks vyras, garbingai
gyvendamas, yra visiškai nepriklausomas ir mažiau- e
siai reikalingas kitų žmonių.

— Teisybė.

— Todėl jam visai nebaisu netekti sūnaus ar brolio, ar turto, ar kitų panašių dalykų.

— Visai nebaisu.

— Vadinasi, kai jį ištiks kokia nelaimė, jis nevaitos, o tyliai iškęs.

— Tylių tyliausiai.

— Todėl teisingai pasielgtume, atimdami iš didžiųjų vyrų aimanas ir palikdami jas moterims — ir tai nerim-
toms — ir niekam tikusiems vyrams, kad tie, kuriuos 388
norime išauklėti šalies sargybiniais, gėdytųsi taip elgtis.

— Teisingai,— patvirtino Adimantas.

— Ir vėl prašysime Homero ir kitų poetų nepasakoti, kad Achilas, deivės sūnus, „vertės nuo šono ant šono, aukštielninkas gulė ir kniūpsčias“ ir „pagaliau, atsikėlęs iš guolio, nerimo pilnas, išbėgo pajūrin“ ar-
ba kad jis „stvėrė ⟨. . .⟩ rankom abiem pajuodavusias b
dulkes nuo žemės, bėrė jas sau ant galvos“ [9], ir apskritai nevaizduoti jo verkiančio ir vaitojančio. Ir apie Priamą, kuris savo kilme buvo artimas dievams, nesakyti, kad jis

Prašė maldavo visus, atsiklaupdamas žemėj į purvą,
Vyrą kiekvieną vardu pavadindamas [10].

Dar labiau prašysime jų neversti dievų sielvartauti ir kalbėti:

c Oi, kokia vargšė ir kaip nelaiminga aš močia herojaus [11].

O jeigu jau apskritai negalima dievų taip vaizduoti, tai kokio reikia įžūlumo, kad didžiausiąjį iš dievų parodytum tokį nepanašų į save, tariantį tokius žodžius:

Vargas! Tą mieląjį vyrą antai mano akys pamatė,
Kaip apie mūrus jį veja. Širdis man sugrudo, nes gaila [12],

arba:

Vargas man! Štai Sarpedonas, kuris man brangiausias tarp vyrų,
Turi pražūti nuo rankos nūn Menetiado Patroklo [13].

d III. Jeigu jaunuoliai, mielas Adimantai, tokių dalykų klausysis rimtai ir neišjuoks jų kaip dievams nepritinkančių, tai vargu ar kas nors, būdamas tik žmogus, laikys žeminančiu dalyku ir priekaištaus sau, jeigu jam šaus į galvą pasakyti ar padaryti ką nors panašaus,— priešingai, jis be jokios gėdos dėl kiekvieno menkniekio raudos ir aimanuos.

e — Tikra teisybė.

— Taigi šito neturi būti, kaip mes ką tik išsiaiškinome. Šios išvados ir laikykimės, kol kas nors neįtikins mūsų pakeisti ją kita, geresne.

— Sutinku.

— Bet mūsų jaunuoliai neturi būti ir perdėm jukūs: po stipraus juoko priepuolio beveik visada apima visai priešinga nuotaika.

— Man irgi taip atrodo,— pritarė Adimantas.

— Taigi negalima vaizduoti, kaip juokas suima gar-
389 bingus žmones, o juo labiau — dievus.

— Taip, šito tai juo labiau.

— Todėl mes neleisime Homerui šitaip kalbėti apie dievus:

Nebesuvaldomai juoktis pradėjo dievai laimingieji,
Šlubį Hefaistą pamatę vikriai sukinėjantis rūmuos [14].

 Pagal tave išeina, kad negalima tokių dalykų pasakoti.

Taip, šito iš tikrųjų negalima pasakoti, jeigu no- b
ri žinoti mano nuomonę.
Juk tiesą reikia vertinti. Jei mes teisingai sakė-
me, kad dievams melas iš tikrųjų yra nenaudingas, o
žmonėms jis naudingas kaip vaistas, tai aišku, kad to-
kį vaistą reikia leisti naudoti tik gydytojams, o neiš-
manančių prie jo negalima prileisti.

— Aišku.

— Jau kam kam, o valstybių valdovams tikrai dera
meluoti ir priešams, ir savo piliečiams — savo valsty-
bės labui, bet visi kiti neturi griebtis melo. Jeigu koks c
nors žmogus meluos valdovams, mes pasakysime, kad
tai yra toks pat — o gal dar didesnis — nusikaltimas,
kaip kad jeigu ligonis meluotų gydytojui arba darantis
gimnastikos pratimus slėptų nuo mokytojo tikrąją sa-
vo kūno būklę, arba irklininkas nesakytų vairininkui
tiesos apie laivą ir jūreivius, kaip einasi jam pačiam
ir kitiems jūreiviams.

— Teisingai kalbi.

— Taigi, jei valdovas sugaus meluojant kurį nors d
iš tų, kurie dirba,

Žynį, ar tą, kuris gydo, ar gerą dailidę [15],

jis nubaus jį už tai, kad šis įveda pražūtingą paprotį,
kuris apvers valstybę tarsi kokį laivą.

— Ypač jeigu po žodžių eis darbai.

— Na, o nuosaikumas (σωφροσύνη) ar nebus reika-
lingas mūsų jaunuoliams?

— Kaipgi ne! — atsakė Adimantas.

— Dauguma žmonių svarbiausiu nuosaikumo bruo- e
žu laiko ne tik paklusimą valdovams, bet ir saikingumą
valgant, geriant ir meilės dalykuose.

— Ir man taip atrodo.

— Taigi, manau, mes pavadinsime vykusiais tuos
žodžius, kuriuos taria Homero Diomedas:

Liaukis, nutilk. Paklausyk patarimo tu mano geriausiai [16],

taip pat ir tokias eilutes:

Vyrai achajai tylėdami žengė, rūstybe kvėpavo,
Gerbė jie savo vadus ir jų klausė [17],

ir kitus panašius žodžius.

— Puiku.

— O ką tu pasakysi apie šitokius žodžius:

> Vargšas girtuokli, tau akys šunies, o širdis tai kaip stirnos[1]

ir po jų einančius? Ar jiems pritari? Ar gerai bus, jei kas nors kalbėdamas ar eilėse bus toks įžūlus su savo
390 valdovu?

— Visai negerai.

— Tokie žodžiai, mano nuomone, nepadės skiepyti jaunuoliams nuosaikumo. Beje, nereikia stebėtis, jeigu jie patinka. Kaip tau atrodo?

— Taip pat, kaip ir tau.

IV. — Na, o kai poetas išmintingiausio vyro lūpomis tvirtina, jog puikiausias dalykas — tai, kad

> b skobnys lūžta gėrybėm,
> Duona, mėsų kalnais, ir vyno pylėjas nespėja
> Semt iš kraterio ir pilt kiekvienam prinešęs į taurę[19],

ar šitai, tavo manymu, tinka skiepyti jaunuoliams susivaldymą? Arba šitai:

> Bet nusibaigti badu — baisiau už viską pasauly[20],

arba kad Dzeusas, kai visi dievai ir žmonės miegojo
c ir tik jis vienas budėjo, staiga apimtas meilės geismo, viską užmiršo ir, pamatęs Herą, taip įsiaudrino, jog net nenuėjo į savo kambarį, o panorėjo čia pat ant žemės su ja susijungti, ir prisipažino jai esąs apimtas tokios aistros, kokia nė tada jo nebuvo užvaldžiusi, kai jiedu pirmą kartą susitiko slapta nuo savo tėvų[21]. Arba kad Arėjas ir Afroditė Hefaisto buvo apkalti lovoje[22] ir kiti panašūs dalykai?

— Prisiekiu Dzeusu,— tarė Adimantas,— tokie dalykai man atrodo netinkami.

d — Bet jei garsūs vyrai ir žodžiais, ir darbais rodo ištvermę, reikia žiūrėti ir klausyti. Kad ir, pavyzdžiui, šitai:

> Trenkė sau kumščiu todėl į krūtinę ir pratarė šitaip:
> „Reikia ištverti, širdie! Nepalygint baisesnę ištvėrei
> Kančią"[23].

— Teisingai kalbi.

— Be to, mūsų auklėtiniai neturi imti dovanų ir būti godūs.

— Jokiu būdu.

— Negalima jiems pasakoti, kad

Dovanos tinka dievams, karalius garbiuosius palenkia[24].

Negalima pagirti ir Achilo auklėtojo Feniko, kuris
esą teisingai pataręs savo auklėtiniui padėti achajams,
jei šie duos dovanų, o jei ne — ir toliau pykti[25]. Mes
nesutiksime ir su visais tais negražiais dalykais, kurie
pasakojami apie Achilą — kad jis buvęs toks godus,
jog priėmęs Agamemnono dovanas[26], arba kad mirusiojo kūną grąžinęs tik po to, kai gavęs išpirką — ki- 391
taip nesutikęs grąžinti[27].

— Tokie poelgiai nenusipelno pagyrimo.

— Aš gerbiu Homerą, bet vis dėlto kad ir nenoromis turiu pasakyti, jog nedora tokius dalykus priskirti Achilui ir tikėti, kai šitai tvirtina kiti poetai. Arba vėlgi — štai ką Achilas sako Apolonui:

Pavojingiausias dievų, tu mane suvedžiojai, taiklusis,

. . . .

Keršyčiau tau iš tikrųjų, jei tokią galybę turėčiau[28].

Net upės dievui Achilas nepakluso[29] ir buvo pasiren- b
gęs kautis su juo; arba apie savo plaukus, skirtus kitai upei, Sperchėjui, jis pasakė:

Lai jau ir garbanos mano palydi Patroklą herojų[30],

o Patroklas tada jau buvo miręs. Neįtikėtina, kad jis
būtų šitaip padaręs. Arba pasakojimai apie Hektoro
lavono valkiojimą aplink Patroklo kapą[31], belaisvių
aukojimą lauže[32] — mes pasakysime, kad visa tai —
melas. Mes neleisime, kad mūsų kariai tikėtų, jog c
Achilas, deivės ir dorovingojo Pelėjo, Dzeuso sūnaus[33],
sūnus, išauklėtas išmintingojo Chirono[34], buvęs tokios
prieštaringos dvasios, jog sirgęs dviem viena kitai
priešingomis ligomis — žemu turtų troškimu ir išdidžia
panieka dievams ir žmonėms.

— Teisingai kalbi.

V. — Taip pat netikėsime,— tariau,— ir kitiems ne-
leisime pasakoti, kad Poseidono sūnus Tesėjas ir Dzeu-
d so sūnus Piritojas buvę gudrūs ir klastingi grobikai[35]
arba kad kuris kitas dievo sūnus ar didvyris būtų iš-
drįsęs daryti tokius baisius ir šventvagiškus darbus,
apie kuriuos meluoja poetai; mes priversime poetus
sakyti arba kad tai ne jų darbai, arba kad jie nėra
dievų vaikai — tik jau ne priešingai ir vienam, ir ki-
tam. Tegul jie nebando įtikinti jaunuolių, kad dievai
e sukelia blogį ir kad didvyriai nė kiek ne geresni už
žmones. Kaip jau anksčiau sakėme, tai nedora ir ne-
atitinka tiesos. Juk įrodėme, kad iš dievų negali kilti
blogis.

— Be abejo.

— Net ir klausytis apie tai yra žalinga. Mat kiekvienas ims pateisinti savo nedorumą, jei įsitikins, kad šitaip daro ir darė ir tie, kurie dievams gimininingi, ir Dzeuso artimieji:

> tarp Idos kalnų
> Aukuras jų tėvo, Dzeuso, iškilęs.
> Jų gyslomis dar teka kraujas dieviškas[36].

Todėl reikia padaryti galą šitokiems mitams, kad jie
mūsų jaunuoliams neįskiepytų nuomonės, jog esą ga-
392 lima lengva ranka daryti nusikaltimus.

— Reikia.

— Kadangi mes svarstome,— tariau,— kokių pasakojimų reikia ir kokių nereikia, tai kokią jų rūšį dar liko aptarti? Jau išsiaiškinome, kaip reikia kalbėti apie dievus, demonus, apie didvyrius ir apie Hado karalystę.

— Visiškai.

— Ar tik ne apie žmones mums liko išsiaiškinti?

— Teisingai.

— Bet, mano mielas, kol kas mes nieko negalime apie tai pasakyti.

— Kodėl?

— Aš manau, mes turėtume sakyti, kad ir poetai,
ir tie, kurie rašo proza, dažniausiai klaidingai spren-
b džia apie žmones — jie mano, kad nedorėliai paprastai

būna laimingi, o teisingi žmonės — nelaimingi, kad neteisingumas esąs naudingas, jei tik jis neiškyla aikštėn, ir kad teisingumas esąs naudingas kitam, o pačiam teisingajam jis — bausmė. Tokius dalykus mes uždrausime kalbėti ir liepsime eilėse ir mituose pasakoti visai priešingai. Ar ne taip?

— Taip.

— Jei sutinki, kad aš kalbu teisingai, tai manau, kad sutinki ir su mūsų ankstesniais samprotavimais.

— Teisingai manai.

— Kad apie žmones šitaip negalima kalbėti, mes c
nutarsime tik tada, kai išsiaiškinsime, kas yra teisingumas ir kuo jis savaime naudingas tam, kuris yra teisingas, nesvarbu, ar kiti jį laiko tokiu, ar ne.

— Tikra teisybė.

VI. — Apie pasakojimus užteks kalbėti. Dabar, aš manau, reikia paanalizuoti išraiškos būdus. Tada būsime išsiaiškinę ir ką reikia pasakoti, ir kaip.

— Nesuprantų, ką tu turi galvoje,— pasakė Adimantas.

— Turi suprasti,— tariau.— Gal šitaip greičiau su- d
prasi: visa, ką mitų kūrėjai ir poetai pasakoja, jie pasakoja arba apie praeitį, arba apie dabartį, arba apie ateitį, ar ne?

— O kaipgi kitaip galėtų būti?

— Ir visa tai jie arba paprastai pasakoja, arba mėgdžiodami, arba darydami ir viena, ir kita kartu.

— Man dar ne visai aišku.

— Matyt, aš juokingas ir nenuovokus mokytojas! —
tariau.— Nemoku paaiškinti! Tada padarysiu taip, kaip e
daro tie, kurie nemoka aiškinti: imsiu kokį nors atskirą atvejį ir, juo remdamasis, pamėginsiu parodyti, ką aš noriu pasakyti. Sakyk, ar žinai „Iliados" pradžią, kur poetas pasakoja, kaip Chrisas prašė Agamemnono grąžinti jam dukterį, kaip šis supyko ir kaip Chrisas,
negavęs dukros, meldė dievą atkeršyti achajams? 393

— Žinau.

— Žinai, kad, baigiant eilutėmis:

ir meldė
Vyrų achajų, labiausiai gi brolių Atridų valdovų [37],

poetas kalba savo vardu ir visai nemėgina nukreipti
b mūsų minties kitur, vaizduodamas, jog kalba kas kitas, o ne jis pats. Bet tolesnėse eilutėse jis kalba taip, tarsi jis pats būtų Chrisas, ir nori sudaryti mums įspūdį, kad kalba ne Homeras, o senasis šventikas [38]. Panašiai sukurtas visas pasakojimas apie Trojos karą, apie įvykius Itakėje ir kitose „Odisėjoje" aprašytose vietose.

— Iš tikrųjų,— pritarė Adimantas.

— Vadinasi, ir tai, kai jis pateikia kitų žodžius, ir kai įsiterpia pats ir kalba nuo savęs, vis tiek yra pasakojimas.

— Aišku.

c — Bet kai jis kalba kieno nors kito vardu, ar nesakome, kad tada jis stengiasi kalbėjimo būdu kuo labiausiai panėšėti į tą asmenį, kurį mums pasakė kalbėsiant?

— Sakome, kaipgi ne.

— Bet argi pasidaryti panašiam į kitą žmogų balsu arba išvaizda nereiškia pamėgdžioti tą, į kurį daraisi panašus?

— Be abejo.

— Panašiais atvejais, matyt, ir Homeras, ir kiti poetai pasakoja pamėgdžiodami.

— Taip išeina.

— O jeigu poetas niekur nesislėptų, tai visoje jo
d kūryboje ir pasakojime nebūtų pamėgdžiojimo. Kad nesakytum, jog ir vėl nesupranti, aš tau paaiškinsiu, kaip šitai atsitinka. Jei Homeras, pasakęs, jog atvyko Chrisas su išpirka už dukterį ir maldavo achajų, o ypač karalių, ir toliau kalbėtų kaip Homeras, o ne taip, tarsi jis būtų virtęs Chrisu, tai supranti, kad šitai būtų ne pamėgdžiojimas, o paprastas pasakojimas. Jis atrodytų maždaug šitaip — pasakysiu proza, nes nesu poetas: „Atvykęs šventikas meldė dievus, kad padėtų

achajams užimti Troją, o patiems nepražūti, ir prašė, e
kad achajai, pasigėdiję dievo, grąžintų jam dukterį už išpirką. Jam taip pasakius, kiti jį pagerbė ir sutiko, bet Agamemnonas užpyko ir liepė jam eiti šalin ir niekad daugiau nesugrįžti, nes tada jam nepadėsiąs nei skeptras, nei dievo vainikas. O apie jo dukterį pasakė, kad paleisiąs ją ne anksčiau, negu ji pasensianti
su juo Arge gyvendama. Jis liepė jam eiti sau ir ne- 394
erzinti jo, jei norįs sveikas sugrįžti namo. Tai išgirdęs, senis išsigando ir tylėdamas pasišalino. Išėjęs iš stovyklos, labai maldavo Apoloną, kreipdamasis į jį visais jo epitetais ir primindamas jam apie savo dovanas — ir šventykloms statyti, ir šventoms aukoms,— kad, atsilygindamas už visa tai, strėlėmis atkeršytų
achajams už jo ašaras"[39]. Šitaip, mano mielas, yra pa- b
sakojama paprastai, nemėgdžiojant.

— Suprantu.

VII.— Dabar tau aišku, kad galima pasakoti ir priešingai: pakanka išmesti žodžius, kuriuos poetas įterpia nuo savęs, ir palikti tik dialogą.

— Aišku. Tai juk būdinga tragedijai.

— Teisingai supratai,— tariau.— Dabar, manau, tau jau aišku tai, ko anksčiau nesugebėjau išaiškinti: kad
vieną poezijos ir mitų rūšį ištisai sudaro pamėgdžio- c
jimas — tai, kaip tu sakai, tragedija ir komedija, o kitą — paties poeto pasakojimas: tai ypač būdinga ditirambams; o epinėje poezijoje ir daugelyje kitų poezijos rūšių naudojama ir viena, ir kita. Ar supranti?

— Suprantu, ką tu anksčiau norėjai pasakyti.

— Prisimink, ką mes anksčiau sakėme: kad jau nurodėme, apie ką reikia kalbėti poezijoje, bet mums dar reikia išsiaiškinti, kaip šitai turi būti kalbama.

— Prisimenu.

— Kaip tik tai aš ir turėjau galvoje, sakydamas, d
kad mums reikia nuspręsti, ar poetams visur leisime naudoti pamėgdžiojimą, ar vienur leisime, o kitur — ne, ir būtent kur, ar visai neleisime.

— Numanau, kad tu svarstai, ar įsileisime tragediją ir komediją į mūsų valstybę, ar ne.

— Galbūt,— atsakiau.— O gal ir daugiau ką — kol kas dar nežinau: kur žodis neš mus tarsi vėjo dvelkimas, ten ir eisime.

— Gerai pasakei.

e — Dabar, Adimantai, pagalvok: ar sargybiniai turi
būti pamėgdžiotojai, ar ne? Beje, juk ir tai išplaukia
iš to, ką jau anksčiau nutarėme — kad kiekvienas gali
gerai dirbti tik vieną, o ne daug darbų, ir jeigu pamė-
gintų imtis daug ko, jam nieko neišeitų ir jis niekur
nepasižymėtų!

— Be abejo.

— Ar negalima to paties pasakyti ir apie pamėgdžiojimą? Tas pats žmogus negalėtų vykusiai pamėgdžioti daugelio dalykų.

— Teisybė.

395 — Vargu ar kas galėtų dirbti kokį nors svarbų
darbą ir kartu vykusiai pamėgdžioti daugelį dalykų.
Juk netgi tais atvejais, kai, atrodytų, dvi pamėgdžio-
jimo rūšys yra artimos viena kitai, tiems patiems as-
menims šitai nepavyksta — pavyzdžiui, tiems, kurie
kuria ir komedijas, ir tragedijas. Argi tu ką tik ir vie-
nos, ir kitos nepavadinai pamėgdžiojimu?

— Pavadinau, ir tu teisybę sakai, kad tie patys asmenys negali daryti kartu ir viena, ir kita.

— Ir rapsodai negali būti kartu ir aktoriai.

— Negali.

b — O tie patys aktoriai netinka ir tragedijai, ir ko-
medijai, nors ir viena, ir kita — pamėgdžiojimas. Ar ne?

— Pamėgdžiojimas.

— Be to, Adimantai, man atrodo, kad žmogaus prigimtis turi tiek bruožų bruoželių, kad daugeliu atžvilgių neįmanoma atkurti ar parodyti viso to, ką siekiama atkartoti pamėgdžiojimu.

— Tikra teisybė,— pritarė Adimantas.

VIII. — Taigi, jei laikysimės pirmojo dėsnio, ku-
rį nustatėme,— kad sargybiniai bus atleisti nuo visų
c kitų darbų ir tik sergės valstybės laisvę, ir labai uo-
liai, niekuo kitu neužsiimdami, tik tuo, kas susiję su
jų pareigomis,— tai jiems nereikės nieko kita daryti

nei ką nors pamėgdžioti. O jeigu jau jie mėgdžios, tai tik tai, kas pritinka — tai yra iš pat vaikystės mėgdžios narsius, santūrius, laisvus žmones ir panašiai. Žemų ir gėdingų dalykų jie neturi daryti, kad mėgdžio- d
dami patys iš tikrųjų nepasidarytų tokie. Argi tu nepastebėjai, kad mėgdžiojimas, jeigu jis tęsiasi nuo mažens, virsta įpročiu ir žmogaus prigimties bruožu — jis paveikia ir išorę, ir balsą, ir dvasią.

— Ir dar kaip paveikia.

— Mes neleisime,— tariau,— kad tie, kuriais mes rūpinamės ir kurie turi tapti šauniais vyrais, vyrai būdami, pamėgdžiotų moterį — jauną ar seną, su vyru besivaidijančią ar su dievais besiginčijančią, besididžiuojančią savo laime ar nelaimėje aimanuojančią, liūdinčią ar verkiančią; dar labiau drausime pamėg- e
džioti sergančią, gimdančią ar mylinčią moterį.

— Be abejo.

— Neleisime mėgdžioti nei vergų, nei vergių — juk jie daro tik tai, kas vergams dera.

— Neleisime.

— Neleisime mėgdžioti ir blogų žmonių, bailių, kurie elgiasi priešingai, negu mes ką tik kalbėjome,— 396
piktžodžiauja, vieni kitus išjuokia, nešvankiai kalba ir girti, ir blaivūs būdami, ir apskritai ko tik jie nepridaro ir vieni kitiems, ir kitiems žmonėms, ir žodžiais, ir darbais! Aš manau, kad negalima pratintis mėgdžioti ir bepročių kalbos bei elgesio: reikia išmokti skirti išprotėjusius ir nedorus žmones — vyrus ir moteris, ir nedera nei daryti ką nors panašaus, nei jų pamėgdžioti.

— Teisybę sakai.

— Na, o ar reikia pamėgdžioti kalvius arba kokį kitą darbą dirbančius, irkluojančius trijeras arba duodančius irklininkams taktą, arba darančius ką nors b
panašaus?

— Jokiu būdu! — sušuko Adimantas.— Juk jiems uždrausta tokiais dalykais užsiimti.

— Gerai. O ar ims jie pamėgdžioti žvengiančius žirgus, baubiančius jaučius, šniokščiančias upes, ošiančią jūrą, griaustinį ir panašius dalykus?

— Ne,— atsakė Adimantas.— Juk jiems uždrausta
pasiduoti beprotybei ir pamėgdžioti bepročius.

— Jei aš teisingai suprantu tavo mintį,— tariau,—
yra tam tikra kalbėjimo ir pasakojimo rūšis, kurią
vartoja tikrai doras žmogus, kai jam reikia ką nors
c pasakyti, bet yra ir kita rūšis, visai nepanaši į pirmą-
ją, kurios pasakodamas griebiasi priešingos prigimties
ir priešingai išauklėtas žmogus.

— Kokios tos rūšys? — paklausė Adimantas.

— Aš manau,— tariau,— kad nuosaikus doras žmo-
gus, kai jis pasakodamas prieis prie dorybingo žmo-
gaus kokio nors posakio ar darbo, panorės šitai perteik-
ti taip, tarsi jis pats būtų tas žmogus, ir nesigėdys
tokio pamėgdžiojimo. Geriausiai išeina, kai pamėgdžio-
jamas doras žmogus, kurio poelgiai ryžtingi ir išmin-
d tingi. Žymiai prasčiau ir silpniau pamėgdžiojami pa-
šlijusios sveikatos arba pakrikę dėl polinkio įsimylėti,
girtavimo ar kokios kitos nelaimės žmonės. O kai pasa-
kotojas susidurs su savęs nevertu žmogumi, jis visai
nenorės tapti panašus į už save blogesnį žmogų, nebent
tik trumpai akimirkai, kai tas žmogus daro ką nors ge-
ra,— jis gėdysis, nes yra neįpratęs pamėgdžioti tokius
žmones, ir kartu bodėsis prisiimti pavidalą žmogaus,
e kurį širdyje niekina,— nebent tik juokais galės šitai
padaryti.

— Suprantama.

IX. — Taigi jis pasakos tokiu būdu, kurį mes ap-
tarėme, kalbėdami apie Homero epą,— ir pamėgdžio-
damas, ir paprastai pasakodamas, bet pamėgdžiojimo
bus žymiai mažiau negu pasakojimo. Ar teisingai kalbu?

397 — Toks pasakotojas tikrai naudos tokį pasakojimo
būdą.

— Kuo toks pasakotojas bus blogesnis,— tariau,—
tuo uoliau jis stengsis viską pamėgdžioti ir nė vieno
dalyko nelaikys savęs nevertu. Todėl jis viską steng-
sis pamėgdžioti rimtai ir gausios publikos akyse — ir
griaustinį, ir vėjo švilpimą, krušos barbenimą, ašių ir
ratų girgždėjimą, trimitų, fleitų ir birbynių balsus, vi-
sokių įrankių sukeliamus garsus, šunų lojimą, avių blio-

vimą ir paukščių balsus. Visą jo pasakojimą sudarys b
pamėgdžiodamas balsu ir judesiais — paprasto pasakojimo bus visai nedaug.

— Teisybė,— pritarė Adimantas.

— Tai ir yra,— tariau,— tos dvi pasakojimo rūšys, kurias minėjau.

— Iš tikrųjų taip ir yra.

— Iš tų dviejų rūšių viena tik nežymiai kinta, ir, suteikus tokiam pasakojimui tinkamą harmoniją ir ritmą, visi, gerai jį perpratę, pasakos maždaug tuo pačiu stiliumi — juk nukrypimai čia nedideli — ir tuo pačiu ritmu.

— Atrodo, kad iš tikrųjų taip yra,— sutiko Adi- c
mantas.

— Na, o antroji rūšis yra visai priešinga: norint tinkamai paveikti klausytoją, reikalingos įvairiausios harmonijos ir ritmai, nes čia galimi visokiausi pasikeitimai.

— Šiai rūšiai tikrai šitai būdinga.

— Visi poetai ir apskritai kalbėtojai pasakoja arba vienu, arba kitu būdu, arba derina juos abu.

— Be abejo.

— Tai ką mums daryti? Ar į savo valstybę įsilei- d
sime abi tas rūšis, ar tik vieną katrą iš jų, o gal mišrią?

— Jei mano nuomonė nusvertų, įsileistume tik tą nemišrią rūšį, kai poetas pamėgdžioja dorą žmogų.

— Bet, Adimantai, malonus ir mišrus pasakojimas, o vaikams, auklėtojams ir daugumai paprastų žmonių maloniausia yra pasakojimo rūšis, priešinga tai, kurią tu siūlai.

— Taip, jiems ji iš tikro malonesnė.

— Bet gal tu pasakysi,— tariau,— kad ji netinka mūsų valstybei, nes mes neturėsime nei dvilypio, nei daugialypio žmogaus. Kiekvienas darys tik ką nors viena.

— Pasakysiu.

— Todėl tik mūsų valstybėje batsiuvys bus tik batsiuvys, o ne batsiuvys ir kartu vairininkas, žemdirbys —

tik žemdirbys, o ne kartu dar ir teisėjas, karys bus tik karys, o ne kartu dar ir prekiautojas ir t. t.

— Teisybę sakai.

398 — Taigi, jeigu į mūsų valstybę atvyktų žmogus, sugebąs pasiversti kuo tik nori ir viską pamėgdžioti, ir norėtų mums parodyti savo kūrinius, mes jį pagerbtume kaip šventą, nuostabų, žavų žmogų, bet pasakytume, kad mūsų valstybėje tokių žmonių nėra ir neleidžiama jiems atsirasti, ir išsiųstume jį į kitą valstybę,
b ištepę galvą mira ir apvainikavę vilnoniais kaspinais, o patys tenkintumės griežtesniu poetu bei pasakotoju, nors ir ne tokiu žaviu, bet tinkamu mūsų tikslui, kuris pamėgdžiotų dorovingo žmogaus kalbėjimo būdą ir kalbėtų taip, kaip mes nustatėme iš pradžių, kai aptarėme karių auklėjimą.

— Jei tai nuo mūsų priklausytų, mes šitaip elgtumėmės.

— Atrodo, mano mielas, kad mes jau baigėme aptarti tą dailiųjų menų dalį, kuriai priklauso pasakojimai ir mitai: išsiaiškinome, ką ir kaip reikia kalbėti.

— Ir man taip atrodo.

c X. — Ar nereikėtų, — tariau, — dabar pakalbėti apie dainas ir lyrinę poeziją?

— Tikrai reikėtų.

— Kiekvienas galėtų pasakyti, ką apie tai turėtume kalbėti ir kokios jos turėtų būti, kad atitiktų mūsų anksčiau nustatytas taisykles.

Glaukonas nusišypsojęs tarė:

— Aš, Sokratai, matyt, esu ne iš tų žmonių, nes dabar negalėčiau pasakyti, ką apie tai turėtume tvirtinti. Beje, šį tą numanau.

— Vis dėlto, — tariau, — tu visų pirma gali drąsiai
d tvirtinti, kad lyriką sudaro trys dalys — žodžiai, harmonija ir ritmas.

— Taip, šitai galiu tvirtinti, — sutiko Glaukonas.

— Kadangi lyriką sudaro ir žodžiai, šiuo atžvilgiu ji niekuo nesiskiria nuo nedainuojamų žodžių, jai galioja tos taisyklės, apie kurias ką tik kalbėjome.

 — Teisybę sakai.

— Harmonija ir ritmas turi prisiderinti prie žodžių.

— Be abejo.

— Bet mes pripažinome, kad raudų ir aimanų poezijoje negali būti.

— O kokios būna raudų dermės? Pasakyk, juk tu e
nusimanai apie muziką.

— Mišri lydinė, griežta lydinė ir kitos panašios.

— Tad turėtume jų atsisakyti — tariau. — Jos netinka net moterims, kurios turi būti padorios, o ką jau kalbėti apie vyrus!

— Teisingai.

— Sargybiniams visiškai netinka girtumas, išglebimas ir tingėjimas.

— Aišku.

— O kurios dermės glebina ir yra būdingos užstalės dainoms?

— Joninė, — atsakė Glaukonas, — ir lydinė — jas vadina palaidomis.

— Ar šitokios, mano mielas, tinka kariams? 399

— Ne. Atrodo, kad lieka tik dorinė ir fryginė.

— Aš, — tariau, — nenusimanau apie dermes, bet
tu mums palik tą, kuri tinkamai pamėgdžiotų narsaus
vyro, atsidūrusio karinių veiksmų įkarštyje ir priversto
įveikti visokiausius sunkumus, balsą ir tartį. Kai jam b
nesiseka, kai jis sužeistas ar eina į mirtį, arba jį ištin-
ka kokia kita nelaimė, jis drąsiai ir ištvermingai pake-
lia savo likimą. Palik mums ir kitą dermę, kuri pamėg-
džiotų žmogų, taikiu metu užsiėmusį ne priverstine, o
savanoriška veikla, kai jis arba stengiasi ką nors įti-
kinti, prašo, meldžia dievus arba pamoko ir pataria
žmogui, arba, priešingai, kai pats išklauso kitų prašy-
mų, pamokymų arba įtikinėjimų, žmogų, kuriam seka-
si, bet kuris nesikelia į puikybę, o visada elgiasi išmin-
tingai ir santūriai, atsižvelgdamas į padarinius. Tad c
palik mums šias dvi dermes — jos puikiausiai pamėg-
džioja prievartą ir savanoriškumą, laimę ir nelaimę,
nuosaikumą ir narsumą.

— Tai kaip tik tos dermės, apie kurias aš ką tik kalbėjau, — pasakė Glaukonas.

— Taigi dainose ir lyrinėje poezijoje mums nereikės nei daugiabalsiškumo, nei visų dermių sumaišymo.

— Atrodo, kad nereikės.

— Taigi mums nereikės trigonų, pektidų[40] ir kito-
d kių daugiastygių instrumentų su daugybe dermių dirbėjų.

— Matyt, kad ne.

— O fleitų dirbėjus ir fleitininkus ar priimsi į mūsų valstybę? Juk fleita turi daugiausia balsų, ir visų dermių maišymas — tai tik fleitos pamėgdžiojimas.

— Teisingai.

— Taigi,— tariau,— valstybei lieka reikalingos tik lyra ir kitara, o piemenims laukuose — birbynė.

— Pagal šį samprotavimą taip išeina.

— Čia nėra nieko ypatinga, mano mielas, — pasa-
e kiau, — kad Apoloną ir jo instrumentą mes vertiname labiau negu Marsiją ir jo instrumentą[41].

— Prisiekiu Dzeusu, nieko ypatinga.

— Po šimts! — tariau. — Nė nepastebėjome, kaip vėl apvalėme mūsų valstybę nuo prabangos, kuria ją sakėme esant užsikrėtusią!

— Mes pasielgėme protingai, — pasakė jis.

XI. — Na, — tariau, — tai apvalykime ją ir nuo viso kito. Po harmonijų iš eilės reikia kalbėti apie ritmus. Mums reikia ieškoti ne įvairių, iš visokiausių pėdų sudarytų ritmų, bet tokių, kurie atspindėtų doro ir narsaus žmogaus gyvenimą, o juos suradus, reikia
400 ritmą ir melodiją priderinti prie atitinkamų žodžių, bet ne žodžius derinti prie ritmo ir melodijos. Kokie yra tie ritmai, turėsi tu nurodyti, panašiai kaip nurodei dermes.

— Prisiekiu Dzeusu, aš nežinau, ką sakyti. Iš patyrimo žinau, kad yra trys pėdų rūšys, iš kurių sudaromi metrai, panašiai kaip yra keturi sąskambiai, iš kurių sudaromos visos dermės. Bet negalėčiau pasakyti, kokį gyvenimą kurie iš jų pamėgdžioja[42].

b — Tuo klausimu, — pasakiau aš, — pasitarsime su Damonu[43] — koks metras tinka žemam elgesiui, koks įžūlumui, beprotybei ir kitokioms ydoms reikšti ir

koks — priešingiems dalykams pamėgdžioti. Man rodos, aš esu girdėjęs, kaip jis kalbėjo apie kažkokį sudėtinį metrą, kurį vadino enopliju, kartu daktilinį ir herojinį metrą, tik nežinau, kaip jį sudarinėjo ir kaip tolygiai išdėstydavo pakilimus ir nuleidimus eilutėje, sudarytoje iš ilgų ir trumpų skiemenų. Be to, jis, kiek pamenu, minėjo jambą ir kažkokį kitą metrą, rodos, c
trochėją, kurį sudaro ilgų ir trumpų skiemenų derinys. Kai kuriais atvejais jis ne mažiau peikė arba gyrė tempą negu patį ritmą, o kartais ir vieną, ir kitą drauge, bet aš nesugebu to atpasakoti. Tuos dalykus, kaip sakiau, palikime Damonui, nes juos aptarti ilgai užtruktų. O gal tu kitaip manai?

— Prisiekiu Dzeusu, ne, — atsakė Glaukonas.

— Bet tu galėtum bent jau pasakyti, kad grakštumas ir grakštumo stoka priklauso nuo ritmo tobulumo ir netobulumo.

— Be abejo.

— Panašiai ritmiškumas atitinka gerą kalbėjimo d
stilių, o neritmiškumas — jo priešingybę. Taip pat ir gera bei prasta harmonija, jeigu, kaip ką tik sakėme, ritmas ir harmonija derinasi prie žodžių, o ne žodžiai prie jų.

— Jie tikrai turi taikytis prie žodžių.

— O argi išraiškos būdas ir pati kalba neatspindi žmogaus sielos?

— Kaipgi ne!

— O visa kita — kalbos ypatybės?

— Taip.

— Vadinasi, kalbos gražumas, harmoningumas, grakštumas ir ritmingumas išplaukia iš sielos paprastumo — ne to minties skurdumo, kurį tik pagražindami e
vadiname paprastumu, o tikrojo būdo paprastumo, kuriame jungiasi gėris ir grožis.

— Visai teisingai.

— Ar mūsų jaunuoliai neturi visaip šito siekti, jei nori atlikti savo pareigas?

— Turi.

— Juk šito apstu dailėje ir visose vaizduojamojo
meno šakose — audimo, siuvinėjimo mene, statyboje,
visokių reikmenų gamyboje, kūnų ir augalų prigimty-
je: viskas yra arba gražu, arba bjauru. Bjaurumas, ne-
ritmingumas ir neharmoningumas yra giminingi kal-
bos ir būdo piktumui, o priešingos savybės yra artimos
išmintingumui ir dorovingumui.
— Visai teisingai, — pritarė Glaukonas.
b XII. — Negi mums reikės prižiūrėti tik poetus ir
versti juos arba įkūnyti savo kūriniuose gerus papro-
čius, arba visai atsisakyti kūrybos? Ar nereikės kont-
roliuoti ir kitų menininkų ir neleisti jiems gyvų būty-
bių paveiksluose, pastatuose ir kitokiuose kūriniuose
įkūnyti ydų, nesivaldymo, žemumo ir bjaurumo? O
tiems, kurie negalės paklusti šitiems reikalavimams, iš
viso neleisime kurti; kitaip mūsų sargybiniai, augdami
tarp tų blogio atvaizdų, tarsi ganydamiesi užterštoje
ganykloje ir kasdien po truputį skabydami apnuodytą
c žolę, pamažu, nejučiomis sukauptų savo sieloje didelį
blogį. Todėl mums reikia ieškoti tokių menininkų, ku-
rie dėl savo įgimtų gabumų galėtų eiti grožio ir grakš-
tumo prigimties pėdomis, kad mūsų jaunuoliams, tarsi
sveiko krašto gyventojams, viskas eitų į naudą, kad
iš kurios tik pusės jų akis ir ausis pasiektų gražūs kū-
riniai, jie tarsi švelnus vėjelis iš gerų kraštų neštų
d jiems sveikatą ir nejučiomis jau iš pat mažens suar-
tintų juos su gražiu žodžiu ir skatintų draugauti ir su-
tarti su juo.
— Iš tikrųjų jie būtų gerai auklėjami!
— Glaukonai, — tariau, — ar ne dėl to dailieji me-
nai auklėja, kad ritmas ir harmonija giliausiai įsisk-
verbia į sielos gelmes ir stipriausiai ją paveikia? Jie
patys yra grožis ir žmogų padaro gražų, jei tik jis tei-
e singai auklėjamas; o jeigu ne — priešingai. Šitaip iš-
auklėtas žmogus labai gyvai pajunta apsileidimą ir
bjaurumą meno ir gamtos kūriniuose ir piktinasi jais;
402 jis giria gražius kūrinius ir su džiaugsmu priima juos
į savo širdį, jis maitinasi jais ir pats tampa tobulas;
jis teisingai peikia bjaurius dalykus ir neapkenčia jų

nuo pat vaikystės, kai dar nesuvokia protingos kalbos, o vėliau, kai ateis tokios kalbos laikas, jis pamils ją kaip savą, suvokdamas, kad ji būdinga jam pagal išsiauklėjimą.

— Man atrodo, — pasakė Glaukonas, — kad kaip tik dėl to dailieji menai tokie svarbūs auklėjimui.

— Kai mokėmės skaityti, — tariau, — tik tada pasijutome susigaudą, kai suvokėme, kad skirtingų raidžių visuose junginiuose, kuriuose tik jų pasitaiko, yra visai nedaug, ir įpratome skirti kiekvieną raidę, nei dideliuose, nei mažuose junginiuose neniekindami jų, tarsi būtų neverta kreipti į jas dėmesį, bet visur b
stengdamiesi atpažinti jas. Tik tada išmokome skaityti, kai su tuo susidorojome.

— Teisingai.

— Vadinasi, ir raidžių atvaizdus kur nors vandenyje arba veidrodyje mes atpažinsime tik tada, kai pažinsime pačias raides — o čia reikalingas tas pats menas ir pratybos.

— Be abejo.

— Prisiekiu dievais, mes nebūsime perpratę nė dailiųjų menų — nei mes patys, nei sargybiniai, kuriuos c
mums reikia auklėti, — tol, kol nežinosime visų nuosaikumo, narsumo, kilnumo ir didžiadvasiškumo rūšių ir visko, kas šioms dorybėms yra gimininga, ir tų dalykų, kurie yra joms priešingi, kol neaptiksime jų visur, kur tik jie pasitaiko — jų pačių ir jų atvaizdų, — ir dideliuose, ir mažuose dalykuose, nes ir čia reikalinga tas pat — menas ir pratybos.

— Teisingai kalbi.

— Vadinasi, jei koks nors žmogus turėtų puikių dvasinių ypatybių ir jo išorinė išvaizda derintųsi su vidinėmis savybėmis, nes jos turėtų bendrų bruožų, d
tai būtų gražiausias reginys tam, kuris sugeba matyti.

— Iš tikrųjų.

— Argi gražiausias dalykas nėra maloniausias?

— Be abejo.

— Tokius žmones ir mylėtų labiausiai tas, kuris atsidavęs dailiesiems menams, o tų, kuriems toks harmoningumas nebūdingas, — nemylėtų.

— Jei tai būtų dvasinis trūkumas — nemylėtų, o jeigu fizinis — padarytų nuolaidą ir norėtų mylėti.

e — Suprantu, — tariau. — Tu turi ar turėjai tokį numylėtinį. Sutinku ir nekaltinu tavęs dėl to. Bet pasakyk štai ką: ar nesaikingi malonumai dera su nuosaikumu?

— Kaipgi derės, — atsakė Glaukonas, — jei jie įaudrina sielą ne mažiau kaip skausmas!

— O ar dera jie su kokia kita dorybe?

403 — Jokiū būdu ne.

— O su įžūlumu ir nesivaldymu?

— Visų mažiausiai.

— Ar galėtum pasakyti kokį didesnį ir stipresnį malonumą už meilės smagumus?

— Negalėčiau, — tarė. — Nėra už juos audringesnio.

— Protingos meilės ypatybė yra mylėti tai, kas kuklu ir gražu, be to, mylėti santūriai ir harmoningai.

— Iš tikrųjų.

— Vadinasi, protingai meilei nedera tai, kas yra beprotiška ir gimininga nesivaldymui.

— Nedera, — atsakė Glaukonas.

b — Nedera jai ir meilės malonumai: protingai besimylintieji — nei įsimylėjėlis, nei mylimasis — neturi turėti su jais nieko bendra.

— Tikrai, Sokratai, prisiekiu Dzeusu, šitai jai nedera.

— Vadinasi, mūsų kuriamoje valstybėje tu taip sutvarkysi, kad įsimylėjėlis būtų draugas savo mylimajam, kartu leistų laiką ir elgtųsi su juo kaip su sūnumi vardan kilnaus tikslo, jei šis sutinka. O šiaip jis
c tegul taip su juo bendrauja, kad niekada negalėtų kilti net įtarimas, jog tarp jų yra kas nors daugiau. Priešingu atveju jis užsitrauks priekaištą, kad yra grubus ir nesupranta grožio.

— Teisingai.

— Ar tau neatrodo, — tariau, — kad baigėme aptarti dailiuosius menus? Tikslą tikrai pasiekėme, nes visa, kas susiję su dailiaisiais menais, turi baigtis meile grožiui.

— Sutinku, — pasakė Glaukonas.

XIII. — Po dailiųjų menų jaunuolius reikia mokyti gimnastikos.

— Be abejo.

— Ir šiuo atžvilgiu reikia auklėti nuodugniai, pradedant nuo mažens ir toliau visą gyvenimą. Mano
nuomone, štai kaip yra — beje, spręsk ir tu: aš nema- d
nau, kad jeigu žmogaus kūnas yra sveikas, tai dėl jo gerų savybių ir siela tampa gera; pagal mane, yra priešingai — gera siela savo geromis savybėmis sąlygoja kūno gerovę. Ar ne taip?

— Ir man taip atrodo.

— Taigi, jeigu mes pakankamai pasirūpinsime mūsų sargybinių siela ir paskui jiems patiems pavesime rūpestingai mankštinti savo kūną, o patys, kad nerei-
kėtų daugžodžiauti, pasitenkinsime, nurodydami tik c
keletą pavyzdžių, mes pasielgsime teisingai.

— Teisingai.

— Jau sakėme, kad sargybiniai turi vengti girtavimo. Niekam nepritinka taip nusigerti, jog nebežinotum, kur esi, o sargybiniams ypač.

— Būtų juokinga, jei sargybinį turėtų saugoti sargybinis.

— O kaip su maistu? Juk šie žmonės yra svarbiausių varžybų dalyviai, ar ne?

— Taip.

— Tai ar jiems netiktų atletų maistas[44]? 404

— Galbūt.

— Bet toks maistas kenkia sveikatai, nuo jo žmogus pasidaro apsnūdęs. Ar nematai, kad atletai visą gyvenimą miega ir, jei tik bent kiek pažeidžia savo režimą, iškart sunkiai suserga?

— Matau.

— Taigi, — tariau, — kariai turi būti geriau parengti. Jie turi būti budrūs kaip šunys, gerai matyti ir gir-

dėti ir būti tokie sveiki, kad žygiuose, dažnai keičian-
b tis maistui ir gėrimui, priversti kęsti tai kaitrą, tai darganą, nesusirgtų.

— Ir man taip atrodo.

— Tad ar tik nebus gimnastika mūsų ką tik aptartų dailiųjų menų sesuo?

— Ką tu turi galvoje?

— Toks auklėjimas paprastas ir patogus, ypač karo dalykuose.

— Koks tas auklėjimas?

— Šitai galima sužinoti kad ir iš Homero. Juk žinai, kad šis poetas žygiuose savo herojų nemaitina
c žuvimi, nors jie būtų Helesponto [45] pajūryje, nei virta mėsa, o tik kepta; kariams taip yra patogiau, nes ugnis visur po ranka, ir puodų nereikia vežiotis su savimi.

— Teisybė.

— Man atrodo, Homeras niekur nemini ir prieskonių. Ir kiti atletai žino, kad, norint išlaikyti stiprų kūną, reikia nuo jų susilaikyti.

— Jie tai žino ir susilaiko, — pritarė Glaukonas.

d — Atrodo, mano mielas, kad tu nepritari ir Sirakūzuose įprastam maistui [46], ir siciliečių valgių gausybei — jei mūsų išvados tau atrodo teisingos.

— Nepritariu.

— Taip pat nepritari, kad vyrai, kurie nori išsaugoti stiprų kūną, pasiimtų meilužę iš Korinto [47].

— Nepritariu.

— Ir kad gardžiuotųsi pagarsėjusiais Atėnų kepiniais [48]?

— Žinoma.

— Šitokį maitinimąsi ir gyvenimo būdą galėtume palyginti su lyrine poezija ar daina, sudėta iš visokių
e dermių ir ritmų.

— Galėtume.

— Ten įvairovė gimdo nesivaldymą, šičia — ligą; tuo tarpu dailiųjų menų paprastumas sukuria dvasios pusiausvyrą, o gimnastikos — kūno sveikatą.

— Tikra teisybė.

— Kai valstybėje paplis ištvirkavimas ir ligos, argi 405
tada neprireiks teismų ir ligoninių[49]? Argi nebus gerbiama teisė ir gydymo menas, kai net ir daugelis laisvų garbingų žmonių jais uoliai užsiims?

— Tikriausiai.

XIV. — Tad ar galėtum rasti dar svaresnį įrodymą, jog piliečiai auklėjami blogai ir gėdingai, negu tai, kad gydytojai ir prityrę teisėjai pasidarė reikalingi ne tik prastiems žmonėms ir amatininkams, bet net b
ir tiems, kurie giriasi esą išauklėti garbingai? Argi ne gėda, argi tai prikišamai nerodo auklėjimo stokos, kai žmonės, neturėdami savo teisingumo supratimo, yra priversti naudotis pašalinių žmonių sprendimais ir padaryti juos savo viešpačiais ir teisėjais?

— Didžiausia gėda.

— Ar tau neatrodo, kad dar didesnė gėda, kai kas nors ne tik didesnę dalį savo gyvenimo praleidžia teismuose bylinėdamasis — tai kitus kaltindamas, tai pats kaltinamas, — bet dėl savo neišsiauklėjimo net didžiuojasi, kad sugeba daryti nusikaltimus ir, būdamas c
vikrus kaip vijurkas, moka visokiausiais būdais išsisukti, ištrūkti per šimtus užpakalinių durų, kad tik išvengtų bausmės — ir tai vis dėl menkniekių, nieko nevertų dalykų, nes jis nežino, jog kur kas geriau ir naudingiau savo gyvenimą tvarkyti taip, kad nereikėtų ieškoti snaudžiančio teisėjo pagalbos?

— Iš tikrųjų tai dar didesnė gėda.

— O ar ne gėda kreiptis į gydytojus ne dėl žaizdų ir kokių nors kasmet pasikartojančių ligų, bet dėl to, kad nuo tinginiavimo ir tokio gyvenimo būdo, apie d
kurį kalbėjome, žmonės tarsi tvenkiniai prisipildo skysčių ir garų ir priverčia šauniuosius Asklepijo[50] sūnus sugalvoti toms ligoms išpūtimų ir katarų pavadinimus?

— Tai iš tikrųjų nauji ir keisti ligų pavadinimai.

— Asklepijo laikais, — tariau, — tokių ligų dar nebuvo. Aš sprendžiu iš to, kad Asklepijo sūnūs nepriekaištavo moteriai, kuri sužeistam ties Troja Euripilui e
davė gerti Pramno vyno, įbėrusi į jį miežinių miltų ir

406 įtrupinusi sūrio[51] — o tai, kaip atrodo, turėjo sukelti uždegimą; nepeikė jie ir Patroklo gydymo būdo.

— Iš tikrųjų keistas gėrimas tokiam ligoniui!

— Ne toks jau keistas, jei turėsi galvoje, kad iki Herodiko[52] Asklepijo mokiniai dar netaikė dabartinio gydymo būdo ir nemokėjo pakreipti ligos eigos. Herodikas buvo gimnastikos mokytojas. Apsirgęs jis gydėsi
b gimnastika; iš pradžių taip kankino patį save, o paskui ir daugelį kitų žmonių.

— Kaip? — paklausė Glaukonas.

— Jis atitolino savo mirtį. Sirgdamas mirtina liga ir neįstengdamas išsigydyti, jis metė viską į šalį ir gyveno vien tik gydydamasis ir žiūrėdamas, kad nė kiek nenukryptų nuo įprasto gyvenimo būdo, ir savo išminties dėka sulaukė senatvės. Bet tai buvo mirtininko gyvenimas.

— Puikiai jam atsilygino jo menas!

— Pagal nuopelnus, — tariau, — nes žmogus nežinojo, jog Asklepijas neparodė savo palikuonims šito-
c kio gydymo būdo ne dėl to, kad būtų jo nežinojęs arba neturėjęs patyrimo, o dėl to, kad žinojo, jog visose gerai tvarkomose valstybėse kiekvienam žmogui yra skirtas koks nors darbas ir jis turi jį atlikti, o ne visą gyvenimą gydyti savo ligas. Įdomu, kad šitai savo elgesiu patvirtina amatininkai, o tarp turtingųjų ir laikomų pasiturinčiais šito nepamatysi.

— Ką tu nori tuo pasakyti?

d XV. — Dailidė susirgęs prašo gydytojo, kad duotų jam vimdomųjų arba vidurius paleidžiančių vaistų, kurie padėtų atsikratyti ligos, arba kad pridegintų ar išpjautų ligą. O jeigu jam paskirs ilgą gydymą, lieps apsirišti galvą vilnoniais skudurais ir taip toliau, jis iškart pasakys, kad neturi laiko sirgti, be to, kas iš tokio gyvenimo, jei visą laiką galvosi tik apie ligą ir
e nedirbsi savo darbo. Jis numoja ranka į tokį gydytoją ir, grįžęs prie įprasto gyvenimo, arba pasveiksta ir toliau dirba savo darbą, arba, jeigu jo kūnas yra per silpnas įveikti ligą, miršta ir išsivaduoja iš bėdų.

— Šitokiam žmogui, — tarė Glaukonas, — kaip tik taip reikia naudotis gydymu.
— Ar ne todėl, — paklausiau, — kad jis turi darbą, 407
kurio nedirbant jam neverta nė gyventi?
— Tikriausiai todėl.
— O turtuolis, kaip sakėme, neturi tokio darbo, kurio priverstas atsisakyti, nebegalėtų gyventi.
— Bet šito paprastai neprisipažįstama.
— Ar esi girdėjęs, — paklausiau, — Fokilido [53] posakį, kad kūno tvirtumu reikia rūpintis tik tada, kai turi iš ko gyventi.
— Manau, kad šituo reikia rūpintis jau ir anksčiau.
— Dėl šito dalyko nesiginčykim su Fokilidu, o verčiau patys išsiaiškinkime, ar turtuoliui reikia mankštinti savo kūną ir ar be šito jam gyvenimas — ne gyvenimas? O gal tik dailidėms ir kitiems amatininkams
rūpinimasis ligomis trukdo dirbti savo darbą, bet ap- b
skritai Fokilido patarimas niekam nekliudo?
— Prisiekiu Dzeusu, — atsakė Glaukonas, — labiausiai trukdo per didelis rūpinimasis kūnu, kai nesitenkinama paprasta gimnastika: šitai erzina ir namų reikaluose, ir karo žygiuose, ir nemalonu, kai tuo užsiima mieste sėdintys valdžios atstovai. Bet blogiausia, kad
toks perdėtas rūpinimasis kūnu kliudo įgyti žinių, mąs- c
tyti ir užsiimti saviaukla; mat žmonės mano, jog nuo to per daug įtempiamas protas, ima svaigti galva, ir kaltina dėl to filosofiją, kuri padeda ugdyti ir patikrinti dorybes, tarytum ji būtų kliūtis viskam ir tarytum kaip tik ji verstų žmogų be paliovos galvoti tik apie ligas ir visą laiką kankintis dėl savo sveikatos.
— Taip jau yra, — sutiko Glaukonas.
— Todėl, matyt, galima teigti, kad ir Asklepijas šitai žinojo: tiems, kurie iš prigimties turi sveiką kūną
ir tvarkingai gyvena, bet gauna kokią neįprastą ligą, — d
tokiems žmonėms ir tokiais atvejais jis nurodė, kaip reikia gydytis: ligą reikia išvaryti vaistais arba išpjauti, tačiau reikia laikytis įprasto gyvenimo būdo, kad nenukentėtų visuomeniniai reikalai. Bet liguistiems ir

silpniems žmonėms, visą gyvenimą sergantiems vidaus ligomis, jis nemėgino palengvinti, keisdamas jų gyvenimo būdą ir šitaip tik užvilkindamas ligą, ir pratęsti vargingą tokių žmonių gyvenimą, suteikti jiems galimybę turėti palikuonių, suprantama, tokių pat silpnų, kaip ir jie patys. Žmogų, kuris neįstengia išgyventi
e prigimties jam skirto amžiaus, Asklepijas laikė nevertu gydyti, nes toks žmogus nenaudingas nei sau pačiam, nei visuomenei.

— Tavo nuomone, Asklepijas rūpinosi visuomene?

— Aišku, rūpinosi, — tariau. — O ir jo sūnūs įrodė, kad jis buvo kaip tik toks. Argi nematai, kaip jie pa-
408 sižymėjo mūšiuose ties Troja, gydydami kaip tik taip, kaip aš sakau? Ar neatsimeni, kad Menelajui, kurį sužeidė Pandaro strėlė, jie iš žaizdos

> Kraują išspaudė ⟨...⟩, o paskui jau švelniosiom žolelėm
> Barstė ją [54]

ir, kaip ir Euripilui, nenurodė, ką po to reikia gerti ir valgyti. Mat žmonėms, kurie prieš sužeidimą buvo
b sveiki ir tvarkingai gyveno, užtenka vaistų, nors tuo metu jiems ir prisieitų išgerti vyno, medaus, miežinių miltų ir sutrinto sūrio mišinį. O iš prigimties liguisto, be to, dar ir nesusivaldančio žmogaus gyvenimą jie laikė esant nenaudingą nei jam pačiam, nei kitiems, todėl manė, kad neverta jo gydyti, net jei jis būtų turtingesnis už Midą [55].

— Pagal tave išeina, — tarė Glaukonas, — kad Asklepijo sūnūs buvo labai protingi.

XVI. — Jiems ir dera tokiems būti, — pasakiau, — nors tragedijų rašytojai ir Pindaras yra kitokios nuo-
c monės ir tikina, kad Asklepijas, nors ir buvęs Apolono sūnus, papirktas auksu, išgydęs mirštantį turtuolį ir už tai buvęs perkūno nutrenktas. Bet mes, laikydamiesi to, ką anksčiau pasakėme, netikėsime nei vienu, nei kitu: jei jis būtų buvęs dievo sūnus, tai nebūtų norėjęs nedorai pasipelnyti; o jeigu jis mėgo nedorai pelnytis, tai nebuvo dievo sūnus.

— Tikra teisybė. Bet ką tu, Sokratai, manai apie
šitokį dalyką: argi mūsų valstybei nereikia gerų gy-
dytojų? O geriausi gydytojai turbūt bus tie, per kurių
rankas perėjo kuo daugiau žmonių — sveikų ir ligo- d
nių, — panašiai kaip geriausi teisėjai bus tie, kurie tu-
rėjo reikalų su įvairiausios prigimties žmonėmis.

— Taip, mums iš tikrųjų reikia gerų gydytojų ir
teisėjų. O ar žinai, kokius aš laikau geriausiais?

— Jei pasakysi — žinosiu.

— Pamėginsiu, — atsakiau. — Bet savo klausimu tu
sujungei du visai skirtingus dalykus.

— Kaipgi?

— Geriausi gydytojai bus tie, kurie iš pat mažens
ne tik mokysis savo meno, bet ir susidurs su kuo
daugiau sunkiai sergančių žmonių, o ir patys bus iš e
prigimties silpnos sveikatos ir kamuojami visokių li-
gų. Juk jie kūną gydo ne kūnu, nes tokiu atveju gy-
dytojai negalėtų būti ligoti, — jie gydo kūną siela, o
ja negalima gerai gydyti, jei ji yra bloga ar pasidarė
tokia.

— Teisybę sakai, — sutiko Glaukonas.

— O teisėjas, mano mielas, savo siela vadovauja 409
kitai sielai. Todėl neleistina, kad jo siela iš jaunumės
bendrautų su nedoromis sielomis ir pati išmėgintų vi-
sas nedorybes — ir visa tai tik dėl to, kad pagal savo
pačios patyrimą galėtų spręsti apie kitų poelgius, pa-
našiai kaip gydytojas taikliai sprendžia apie kitų ligas
pagal savąsias. Priešingai, kad galėtų sveikai spręsti,
kas yra teisinga, siela iš jaunumės turi būti nekalta ir
nepatyrusi nedorybių. Todėl dori jaunuoliai atrodo nai-
vūs ir lengvai leidžiasi nedorėlių apgaunami — juk jie b
neturi jokių nedoriems žmonėms giminingų bruožų.

— Jie tikrai yra tokie.

— Todėl, — tariau, — geras teisėjas bus ne jaunas,
o senas žmogus, kuris tik subrendęs patyrė, kas yra
nedorybė, — žinoma, patyrė ją ne savo sieloje glūdin-
čią ir ne kaip savo paties savybę, o priešingai — glū-
dinčią kitų žmonių sielose, kaip kažką jam svetima.

c Daug laiko prireikė, kol jis išmoko pažinti šį blogį —
juk jam tai žinojimo, o ne patyrimo dalykas.

— Šitoks teisėjas būtų tikrai idealus.

— Tai ir bus, — tariau, — tas geras teisėjas, kurio
tu ieškai, nes geras tas, kuris turi gerą sielą. O mitrus
ir įtarus žmogus, pats pridaręs visokių nedorybių ir
manantis esąs apsukrus ir protingas, bendraudamas su
į save panašiais žmonėmis, atrodo nepaprastai įžval-
gus, nes visko baiminasi, pats savyje matydamas ne-
dorybių pavyzdžius. Bet kai tenka bendrauti su gerais
žmonėmis ir vyresniais už save, tada jis atrodo kvai-
d las, nes yra nepatiklus, kai nėra pagrindo nepasitikėti,
ir nesupranta sąžiningumo — juk jis savo sieloje nieko
panašaus neturi. O kadangi su blogais žmonėmis jis
susiduria dažniau negu su gerais, tai ir sau pačiam, ir
kitiems atrodo veikiau išmintingas, o ne neišmanėlis.

— Tikra teisybė, — sutiko Glaukonas.

XVII. — Vadinasi, — tariau, — ne tokio teisėjo
mums reikia ieškoti, jei norime, kad jis būtų geras ir
išmintingas, o tokio, kokį prieš tai nurodėme. Mat ne-
dorybė niekuomet nepažins nei dorybės, nei savęs pa-
čios, o dorybė, jeigu ji ugdoma, pažins ir nedorybę, ir
pačią save. Man atrodo, kad toks žmogus tampa išmin-
e tingas, o ne nedorėlis.

— Ir man taip atrodo.

— Taigi kartu su tokia teisėtvarka tu įvesi mūsų
410 valstybėje ir tokį gydymo meną, kokį čia aptarėme.
Abu šie menai rūpinsis tais piliečiais, kurie ir kūnu,
ir siela bus pilnaverčiai; tiems, kurie ne tokie, kurie
silpno kūno, leis numirti, o tuos, kurių nedora siela
ir kurie, be to, yra nepagydomi, nužudys.

— Šitaip bus geriau ir tiems nelaimingiesiems, ir
valstybei.

— Aišku, — tariau, — jog jauni žmonės saugosis,
kad tik nereikėtų pasinaudoti teisėjo paslaugomis, jei-
gu jie bus išauklėti tų paprastų dailiųjų menų, kurie,
kaip sakėme, įskiepija nuosaikumą, dvasia.

— Be abejo.

— Tuo pačiu keliu eidamas, nusimanantis apie dailiuosius menus žmogus panorėjęs pasitelks gimnastiką, kad galėtų apsieiti be gydytojo pagalbos — išskyrus tik būtinus atvejus. b

— Ir man taip atrodo.

— Jis gimnastikuos ir įveiks sunkumus, kad pažadintų įgimtą sielos narsumą ir smarkumą, o ne tam, kad įgytų jėgos, kaip kiti atletai, kurie ir maitinasi, ir laikosi ypatingo režimo tik norėdami išvystyti kūno jėgą.

— Tu visiškai teisus.

— Ar tu, Glaukonai, manai, jog tie, kurie nutarė, c
kad auklėti reikia dailiaisiais menais ir gimnastika, šitaip padarė dėl to, jog, kaip mano daugelis, vienu iš jų lavintų kūną, o kitu — sielą?

— O kaipgi kitaip?

— Man atrodo, — tariau, — kad ir viena, ir kita yra skirta sielai.

— Na jau!

— Ar nesi pastebėjęs, kokio būdo būna tie, kurie visą gyvenimą skiria gimnastikai ir visai nesidomi dailiaisiais menais arba priešingai?

— Ką tu turi galvoje? d

— Vienų žiaurumą ir grubumą, — atsakiau, — o kitų švelnumą ir romumą.

— Taip, tie, kurie užsiima tik gimnastika, tampa grubesni negu dera, o tie, kurie domisi tik dailiaisiais menais, pasidaro perdaug švelnūs — tai jų nepuošia, — patvirtino Glaukonas.

— O juk grubumas galėtų skatinti įgimtą sielos aršumą ir, teisingai ugdomas, virstų narsumu; bet, žinoma, per didelis grubumas pasidaro nepakenčiamas.

— Ir man taip atrodo.

— Na, o romumas būdingas į filosofiją linkusiai e
prigimčiai; tiesa, perdėtas romumas skatina pernelyg didelį būdo minkštumą, bet jeigu gerai auklėjama, jis lieka romumu ir kuklumu.

— Taip ir yra.

— Mes teigiame, kad sargybiniai turi turėti abi šias įgimtas ypatybes.

— Turi.

— Bet jos turi būti suderintos viena su kita.

— Be abejo.

411 — Jeigu jos suderintos, siela yra nuosaiki ir narsi.

— Iš tikrųjų.

— O jeigu nesuderintos — grubi ir baili.

— Teisybė.

XVIII. — Jeigu žmogus leisis žavimas fleitos gar-
sų ir per ausis tarsi per piltuvą leis lieti į savo sielą
saldžias, švelnias ir graudžias harmonijas, apie kurias
neseniai kalbėjome, jeigu jis visą gyvenimą čia gailiai
vaitos, čia džiūgaus, veikiamas tų dainų, tai, jeigu jis
turi aršią sielą, iš pradžių jos aršumas suminkštės, pa-
b našiai kaip suminkštėja kaitinama geležis, ir anksčiau
buvęs nenaudingas kietas jo būdas dabar gali išeiti
jam į naudą; bet jeigu jis be paliovos atsiduos tiems
kerams, tai jo dvasios stiprybė pradės tirpti, kol jis
visai ją susilpnins, tarsi išpjaus iš sielos visas sausgys-
les, ir pasidarys jis tada „menkas kovotojas"[56].

— Būtinai šitaip atsitiks, — pritarė Glaukonas.

— Jei žmogus bus iš prigimties švelnus, muzika jį
greitai padarys ištižusį, o jei aršus, tai ir nuslopinęs
savo karštumą, jis liks ūmus, dėl menkniekių greitai
c užsidegantis ir greitai vėl nurimstantis. Toks žmogus
iš aršaus pasidarys irzlus, piktas ir viskuo nepaten-
kintas.

— Tikra tiesa.

— Na, o jei žmogus uoliai mankštins savo kūną, gerai ir gausiai valgys, bet nė kiek nesidomės nei dailiaisiais menais, nei filosofija, tai ar, jausdamas savo kūno jėgą ir drąsą, nepasikels jis į puikybę ir nepranoks narsumu pats savęs?

— Visai galimas daiktas.

— Jeigu jis niekuo kitu neužsiims ir visai nebend-
d raus su Mūzomis, jo žinių troškimas, jei jis ir glūdi
jo sieloje, neparagaudamas nei pažinimo, nei ieškoji-
mo, atribotas nuo žodinės kūrybos ir kitų dailiųjų me-

nų, silps, pasidarys kurčias ir aklas, nes jis neskatina šio žmogaus, nemaitina jo ir neapvalo jo pojūčių.

— Tai tiesa.

— Toks žmogus, mano nuomone, pradeda nekęsti
žodžio, lieka nemokša, jis niekada neįtikinėja žodžiu,
bet tarsi žvėris siekia savo tikslų smurtu ir grubumu; e
jis gyvena, paskendęs tamsybėje ir kvailybėje, be harmonijos ir grožio supratimo.

— Iš tikro taip būna, — pritarė Glaukonas.

— Matyt, kaip tik dėl šių dviejų žmogaus prigimties pusių koks nors, aš sakyčiau, dievas dovanojo žmonėms du menus — dailiuosius menus ir gimnastiką;
bet dovanojo juos ne dėl kūno ir sielos (šitai nebent
tik tarp kitko), o dėl žmoguje glūdinčių narsumo ir 412
filosofinio pradų, kad tai įsitempdami, tai atsileisdami jiedu sudarytų deramą harmoniją.

— Atrodo, kad taip, — tarė Glaukonas.

— Taigi tą, kuris geriausiai suderina gimnastiką su dailiaisiais menais ir geriausiai pateikia juos sielai, visai pagrįstai galėtume laikyti tobulai įvaldžiusiu dailiuosius menus ir puikiu harmonijos kūrėju — daug geresniu už tą, kuris moka derinti stygas.

— Teisingai kalbi, Sokratai.

— Vadinasi, Glaukonai, ir mūsų valstybėje, kad būtų išsaugota valstybinė santvarka, nuolat bus reikalingas toks rūpintojas.

— Būtinai. b

XIX. — Tai tokie yra mūsų mokymo ir auklėjimo būdai. Ar reikia leistis į smulkmenas, kokie bus mūsų piliečių šokiai, žvėrių medžioklė, medžioklė su šunimis, gimnastikos varžybos ir arklių lenktynės? Juk maždaug aišku, kad visi šitie dalykai turi būti suderinti su pagrindiniais būdais, todėl bus nesunku nustatyti, ko reikia.

— Be abejo, nesunku, — patvirtino Glaukonas.

— Sutarta, — pasakiau. — Kas mums dar lieka apsvarstyti? Ar ne tai, kurie piliečiai valdys, o kurie paklus?

— Žinoma. c

— Aišku, kad turi valdyti senesnieji, o jaunesnieji paklusti.

— Aišku.

— Ir valdyti turi geriausieji iš jų.

— Ir tai aišku.

— Argi geriausieji žemdirbiai nėra labiausiai tinkami žemei dirbti?

— Be abejo.

— Kadangi valdantieji turi būti geriausi iš sargybinių, tai argi jie nebus tie, kurie labiausiai tinka valstybei ginti?

— Suprantama.

d — Jie turi būti protingi, sumanūs ir rūpintis valstybe.

— Taip.

— Labiausiai rūpinamasi tuo, kas mylima.

— Iš tikrųjų.

— O labiausiai žmogus myli tada, kai reikalo naudą laiko ir savo asmenine nauda ir kai mano, kad reikalo sėkmė sutampa su jo paties sėkme, o jeigu ne — priešingai.

— Taip yra, — tarė Glaukonas.

e — Taigi iš sargybinių mes atrinksime tokius žmones, kurių gyvenimo tikslas, pagal mūsų stebėjimus, — uoliai tarnauti valstybės labui ir kurie jokiu būdu nesutiktų veikti prieš ją.

— Tokie žmonės kaip tik bus tinkami valdyti.

— Man rodos, tarp visokio amžiaus žmonių reikia ieškoti tokių, kurie laikosi šitokio požiūrio, kurių nei vilionėmis, nei prievarta nepriversi užmiršti ar atsisakyti nuomonės, kad reikia daryti tai, kas valstybei yra naudingiausia.

— O ką tu vadini atsisakymu?

— Aš tau tuoj pasakysiu, — tariau. — Man atrodo, kad nuomonės iškrenta iš žmogaus sąmonės arba jo
413 valia, arba nejučiom: jo valia, kai žmogus apsigalvojęs atmeta klaidingą nuomonę, o nejučiom — kai atmeta kurią nors teisingą nuomonę.

— Kaip šitai atsitinka mūsų valia, aš suprantu, bet kaip šitai įvyksta nejučiom, man dar neaišku.

— Kodėl? — paklausiau. — Juk turbūt ir tu manai, kaip ir aš, kad nuo gerų dalykų žmonės atsisako prieš savo valią, o nuo blogų — savo noru? Argi nėra bloga apsigauti tiesos atžvilgiu, o gera — laikytis tiesos? Ar tau neatrodo, kad turėti teisingą nuomonę apie tikrovę ir yra laikytis tiesos?

— Teisingai sakai, — tarė Glaukonas. — Ir man atrodo, kad žmonės nenoromis atsisako nuo teisingos nuomonės.

— Išeitų, kad tai atsitinka, kai žmones apvagia, su- b
vilioja arba jėga priverčia.

— Aš ir vėl nesuprantu.

— Matyt, — tariau, — aš kalbu kaip tragedijoje. Apvogtais aš vadinu tuos, kurie leidžiasi perkalbami arba yra užmaršūs: vienus nejučiom apvagia laikas, o kitus — žodiniai įrodymai. Ar dabar supranti?

— Suprantu, — atsakė Glaukonas.

— Jėga priverstais aš vadinu tuos, kuriuos kančios ar sielvartas priverčia pakeisti savo nuomonę.

— Ir šitai suprantu. Teisingai kalbi.

— O suviliotais, manau, ir tu pats pavadinsi tuos, c
kurie pakeičia nuomonę arba malonumų pakerėti, arba iš baimės.

— Vilioja visa, kas apgaulinga.

XX. — Taigi, kaip jau sakiau, reikia ieškoti žmonių, kurie tvirčiausiai gina savo pažiūras ir mano, jog reikia daryti tai, kas, jų nuomone, valstybei yra naudingiausia. Jau vaikystėje, siūlant jiems užsiėmimus,
reikia stebėti, kur kuris iš jų būna itin užmaršus ir d
leidžiasi apgaunamas. Turinčius gerą atmintį ir nepasiduodančius apgaulei reikia atrinkti, o tuos, kurie ne tokie, atmesti. Ar ne taip?

— Taip.

— Be to, jiems reikia užkrauti darbų, sunkumų ir varžybų ir taip pat juos stebėti.

— Teisingai.

— Reikia jiems surengti ir trečios rūšies išmėgi-
nimą — stebint patikrinti juos vilionėmis. Panašiai kaip
kumeliukus vaiko, triukšmaudami ir rėkaudami, ir žiū-
ri, ar jie baikštūs, taip ir jaunuolius reikia iš pradžių
priversti patirti ką nors baisaus, o paskui suteikti jiems
e malonumų ir išbandyti juos stipriau negu auksą ugni-
mi; tada paaiškės, ar jie yra atsparūs vilionėms, ar vi-
sada dori, ar jie gerai sergi ir patys save, ir dailiuo-
sius menus, kurių mokėsi, ar visokiomis aplinkybėmis
yra nuosaikūs ir harmoningi, žodžiu, ar jie sugeba bū-
ti naudingiausi ir patys sau, ir valstybei. Tą, kuris iš-
laikys šitą išmėginimą ir visais amžiaus tarpsniais —
vaikystėje, jaunystėje ir brandos laikotarpiu — pasiro-
414 dys kaip vientisas žmogus, ir reikia padaryti valstybės
valdovu ir sargybiniu, reikšti jam pagarbą gyvam ir
mirusiam, garbingai palaidoti ir įamžinti jo atminimą.
O tuos, kurie ne tokie, reikia atmesti. Štai kaip, Glau-
konai, reikia atrinkti valdovus ir sargybinius — tiesa,
šitai nusakyta kol kas tik bendrais bruožais, nesilei-
džiant į smulkmenas.

— Ir man atrodo, kad atrinkti reikia šitaip.

b — Tokius sargybinius visai pagrįstai galima pava-
dinti pačiais tikriausiais valstybės sargybiniais, nes jie
saugos valstybę nuo išorės priešų, o jos viduje saugos
jos draugiškus piliečius, kad šiems nekiltų noras, o
anie negalėtų daryti bloga. O jaunuoliai, kuriuos vadi-
nome sargybiniais, būtų jų padėjėjai ir jų valios vyk-
dytojai.

— Sutinku.

XXI. — Neseniai sakėme, kad kartais melas būti-
c nas. Kokiu būdu mes galėtume priversti valdovus —
o jei tai neįmanoma, tai bent kitus piliečius, — patikėti
kuriuo nors iš tokių prasimanymų?

— Kokiu? — paklausė Glaukonas.

— Ne kokiu nors nauju, o finikiečių sugalvotu[57].
Anksčiau šitaip dažnai būdavo, kaip sako poetai, ir
žmonės jais tiki, bet mūsų laikais šito nebuvo ir var-
gu ar galėtų būti, todėl sunku būtų tuo įtikinti.

— Tu, matyt, nesiryžti papasakoti.

— Kai papasakosiu, suprasi, jog ne veltui delsiau.

— Pasakok, nebijok!

— Gerai, — tariau, — papasakosiu, tik nežinau, d
kaip čia išdrįsti ir kokiais žodžiais pasakoti. Pirmiausia
pamėginsiu įtikinti pačius valdovus ir karius, o paskui
ir kitus piliečius, kad jie tik sapnavo, jog patyrė ir
išgyveno visa tai, ką mes jiems įdiegėme, auklėdami
ir lavindami juos, o iš tikrųjų tuo metu jie buvo po
žeme, auginami ir formuojami jos gelmėse — ir jie pa-
tys, ir jų ginklai, ir visa jų apranga. Kai jie buvo baig-
ti, žemė, jų motina, išleido juos į pasaulį. Todėl ir da-
bar šalimi, kurioje gyvena, jie privalo rūpintis kaip
motina ir žindyve ir ginti ją, jei kas užpuls, o kitus
piliečius laikyti broliais, nes ir jie gimė iš žemės.

— Ne veltui tu ilgai gėdijaisi pasakoti tokį prasimanymą.

— Tai visai suprantama, — tariau. — Bet vis dėlto
paklausyk ir mito pabaigos. Nors jūs, valstybės pilie- 415
čiai, visi esate broliai — sakysiu jiems, tęsdamas mi-
tą, — bet dievas, lipdydamas tuos iš jūsų, kurie bus
tinkami valdyti, įmaišė aukso, todėl jie yra vertingiau-
si; lipdydamas jų padėjėjus, jis įmaišė sidabro, o žem-
dirbius ir įvairius amatininkus — geležies ir vario. Jūs
visi esate giminingi, bet vaikus dažniausiai gimdote
panašius į save, nors gali atsitikti, kad iš aukso gims b
sidabro vaikas, o iš sidabro — auksinis; panašiai ir ki-
tais atvejais. Iš valdovų dievas visų pirma ir, svarbiau-
sia, reikalauja, kad kaip tik čia jie būtų šaunūs sargy-
biniai ir nieko taip uoliai nesaugotų, kaip savo pali-
kuonis, ir žiūrėtų, kokio metalo priemaišų yra jų vaikų
sieloje; kad, jeigu vaikas gims su geležies ar vario
priemaišomis, jokiu būdu jo negailėtų, o atsižvelgtų į
jo prigimtį ir padarytų iš jo amatininką arba žemdirbį; c
o jeigu gims vaikas su aukso arba sidabro priemaiša,
tai reikia pagarbiai pervesti jį į sargybinius arba pa-
dėjėjus. Juk buvo išpranašauta, kad valstybė pražus,
kai ją saugos geležinis arba varinis sargybinis. Sakyk,
kaip priversti patikėti šiuo mitu?

d — Dabartinių žmonių tuo neįtikinsi, — atsakė Glaukonas, — bet šitai galima įteigti jų sūnums ir vėlesnėms kartoms.

XXII. — Vis dėlto, — tariau, — ir tai paskatintų piliečius labiau rūpintis ir valstybe, ir vienus kitais; aš taip suprantu tavo žodžius. Sėkmė čia priklausys nuo to, kaip plačiai pasklis toks gandas. O mes apginkluokime tuos iš žemės gimusius žmones ir veskime juos į priekį, valdovams vadovaujant. Tegul jie atėję pasirenka mieste geriausią vietą stovyklai, iš kur jiems
e būtų patogiausia laikyti gyventojus paklusnius, jei kas nenorėtų paklusti įstatymams, ir atremti išorės priešą, jei šis pultų lyg vilkas kaimenę. Įkūrę stovyklą ir paaukoję dievams, tegul jie įsirengia būstus. Ar ne taip?

— Taip, — pritarė Glaukonas.

— Tokius būstus, kurie žiemą saugotų nuo šalčio, o vasarą — nuo karščio.

— Be abejo. Man rodos, tu kalbi apie namus.

— Taip, — tariau, — bet apie karių namus, o ne pirklių.

416 — O kuo jie vieni nuo kitų skiriasi?

— Pamėginsiu tau paaiškinti. Baisiausias ir šlykščiausias dalykas — tai jeigu piemenys taip augina šunis kaimenėms saugoti, kad šie dėl nepaklusnumo arba iš bado, arba dėl blogo įpročio daro avims bloga ir yra panašūs ne į šunis, o į vilkus.

— Tai tikrai baisu, — pritarė Glaukonas.

b — Todėl visokiais būdais reikia saugotis, kad valdovų padėjėjai, kadangi jie yra pranašesni už piliečius, nepradėtų su jais panašiai elgtis ir, užuot buvę draugiškais sargybiniais, nepasidarytų panašūs į žiaurius viešpačius.

— Taip, šito reikia saugotis.

— Geriausiai nuo šitokių dalykų apsisaugosime, jei juos deramai išauklėsime.

— Bet juk taip ir yra.

— Dėl šito, mielas Glaukonai, neverta ginčytis, — atsakiau. — Geriau tvirtinkime, kaip ką tik sakiau, kad juos reikia teisingai išauklėti, nesvarbu kaip, jei nori-

me, kad jie būtų švelnūs ir vieni kitiems, ir tiems, ku-
riuos saugo.

— Teisingai.

— Sveikas protas sako, jog, be auklėjimo, juos dar
reikia aprūpinti būstais ir kitokiais reikmenimis taip,
kad tai netrukdytų jiems visą laiką būti geriausiais
sargybiniais ir neskatintų jų daryti bloga kitiems pi-
liečiams. d

— Iš tikro sveikas protas taip sako.

— Na, o jei norime, — tęsiau aš, — kad jie būtų to-
kie, ar nereikia jų gyvenimo ir būstų sutvarkyti maž-
daug šitaip: pirmiausia, nė vienas iš jų neturi turėti
jokios asmeninės nuosavybės, išskyrus būtiniausius da-
lykus. Paskui niekas negali turėti tokių namų ar san-
dėlio, į kuriuos negalėtų laisvai įeiti kiekvienas, kuris
tik panorės. Maistą, reikalingą narsiems ir nuosaikiems
kariams, jie turi gauti iš kitų piliečių kaip atlyginimą e
už savo tarnybą. Jo turi gauti tiek, kiek reikia viene-
riems metams, nei daugiau, nei mažiau. Jie valgys
bendrai ir gyvens bendrai kaip karo stovykloje. Dėl
aukso ir sidabro jiems reikia pasakyti, kad jie savo
sieloje visą laiką nešiojasi dievų jiems suteiktą dieviš-
ką auksą ir sidabrą, todėl jiems nėra jokio reikalo tu-
rėti dar ir žmonių aukso, ir kad būtų nedora suteršti
dieviškąjį auksą mirtingojo aukso priemaišomis; jų
auksas turi būti švarus, ne toks, kaip auksinių mone-
tų, kurios dažnai nedorai padirbinėjamos. Iš visų pi- 417
liečių tik jiems vieniems nebus leidžiama naudoti, net
paliesti aukso ir sidabro nei būti su jais po vienu sto-
gu, nei puoštis auksiniais ir sidabriniais papuošalais,
nei gerti iš auksinių ir sidabrinių taurių. Tik šitaip jie
gali išsaugoti ir save, ir valstybę. Kai tik jie įsigis že-
mės, nuosavus namus ir pinigų, tuoj pat iš sargybi-
nių pasidarys namų šeimininkais ir žemdirbiais, iš ki-
tų piliečių sąjungininkų — jų viešpačiais ir priešais.
Patys neapkęsdami ir nekenčiami, kitiems spąstus spęs- b
dami ir patys jų baimindamiesi, jie visą laiką gyvens,
daug labiau bijodami vidinių priešų negu išorinių, ir

tada ir jie patys, ir valstybė atsidurs prie pražūties slenksčio. Dėl visų šių priežasčių, kaip sakiau, ir reikia kaip tik taip tvarkyti sargybinių būstus ir visa kita ir įtvirtinti šitai įstatymu. Ar sutinki?

— Sutinku,— atsakė Glaukonas.

KETVIRTOJI KNYGA

I. Čia į pokalbį įsikišo Adimantas: 419

— O kaip pasiteisinsi, Sokratai, jei kas nors pasakys, kad tu šituos žmones nori padaryti ne itin laimingus — ir, be to, jie patys bus dėl to kalti? Juk iš tikrųjų valstybė yra jų rankose, bet jie nepasinaudos nė viena iš valstybės teikiamų gėrybių; tuo tarpu kiti įsigis ariamos žemės, pasistatys didelius ir gražius namus, gerai juos įsirengs, aukos dievams ypatingas aukas, vaišins svečius, turės tai, apie ką tu čia kalbėjai,— aukso ir sidabro, ir apskritai visa tai, kas paprastai gyvenimą padaro laimingą. Žodžiu, galima sakyti, kad jie bus lyg ir pagalbiniai samdiniai, nieko kita neveiks, 420
o tik eis sargybą.

— Taip,— atsakiau,— jie dirbs tik už pavalgymą — be maisto, negaus jokio kito atlyginimo ir negalės savo noru išvykti į kitus kraštus, pirkti dovanų heteroms ir šiaip išlaidauti savo nuožiūra, kaip daro tie, kurie garsėja kaip laimingi žmonės. Taigi tu, kaltindamas mane, išleidai iš akių šiuos ir daug kitų dalykų.

— Tai pridėk ir šiuos kaltinimus.

— Vadinasi, tu klausi, kaip pasiteisinsiu? b

— Taip, aš klausiu šito.

— Aš manau, kad, eidami tuo pačiu keliu, surasime, ką atsakyti. Pasakysime, kad nebus nieko nuostabaus, jei mūsų sargybiniai, šitaip gyvendami, bus labai laimingi. Beje, mes kuriame šią valstybę ne siekdami padaryti itin laimingą kurį nors vieną gyventojų sluoksnį, bet norime, kad visa valstybė ištisai būtų

laiminga. Juk kaip tik tokioje valstybėje mes tikėjomės surasią teisingumą, o neteisingumą, priešingai,—
c blogiausiai tvarkomoje valstybėje, ir taip išspręsią mus dominantį klausimą. Dabar mes kuriame, mūsų manymu, laimingą valstybę, bet ne tokią, kurioje būtų laimingi tik kai kurie piliečiai, o tokią, kurioje būtų laimingi visi. Paskui panagrinėsime priešingą valstybę. Jei mes pieštume žmogaus figūrą ir kas nors priėjęs imtų priekaištauti, kad mes gražiausioms kūno dalims nesuteikiame gražiausių spalvų, jeigu, pavyzdžiui, akys, kurios yra gražiausias dalykas, būtų nupieštos ne purpurinės, o juodos spalvos, tai mes galėtume pasiteisinti, at-
d sakydami: „Keistuoli, nemanyk, jog mes turėtume taip gražiai išpiešti akis, kad jos pasidarytų visai nepanašios į akis; lygiai taip pat ir kitas kūno dalis. Verčiau žiūrėk, ar išeina gražus visas kūnas, kai deramai perteikiame kiekvieną jo dalį". Panašiai ir čia: nereikalauk sargybiniams tokios laimės, kuri padarytų juos
e kuo tik nori, tik ne sargybiniais. Mes galėtume ir žemdirbius apvilkti prašmatniais drabužiais, apkarstyti auksu ir leisti jiems dirbti žemę tik savo malonumui; o puodžiai tegul patogiai įsitaiso prie židinio, geria vyną ir puotauja, pasidėję šalia žiestuvą ir dirbdami savo darbą tik tada, kai užeina noras. Panašiai ir visus kitus galėtume padaryti laimingus, kad klestėtų visa valstybė. Bet neįkalbinėk mūsų, nes, jeigu tavęs
421 paklausytume, žemdirbys jau nebebūtų žemdirbiu, puodžius puodžiumi ir apskritai nė vienas iš valstybę sudarančių žmonių nebebūtų tuo, kas jis yra. Beje, dėl kitų dar būtų ne tokia didelė bėda. Juk jeigu batsiuviai pasidarytų niekam tikę, pagestų ir dėtųsi esą ne tuo, kas jie yra iš tikrųjų, valstybei nebūtų jokios bėdos. Bet jeigu įstatymų ir valstybės sargybiniai tik atrodys esą tokie, tai pamatysi, kad jie pražudys visą valstybę ir tik jie vieni turės progą gerai įsitaisyti ir
b klestėti. Jei mes sargybinius padarysime tikrais sargybiniais, tai jie jokiu būdu nekenks valstybei. O tas, kuris kalba apie kažkokius žemdirbius, tarsi jie būtų ne valstybės nariai, o tik dykaduoniai ir laimingi visaliau-

dinių puotų dalyviai, tas, matyt, turi galvoje ne valstybę, o kažką kita. Taigi reikia nuspręsti, ar mums rūpi pačių sargybinių didžiausia gerovė, ar visos valstybės gerovė. Sargybiniai ir jų padėjėjai turi padėti šitai pasiekti, ir jiems, o ir visiems kitiems, reikia įteigti, kad c
jie turi puikiai išmanyti savo darbą. Žodžiu, gerai tvarkomoje ir klestinčioje mūsų valstybėje kiekvienam luomui turi tekti sava dalis, atitinkanti jo prigimtines savybes.

II. — Man atrodo, tu gerai kalbi.

— Na, o ar atrodys tau teisinga tai, ką aš pasakysiu apie su tuo labai susijusius dalykus?

— Kas gi?

— Ar tik ne šitai pagadina visus kitus amatinin- d
kus, ir jie pasidaro niekam tikę?

— Ką tu turi galvoje?

— Turtą ir neturtą.

— Kaip tai suprasti?

— Štai kaip. Ar tau atrodo, kad praturtėjęs puodžius norės rūpintis savo amatu?

— Nė kiek,— atsakė Adimantas.

— Ar jis nesidarys vis tingesnis ir nerūpestingesnis?

— Tikrai.

— Taigi jis taps blogesniu puodžiumi.

— Teisybė.

— O jeigu dėl neturto jis neįstengs įsigyti įrankių ir kitų amatui reikalingų dalykų, tai ar jo gaminiai nebus prastesni? Ar jis ne blogiau išmokys amato savo sūnus ir kitus mokinius? e

— Taip ir bus.

— Taigi ir dėl neturto, ir dėl turto tampa prastesni ir patys amatininkai, ir jų gaminiai.

— Atrodo, kad taip.

— Vadinasi, suradome dar kai ką, ko visokiais būdais reikia saugotis,— sargybiniai turi žiūrėti, kad tie dalykai nepastebimai neprasiskverbtų į valstybę.

— Kokie dalykai?

422 — Turtas ir neturtas: vienas iš jų gimdo ištižimą, tinginystę ir naujovių troškimą, o kitas, be naujovių troškimo, dar ir niekšiškumą ir piktadarybes.

— Visai teisingai,— sutiko Adimantas.— Bet, Sokratai, pagalvok ir apie štai ką: kaip mūsų valstybė galės kariauti, jei neturės pinigų, ypač jei teks susiremti su galinga ir turtinga valstybe?

— Aišku,— atsakiau,— kad prieš vieną tokią vals-
b tybę bus sunkiau kariauti, o prieš dvi — lengviau.

— Kaip čia išeina?

— Pirmiausia dėl to, kad, jeigu jau prisieis kariauti, tai mūsų vyrai, prityrę kariai, kausis su turtingais žmonėmis.

— Žinoma.

— Tai ką, Adimantai? — tariau.— Ar tau neatrodo, kad vienas kumštininkas, būdamas gerai išsimankštinęs, lengvai galės kovoti su dviem nesimankštinusiais turtingais ir nutukusiais žmonėmis?

— Iš karto su abiem būtų sunkoka,— atsakė Adimantas.

— O jeigu jis truputį pabėgėtų atgal, o paskui at-
c sisukęs smogtų pirmajam, kuris prie jo prisiartins? Jeigu jis dažniau pavartotų šį būdą, ir dar saulei kepinant? Ar toks karys neįveikš net ir daugiau kaip dviejų tokių priešininkų?

— Tikrai, čia nebūtų nieko nuostabaus.

— Negi tu manai, kad turtingieji yra vikresni ir labiau prityrę kumščiuotis negu kariauti?

— Nemanau,— atsakė Adimantas.

— Vadinasi, mūsų kariai lengvai galės kautis su dukart ir net triskart gausesniu priešu.

— Sutinku. Man atrodo, kad tu teisingai kalbi.

d — Na, o jeigu, nusiuntę pasiuntinius į kitą valstybę, jie pasakytų teisybę: „Mes neturime nei aukso, nei sidabro, nes mums tai uždrausta, bet jums juk neuždrausta. Todėl, jei kartu su mumis kariausite, galėsite pasiimti visas priešų gėrybes", ar tu manai, kad, šitai išgirdę, šie verčiau pasirinks kovoti su stipriais ir

liesais šunimis, negu kartu su jais kovoti prieš riebias
ir minkštakūnes avis?
— Nemanau, kad šitaip pasirinktų. Bet jeigu į vie-
ną valstybę suplauktų ir kitų turtai, tai kažin, ar ne- e
būtų pavojaus neturtingai valstybei?
— Tu esi laimingas,— tariau,— jei manai, jog ga-
lima ir kitas valstybes vadinti valstybėmis, o ne tik
tą, kurią mes kuriame.
— Kodėl?
— Kitas valstybes,— tariau,— reikia vadinti ilges-
niu vardu, nes kiekvienoje iš jų yra daug valstybių,
kaip tame vaikų žaidime [1]. Šiaip ar taip, jose yra dvi
viena kitai priešiškos valstybės: viena vargšų, kita — 423
turtingųjų, o kiekvienoje iš šių dviejų — vėl daug vals-
tybių. Jei į tas valstybes žiūrėsi kaip į vieningą vals-
tybę, pralaimėsi, o jei žiūrėsi į jas kaip į daug vals-
tybių ir vieniems atiduosi kitų turtus ir galybę ir net
juos pačius perkelsi iš vienos grupės į kitą, visada
turėsi daug sąjungininkų, o priešų — mažai! Kol mūsų
valstybė bus gerai tvarkoma — taip, kaip mes nutarė-
me,— ji bus labai galinga; aš kalbu ne apie tariamą,
bet apie tikrąją galią, net jeigu valstybę gintų tik b
tūkstantis karių. Vargu ar tarp graikų ar barbarų tu
rasi nors vieną valstybę, kuri būtų didelė šia prasme,
tuo tarpu tariamai didelių — daugybė, ir jos keliskart
didesnės už mūsiškę. Ar ne taip?
— Prisiekiu Dzeusu, taip,— atsakė Adimantas.
III. — Kaip tik šitai mūsų valdovai ir laikytų ta
riba, iki kurios reikia plėsti kuriamą valstybę; pagal
ją jie nustatys teritorijos dydį ir nesikėsins į kitas
žemes.
— Apie kokią ribą tu kalbi? — paklausė Adimantas.
— Mano manymu, štai apie kokią: valstybę galima
didinti tol, kol ji išlieka vieninga, bet ne daugiau.
— Puiku. c
— Todėl mes sargybiniams uždėsime ir kitą parei-
gą — visokiais būdais žiūrėti, kad valstybė nebūtų nei
perdaug maža, nei perdaug didelė, ji turi būti pakan-
kamo didumo ir vieninga.

— Mes jiems uždedame nesunkią pareigą!

— Uždėsime jiems ir kitą, dar lengvesnę pareigą —
d jau kalbėjome, kad sargybinių palikuonis, jeigu jie nevykę, reikia perkelti į kitus luomus, o kitų luomų tinkamus žmones — į sargybinius. Šituo mes norėjome pasakyti, jog ir kiekvienam iš kitų piliečių reikia paskirti tokį darbą, kuriam jis iš prigimties yra tinkamas, kad kiekvienas, dirbdamas tik tą vieną darbą, būtų vieningas, o ne daugialypis; tada ir visa valstybė pasidarys vieninga, o ne susiskaidžiusi.

— Tai paprastesnis uždavinys.

— Kai kam gali pasirodyti, mielas Adimantai, kad mes keliame sargybiniams labai daug ir didelių reikalavimų. Tačiau visa tai yra niekai, jeigu jie žiūrės tik vieno didelio dalyko, tikriau sakant, ne didelio, o pakankamo.

— Kas tai?

— Auklėjimas ir lavinimas,— atsakiau.— Jeigu, gerai auklėjami, jie taps nuosaikiais žmonėmis, tai lengvai susigaudys ir šituose, ir kituose dalykuose, kuriuos čia praleidome, tokiuose, kaip, pavyzdžiui, žmonos su-
424 siradimas ir vedybos bei vaikų gimdymas. Juk, pagal priežodį, draugų viskas turi būti bendra.

— Tai būtų labai teisinga.

— Iš tikrųjų,— tariau,— valstybės sutvarkymui užtenka pirmojo postūmio, toliau jis juda savaime, įgydamas vis daugiau jėgos, tarsi ratas. Juk teisingas auklėjimas ir lavinimas pažadina geruosius žmogaus prigimties bruožus, o kas jau turėjo juos, tų tie bruožai tokio auklėjimo dėka pasidaro dar geresni — ir ap-
b skritai, ir ypač jų perdavimo palikuonims prasme; tai būdinga visoms gyvoms būtybėms.

— Suprantama.

— Todėl, trumpai sakant, valstybės sargybiniai ypač turi rūpintis, kad nuo jų akių nepasislėptų niekas, kas gadina auklėjimą, ir labiau už viską žiūrėti, kad į gimnastiką ir dailiuosius menus nebūtų įvesta visokių naujovių, pažeidžiančių nustatytąsias taisykles. Jeigu kas sako, kad

Klausosi žmonės mieliau ir esti labai sužavėti,
Kai tik išgirsta dar naują, lig šiol negirdėtą jiems dainą [2],

labiausiai reikia baimintis, kad jie nepamanytų, jog poetas kalba ne apie naują dainų turinį, o apie naują dainavimo būdą, ir neimtų jo girti. Nedera nei šito girti, nei taip suprasti šių eilių. Reikia vengti įvesti naują dailųjį meną, nes tai kelia pavojų viskam: kaip tvirtina Damonas, negalima pakeisti dailiųjų menų vartojamų priemonių, nepakeičiant visų valstybės pagrindų, ir aš juo tikiu.

— Ir mane priskirk prie tų, kurie juo tiki,— tarė Adimantas. d

IV. — Matyt,— tariau,— sargybiniai turės įsirengti sargybos postą šičia — dailiųjų menų srityje.

— Čia lengvai ir nepastebimai prasiskverbia įstatymų nepaisymas.

— Taip, prisidengęs nekenksmingos pramogos skraiste.

— Iš tikrųjų įstatymų nepaisymas žalingas kaip tik dėl to, kad, pamažu braudamasis, jis iš lėto įsiskverbia į žmogaus įpročius ir būdą, paskui iš čia, jau didesniu mastu,— į piliečių sandėrius, kuo begėdiškiau- e
siai kėsinasi į pačius įstatymus ir valstybės santvarką, kol galų gale viską apverčia aukštyn kojomis — ir asmeniniame, ir visuomeniniame gyvenime.

— Galimas daiktas, kad iš tikro taip yra.

— Man taip atrodo.

— Todėl, kaip jau iš pradžių sakėme, net mūsų vaikų žaidimai turi kaip galima labiau atitikti įstaty- 425
mus, nes jeigu žaidimai netvarkingi ir vaikai nesilaiko taisyklių, neįmanoma išauginti jų dorais ir pareigingais piliečiais.

— Aiškus dalykas.

— O jeigu vaikai iš pat pradžių žaisdami pripras prie tvarkos, dailieji menai įskiepys jiems pagarbą įstatymams, ir šie jų įpročiai, priešingai negu kitų vaikų, nuolat stiprės ir pasireikš visur, net ir pertvarkant valstybės santvarką, jeigu kas buvo ne taip.

— Teisybę sakai,— sutiko Adimantas.

— Tuose dalykuose, kurie laikomi smulkmenomis, jie įžvelgs elgesio taisykles, tuo tarpu tie, apie kuriuos iš pradžių kalbėjome, šį sugebėjimą yra visiškai praradę.

— Kokias taisykles?

b — Štai kokias: vyresniųjų akivaizdoje jauniems dera tylėti, užleisti jiems vietą, atsistoti, jiems įėjus, gerbti tėvus; taip pat tokias, kurios liečia rūpinimąsi išorės tvarkingumu — kirptis plaukus, tvarkingai rengtis, apsiauti kojas ir taip toliau.

— Sutinku.

— Būtų naivu dėl tokių dalykų leisti įstatymus; šitaip niekur nedaroma. Be to, tokių nutarimų vis tiek niekas nesilaikytų, net jeigu jie būtų raštu išdėstyti.

— Kodėl gi?

— Kas kokia linkme buvo išauklėtas, Adimantai,
c tokia eis ir toliau. Ar nežinai, kad panašus paprastai traukia prie savęs panašų?

— Be abejo.

— Aš manau, galėtume sakyti, kad nuo auklėjimo galų gale priklauso, ar žmogus bus geras, ar blogas.

— Aišku, kad taip.

— Todėl aš kol kas ir nesiėmiau dėl tokių dalykų leisti įstatymų.

— Suprantama.

— O pasakyk, vardan dievų,— tariau,— ar mes imsimės leisti kokius nors įstatymus dėl turgaus — tai yra dėl įvairių turguje sudarinėjamų sandėrių, o jei nori, tai ir dėl amatininkų tarpusavio santykių, barnių, muš-
d tynių, bylų iškėlimo, teisėjų parinkimo? Be to, prireiks nustatyti turgaus mokestį, uosto mokestį, apskritai rūpintis turgaus, miesto, uosto ir panašiais reikalais.

— Neverta davinėti nurodymų nepriekaištingai iš-
e auklėtiems žmonėms. Daugeliu atvejų jie ir patys lengvai supras, kokie įstatymai čia reikalingi.

—Taip, mano mielas,— tariau,— jei tik dievas jiems duos išsaugoti tuos įstatymus, kuriuos anksčiau išdėstėme.

— O jei ne, jie visą gyvenimą leis ir taisys įstatymus, manydami, kad šitaip pasieks tobulumą.

— Pagal tave išeina, kad jie gyvens kaip tie ligoniai, kurie dėl nesusivaldymo nenori atsisakyti netikusio gyvenimo būdo.

— Kaip tik taip.

— Iš tikrųjų jie gyvens juokingai: gydydamiesi pa- 426
sieks tik tiek, kad paįvairins ir sustiprins savo nega-
lias, bet vis tikėsis pasveiksią, jei kas patars kokį nau-
ją vaistą.

— Taip, tokių ligonių būklė iš tikro tokia.

— Ar ne juokinga ir tai,— tariau,— kad jie didžiau-
siu savo priešu laiko tą, kuris atvirai sako tiesą: jeigu
jie nesiliaus girtuokliavę, persivalgę, paleistuvavę ir
tinginiavę, tai niekas jiems nepadės — nei vaistai, nei b
prideginimai, nei pjūviai, nei užkerėjimai, nei amu-
letai, nei kiti panašūs dalykai.

— Nelabai juokinga,— pasakė Adimantas.— Koks čia juokas, kai pykstama už gerą patarimą.

— Atrodo, kad tu nelinkęs liaupsinti tokių žmonių.

— Prisiekiu Dzeusu, ne,— atsakė Adimantas.

V. — Vadinasi, tu nesiimsi girti ir valstybės, kuri
visa ištisai, kaip mes ką tik kalbėjome, užsiima pana-
šiais dalykais. Ar tau neatrodo, kad tas pat vyksta
blogai tvarkomose valstybėse, kur piliečiams uždraus- c
ta keisti visą valstybės santvarką ir tie, kurie bando
tai padaryti, baudžiami mirtimi? O tas, kuris pataikau-
ja taip valdomiems piliečiams, visaip stengiasi jiems
įtikti, iš anksto įspėja jų norus ir stropiai stengiasi
juos patenkinti, yra laikomas geru piliečiu, išmintin-
gu valstybės vyru, jam reiškiama visokeriopa pagarba.
Ar taip išeina?

— Man atrodo, tokia valstybė elgiasi kaip ir tie ligoniai. Aš negaliu tam pritarti.

— Ir tavęs nežavi drąsa ir paslaugumas tų žmonių, d
kurie uoliai tarnauja tokioms valstybėms?

— Aš gėriuosi jais, bet išskyrus tuos, kurie apsigauna tokių valstybių atžvilgiu ir tariasi iš tikrųjų esą dideli valstybės vyrai dėl to, kad minia juos giria.

— Kaip tu sakai? — paklausiau.— Tu nesutinki su
jais? Ar tu manai, kad žmogus, kuris nemoka matuoti,
e nepatikės, kai visi kiti, taip pat nemokantys matuoti,
įtikinės, kad jis yra keturių uolekčių aukščio?
— Negalės nepatikėti.
— Todėl nepyk ant jų. Iš tikrųjų tai patys juokin-
giausi žmonės: jie, kaip ką tik kalbėjome, visą laiką
taiso savo įstatymus, manydami, kad įstengs padaryti
galą visokiems sutarčių laužymams ir kitiems pana-
šiems dalykams, kuriuos čia minėjome, ir nesupranta,
kad jie primena žmones, kertančius hidrai galvą [3].
427 — Teisybė, nieko kito jie ir nedaro,— pritarė Adi-
mantas.
— O aš manyčiau,— tariau,— kad bet kokioje vals-
tybėje — tiek blogai, tiek gerai sutvarkytoje — tikras
įstatymų leidėjas neturėtų kvaršinti sau galvos dėl to-
kių įstatymų, nes pirmuoju atveju jie nenaudingi ir
visiškai nereikalingi, o antruoju vienus iš jų bet kas
gali nustatyti, o kiti savaime išplaukia iš ankstesnių
įgūdžių.
b — Kas mums dar liko aptarti iš įstatymų leidybos?
— Mums jau nieko,— tariau,— bet Delfų Apolonui
dar liko padiktuoti didingiausius, puikiausius ir pirmu-
tinius įstatymus [4].
— Kokius? — paklausė Adimantas.
— Apie šventyklų statymą, aukojimus ir apskritai
apie dievų, demonų ir didvyrių garbinimą, apie miru-
siųjų laidojimą ir apie tai, kaip reikia nusipelnyti mi-
c rusiųjų palankumą. Mat patys mes tokių dalykų ne-
žinome, bet, kurdami valstybę, mes nieku kitu nepa-
tikėsime — jei būsime protingi — ir nesikreipsime į
nieką kitą, kaip tik į savąjį tikėjimo aiškintoją [5], kuris
sėdi ant akmens [6] žemės viduryje ir aiškina žmonėms
tuos dalykus.
— Puikiai pasakei! Taip ir padarysime.
d VI. — Aristono sūnau,— tariau,— galima sakyti,
kad mūsų valstybė jau įkurta. Dabar paimk šviesų ži-
bintą ir, pasišaukęs brolį, Polemarchą ir kitus, pažiū-
rėk, ar nepamatysime, kur slypi teisingumas ir kur —

neteisingumas, kuo jie vienas nuo kito skiriasi ir kurį iš jų reikia turėti, kad būtum laimingas — nesvarbu, ar tai bus paslėpta nuo visų dievų ir žmonių, ar ne.

— Niekus kalbi,— tarė Glaukonas.— Juk tu pats pasižadėjai šį dalyką išaiškinti — sakei, jog iš tavo pusės būtų nedora visomis jėgomis ir visokiais būdais e
nepagelbėti teisingumui.

— Teisingai man priminei,— pasakiau.— Taip ir reikia daryti. Bet ir jūs turite man padėti.

— Mes pasirengę.

— Tikiuosi,— tariau,— jog surasime tai, ko ieškome, štai kokiu būdu. Aš manau, kad mūsų valstybė, jei tik ji yra gerai sukurta, turi būti tobula.

— Būtinai.

— Aišku, kad ji yra išmintinga, narsi, nuosaiki ir teisinga.

— Aišku.

— Vadinasi, kai ką nors būsime joje suradę, nesurasta bus tik tai, kas liks.

— Ką tu turi galvoje?

— Jei, pavyzdžiui, mes ieškome kokio nors vieno 428
iš keturių daiktų, tai pakanka arba iš anksto žinoti, koks tas daiktas, arba žinoti kitus tris daiktus — tada rasime ir ketvirtąjį; juk aišku, kad lieka kaip tik tas daiktas.

— Teisingai sakai.

— Vadinasi, ir mums reikia panašiai ieškoti, jeigu mūsų valstybei būdingos keturios ypatybės.

— Be abejo.

— Mano manymu, pirmiausia yra akivaizdus jos b
išmintingumas, nors tai atrodo keistoka.

— Kodėl?

— Valstybė, kurią nagrinėjome, iš tikrųjų atrodo išmintinga, nes joje įgyvendinami protingi sprendimai.

— Teisingai.

— O protingi sprendimai, aišku, yra žinojimas (επιστημη); nemokšiškumas čia nepadės, reikia mokėti protingai samprotauti.

— Aišku.

— Valstybėje yra daug įvairių žinojimo rūšių.
— Suprantama.
— Argi dėl dailidės meno išmanymo valstybę ga-
c lima vadinti išmintinga ir darančia protingus sprendimus?
— Jokiu būdu ne! Kitaip ją reikėtų pavadinti dailidžių valstybe.
— Vadinasi, nors valstybei ir pageidautina, kad medžio dirbiniai būtų kuo geresni, tačiau dėl to, kad jie nagingai padaryti, valstybės negalima vadinti išmintinga.
— Ne.
— O dėl vario ir kitokių panašių gaminių?
— Jokiu būdu ne!
— Ir ne dėl mokėjimo auginti javus, nes kitaip ją reikėtų pavadinti žemdirbių valstybe.
— Aš taip manau.
— Tai ką? — tariau.— Ar mūsų įkurtoje valstybėje
d kam nors iš piliečių būdingas toks žinojimas, kuris padėtų spręsti ne smulkius, o valstybinius klausimus, geriausiai tvarkyti vidaus ir išorės santykius?
— Vis dėlto yra.
— Koks tas žinojimas ir kam jis būdingas?
— Tai menas visada būti budriam; jis būdingas tiems valdantiesiems, kuriuos pavadinome tobulais sargybiniais.
— O kaip dėl šito žinojimo tu pavadinsi mūsų valstybę?
— Darančia protingus sprendimus ir išmintinga.
e — Kaip tu manai, ar mūsų valstybėje kalvių bus daugiau negu tikrųjų sargybinių?
— Kalvių bus daug daugiau.
— O ir palyginti su visais kitais, kurie turi kokių nors žinių ir pagal jas yra vadinami, sargybinių bus visų mažiausiai.
— Visų mažiausiai.
— Taigi dėl tos mažiausios gyventojų dalies, kuri vadovauja ir valdo, ir jai būdingo žinojimo visa pagal prigimties reikalavimus įkurta valstybė būtų va-

dinama išmintinga. Atrodo, kad tik labai nedaug žmonių iš prigimties tinka įgyti šį žinojimą, kurį tik vieną iš visų žinojimo rūšių galima pavadinti išmintimi. 429

— Labai teisingai kalbi,— tarė Glaukonas.

— Štai mes jau — nežinau, kokiu būdu,— suradome vieną iš keturių valstybės ypatybių — ir ją pačią, ir jos vietą valstybėje.

— Man atrodo, mes ją pakankamai išsiaiškinome.

VII. — Narsumą — koks jis yra ir kur jo vieta valstybėje (dėl to valstybė ir vadinama narsia) — nesunku aptikti.

— Kaipgi?

— Į ką gi kita žiūrima, kai valstybė vadinama narsia ar bailia, jei ne į tą jos gyventojų dalį, kuri dėl jos kovoja ir leidžiasi į karo žygius? b

— Tik į šitą žiūrima,— sutiko Glaukonas.

— Ar kiti piliečiai bus bailūs,— tariau,— ar narsūs, pagal juos negalima spręsti apie valstybę.

— Negalima.

— Taigi valstybė yra narsi tik tam tikros savo dalies dėka — todėl, kad toje jos dalyje glūdi galia, kuri visą laiką išsaugo tokią nuomonę apie pavojus — kad jie slypi ten ir ten,— kokią jai auklėjimu įdiegė įstatymų leidėjas. Ar ne šitai tu vadini narsumu? c

— Nelabai supratau, apie ką tu kalbi. Pakartok dar kartą.

— Aš teigiu,— tariau,— kad narsumas yra tam tikras išsaugojimas.

— Ko išsaugojimas?

— Įstatymo auklėjimu įdiegtos nuomonės apie pavojų — kas jis yra ir koks. Aš sakiau, kad ji išlieka, tai yra žmogus išsaugo ją ir kentėjimuose, ir malonumuose, ir aistrose, ir baimėje ir niekad jos neatsisako. Jei nori, aš paaiškinsiu tai palyginimu. d

— Žinoma, noriu.

— Tu, be abejo, žinai,— tariau,— kad dažytojai, norėdami nudažyti vilnas purpuro spalva, pirmiausia iš daugybės spalvų vilnų išsirenka vien tik baltas, paskui jas įvairiais būdais labai rūpestingai paruošia, e

e kad purpuriniai dažai kuo geriau jas kąstų, ir tada
jau dažo. Šitaip nudažytos vilnos jau neblunka, ir jų
spalva nesikeičia nuo plovimo — nesvarbu, ar su šar-
mu, ar be jo. Jei dažo be paruošimo, žinai, kas atsi-
tinka, vis tiek, kokia spalva dažytų.

— Žinau, kad tada vilnos išblunka ir juokingai
atrodo.

— Tai va,— tariau,— ir mes darome kažką pana-
šaus, kai išsirenkame karius ir auklėjame juos dai-
430 liaisiais menais ir gimnastika. Mes nesiekiame nieko
kito, o tik to, kad jie kuo geriau ir su įsitikinimu per-
imtų įstatymus — tarsi dažus; dėl jų įgimtų bruožų ir
dėl tinkamo auklėjimo jų nuomonė apie pavojus
ir kitus dalykus bus nepajudinama, ir tų dažų nebus
galima nuplauti jokiais stipriais šarmais — nei malonu-
mais, kurie veikia stipriau už bet kokius šarmus, nei
b skausmu, nei aistra, nei baime, nei jokia kita iš tokių
gailių priemonių. Štai tokią galią ir teisingos bei pagrįs-
tos nuomonės apie tai, kas pavojinga, o kas — ne, iš-
saugojimą aš ir laikau narsumu, jeigu tu neprieštarauji.

— Nė kiek,— tarė Glaukonas.— Man atrodo, kad
tokios nuomonės apie šiuos dalykus, kuri, nors ir yra
teisinga, bet susidarė ne auklėjimo dėka, kaip, pa-
vyzdžiui, gyvulių ar vergų nuomonė, tu nelaikai pa-
tvaria ir vadini ją ne narsumu, o kaip nors kitaip.

c — Tikra teisybė.

— Taigi aš sutinku su tavo narsumo apibrėžimu.

— Sutik ir su tuo,— tariau,— kad narsumas yra pi-
lietinė dorybė. Jei norėsi, kada nors kitą kartą galė-
sime ją aptarti smulkiau. Juk dabar mes norime išsi-
aiškinti, kas yra teisingumas, o ne narsumas. Apie
narsumą, manau, jau užteks.

— Gerai sakai,— sutiko Glaukonas.

d VIII. — Mums dar liko aptarti dvi mūsų valstybės
ypatybes — nuosaikumą ir teisingumą, dėl kurio ir
vyksta šis pokalbis.

— Teisingai.

— Kokiu būdu mes galėtume iškart surasti teisin-
 gumą, kad nebereikėtų terliotis su nuosaikumu?

— Nežinau, bet aš nenorėčiau išsiaiškinti, kas yra
teisingumas, kol neaptarėme nuosaikumo. Jei nori pa-
daryti man malonumą, pirmiau aptark jį.
— Noriu ir, man rodos, netgi privalau. e
— Tai pradėk.
— Taip ir padarysiu,— pasakiau.— Nuosaikumas,
mūsų požiūriu, labiau panašus į sąskambį ir harmo-
niją negu kitos ypatybės.
— Kaip šitai suprasti?
— Nuosaikumas,— tariau,— yra tam tikra tvarka;
tai malonumų ir geismų valdymas — juk taip tvirtina,
sakydami, kad reikia „įveikti save", tik nežinau, kaip.
Ir apie daug ką kita sakome, kad tai — nuosaikumo
žymės. Ar ne?
— Taip,— pritarė Glaukonas.
— Ar ne juokinga sakyti „įveikti save"? Išeina, kad
žmogus turi įveikti tą, kuris aiškiausiai nuolaidžiauja
sau; vadinasi, tas, kuris nuolaidžiauja, ir bus tas, ku-
ris turi įveikti: juk kalbama apie tą patį žmogų. 431
— Teisybė.
— Bet man atrodo,— tariau,— kad šiais žodžiais no-
rima pasakyti, jog žmogaus sieloje yra dvi dalys —
viena geresnė, kita blogesnė. Kai savo prigimtimi ge-
resnė dalis pažaboja blogesniąją, tada sakoma, kad
žmogus „įveikia save",— tai yra pagyrimas; kai dėl
blogo auklėjimo arba dėl bendravimo su blogais žmo-
nėmis nugali blogesnioji dalis, tada priekaištaujama,
barama ir sakoma, kad žmogus „nusileidžia sau" ir b
nesivaldo.
— Paprastai taip ir sakoma.
— Dabar pažiūrėk į mūsų naująją valstybę: joje
rasi vieną iš tų dviejų atvejų; tu teisingai pavadinsi
ją įveikusia save, nes tai, kieno geresnioji dalis valdo
blogesniąją, turi būti vadinama nuosaikiu ir įveikusiu
save.
— Žiūriu ir matau, kad tu sakai tiesą.
— Vis dėlto tu rasi joje ir daugybę visokių troški-
mų, malonumų ir kančių, ypač tarp vaikų, moterų, ver- c

gų ir daugybės vadinamųjų laisvų žmonių, kurie mažai ko verti.

— Be abejo.

— O paprastus ir nuosaikius troškimus, kuriems vadovauja protas ir teisinga nuomonė, turės tik nedaugelis žmonių, kurie iš prigimties yra geri ir geriausiai išauklėti.

— Teisybė.

— Ar nematai, kad ir mūsų valstybėje taip yra — daugumos žemus troškimus valdo nedaugelio dorų žmo-
d nių protingi troškimai.

— Matau.

IX. — Taigi, jeigu jau pavadinti kokią nors valstybę įveikusia ir malonumus, ir troškimus, ir pačią save, tai tik mūsų valstybę.

— Teisingai kalbi,— pritarė Glaukonas.

— O ar dėl viso to negalėtume pavadinti jos ir nuosaikia?

— Puikiausiai!

— Ir jeigu kokioje nors valstybėje valdovai ir pa-
e valdiniai yra tos pačios nuomonės, kas turi valdyti, tai tik mūsų valstybėje. Ar tau taip neatrodo?

— Sutinku.

— O jeigu taip, tai kuriems iš jų, tavo nuomone, būdingas nuosaikumas — valdovams ar pavaldiniams?

— Ir vieniems, ir kitiems.

— Matai,— tariau,— vadinasi, mes teisingai nuspėjome, kad nuosaikumas primena harmoniją.

— Kodėl?

— Narsumas ir išmintis, glūdėdami tik kurioje nors vienoje valstybės dalyje, visą valstybę padaro narsią
432 arba išmintingą, o nuosaikumas pasireiškia kitaip: jis viską derina pagal save ir sukuria tobulą visų piliečių santaiką — vis tiek, ar jie būtų silpni, ar stiprūs, ar vidutinio stiprumo, ar, jei nori, pasižymintys protu arba kūno jėga, arba gausumu, arba turtais, arba kitais dalykais. Todėl pagrįstai galėtume sakyti, kad ši darna ir yra nuosaikumas, kitaip sakant, geresniosios ir blo-
b gesniosios dalių natūrali dermė tuo atžvilgiu, kuri iš

jų turi vyrauti ir valstybėje, ir kiekviename paskirame žmoguje.

— Ir man taip atrodo.

— Gerai,— tariau.— Tris valstybės ypatybes jau apžvelgėme. Dar liko ketvirtoji ypatybė, kurios dėka valstybė susyja su dorybe. Aišku, jog tai yra teisingumas.

— Aišku.

— Dabar, Glaukonai, mes turime tarsi medžiotojai apstoti šį tankumyną ir žiūrėti, kad teisingumas neištrūktų ir nepaspruktų nuo mūsų. Juk aišku, kad jis c
slepiasi kur nors čia. Gerai žiūrėk, gal tu pirmas jį pamatysi ir man parodysi.

— O, kad aš galėčiau jį pamatyti! Bet aš tam reikalui nelabai tinku: būsiu patenkintas, jei galėsiu sekti paskui tave ir pamatyti, kai tu jį man parodysi.

— Na, tai pasimelsk dievams ir sek paskui mane!

— Taip ir padarysiu. Tik tu eik pirmas.

— Čia iš tikrųjų neįžengiamas tankumynas, aplinkui tamsu, nieko negali įžiūrėti. Bet vis tiek reikia d
eiti.

— Reikia.

Aš pažiūrėjęs tariau:

— Žiūrėk, Glaukonai! Man rodos, užtikome jo pėdsakus. Dabar jis iš mūsų neištruks.

— Gera žinia! — pasakė Glaukonas.

— Na ir žiopliai mudu!

— Kodėl?

— Ogi, mano mielas, jis jau seniai painiojasi mums po kojomis, o mes vis nematėme! Tai bent žiopliai! Kaip kartais žmogus ieško to, ką turi rankoje, taip ir e
mes žiūrėjome ne į jį, o dairėmės tolyn. Todėl ir nepastebėjome.

— Kaip čia išeina?

— Štai kaip,— tariau.— Man atrodo, mes nepastebėjome, kad jau seniai tam tikra prasme kalbame apie teisingumą!

— Per ilga tavo įžanga. Aš nekantrauju išgirsti apie teisingumą.

433 X. — Na, tai klausyk,— tariau,— ar aš teisingai kalbėsiu. Kai kūrėme valstybę, jau iš pat pradžių nustatėme vieną pareigą. O toji pareiga ir yra teisingumas arba kokia nors jo atmaina. Jei prisimeni, mes nustatėme ir daug kartų kartojome, kad kiekvienas pilietis privalo dirbti kurį nors vieną visuomenei reikalingą darbą, kuriam jis iš prigimties geriausiai tinka.

— Iš tikrųjų taip sakėme.

— O kad dirbti savo darbą ir nesikišti į kitus kaip
b tik ir yra teisingumas, tai mes iš daug ko esame girdėję
ir net patys esame tai sakę.

— Esame sakę.

— Taigi, mano mielas, kiekvienam dirbti savo darbą, matyt, ir bus teisingumas. Ar žinai, iš ko aš taip sprendžiu?

— Nežinau,— atsakė Glaukonas.— Pasakyk.

— Man atrodo,— tariau,— kad tai, kas liko, apta-
rus tris mūsų valstybės ypatybes — nuosaikumą, narsu-
mą ir išmintingumą,— suteikia joms galimybę atsirasti
c ir išlikti. Bet juk sakėme, kad tai, kas liks, suradus
šias tris ypatybes, ir bus teisingumas.

— Be abejo.

— Bet jeigu reikėtų nuspręsti, kuri iš šių ypatybių
valstybę labiausiai daro tobulą, būtų sunku pasakyti,
ar tai bus valdančiųjų ir pavaldinių nuomonių sutapi-
mas, ar įstatymus atitinkanti karių nuomonė apie tai,
kas pavojinga, o kas — ne, ir jos išsaugojimas, ar val-
dovų protingumas ir budrumas, o gal toji ypatybė,
d kuri yra būdinga ir vaikams, ir moterims, ir vergams,
ir laisviems žmonėms, ir amatininkams, ir valdantie-
siems, ir pavaldiniams,— tai, kad kiekvienas dirba sa-
vo darbą, nesigriebdamas jokių pašalinių darbų.

— Būtų sunku šitai nuspręsti,— pritarė Glaukonas.

— Taigi, kaip matyti, sprendžiant valstybės tobulumo klausimą, kiekvieno piliečio sugebėjimas dirbti savo darbą varžosi su nuosaikumu, narsumu ir išmintimi.

 — Atrodo.

— Ar tau neatrodo, kad ir teisingumas kovoja su e
jais dėl valstybės tobulumo?

— Be abejo.

— Pagalvok dar štai apie ką — nežinau, ar sutiksi su manimi: juk valstybės valdovams tu patikėsi ir teisėjavimą?

— Žinoma.

— Spręsdami bylas, jie turbūt labiausiai žiūrės, kad niekas negrobtų svetimo turto ir neprarastų savojo.

— Kaip tik šito žiūrės.

— Nes tai teisinga?

— Teisinga.

— Taigi ir šitas pavyzdys rodo, jog yra teisinga,
kad kiekvienas valdytų savo turtą ir dirbtų savo darbą. 434

— Iš tikrųjų taip.

— Na, o ar sutiksi su manim štai dėl ko: jei dailidė pradės dirbti batsiuvio darbą, o batsiuvys — dailidės, susikeitę darbo įrankiais ir verslais, arba jeigu tas pats žmogus ims dirbti abu darbus ir amatininkai susikeis vietomis, ar tu manai, kad valstybei dėl to bus didelis nuostolis?

— Nelabai, — atsakė Glaukonas.

— Bet jeigu koks amatininkas arba kas nors kitas,
iš prigimties verslininkas, iškils savo turtų, įvairių ry- b
šių, jėgos ar kitų panašių dalykų dėka ir užsimanys
pereiti į karių luomą arba jeigu kuris nors iš karių bandys patekti į luomą tų, kurie svarsto valstybės reikalus ar budi jos sargyboje, būdamas to nevertas, arba jeigu šie susikeis įrankiais ir užsiėmimais arba jeigu tas pats žmogus mėgins vienas dirbti visus šiuos darbus, tai, manau, ir tu sutiksi, kad šitoks susikeitimas ir kišimasis ne į savo reikalus bus pražūtingas valstybei.

— Be abejo.

— Taigi tų trijų luomų kišimasis į svetimus reikalus ir perėjimas iš vieno luomo į kitą labai žalingas valstybei — šitai galėtume pavadinti didžiausiu nusi-
kaltimu. c

— Teisybė.

— O didžiausio nusikaltimo savo valstybei ar nepavadinsi neteisingumu?

— Kaipgi nepavadinsi?

XI. — Tai štai kas yra neteisingumas. Ir dar kartą pakartokime: priešingai negu pastarasis, teisingumas yra visų trijų luomų — verslininkų, padėjėjų ir sargybinių — atsidavimas savo darbui, kai kiekvienas atlieka tai, kas jam būdinga. Šitai ir valstybę padaro teisingą.

d — Man atrodo, kad kitaip ir negali būti,— pasakė Glaukonas.

— Kol kas dar šito griežtai netvirtinkime,— tariau,— bet jeigu ši idėja tiks ir kiekvienam paskiram žmogui ir pasitvirtins, kad ir jame pasireiškia teisingumas, tada jau sutiksime, nes ko gi dar abejoti? O jei ne, tada turėsime aiškintis kitaip. Bet dabar užbaikime šį svarstymą taip, kaip esame numatę: kadangi jau išsiaiškinome, kuo pasireiškia teisingumas, stebėdami
e didelį objektą, mums bus lengviau pastebėti jį paskirame žmoguje. Mes nutarėme, kad tas didelis objektas bus valstybė, ir sukūrėme ją kuo tobuliausią, gerai žinodami, kad tokiai valstybei tikrai bus būdingas teisingumas. Tai, ką ten suradome, perkelkime į paskirą žmogų. Jeigu sutaps — puiku, o jeigu paskirame žmoguje surasime kažką kita, mes patikrinsime tai, vėl grįžę prie valstybės. Galbūt, šitaip sugretindami,
435 tarsi trindami vienas į kitą du medžio gabalus, priversime įsižiebti teisingumą ir, kai jis nušvis, sustiprinsime jį mumyse pačiuose.

— Teisingas tavo kelias,— tarė Glaukonas.— Reikia taip ir daryti.

— Jei apie du daiktus — vieną didesnį, kitą mažesnį — sakome, kad tai yra tas pats daiktas, tai ar jie nėra panašūs tuo, dėl ko mes juos vadiname tuo pačiu daiktu? O gal jie nepanašūs?

— Panašūs.

b — Taigi ir teisingas žmogus pačios teisingumo idėjos atžvilgiu nė kiek nesiskirs nuo teisingos valstybės, bet, priešingai, bus į ją panašus.

— Panašus,— sutiko Glaukonas.

— Mes pripažinome teisinga tokią valstybę, kurioje trys skirtingos prigimties luomai kiekvienas dirba savo darbą, o nuosaikia, narsia ir išmintinga valstybę vadinome dėl šių luomų atstovų savybių ir polinkių.

— Teisybė.

— Taigi, mano mielas, lygiai taip pat vertinsime ir paskirą žmogų: jo sieloje surasime tas pačias rūšis, kaip ir valstybėje, ir dėl tokios pačios jų būsenos c
(παϑη) bus teisinga žymėti jas tais pačiais pavadinimais.

— Suprantama.

— Štai, mano mielas,— pasakiau,— mums iškilo visai nesunkus klausimas: ar siela turi tas pačias tris savybių rūšis, ar ne.

— Man neatrodo, kad tai būtų lengvas klausimas. Matyt, Sokratai, priežodis teisingai sako: „Gražūs dalykai yra sunkūs".

— Tikriausiai. Ir žinok, Glaukonai, kad aš manau, d
jog tomis priemonėmis, kuriomis iki šiol naudojomės svarstydami, mes pakankamai tiksliai neaprėpsime šio dalyko — kelias į jį daug ilgesnis ir sudėtingesnis. Vis dėlto jis yra vertas mūsų ligšiolinių svarstymų ir tyrinėjimų.

— Argi to neužtenka? Aš tuo pasitenkinčiau.

— Aš tuo labiau,— pasakiau.

— Tad nenusimink ir imk aiškinti toliau.

— Argi mums nebūtina sutikti,— tariau,— kad kiek- e
vienam iš mūsų būdingos tos pačios dorovinių savybių rūšys ir tie patys įpročiai, kaip ir valstybei? Juk jie į valstybę yra patekę iš mūsų. Būtų juokinga manyti, jog aršumas kai kurioms valstybėms būdingas ne todėl, kad tokie ten yra paskiri žmonės: tuo pasižymi Trakijos [7], Skitijos [8] ir beveik visų šiaurinių žemių 436
gyventojai; proto smalsumas labiau būdingas mūsų kraštams, o godumas — finikiečiams ir egiptiečiams.

— Teisybė,— sutiko Glaukonas.

— Ir visai nesunku įsitikinti, kad iš tikrųjų taip yra.

— Nesunku.

XII. — Sunku išsiaiškinti štai ką: ar mūsų veiks-
mus sukelia ta pati savybė, ar, kadangi jų yra trys,
kiekviena iš jų sukelia tik tam tikrą veiksmą — pažįs-
tame vienos iš mūsų savybių dėka, aršumą sąlygoja
kita, trečia verčia mus siekti malonumų, kuriuos teikia
b valgymas, giminės pratęsimas ir kiti panašūs dalykai.
O gal visais šiais atvejais mūsų veiksmus sukelia visa
siela? Štai ką sunku deramai išsiaiškinti.

— Ir man taip atrodo.

— Pamėginsime nustatyti, ar šios savybės tapačios,
ar skirtingos.

— Kokiu būdu?

— Aišku, jog tai, kas tapatu, nesiekia tuo pačiu
metu daryti arba patirti tai, kas priešinga jo tapaty-
bei ir yra nukreipta prieš ją. Todėl, jeigu pastebėsime
c tokį reiškinį, tai žinosime, kad čia yra ne tas pats
dalykas, o daug dalykų.

— Tegul bus taip.

— Dabar klausyk, ką aš pasakysiu.

— Sakyk.

— Ar gali tas pats daiktas tuo pačiu metu ir tuo
pačiu atžvilgiu judėti ir stovėti?

— Jokiu būdu.

— Sutarkime dar tiksliau, kad vėliau neiškiltų ne-
susipratimų. Jei apie žmogų, kuris stovi, bet judina
rankas ir galvą, kas nors sakytų, kad jis ir stovi, ir
d kartu juda, mes, aš manau, nesutiktume — šiuo atveju
reikėtų sakyti, kad viena jo dalis juda, o kita nejuda.
Ar ne taip?

— Taip.

— O jeigu tas, kuris taip sako, būtų dar sąmojin-
gesnis ir imtų tvirtinti, kad vilkelis kartu ir sukasi, ir
stovi, nes jo smaigalys remiasi į tą pačią vietą, ir kad
yra daugiau daiktų, kurie sukasi, likdami toje pačioje
vietoje, mes atmestume jo tvirtinimą, nes šiais atve-
jais daiktai juda ir stovi ne tuo pačiu atžvilgiu, ir
e sakytume, kad jie turi tiesumą ir apskritumą: tiesio-
sios krypties atžvilgiu jie stovi, niekur nenukrypdami,
o ratu sukasi. Bet jeigu, daiktui sukantis, tiesioji kryp-

tis pasislinks į kairę ar į dešinę, į priekį ar atgal, tada jau jokiu būdu nepasakysi, kad jis stovi.

— Teisingai.

— Todėl tokios kalbos mūsų nesutrikdys ir neįti-
kins, kad koks nors daiktas, likdamas pačiu savimi, 437
staiga ims daryti ar patirs ką nors, kas būtų priešinga
jo tapatybei ar nukreipta prieš ją.

— Bent jau manęs tai tikrai neįtikins.

— Tačiau, kad nereikėtų nagrinėti tokių gluminančių tvirtinimų ir ilgai įrodinėti jų klaidingumo, sutikime, jog taip yra, ir eikime toliau, susitarę, kad jeigu vėliau tie dalykai pasirodys esą klaidingi, tai atkris ir visos iš šio teiginio padarytos išvados.

— Taip ir padarykime,— tarė Glaukonas.

XIII. — Ar linktelėti pritariant ir papurtyti galvą b
neigiant, siekti ko nors ir tai atmesti, traukti prie savęs ir atstumti ir kiti panašūs dalykai nėra vienas kitam priešingi veiksmai ar būsenos?

— Žinoma, priešingi.

— Na, o jausti alkį, troškulį ir apskritai trokšti,
norėti, geisti — ar visų tų dalykų mes nepriskirsime
toms rūšims, apie kurias ką tik kalbėjome? Argi siela
to, kuris geidžia, nesiekia to, ko geidžia, arba netrau-
kia prie savęs to, ką nori turėti? Arba štai: argi, no- c
rėdama ką nors turėti, ji nepritaria pati sau galvos
linktelėjimu, tarsi jos kas klaustų, ir nesiekia patenkinti savo noro ?

— Taip.

— Na, o nenorėti, netrokšti, negeisti — ar tai ne tas pat, kaip ir atstumti, vyti šalin? Ar tai ne priešingi aniems dalykai?

— Be abejo. d

— Turime sutikti ir su tuo, kad yra tam tikra troškimų rūšis; stipriausi iš jų — alkis ir troškulys.

— Sutiksime.

— Alkis yra noras valgyti, o troškulys — noras gerti.

— Taip.

— Ar troškulys yra žmogaus noras ne tik to, ką
nurodėme, bet dar ir ko nors kito? Kitaip sakant, ar
troškulys yra noras gerti būtinai karštą arba šaltą gė-
rimą, gerti daug arba mažai — žodžiu, gerti tam tik-
rą gėrimą? Jeigu žmogui karšta, ar prie troškulio
e neprisidės ir noras ko nors šalto, o jeigu šalta — tai
karšto? Jei troškulys labai stiprus, norima daug gerti,
jei silpnas — mažai. Tačiau pats troškulys visada bus
ne troškimas ko nors kito, bet tik natūralus noras
gerti, o alkis — natūralus noras valgyti.

— Tai tiesa,— tarė Glaukonas.— Kiekvienas troškimas pats savaime yra troškimas to, kas kiekvienu konkrečiu atveju atitinka jo prigimtį, tuo tarpu vienokios ar kitokios kokybės troškimas jau yra šalutinis dalykas.

438 — Bet nesiduokime išmušami iš vėžių,— tariau,— jei
kas sakys, kad niekas nenori tiesiog gerti, bet būtinai
tam tikro gėrimo, nori ne tiesiog valgyti, bet būtinai
tam tikro maisto,— juk visi trokšta to, kas gera. Taigi,
jei troškulys yra troškimas, tai tik tam tikro gėrimo
arba ko nors kito, į ką nukreiptas troškimas. Tą patį
galima pasakyti ir apie visus kitus troškimus.

— Toks prieštaravimas turi šiokį tokį pagrindą,— pasakė Glaukonas.

— Bet tai liečia tik tuos dalykus, kurie su kuo
b nors siejami: jie turi tokias savybes todėl, kad tai,
su kuo jie siejami, taip pat turi tokias savybes, o pa-
tys savaime jie siejasi tik patys su savimi.

— Nesuprantu.

— Nejaugi nesupranti, kad didesnis daiktas yra didesnis tik už ką nors?

— Žinoma.

— Ar tik ne už tą, kuris mažesnis?

— Taip.

— O daug didesnis tik už daug mažesnį?

— Taip.

— O anksčiau buvęs didesnis — tik už anksčiau buvusį mažesnį, būsiantis didesnis — tik už būsiantį mažesnį?

— Be abejo.

— Panašiai daug yra daug tik palyginti su mažai, dvigubai — palyginti su puse ir taip toliau: sunkesnis yra sunkesnis, palyginti su lengvesniu, greitesnis — su lėtesniu, karštas su šaltu, taip pat ir visa kita. c

— Suprantama.

— Na, o mūsų žinios? Ar ir čia nėra panašiai? Pažinimas pats savaime yra susijęs su pačiu pažįstamu dalyku, nesvarbu, kokį dalyką imsime: jis yra toks todėl, kad susijęs su tam tikru dalyku. Juk, pavyzdžiui, kai išmoko statyti namus, ši pažinimo sritis išsiskyrė iš kitų, todėl buvo pavadinta namų statybos menu. d

— Ir kas iš to?

— Vadinasi, jis taip buvo pavadintas dėl to, kad skyrėsi nuo visų kitų pažinimo rūšių?

— Taip.

— Kokių ypatybių turi pažįstamas dalykas, toks tampa ir pats pažinimas. Tas pat būdinga ir kitoms pažinimo rūšims bei menams.

— Iš tikrųjų taip.

XIV. — Jeigu dabar jau supratai,— tariau,— tai matai, ką aš norėjau pasakyti: patys savaime daiktai santykiauja tik su pačiais savimi, o siejami su kitais e
daiktais, jie įgyja tų daiktų savybes. Aš nesakau, kad jie tampa tokie patys, kaip ir tie dalykai, su kuriais jie siejami,— pavyzdžiui, kad žinios apie sveikatą ar ligas yra sveikos ar ligotos, o gėrio ar blogio pažinimas yra geras ar blogas. Pažinimas ir pažįstamas dalykas nėra tas pat, pažinimas siejasi su jo savybėmis — šiuo atveju su sveikata ar ligotumu; ši savybė ir apibrėžia jį. Todėl tokį pažinimą vadiname ne tiesiog pažinimu, bet gydymo menu — pagal jo šalutinę savybę.

— Supratau,— tarė Glaukonas.— Man atrodo, kad taip ir yra.

— O ar troškulio nelaikai vienu iš tų dalykų, ku- 439
rie tuo, kas jie yra, siejasi su kuo nors kitu? Juk troškulys yra ko nors troškimas.

— Gėrimo.

— Su tam tikru gėrimu siejasi tam tikras troškulys, o pats savaime troškulys nėra noras gerti daug ar mažai, skanaus ar neskanaus gėrimo — žodžiu, jis nesiejamas su kokia nors ypatybe: pats savaime troškulys yra natūraliai susijęs tik su gėrimu apskritai.

— Visiškai teisingai.

— Todėl ištroškusio žmogaus, kiek jis yra ištroškęs, siela nenori nieko kita, kaip tik gerti; to ji siekia, į tai veržiasi.

— Aišku.

b — O jeigu, nors ji yra ištroškusi, kažkas vis dėlto ją sulaiko, vadinasi, joje glūdi kažkas skirtinga nuo geidžiančiojo prado, skatinančio ją gerti tarsi žvėrį. Juk mes tvirtiname, kad tas pats daiktas tuo pačiu metu negali daryti priešingų dalykų toje pačioje savo dalyje ir tuo pačiu atžvilgiu.

— Žinoma, ne.

— Lygiai taip pat apie lankininką, aš manau, negalima sakyti, kad jo rankos tuo pat metu ir traukia lanką į save, ir stumia jį nuo savęs. Reikia sakyti taip: „Viena ranka stumia nuo savęs, kita traukia į save".

c — Iš tikrųjų taip yra,— pritarė Glaukonas.

— Ar nebūna kartais, kad žmogus jaučia troškulį, bet atsisako gerti?

— Taip būna dažnai ir daug kam.

— Ką galima pasakyti apie tokius žmones? Turbūt tai, kad jų sieloje glūdi pradas, kuris liepia gerti, ir kitas pradas, kuris draudžia gerti, ir šis pastarasis nugali tą, kuris liepia.

— Ir man taip atrodo.

d — Šis draudžiantis pradas, jeigu jis atsiranda, atsiranda dėl sugebėjimo samprotauti, o tai, kas verčia ir traukia,— dėl kentėjimų ir ligų. Ar ne taip?

— Atrodo, kad taip.

— Taigi,— tariau,— mes pagrįstai galime sakyti, jog tai yra du skirtingi pradai: vieną iš jų, kurio dėka žmogus sugeba samprotauti, galėtume pavadinti protinguoju sielos pradu (τό λογιστικόν), o kitą, kurio dėka žmogus myli, jaučia alkį ir troškulį ir pasiduoda ki-

tiems geismams, pavadintume neprotingu ir geidžiančiuoju (τό επιθυμητικόν) — jis yra visokių malonumų ir pasitenkinimo bičiulis.

— Visai teisinga šitaip tvirtinti. e

— Taigi,— tariau,— nustatėme, jog mumyse yra du pradai. O ar sielos aršumas, dėl kurio mes ir būname pikti, yra trečiasis pradas, ar priskirsime jį vienam iš tų dviejų pradų, kuriam jis savo prigimtimi yra artimesnis?

— Turbūt priskirsime jį prie neprotingojo prado.

— Kartą girdėjau pasakojant, ir aš tuo tikiu, kad Leontijas, Aglajono sūnus, grįždamas iš Pirėjo keliu, einančiu palei šiaurinę sieną iš išorinės pusės, toje vietoje, kur buvo vykdomos mirties bausmės, pastebėjo gulinčius lavonus. Jis norėjo pasižiūrėti į juos, bet kartu jautė pasibjaurėjimą ir nusisuko. Kurį laiką 440
jis kovojo su savimi, užsidengė galvą, bet troškimas pamatyti nugalėjo — plačiai atmerkęs akis, jis pribėgo prie lavonų, šaukdamas: „Šekit, žiūrėkit, nelaimingosios, sotinkintės tuo puikiu reginiu!"

— Ir aš pats apie tai girdėjau,— pasakė Glaukonas.

— Šis pasakojimas rodo, kad kartais įniršis kovoja su geismais, vadinasi, skiriasi nuo jų.

— Iš tikrųjų.

XV. — Juk ir šiaip dažnai matome,— tariau,— kaip geismai įveikia žmogų prieš proto nusistatymą: jis b
plūsta save, niršta ant tų jame įsikūrusių prievartautojų; kovojant tiems dviem pradams, pyktis tampa proto sąjungininku. Bet kad pyktis eitų išvien su troškimais prieš protą, kai šis draudžia, to, manau, nesi pastebėjęs nei savyje, nei kituose.

— Prisiekiu Dzeusu, niekada nesu pastebėjęs.

— Kai žmogus jaučiasi pasielgęs neteisingai, tada, c
kuo jis kilnesnis, tuo mažiau sugeba pykti, jei nuskriaustasis pasmerkia jį kęsti badą, šaltį ir kitas panašias kančias, nes mano, jog tasai elgiasi teisingai, ir, kaip jau sakiau, jo pyktis atsisako prieš jį sukilti.

— Teisybė.

— O jeigu žmogus jaučiasi nuskriaustas, jis virte verda, pyksta ir tampa sąjungininku to, kas jam atro-
d do teisinga,— dėl to jis yra pasirengęs iškęsti badą, šaltį ir kitas panašias kančias, kad tik nugalėtų; jis neatsižada savo kilnių siekių — arba pasiekti savo, arba numirti,— nebent jį nuramintų protas, panašiai kaip piemuo pašaukęs nutildo šunį.

— Tavo palyginimas labai vykęs,— pagyrė Glaukonas.— Juk mūsų valstybėje sargybiniai turi būti tarsi sarginiai šunys, o valdovai — tarsi piemenys.

— Puikiai supratai mano mintį,— tariau.— Bet atkreipk dėmesį dar štai į ką.

e — Į ką?

— Kad dėl įniršio išėjo priešingai, negu mums iš pradžių atrodė. Anksčiau mes jį siejome su geidžiančiuoju pradu, o dabar jau manome visai kitaip, nes kai žmogaus sieloje vyksta kova, įniršis eina išvien su protu.

— Teisingai.

— Tai ar jis skiriasi nuo protingojo prado, ar yra tik tam tikra jo rūšis, ir sielai būdingos tik dvi rūšys pradų: protingasis ir geidžiantysis? O gal panašiai kaip
441 valstybėje yra trys luomai — verslininkų, sargybinių ir sprendžiančiųjų,— taip ir sieloje yra trečiasis pradas — aistringasis (ϑυμοειδής). Jei jo nesugadina blogas auklėjimas, jis būna protingojo prado padėjėjas.

— Tikrai įniršis yra trečiasis pradas.

— Taip, jeigu paaiškės, kad jis skiriasi nuo protingojo prado.

— Tuo visai nesunku įsitikinti. Tai galima pastebėti jau vaikuose: iš pat kūdikystės jie nuolat pyksta, bet
b proto, man rodos, daugelis iš jų visai neturi, o dauguma įgauna jo tik labai vėlai.

— Prisiekiu Dzeusu, tu čia gerai pasakei. Ir gyvulius stebint galima įsitikinti, kad tikrai yra taip, kaip tu sakai. Be to, šitai liudija ir Homero eilutės, kurias jau anksčiau citavome:

Trenkė sau kumščiu todėl į krūtinę ir pratarė šitaip:
„Reikia ištverti, širdie!“ [9]

Šičia Homeras aiškiai pavaizdavo, kaip vienas iš dviejų skirtingų pradų priekaištauja kitam — pradas, suvo- c
kiantis, kas geriau, o kas blogiau, bara neprotingą aistringąjį pradą.

— Tu labai teisingai kalbi.

XVI. — Vargais negalais išsiaiškinome, kad valstybėje ir kiekvieno paskiro žmogaus sieloje yra tie patys pradai ir jų yra tiek pat.

— Tai tiesa.

— Vadinasi, jeigu valstybė yra išmintinga, tai būtinai turi būti išmintingas ir paskiras žmogus, ir tuo pačiu atžvilgiu.

— Be abejo.

— Kur ir kaip pasireiškia paskiro žmogaus narsu- d
mas, ten pat ir lygiai taip pat bus narsi ir valstybė. Ir visos kitos dorybės yra vienodai būdingos abiem — ir paskiram žmogui, ir valstybei.

— Būtina, kad taip būtų.

— Aš manau, Glaukonai, kad mes pripažinsime ir tai, jog paskiro žmogaus teisingumas pasireiškia lygiai taip pat, kaip ir valstybės.

— Šitai taip pat būtina.

— Bet turbūt dar neužmiršome, kad valstybė yra teisinga tada, kai kiekvienas iš trijų luomų dirba savo darbą.

— Atrodo, kad neužmiršome.

— Todėl reikia įsiminti, kad ir kiekvienas iš mūsų
bus teisingas ir atliks savo darbą tada, kai kiekvienas e
iš mumyse esančių pradų atliks savąjį.

— Šitai reikia gerai įsiminti,— patvirtino Glaukonas.

— Taigi protui pritinka valdyti, nes jis yra išmintingas ir rūpinasi visa siela, o įniršis turi paklusti jam ir būti jo padėjėjas.

— Žinoma.

Ir, kaip jau sakėme, dailiųjų menų ir gimnasti-
kos derinys padės pasiekti šių pradų harmoniją — 442
protą jis padarys veržlesnį ir maitins jį gražiomis kal-

bomis ir pamokymais, o įniršį susilpnins, sušvelnins žodžiais ir nuramins harmonija ir ritmu.

— Tikra teisybė.

— Abu šie pradai, šitaip išauklėti, išlavinti ir gerai suvokę savo paskirtį, valdys geidžiantįjį, kuris sudaro didžiausią sielos dalį ir iš prigimties yra nepasotinamas turtų. Reikia žiūrėti, kad, persisotinęs vadinamaisiais kūno malonumais ir sustiprėjęs, jisai ne-
b atsisakytų atlikti savo paskirtį ir neužsimanytų pavergti ir valdyti tai, kas jam svetima, ir nesugriautų visų pradų veiklos.

— Be abejo.

— Abu pradai,— tariau,— puikiai saugotų ir sielą, ir kūną nuo išorės priešų: vienas iš jų — patarimais, o kitas — gindamas ginklu; jis paklus valdančiajam pradui ir narsiai vykdys jo nutarimus.

— Taip.

— Aš manau, kiekvieną paskirą žmogų vadinsime
c tiek narsiu, kiek jo įniršis ir skausme, ir malonumuose laikosi proto nurodymų dėl to, kas pavojinga, o kas ne.

— Teisingai.

— O išmintingu — tik dėl tos mažos dalies, kuri kiekviename viešpatauja ir duoda tuos nurodymus, nes ji žino, kas naudinga ir kiekvienam paskiram pradui, ir šių trijų pradų visumai.

— Be abejo.

— Na, o nuosaikiu jį pavadinsime dėl tų pradų
d draugystės ir santarvės, kai ir valdantysis, ir abu jam paklūstantys pradai sutaria, jog protingasis pradas turi valdyti ir negalima prieš jį sukilti. Ar ne?

— Tai ir yra ir valstybės, ir paskiro žmogaus nuosaikumas.

— Bet juk kaip tik dėl to ir kaip tik tokiu būdu, kaip jau ne kartą sakėme, žmogus bus ir teisingas.

— Be abejo.

— Na, ar dar liko bent mažiausias įtarimas, kad teisingumas gali pasirodyti esąs kažkas kita, o ne tai, ką mes pripažinome esant valstybės teisingumu?

 — Man atrodo, ne,— atsakė Glaukonas.

— Jeigu mūsų sieloje dar yra kokia nors abejonė, e
mes galime visiškai ją išsklaidyti, pateikdami pavyzdžių iš kasdienio gyvenimo.

— Kokių?

— Jeigu mums reikėtų susitarti dėl mūsų valstybės ir paskiro žmogaus, panašaus į ją savo prigimtimi ir panašiai išauklėto, galėtume pateikti štai tokį pavyzdį: ar galima manyti, kad toks žmogus pasisavintų jam patikėtą auksą ar sidabrą? Kas, tavo nuomone, pagalvotų, kad toks žmogus labiau galėtų tai padaryti negu 443
tas, kuris ne toks, kaip jis?

— Niekas.

— Argi toks žmogus būtų tinkamas šventvagystėms, vagystėms, išdavystėms — tiek draugų, tiek valstybės?

— Aišku, netinkamas.

— Argi jis galėtų sulaužyti priesaikas ar kokius kitokius susitarimus?

— Negalėtų.

— Argi tokiam žmogui pritiktų svetimauti, nesirūpinti tėvais, negerbti dievų? Kam nori, tik ne jam!

— Tik jau ne jam,— pritarė Glaukonas.

— O viso to priežastis yra ta, kad kiekvienas jame b
esantis pradas atlieka savo darbą valdymo ir paklusimo atžvilgiu, ar ne?

— Taip, priežastis kaip tik ta.

— Taigi, ar dar gali abejoti, kad teisingumas yra ne kas nors kita, o toji jėga, kuri ir žmones, ir valstybes padaro kaip tik tokius, o ne kitokius?

— Prisiekiu Dzeusu, neabejoju.

XVII. — Taigi visiškai išsipildė mūsų sapnas — tai, ką mes tik numanėme: kai tik pradėjome kurti valstybę, iškart, kažkokio dievo vedami, suradome teisin- c
gumo pradą ir pavyzdį.

— Tikrai išsipildė.

— Vadinasi, Glaukonai, mūsų tvirtinimas, kad tam, kuris pagal prigimtinius sugebėjimus tinka būti batsiuviu, yra teisinga siūti batus ir neužsiimti niekuo kitu, o tas, kuris tinka būti dailide, tegul dailidžiauja ir ki-

ti amatininkai tegul dirba tik savo darbą, buvo tam
tikras teisingumo atvaizdas, todėl jis ir padėjo mums.
— Atrodo, kad taip.
— Teisingumas iš tikrųjų yra kažkas panašaus, tik
d ne žmogaus išorinių veiksmų, o vidinio poveikio sau
pačiam ir savo sugebėjimams prasme. Toks žmogus
nė vienam iš jo sieloje glūdinčių pradų neleis atlikti
svetimo darbo ar kištis į kito sritį — priešingai, jis
įves savo viduje tikrą tvarką, sudrausmins ir valdys
save, bus pats sau draugas; jis suderins tris savo sie-
los pradus kaip tris pagrindinius dermės tonus — aukš-
čiausiąjį, žemiausiąjį ir vidurinį — ir visus galimus
e tarpinius tonus; visa tai jis susies ir iš daugialypio
save padarys vieningą, nuosaikų ir harmoningą. To-
kie yra ir jo veiksmai, nesvarbu, ar jie susiję su turto
įsigijimu, ar su kūno priežiūra, ar su valstybės reika-
lų sprendimu, ar su asmeniniais sandėriais. Visur jis
laiko ir vadina teisinga ir gražia tokią veiklą, kuri
padeda sukurti ir išsaugoti šitokią sielos būseną, o iš-
mintimi — mokėjimą vadovauti tokiai veiklai; netei-
singa jis laiko tokią veiklą, kuri pažeidžia šią būseną,
444 o nemokšiškumu — nuomonę, kuri jai vadovauja.
— Tu, Sokratai, visai teisus.
— Tai štai,— pasakiau.— Jeigu mes tvirtintume, kad
apibūdinome teisingą žmogų ir teisingą valstybę bei
vieno ir kito iš jų teisingumą, negalėtum pasakyti, jog
labai klystame.
— Prisiekiu Dzeusu, negalėtum.
— Tai patvirtinsime šitai?
— Patvirtinsime.
XVIII. — Apie tai pakaks,— tariau.— Dabar, ma-
nau, reikia aptarti neteisingumą.
— Teisingai.
b — Ar tai nebus šių trijų pradų nesantaika, truk-
dymas vienas kitam, kišimasis į svetimus reikalus, vie-
no kurio prado sukilimas prieš visą sielą, siekiant
viešpatauti joje, nors jo prigimtis tokia, kad jam de-
ra vergauti viešpataujančiam pradui? Aš manau, šitai
 ir tvirtinsime apie neteisingumą: jis yra įvairių sielos

dalių sumišimas ir klaidžiojimas, nesivaldymas, bailumas, nemokšiškumas — žodžiu, visokiausias blogis.

— Tai vis viena ir tas pat. c

— Dabar jau aišku,— tariau,— kokie poelgiai yra teisingi, o kokie neteisingi, nes žinome, kas yra teisingumas ir kas — neteisingumas.

— Argi žinome?

— Teisingumas ir neteisingumas niekuo nesiskiria nuo sveikų ir ligas sukeliančių pradų, tik šie glūdi kūne, o anie — sieloje.

— Kokiu būdu?

— Sveikas pradas sąlygoja sveikatą, o ligas sukeliantis — ligą.

— Taip.

— Panašiai teisingi veiksmai skatina teisingumą, o d
neteisingi — neteisingumą.

— Be abejo.

— Suteikti sveikatą — tai sukurti tokius santykius tarp kūno pradų, kai valdo tas, kuriam pagal prigimtį dera valdyti, o sukelti ligą — tai sudaryti tokius santykius, kai valdoma arba paklūstama priešingai prigimčiai.

— Teisingai.

— Vadinasi, ir įdiegti sielai teisingumą — tai nustatyti prigimtimi paremtus pradų pavaldumo santykius, o įdiegti neteisingumą — tai nustatyti vieno kurio prado viešpatavimą kitiems arba vieno prado paklusnumą kitam priešingai prigimčiai.

— Tikra teisybė.

— Taigi dorybė, atrodo, yra tam tikra sveikata,
grožis ir sielos palaima, o nedorybė — liga, bjaurumas e
ir silpnumas.

— Iš tikrųjų taip.

— Ar geri įpročiai neskatina dorybės, o blogi — nedorybės?

— Neišvengiamai.

XIX. — Atrodo, mums dar liko išsiaiškinti, ar nau-
dinga teisingai elgtis, turėti gerų įpročių ir būti teisin- 445
gam, nesvarbu, ar kas mato tai, ar ne, ir daryti nusikaltimus, būti neteisingam, nors ir negrėstų bausmė.

— Bet, Sokratai, man atrodo, kad dabar būtų juokinga šitai aiškintis: jeigu, pažeidus kūno prigimtį, gyvenimas žmogui pasidaro nepakenčiamas, net jei jis iki soties turėtų visokiausių valgių, gėrimų, turtų ir neribotą valdžią, tai koks bus jo gyvenimas, jeigu sudarkyta ir pažeista prigimtis to, kuo mes gyvename,
b jeigu žmogus daro ką tik panori, išskyrus tai, kas galėtų padėti jam išsivaduoti iš nedorybės ir neteisingumo ir įgyti teisingumą ir dorybę? Juk mes gerai išsiaiškinome, kas yra ir viena, ir kita.

— Iš tikrųjų šitai būtų juokinga. Bet vis dėlto, kadangi mes jau pasiekėme tokį tašką, iš kurio aiškiausiai matyti, jog yra kaip tik taip, negalime trauktis.

— Prisiekiu Dzeusu, trauktis — blogiau už viską.

c — Na, tai eikš šen, — tariau, — pažiūrėk, kiek yra nedorybės rūšių, — tai verta pamatyti.

— Ateinu, o tu tęsk.

— Iš tikrųjų, žiūrint iš čia tarsi iš stebėjimo bokšto, į kurį užkopėme svarstydami, man atrodo, kad yra tik viena dorybės rūšis, o nedorybės rūšių — nesuskaičiuojama daugybė; keturias iš jų verta paminėti.

— Apie ką tu kalbi? — paklausė Glaukonas.

— Kiek yra valstybės santvarkos rūšių, tiek, atrodo, yra ir sielos rūšių.

— O kiek jų yra?

d — Penkios valstybės santvarkos rūšys, — atsakiau, — ir penkios sielos rūšys.

— Sakyk, kokios?

— Viena iš santvarkos rūšių yra ta, kurią ką tik aptarėme; pavadinti ją galima dvejopai: kai tarp valdančiųjų iškyla vienas žmogus, šitai vadinama monarchija, o kai valdžią dalijasi keletas — aristokratija.

— Teisybę sakai, — tarė Glaukonas.

— Vis dėlto tai viena rūšis, — pasakiau, — nes ar bus daug valdovų, ar vienas, jie nepažeis svarbiausių įstatymų, jeigu remsis tuo auklėjimu ir išsilavinimu, kurį mes aptarėme.

 — Be abejo, nepažeis.

PENKTOJI KNYGA

I. — Šitokią valstybę ir valdymo formą aš vadinu 449
teisinga ir gera. Tokiu laikau ir ją atitinkantį paskirą žmogų. O jei šitokia valstybė yra teisinga, tai visos kitos yra blogos ir neteisingos. Jos ne tik blogai valdomos, bet ir piliečių sielos jose blogai ugdomos. Jų yra keturios rūšys.

— Kokios? — paklausė Glaukonas[1].

Aš jau rengiausi iš eilės išvardyti jas pagal tai, kaip jos, mano nuomone, pereina viena į kitą, kai Polemarchas, sėdėjęs kiek tolėliau nuo Adimanto, ištiesė ran- b
ką, sugriebė jį už apsiausto ties petimi, prisitraukė prie savęs ir pasilenkęs pradėjo kažką sakyti jam į ausį. Mes išgirdome tik šiuos žodžius: „Ką darysime? Ar paliksime jį ramybėje?"

Adimantas atsakė jau garsiai:

— Jokiu būdu.

— Ko jūs neketinate palikti ramybėje? — paklausiau.

— Tavęs, — atsakė Adimantas.

— Manęs? Kodėl? c

— Mums atrodo, — pasakė jis, — kad tu nenori vargintis ir vogčiomis praleidi ištisą pokalbio dalį — ir gana svarbią, kad tik tau nereikėtų aiškinti. O gal manai, kad mes užmiršome, kaip tu prabėgomis pasakei dėl moterų ir vaikų, jog draugų viskas bus bendra?

— Argi aš negerai pasakiau, Adimantai?

— Gerai, bet šitai, kaip ir kitus dalykus, reikia paaiškinti. Koks bus tas bendrumas? Juk gali būti viso-

d kių bendrumo rūšių. Taigi nesididžiuok ir pasakyk,
apie kokį bendrumą tu kalbi. Mes jau seniai laukiame,
kad tu pagaliau imsi kalbėti apie vaikų gimdymą, apie
tai, kaip gimę jie bus auginami, ir apskritai apie tą,
kaip tu sakei, moterų ir vaikų bendrumą. Mat mes
manome, kad valstybės santvarkai turi didžiulę reikš-
mę, ar tai gerai tvarkoma, ar blogai. O tu, dar neišaiš-
kinęs šio klausimo, jau pradėjai kalbėti apie kitą vals-
450 tybės santvarką. Todėl mes ir nutarėme, kaip pats gir-
dėjai, neleisti tau eiti toliau, kol neišaiškinsi visų šitų
dalykų, kaip išaiškinai kitus.

— Aš irgi esu to nutarimo bendrininkas, — tarė
Glaukonas.

— Be abejo. Žinok, Sokratai, kad mes visi taip nu-
tarėme, — pasakė Trasimachas.

II. — Ką jūs darote? — sušukau. — Na ir prikibote
prie manęs! Vėl pradedate ilgiausią pokalbį apie vals-
tybės santvarką, tarsi viską pradėtume iš pradžių! Aš
jau džiaugiausi, kad baigiau apie ją, maniau, jūs pasi-
tenkinsite tuo, kas buvo pasakyta. Jūs nė neįtariate,
b kokį klausimų spiečių išjudinote savo pasiūlymu — aš
tai numačiau, todėl ir praleidau tą klausimą, nenorė-
damas jūsų nuvarginti.

— Tai ką, — pasakė Trasimachas, — ar tu manai,
kad mes čia atėjome aukso žarstyti[2], o ne kalbų pa-
siklausyti?

— Tik ne tokių ilgų, — atsakiau aš.

— Sokratai, — tarė Glaukonas, — protingi žmonės
tokių kalbų gali klausytis visą gyvenimą. Bet dėl mūsų
tu nesirūpink. Tik turėk kantrybės ir atsakyk į mūsų
c klausimą: išdėstyk, koks bus tas sargybinių moterų ir
vaikų bendrumas. Kaip bus auginami vaikai nuo gimi-
mo iki tol, kol pradės mokytis — šis laiko tarpas yra
sunkiausias. Pamėgink parodyti, kaip visa tai turi
vykti.

— Nelengva tai paaiškinti, mano mielas. Jums šitai
sukels dar daugiau abejonių, negu tai, ką iki šiol svars-
tėme. Jūs nepatikėsite, kad tuos dalykus galima įgy-
vendinti, o jei ir sutiksite, kad galima, tai abejosite,

ar tai pati geriausia išeitis. Todėl aš ir nesiryžau pa- d
liesti šių dalykų, kad pokalbis, mano mielas, neliktų
vien tik gražiomis svajonėmis.

— Nebijok! Tavo klausytojai juk ne bukapročiai,
jie patiklūs ir geranoriai.

— Tu, mielasai, turbūt šitai sakai, norėdamas mane
padrąsinti?

— Taip, — atsakė Glaukonas.

— O tau išeina visai priešingai. Jei aš pasitikėčiau
savimi ir būčiau tikras, kad žinau, ką sakau, tavo pa-
drąsinimas labai tiktų: juk tas, kuris žino tiesą, pro- e
tingiems ir draugiškai nusiteikusiems žmonėms drąsiai
ir nedvejodamas kalba apie svarbiausius dalykus; bet
kai žmogus abejoja ir ieško, kaip aš dabar, kalbėti
baisu ir pavojinga — ne dėl to, kad bijočiau sukelti
klausytojų juoką (tai būtų vaikiška), bet dėl to, kad, 451
pats nuklydęs nuo tiesos, ir savo draugus suklaidin-
čiau dėl tokių dalykų, dėl kurių klysti yra pavojinga.
Todėl, Glaukonai, aš maldauju Adrastėją [3], kad neįsi-
žeistų dėl to, ką kalbėsiu. Aš manau, kad netyčia nu-
žudyti žmogų yra mažesnis nusikaltimas, negu apgauti
jį grožio, gėrio ir teisėtumo dalykuose. Tokiais daly-
kais verčiau rizikuoti priešų, o ne draugų tarpe. Todėl b
geriau nedrąsink manęs!

— Na, Sokratai, — tarė Glaukonas, — jei dėl tavo
aiškinimo pakliūsime į kokią bėdą, mes dovanosime
tau kaltę, kaip daroma žmogžudystės atveju, — pa-
skelbsime, kad esi apsivalęs nuo nusikaltimų, ir saky-
sime, kad tu mūsų neapgavai. Taigi drąsiai kalbėk!

— Gerai, — tariau.— Bet švarus yra tik tas, kuriam
atleista kaltė, — juk taip skelbia įstatymas. Vadinasi,
taip turi būti ir mano atveju.

— Be abejo, tik tu kalbėk!

— Dabar vėl reikia pradėti iš pradžių; verčiau jau
būtume iškart viską iš eilės aptarę. Turbūt geriausia
bus padaryti štai kaip: dabar, kai jau visiškai išsiaiški- c
nome vyrų vaidmenį, reikia aptarti ir moterų vaidme-
nį, juo labiau, kad ir tu ragini mane taip daryti.

III. Geros prigimties ir išauklėtiems taip, kaip mes nutarėme, žmonėms, mano nuomone, nėra geresnio būdo pasirūpinti žmoną ir vaikų ir su jais elgtis, kaip tas kelias, kuriuo mes iš pat pradžių pradėjome eiti. Bandą saugančiais sargybiniais mes nusprendėme padaryti vyrus.

— Taip.

d — Taigi eikime toliau tuo pačiu keliu, suteikime moterims tokią pačią prigimtį ir auklėjimą, kaip ir vyrams, ir pažiūrėkime, ar taip bus gerai, ar ne.

— Kaipgi? — paklausė Glaukonas.

— Štai kaip. Ar mes manome, kad sarginės kalės turi saugoti kaimenes kartu su šunimis, kartu su jais medžioti ir daryti visa kita, ar jos netinka tam, nes veda ir augina šuniukus ir, vadinasi, turi nesitraukti nuo namų, o kaimenių priežiūra reikia rūpintis šunims?

e — Jos viską turi daryti kartu, tik, žinoma, reikia atsižvelgti į tai, kad jos yra silpnesnės už šunis.

— Ar galima reikalauti, kad kokie nors gyvi padarai atliktų tą patį darbą, jeigu jie nevienodai auginami ir auklėjami?

— Negalima.

— Taigi, jei moterims pavesime tuos pačius darbus, kaip ir vyrams, tai jas reikės lygiai taip pat mokyti.

452 — Taip.

— Vyrus mokėme dailiųjų menų ir gimnastikos.

— Taigi ir moteris reikės mokyti tų dviejų menų, taip pat ir karo dalykų; ir naudosime jas lygiai taip pat, kaip vyrus.

— Taip jau išeina pagal tavo žodžius.

— Bet daugelis dalykų tikriausiai nesiderins su papročiais ir atrodys juokingi, jei mėginsime juos įgyvendinti.

— Be abejo.

— O kas tau atrodytų juokingiausia? — paklausiau. — Turbūt tai, kad moterys nuogos mankštinsis
b palestrose[4] kartu su vyrais — ne tik jaunos, bet ir pagyvenusios, panašiai kaip seniai mankštinasi gimnazi-

jose[5]: nors jų veidas raukšlėtas ir išvaizda nemaloni, jie vis dėlto noriai mankštinasi.

— Prisiekiu Dzeusu, šitai tikrai atrodytų juokingai — bent jau pagal dabartinius papročius, — atsakė Glaukonas.

— Jeigu jau pradėjome kalbėti, — tariau, — nesibijokime šaipūnų pajuokų, kad ir ką jie sakytų apie šitokį pasikeitimą — apie moterų mokymą gimnastikos c
ir dailiųjų menų, o ypač valdyti ginklą ir jodinėti.

— Teisybę sakai.

— Kadangi jau pradėjome kalbėti, reikia išpeikti dabartinio papročio griežtumą ir paprašyti šaipūnų susilaikyti nuo pašaipų ir prisiminti, kad dar visai neseniai graikai, panašiai kaip ligi šiolei dauguma barbarų, laikė gėdingu ir juokingu dalyku pasirodyti vyrui nuogam ir, kai kretiečiai pirmieji pradėjo mankštintis[6], o paskui ir lakedemoniečiai, tų laikų šaipūnai irgi galėjo iš to pasijuokti. Ar ne taip?

— Taip.

— Bet kai žmonės patyrė, kad patogiau mankštintis išsirengus, negu prisidengus visą kūną, akims šitai paliovė atrodyti juokinga, nes protas įtikinėjo, kad šitaip d
kur kas geriau. Tai parodė, kad tuščias yra tas žmogus, kuris juokingu dalyku laiko ne blogį, o ką nors kita; norėdamas ką nors išjuokti, jis tyčiojasi ne iš kvailumo ir blogio, o visai iš ko kito.

— Tikra teisybė, — pritarė Glaukonas.

IV. — Taigi pirmiausia mums reikėtų susitarti, ar galima tuos dalykus įgyvendinti, ar ne, o paskui išspręsti ginčytiną klausimą — juokais arba rimtai, kaip 453
kam patinka, — ar žmonių giminės moteriškoji pusė gali dalyvauti visuose vyrų reikaluose, ar negali dalyvauti nė viename iš jų, o gal vienuose gali, o kituose — ne ir prie kurių priskirtume karo reikalus. Ar ne geriausia nuo to pradėti, kad sėkmingiausiai pasiektume savo tikslą?

— Žinoma.

— Jei sutinki, užuot ginčijęsi su kitais, mes ginčysimės patys su savimi, kad priešininkų teiginiai, mūsų puolami, neliktų be apsaugos — kad neapgultume neginamos tvirtovės.

b — Mielu noru, — sutiko Glaukonas.

— Taigi jų vardu pasakysime: „Sokratai ir Glaukonai! Jums visai nereikia, kad kiti užginčytų jūsų teiginius. Juk, pradėję kurti valstybę, jūs sutarėte, kad kiekvienas turi dirbti tik vieną darbą, atitinkantį jo prigimtį".

— Aš manau, sutarėme — kaipgi kitaip?

— „O ar galima paneigti, kad moteris iš prigimties labai skiriasi nuo vyro?"

— Kurgi nesiskirs!

— „Taigi, ar nereikia, kad kiekviena lytis dirbtų
c skirtingą darbą, atitinkantį jos prigimtį?"

— Be abejo.

— „Tai argi jūs neklystate, argi neprieštaraujate patys sau, tvirtindami, kad vyrai ir moterys turi dirbti tuos pačius darbus, nors jų prigimtis yra labai skirtinga?" Ar turėsi ką jiems į tai atsakyti, keistuoli?

— Iš karto atsakyti būtų nelengva, bet aš tavęs paprašysiu, ir dabar prašau, kad tu atsakytum už mus ir išdėstytum visa tai, kas patvirtina mūsų teiginius.

— Kaip tik šitai ir daugelį panašių dalykų aš se-
d niai numačiau, Glaukonai, todėl bijojau ir delsiau kalbėti apie įstatymą dėl to, kaip įsitaisyti žmoną bei vaikų ir juos auginti.

— Prisiekiu Dzeusu, atrodo, tai tikrai nelengvas dalykas!

— Nelengvas, — tariau. — Bet mat kaip yra: ar kas įkris į mažą tvenkinį, ar į didžiulę jūrą, vis tiek stengsis išplaukti.

— Be abejo.

— Todėl ir mums reikia plaukti ir pamėginti išsikapstyti iš šio svarstymo, tikintis, kad koks delfinas išneš mus ant nugaros arba išgelbės kitas koks stebuklas [7].

e — Reikia pamėginti.

— Na, tai žiūrėkime, — tariau, — ar nesurasime kokios išeities. Mes sutarėme, kad skirtingos prigimties žmonių užsiėmimai turi būti skirtingi ir kad vyro ir moters prigimtis yra skirtinga. O dabar mes staiga ėmėme tvirtinti, kad skirtingos prigimties žmonės gali dirbti tą patį darbą. Ar šitai mums prikiša?

— Kaip tik šitai.

— Didelė ginčijimosi meno galia, Glaukonai! 454

— Kodėl?

— Daugelis netgi nejučiom įsitraukia į ginčą ir tariasi samprotaują, nors iš tikrųjų ginčijasi, nes nesugeba analizuojamo dalyko suskirstyti į rūšis. Todėl jie kimba prie žodžių, stengiasi surasti prieštaravimą priešininko teiginyje ir, užuot svarstę, ima rungtyniauti ginčijimosi mene.

— Teisybė, daug kam taip atsitinka. Ar kartais ir mums čia nėra panašiai?

— Be abejo, — atsakiau. — Juk ir mes nejučiom b
pradėjome ginčytis dėl žodžių[8].

— Kaip čia išeina?

— Mes narsiai gynėme teiginį, kad skirtingos prigimties žmonių užsiėmimai turi būti skirtingi, o ginčas kilo dėl žodžių — juk mes neišsiaiškinome, kas sudaro prigimtinių savybių rūšinį skirtumą ir panašumą ir su kuo susiję viena ir kita, kai skirtingos prigimties žmonėms paskyrėme skirtingus užsiėmimus, o panašios prigimties — tuos pačius.

— Iš tikrųjų šito mes neišsiaiškinome.

— Todėl, atrodo, mes galime užduoti sau tokį klau- c
simą: ar nuplikusių ir plaukuotų žmonių prigimtinės savybės yra tokios pačios, ar priešingos? Jei sutarsime, kad priešingos, tada vėl paklausime: jeigu plikiai užsiima batsiuvio amatu, ar plaukuotieji gali juo užsiimti, ir, priešingai, jei plaukuotieji siuva batus, ar gali šitai daryti ir plikiai?

— Juokinga šito klausti, — tarė Glaukonas.

— Ar ne dėl to juokinga, kad tada, kai nustatėme
vyrų ir moterų prigimties skirtingumą ir panašumą, d
nustatėme jį ne apskritai, o apsiribojome tik ta jų skir-

tingumo ir panašumo rūšimi, kuri susijusi su jų užsiėmimais. Pavyzdžiui, mes sakėme, kad ir gydytojas, ir tik gydytojo sielą turintis žmogus pasižymi tomis pačiomis prigimtinėmis savybėmis. Ar ne taip?

— Taip.

— Bet gydytoją ir dailidę laikėme skirtingos prigimties žmonėmis?

— Žinoma.

V. — Vadinasi, jeigu paaiškės, kad tarp vyriškos
ir moteriškos lyčių yra skirtumas tikimo kuriam nors
menui arba užsiėmimui atžvilgiu, sakysime, kad tokiu
atveju šitai ir reikia pavesti vienai arba kitai lyčiai.
e Bet jei pasirodys, kad vyrai ir moterys skiriasi tik tuo,
kad moterys gimdo, o vyrai apvaisina, tai sakysime,
kad šitai neįrodo, jog vyrai ir moterys skiriasi tuo at-
žvilgiu, apie kurį mes kalbame. Priešingai, mes ir to-
liau manysime, kad ir sargybiniai, ir jų žmonos turi
užsiimti tuo pačiu.

— Teisingai manysime, — tarė Glaukonas.

— Tada reikia paraginti mūsų priešininką paaiškin-
455 ti mums, kokio meno ar užsiėmimo atžvilgiu — iš tų
menų ir užsiėmimų, kurie susiję su valstybės tvarky-
mu, — vyro ir moters prigimtis yra skirtinga.

— Būtinai reikia!

— Tiesa, kaip tu neseniai sakei, taip ir kas nors kitas gali pasakyti, kad nelengva atsakyti iškart, bet pagalvojęs jis nesunkiai su tuo susidorosiąs.

— Galimas daiktas, kad taip ir pasakytų.

— Jei nori, paprašykime priešininko sekti mūsų
b samprotavimą. Gal mes įrodysime jam, kad su valsty-
bės tvarkymu susijusių užsiėmimų atžvilgiu moterys
niekuo nesiskiria.

— Sutinku.

— Tada pasakykime jam: „Atsakyk! Juk tu sakei,
kad vienas žmogus yra gabus kuriam nors dalykui, o
kitas — negabus; vienas greitai ką nors išmoksta, o
kitas — sunkiai; vienas, truputį pasimokęs, būna labai
išradingas, o kitas, ilgai mokęsis ir lavinęsis, neįsimena
c nė to, ko jį mokė; vieno kūnas gerai tarnauja dvasiai,

o kito — trukdo. Ar ne taip tu suskirstei tuos, kurie iš prigimties gabūs kokiam nors dalykui, ir tuos, kurie negabūs?"

— Kiekvienas atsakys, kad taip.

— Ar žinai kokį žmonių užsiėmimą, kuriame vyriš-
koji lytis nepranoktų visais atžvilgiais moteriškosios?
Negaiškime pasakodami, kad moterys audžia, kepa pa-
plotėlius, verda viralą, — čia jos šį tą nutuokia! Todėl d
moterį labiausiai pajuokia, jei ji su tuo nesusidoroja.

— Teisybę sakai, — tarė Glaukonas, — kad beveik visuose dalykuose vyriškoji lytis pranoksta moteriškąją. Nors daugelis moterų įvairiais atžvilgiais yra pranašesnės už vyrus, bet apskritai yra taip, kaip tu sakai.

— Taigi, mielas drauge, negali būti, kad valstybės
kūrėjai patikėtų kurį nors darbą moteriai tik todėl, kad
ji moteris, arba vyrui — tik todėl, kad jis vyras. Ga-
bumai yra paskirstyti lygiai abiem lytims, ir moteris
iš prigimties tinka visoms pareigoms, kaip ir vyras, e
tik vyras yra stipresnis už moterį.

— Teisybė.

— Tai ar viską patikėsime tik vyrams, o moterims — nieko?

— Jokiu būdu!

— Tada turbūt sakysime, kad viena moteris iš prigimties turi sugebėjimų gydyti, o kita — neturi, viena gabi dailiesiems menams, o kita — ne.

— Be abejo.

— Viena yra gabi gimnastikai ir karo dalykams, o 456
kita — visai nekaringa ir nemėgsta gimnastikos?

— Ir aš taip manau.

— Viena linkusi į filosofiją, o kita jos nekenčia? Viena narsi, o kita — baili?

— Yra ir tokių.

— Vadinasi, yra moterų, tinkamų saugoti valstybei ir netinkamų tam. Juk ir iš vyrų sargybiniais atrinkome tuos, kurie iš prigimties yra į tai linkę.

— Taip, atrinkome kaip tik tokius.

— Taigi valstybei saugoti pagal savo prigimtį lygiai tinka ir vyrai, ir moterys, tik moterų šie sugebėjimai silpnesni, o vyrų — stipresni.

— Atrodo, kad taip.

b VI. — Todėl tokiems vyrams parinksime ir tokias moteris, kad jos būtų vyrų draugės ir kartu su jais saugotų valstybę, nes jos sugeba tai daryti ir savo prigimtimi yra gimininingos sargybiniams.

— Teisingai.

— Argi toms pačioms prigimtims nereikia pavesti tų pačių darbų?

— Aišku, reikia pavesti tuos pačius.

— Štai, apsukę ratą, mes vėl grįžome į pradinį tašką ir sutariame, kad neprieštarauja prigimčiai mokyti sargybinių moteris dailiųjų menų ir gimnastikos.

— Iš tikro neprieštarauja.

c — Taigi mūsų nuostatai nėra neįgyvendinami ir nepagrįsti, nes jie atitinka prigimtį. Atrodo, prigimčiai veikiau prieštarauja tai, kas dedasi dabar.

— Taip atrodo.

— Mes juk svarstėme, ar mūsų nuostatai įgyvendinami ir ar jie yra geriausi.

— Taip.

— Kad jie įgyvendinami, jau sutarėme.

— Sutarėme.

— Dabar reikia sutarti, kad jie yra geriausi.

— Taip.

— Argi, norint moterį išauklėti sargybine, netinka
d tas pats auklėjimas, kuris padaro sargybiniu vyrą? Juk abiejų lyčių prigimtiniai sugebėjimai tokie patys.

— Tinka.

— O ką tu manai apie tokį dalyką...

— Kokį?

— Ar tu nepatyrei, kad vienas žmogus geresnis, kitas — blogesnis? O gal tu visus laikai vienodais?

— Jokiu būdu!

— O kaip tu manai, kurie mūsų sukurtoje valstybėje bus geresni — ar sargybiniai, išauklėti taip, kaip mes aptarėme, ar batsiuviai, išauklėti savo amato?

— Juokingas klausimas! — atsakė Glaukonas.

— Suprantu, — tariau. — O ar sargybiniai, palyginti su kitais piliečiais, nebus patys geriausi?

— Žinoma, geriausi. e

— O ar jų moterys bus geriausios, palyginti su kitomis moterimis?

— Kur kas geresnės už kitas.

— Ar valstybei gali būti kas nors naudingiau, kaip turėti geriausius vyrus ir geriausias moteris?

— Negali.

— O tokius juos padarys dailieji menai ir gimnas- 457
tika, jeigu jais auklėsime taip, kaip mes aptarėme.

— Be abejo.

— Taigi tegul sargybinių žmonos nusivelka drabužius, nes vietoj jų jos apsisiaus narsumu, ir kartu su vyrais dalyvauja karuose ir visuose kituose valstybės
gynimo reikaluose ir niekuo kitu neužsiima. Tik joms, b
kaip silpnesnėms, reikės duoti lengvesnes užduotis negu vyrams. O tas vyras, kuris juoksis, pamatęs nuogas moteris besimankštinančias, siekiant tobulumo, „skina dar nenunokusį juoko vaisių"[9] ir, atrodo, pats nežino, iš ko juokiasi ir ką daro. Juk gerai sakoma — ir bus sakoma, — kad tai, kas naudinga, yra gražu, o kas žalinga — bjauru.

— Visai teisingai.

VII. — Taigi galime sakyti, kad, svarstydami įsta-
tymą dėl moterų, išvengėme pirmosios bangos, ir ji c
neužliejo mūsų, kai nutarėme, kad sargybiniai vyrai ir sargybinės moterys viską turi daryti kartu: priešingai, mūsų pokalbis įrodė, kad šitai įgyvendinama ir naudinga.

— Tikrai tu išvengei grėsmingos bangos.

— Kai pamatysi, kas bus toliau, sakysi, kad ši buvo visai nedidelė.

— Pamatysim, o tu kalbėk toliau, — tarė Glaukonas.

— Po šito įstatymo ir kitų, kuriuos aptarėme anksčiau, eina štai koks.

— Koks?

— Visos šių vyrų žmonos turės būti bendros; nė
d viena negalės atskirai gyventi su kuriuo nors vyru.
Bendri turės būti ir vaikai: nei tėvas nepažins savo sūnaus, nei sūnus — tėvo.

— Šį įstatymą bus sunkiau priimti, negu aną — vargu ar žmonės patikės, kad jis įgyvendinamas ir naudingas.

— Aš manau, — tariau, — kad niekas neužginčys, jog būtų labai naudinga turėti bendras žmonas, bendrus vaikus — jei tik tai būtų įmanoma. Daugiausia ginčų, mano nuomone, sukels klausimas, ar toks dalykas įmanomas, ar ne.

e — Aš manau, kad bus ginčijamasi ir dėl vieno, ir
dėl kito.

— Tu sakai, kad reikės įrodyti ir viena, ir kita, — tariau, — o aš maniau, kad nuo vieno iš įrodymų išsisuksiu, jei tu sutiksi, jog tai yra naudinga; tada mums liktų tik aptarti, ar tai įgyvendinama, ar ne.

— Ne, nieko nebus, neišsisuksi: įrodyk ir viena, ir kita!

— Ką darysi,— tariau,— reikia prisiimti tokią baus-
458 mę. Tik padaryk man vieną malonumą: leisk surengti
sau šventę! Panašiai elgiasi tingūs žmonės: vaikščioda-
mi sau vieni, jie mėgaujasi savo svajonėmis. Užuot
suradę, kaip įgyvendinti savo troškimus, tokie žmonės
apeina visa tai, kad nereikėtų kvaršinti galvos, ar tai
įvykdoma, ar ne. Jie įsivaizduoja, kad tai, ko trokšta,
jau yra, ir pradeda tvarkyti visa kita, džiaugsmingai
svajodami apie tai, ką jie darys, kai troškimai bus
b įgyvendinti; jų ir taip tingi siela tampa dar tingesnė.
Panašiai ir aš jau pradedu pasiduoti šiai silpnybei ir noriu vėlesniam laikui atidėti svarstymą, kokiu būdu šitai būtų galima įgyvendinti. O dabar, taręs, kad tai įmanoma, aptarsiu, jeigu leisi, ką darys valdovai, kai šitai bus įgyvendinta, ir įrodysiu, kad tai būtų labai naudinga ir valstybei, ir sargybiniams. Taigi pirmiausia kartu su tavim aptarsime šituos dalykus, o anuos, jei leisi, — paskui.

 — Žinoma, leidžiu. Aiškink, — tarė Glaukonas.

— Aš manau, kad jeigu valdovai bus verti šio var-
do ir tokie bus ir jų padėjėjai, tai vieni mielai vykdys c
įsakymus, o kiti mielai įsakinės — arba paklusdami
įstatymams, arba pamėgdžiodami tai, ką mes jiems įsa-
kysime.

— Suprantama.

— Tu būk įstatymų leidėju ir panašiai, kaip atrin-
kai į sargybinius vyrus, parink jiems ir žmonas — tik
žiūrėk, kad būtų kuo panašesnės į juos, — ir perduok
jas jiems. Kadangi jie bendrai gyvens ir bendrai val-
gys, neturėdami nieko nuosava, nuolat bendraus, kartu
mankštinsis gimnastikos patalpose, bus vienodai auklė- d
jami, įgimtas poreikis sužadins siekimą suartėti vie-
niems su kitais. O gal tau atrodo, kad aš kalbu ne apie
tai, kas neišvengiama?

— Tai ne geometrinė, o meilės būtinybė [10]; ji, atro-
do, yra stipresnė už aną ir geriau įtikina ir užvaldo
daugumą žmonių.

VIII. — Teisingai, — tariau. — Bet, Glaukonai, kles-
tinčioje valstybėje būtų nedora be jokios tvarkos vie- e
niems su kitais santykiauti ar ką kita daryti, o ir val-
dovai neleis.

— Šitai būtų neteisinga, — patvirtino Glaukonas.

— Aišku, jog vėliau įvesime santuokas — kiek tai
įmanoma, šventas [11]. O šventos bus naudingiausios san-
tuokos.

— Ir aš taip manau.

— O kuriuo atžvilgiu naudingiausios? Tu, Glauko-
nai, pasakyk man štai ką: tavo namuose aš matau 459
daug medžioklinių šunų ir geriausių veislių paukščių.
Vardan Dzeuso, pasakyk, ar tu skyrei dėmesio jų po-
ravimuisi ir dauginimuisi?

— Ką tu turi galvoje?

— Pirmiausia, ar tarp jų nėra geresnių ir bloges-
nių, nors visi jie geros veislės?

— Yra.

— Ar tu daugini visus, ar tik geriausiuosius?

— Tik geriausiuosius.

b — Ar geriausią prieauglį veda tie, kurie visai jau-
ni arba visai seni, ar tie, kurie yra pačiame stiprume?
— Tie, kurie yra pačiame stiprume.
— O jeigu šito nežiūrėsi, tai ar labai pablogės šu-
nų ir paukščių veislė?
— Žinoma, labai.
— Na, o arklių ir kitų gyvulių? Ar čia ne panašiai
yra?
— Būtų keista, jei būtų kitaip.
— Ak, mano mielas, — tariau, — kokie šaunūs žmo-
nės turės būti mūsų valdovai, jei ir žmonių giminėje
yra taip pat.
c — Iš tikrųjų yra taip pat. O kas iš to?
— Mat, — tariau, — jiems reikės naudoti labai daug
įvairių vaistų. Kai kūnui nereikia vaistų ir žmogus
noriai laikosi režimo, pakanka ir vidutinio gydytojo.
Bet kai reikia skirti vaistus, žinome, jog tada prireiks
narsesnio gydytojo.
— Teisybė. Bet ką tu nori tuo pasakyti?
— Ogi štai ką, — tariau. — Atrodo, kad valdovai
d pavaldinių labui dažnai turės meluoti ir juos apgaudi-
nėti. Juk mes sakėme, kad melas dažnai būna naudin-
gas kaip gydymo priemonė.
— Teisingai sakėme.
— Atrodo, kad šitai labiausiai derės santuokų su-
darymo ir giminės pratęsimo atžvilgiu.
— Kodėl?
— Iš to, dėl ko mes sutarėme, išplaukia, kad ge-
riausi vyrai turi poruotis daugiausia su geriausiomis
moterimis, o blogiausi, priešingai, — su blogiausiomis;
geriausių vyrų ir moterų palikuonis reikia auginti, o
e blogųjų — ne, jeigu mūsų nedidelė kaimenė turi būti
rinktinė. Bet, išskyrus valdovus, daugiau niekas neturi
šito žinoti, kad sargybinių kaimenėje nekiltų jokia ne-
santaika.
— Teisingai, — pritarė Glaukonas.
— Reikės įvesti ir tam tikras šventes, per kurias
suvesime nuotakas ir jaunikius. Jų metu bus aukoja-
460 mos aukos; mūsų poetai turės sukurti himnus, tinka-

mus toms vestuvėms. Vedybų kiekį pavesime nustatyti valdovams, kad jie galėtų išsaugoti pastovų vyrų skaičių — žinoma, atsižvelgdami į karus, ligas ir panašius dalykus, — ir mūsų valstybė pagal galimybes nepasidarytų nei per didelė, nei per maža.

— Teisingai.

— O burtų traukimą, aš manau, reikia sutvarkyti taip, kad dėl kiekvienos santuokos netikę žmonės kaltintų likimą, o ne valdovus.

— Būtinai, — tarė Glaukonas.

IX. — Jaunuolius, kurie pasižymės kare ar kur ki- b
tur, reikės pagerbti ir gausiai apdovanoti, suteikti jiems daugiau progų sueiti su moterimis, kad jie pradėtų kuo daugiau kūdikių.

— Teisingai.

— Užgimusius kūdikius iškart perims kaip tik tam paskirti pareigūnai — vyrai arba moterys, arba ir vieni, ir kiti, nes užimti pareigas galės lygiai ir vyrai, ir moterys.

— Taip.

— Iš gerų tėvų gimusius kūdikius tie žmonės nuneš c
į lopšelį ir atiduos žindyvėms, kurios gyvena atskiroje miesto dalyje. O blogiausių arba luošų tėvų kūdikius jie paslėps, kaip pridera, neprieinamoje, slaptoje vietoje[12].

— Taip, nes sargybinių luomas turi būti grynas.

— Jie rūpinsis ir vaikų maitinimu: ves į lopšelį
motinas su pieno pritvinkusiomis krūtimis, bet viso-
kiais būdais stengsis padaryti taip, kad nė viena neat-
pažintų savojo kūdikio; jei motinų pieno neužteks, at- d
siųs kitų moterų, turinčių pieno, ir žiūrės, kad jos žindytų nustatytą laiką; budėjimas naktimis ir vaikų priežiūra bus žindyvių ir auklių pareiga.

— Tu labai palengvini sargybinių žmonoms motinystę.

— Taip reikia, — tariau. — Bet tęskime toliau tai, ką esame numatę. Sakėme, kad vaikus turi gimdyti žmonės pačiame stiprume.

— Taip.

e — Ar sutinki su manim, kad toks amžius moteriai yra dvidešimt metų, o vyrui — trisdešimt.

— O kiek jis tęsiasi? — paklausė Glaukonas.

— Moterys tegul gimdo valstybei vaikus nuo dvidešimties iki keturiasdešimt penkerių metų, o vyrai — kai praeis jų bėgiojimui stadione geriausiai tinkamas amžius: nuo to laiko tegul jie duoda valstybei vaikus iki penkiasdešimt penkerių metų [13].

461 — Teisybė, tai ir vienų, ir kitų kūno ir dvasios klestėjimo amžius.

— O jeigu vyresnis arba jaunesnis ims gimdyti valstybei vaikus, tai sakysime, kad jis nusikalto ir tikėjimui, ir teisingumui, nes pagimdė valstybei vaiką, kuris buvo pradėtas be aukų ir maldų, kuriomis žyniai ir žynės ir visa valstybė meldžia, kad iš gerų ir nau-
b dingų žmonių gimtų dar geresni ir naudingesni, bet, priešingai, tamsos priedangoje kaip baisaus nesusivaldymo vaisius.

— Teisybė.

— Tas pats įstatymas, — tariau, — galios ir tuo atveju, jeigu kuris iš vyrų, dar galinčių turėti palikuonių, palies tegul ir santuokinio amžiaus moterį, bet be valdovo leidimo. Mes sakysime, kad toks vyras davė valstybei pavainikį, nes be jungtuvių ir pašventinimo gimęs vaikas yra neteisėtas.

— Visai teisingai, — patvirtino Glaukonas.

— Pasibaigus amžiui, kuris skirtas gimdyti palikuonims, leisime vyrams laisvai santykiauti su kuo patinka, išskyrus dukteris, motiną, dukterų dukteris ir vy-
c resnes giminaites iš motinos pusės, o moterims — sūnų, tėvą ir jų jaunesnius ir vyresnius giminaičius. Tačiau, nors mes duosime jiems laisvę, jie turės ypač žiūrėti, kad nė vienas gemalas neišvystų pasaulio, o jeigu vis dėlto vaikas gims, tegu pasirūpina, kad jo nereikėtų auginti.

— Tai irgi teisinga, — tarė Glaukonas. — Bet kaip
d jie atskirs tėvus, dukteris ir kitus giminaičius, apie kuriuos kalbėjai?

— Jokiu būdu neatskirs, — atsakiau. — Bet kiekvienas vadins savo vaikais visus tuos, kurie gimė dešimtą ar septintą mėnesį nuo jungtuvių dienos — berniukus sūnumis, o mergaites dukterimis, o tie vaikai juos vadins tėvais; jų palikuonis jie vadins savo vaikų vaikais, tie juos — seneliais ir močiutėmis, o visus tuos vaikus, kurie gimė tuo laiku, kai jų tėvai ir motinos gimdė palikuonis, — broliais ir seserimis, todėl, kaip sakėme, e
negalės su jais santykiauti. Broliams ir seserims bus leista tuoktis tik tuo atveju, jei taip lems burtai ir jei pitija[14] tai patvirtins.

— Labai teisingai, — tarė Glaukonas.

X. — Tai toks bus, Glaukonai, sargybinių moterų ir vaikų bendrumas. Toliau svarstant, reikia pagrįsti, kad jis geriausiai atitinka valstybės santvarką. Ar ne taip darysime?

— Taip, prisiekiu Dzeusu, — atsakė jis. 462

— Kad susitartume, ar nereikėtų mums pirmiausia paklausti savęs, kas yra didžiausias gėris valstybės santvarkai, kurio vardan įstatymų leidėjas leidžia įstatymus, ir kas yra didžiausias blogis, o paskui žiūrėti, ar tai, ką mes ką tik aptarėme, turi gėrio pėdsakų ir iš tikrųjų nėra blogis?

— Tai svarbiausia, — atsakė Glaukonas.

— Ar gali būti valstybei didesnis blogis už tą, kuris suardo jos vienybę ir suskaldo ją į daugelį dalių? Arba didesnis gėris už tą, kuris valstybę jungia ir su- b
vienija?

— Ne.

— O labiausiai ją sujungia džiaugsmo ir skausmo bendrumas, kai visi piliečiai vienodai džiaugiasi ar liūdi dėl sėkmių ar nelaimių.

— Be abejo.

— O labiausiai valstybę skaldo tokių išgyvenimų atskirumas, kai dėl tų pačių valstybę ir jos piliečius c
liečiančių įvykių vieni liūdi, o kiti džiaugiasi.

— Suprantama.

— Ar ne dėl to valstybėje taip pasidaro, kad pasigirsta nedarnūs balsai: „Tai — mano!" arba „Tai — ne mano!" Panašiai sakoma ir apie tai, kas svetima.

— Tikra teisybė.

— O valstybė, kurioje dauguma piliečių apie tuos pačius dalykus sako tą patį: „Tai — mano!" arba „Tai — ne mano!", yra geriausiai tvarkoma.

— Tikrai geriausiai.

— Tas pat yra ir tokioje valstybėje, kuri labiausiai panaši į paskirą individą. Pavyzdžiui, kai kuris nors iš mūsų susimuša pirštą, visa kūno ir sielos bendruomenė, susitelkusi apie vieną valdantįjį pradą, pajunta tai ir užjaučia tą dalį, kuriai skauda; tada sakome, kad
d žmogui skauda pirštą. Tą patį galima pasakyti ir apie bet kurį kitą žmogaus išgyvenimą — apie kentėjimą, kai skauda kurią nors kūno dalį, ir apie pasitenkinimą, kai ji gyja.

— Taip, tas pat. Tai ir yra atsakymas į tavo klausimą: geriausiai tvarkoma valstybė yra panaši į tokią valstybę.

— Kai vienas iš tokios valstybės piliečių patiria ką
e nors gera arba bloga, tokia valstybė būtinai sakys, kad tai jos pačios išgyvenimas, ir džiaugsis arba liūdės kartu su tuo piliečiu.

— Gerai tvarkomoje valstybėje būtinai taip bus, — pritarė Glaukonas.

XI. — Jau laikas mums grįžti atgal į mūsų valstybę ir pažiūrėti, ar jai tinka mūsų svarstymo išvados, — o gal jos geriau tinka kitai valstybei?

— Taip, reikia pažiūrėti.

463 — Tai štai. Jeigu visose kitose valstybėse yra valdovai ir liaudis, tai yra jie ir mūsų valstybėje.

— Yra.

— Ir visi vienas kitą vadina piliečiais.

— Žinoma.

— Bet, be pavadinimo „piliečiai", kaip liaudis vadina valdovus kitose valstybėse?

— Daugumoje valstybių vadina viešpačiais, o demokratinėse — tuo pačiu valdovų vardu.

— O kaip bus mūsų valstybėje? Be kreipinio „piliečiai", kaip liaudis dar vadins valdovus?

— Išgelbėtojais ir gynėjais, — atsakė Glaukonas. b

— O šie kaip vadins liaudį?

— Mokytojais ir maitintojais.

— O kaip valdovai vadina liaudį kitose valstybėse?

— Vergais, — atsakė Glaukonas.

— O kaip valdovai vadina vienas kitą?

— Bendravaldžiais.

— O kaip mūsiškiai vadins?

— Sargybos bendrais.

— Ar galėtum nurodyti atvejų, kad kitose valstybėse kuris nors iš valdovų į vieną iš bendravaldžių kreiptųsi kaip į draugą, o į kitą — kaip į svetimą?

— Galėčiau išvardyti daug tokių atvejų.

— Artimą žmogų jis laiko ir vadina savu, o sveti- c
mo — ne.

— Teisybė.

— Na, o kaip elgsis tavo sargybiniai? Ar atsiras tarp jų toks, kuris laikytų ir vadintų svetimu kurį nors iš savo bendrų?

— Jokiu būdu ne, — atsakė Glaukonas. — Kiekvieną sutiktąjį jis laikys broliu, seserimi, tėvu, motina, sūnumi, dukterimi arba šių vaikais ar seneliais.

— Puikus atsakymas, — tariau, — bet pasakyk dar štai ką. Ar liepsi jiems tik kreiptis vieniems į kitus kaip į giminaičius, ar ir elgtis pagal tuos kreipinius —
su tėvais elgtis taip, kaip paprastai vaikai elgiasi su d
tėvais: gerbti juos, rūpintis jais ir jų klausyti iš baimės, kad, jeigu elgsis kitaip, nesulauks nieko gera nei iš žmonių, nei iš dievų, nes tokiu atveju jų elgesys bus ir nedoras, ir neteisingas. Ar šitai visi piliečiai kals vaikams į galvą — ir dėl tų, kuriuos jiems nurodys kaip tėvus, ir dėl kitų giminaičių?

— Šitai. Juk būtų juokinga ir giminaičių pavadini- e
mai liktų tik tušti žodžiai, jei būtų elgiamasi kitaip!

— Vadinasi, iš visų valstybių tik mūsų valstybės piliečiai galėtų skambiai vienu balsu pasakyti: „Man

gerai klojasi!" arba „Man prastai klojasi!", jeigu kuriam nors piliečiui einasi gerai arba prastai.

— Tikra teisybė, — sutiko Glaukonas.

464 — O argi mes nesakėme, kad toks požiūris ir tokie žodžiai susiję su bendru džiaugsmu ir bendru sielvartu?

— Ir teisingai sakėme.

— Vadinasi, mūsų valstybės piliečiai bendrai išgyvens įvairius įvykius, jei jie galės sakyti: „Tai mano reikalas". Toks bendras išgyvenimas ir padarys džiaugsmus ir sielvartus bendrus.

— Žinoma.

b — Be kitų nuostatų, ar ne tai yra sargybinių moterų ir vaikų bendrumo priežastis?

— Taip, visų svarbiausia.

XII. — Bet mes sutarėme, kad valstybei tai yra didžiausias gėris — gerai sutvarkytą valstybę mes prilyginome kūnui, kurio negalavimus ar sveikatą lemia jo dalių būklė [15].

— Mes teisingai sutarėme, — tarė Glaukonas.

— Vadinasi, to, kas valstybei yra didžiausias gėris, priežastis yra jos sargybinių žmonų ir vaikų bendrumas.

— Be abejo.

— Tai neprieštarauja ir mūsų ankstesniems tvirtinimams. Juk sakėme, kad sargybiniai negalės turėti
c nei nuosavų namų, nei žemės, nei jokio turto, jie gaus maistą iš kitų piliečių kaip atlyginimą už sargybą ir viskuo naudosis bendrai, nes jie turi būti tikri sargybiniai.

— Teisingai.

— Ir tai, ką teigėme anksčiau, o dar labiau tai, ką sakome dabar, padarys juos tikrais sargybiniais ir apsaugos valstybę, kad jie nesudraskytų jos į skutus — taip paprastai atsitinka, kai žmonės savu laiko ne tą
d patį, o kiekvienas vis kitą dalyką: vienas tempia į savo namus viską, ką tik įstengia įsigyti, nekreipdamas dėmesio į kitus, kitas — vėl į savo namus; kiekvienas turi savo žmoną ir vaikų, dėl to atsiranda ir savų
 džiaugsmų bei bėdų. Priešingai, kai visi vieningai lai-

ko savu tą patį dalyką, visi siekia to paties tikslo ir pagal galimybes patiria tuos pačius išgyvenimus — džiaugsmingus ar skaudžius.

— Be abejo, — tarė Glaukonas.

— Na, o ar neišnyks tarp jų bylos ir vienas kito kaltinimai jau vien dėl to, kad jie neturės jokios nuosavybės, išskyrus savo kūną? Visa kita jų bus bendra, todėl nekils jokių vaidų, nes žmonės paprastai vaidijasi arba dėl turto, arba dėl vaikų ir giminaičių.

— Šito tikrai nebebus, — patvirtino Glaukonas.

— Jie neturės pagrindo bylinėtis dėl prievartos ir įžeidimų, nes mes laikysime geru ir teisingu dalyku užpultiesiems gintis nuo savo bendraamžių ir liepsime jiems lavinti savo kūną.

— Teisingai.

— Šis įstatymas yra geras dar ir tuo, kad, jei kas 465
su kuo nors susipyks, tai tuo numalšins savo įtūžį ir nekils didesnių vaidų.

— Žinoma.

— Vyresnieji valdys ir baus visus jaunesniuosius.

— Aišku.

— O jaunesnieji niekada nesiryš — tai suprantama — panaudoti prievartą prieš vyresniuosius arba pakelti prieš juos ranką, arba įžeisti, nebent valdovams
įsakius. Jiems sukliudys du geri sargai — baimė ir pa- b
garba: pagarba neleidžia užgauti to, kuris gali būti tėvu, o baimė verčia nuogąstauti, kad nukentėjusiam neateitų į pagalbą jo sūnūs arba broliai, arba tėvai.

— Taip būna.

— Vadinasi, tokie įstatymai užtikrins taiką tarp žmonių.

— Užtikrins.

— Kadangi tarp šių žmonių nebus nesutarimų, tai nereikės bijoti, kad kiti piliečiai su jais vaidysis ir kad tarp jų kils nesantaika.

— Žinoma, nereikės.

— Apie įvairias mažas blogybes, nuo kurių jie taip c
pat išsivaduos, aš nenoriu kalbėti — šitai net ir nepritiktų: pavyzdžiui, apie vargšų pataikavimą turtuoliams,

apie bėdas ir sunkumus, susijusius su vaikų auginimu, apie ieškojimą pinigų šeimynai išlaikyti, kai žmonėms prisieina tai skolintis, tai kitiems atsakyti, tai, kokiu nors būdų įsigijus pinigų, patikėti juos saugoti ir tvarkyti žmonoms ir šeimynykščiams, — kaip matai, mano mielas, rūpesčių čia per akis, tai kiekvienam aišku,
d bet neverta kalbėti apie tokius žemus dalykus.

XIII. — Taip, šitai ir aklam aišku, — pritarė Glaukonas.

— Išsivadavę nuo visų tų vargų, jie gyvens laimingiau negu olimpinių žaidynių nugalėtojai [16].

— Kuriuo atžvilgiu?

— Pastariesiems tenka tik maža dalelė to, ką turės šie žmonės. Juk šių pergalė yra gražesnė, ir valstybė geriau juos aprūpina: savo pergale jie išgelbsti visą valstybę, o vietoj vainiko jie patys ir jų vaikai gauna
e išlaikymą ir visa kita, kas reikalinga; dar gyvi būdami, jie gauna iš valstybės visokių dovanų, o numirę deramai palaidojami.

— Tai puiku.

— Ar prisimeni, — tariau, — anksčiau — nebežinau, kurioje vietoje, — kažkas mums prikišo, kad sargybiniai nebus laimingi, nes jie nieko neturi, nors ir gali
466 pasisavinti visą piliečių turtą. Mes tada atsakėme, kad šį klausimą aptarsime vėliau, pasitaikius progai; pirmiausia sargybinius reikia padaryti tikrais sargybiniais, o valstybę — kuo laimingesnę, bet ne turint galvoje kurio nors vieno luomo gerovę.

— Prisimenu.

— Dabar grįžkime prie sargybinių gyvenimo. Jei jis yra daug gražesnis ir geresnis negu olimpinių žai-
b dynių nugalėtojų gyvenimas, tai ar galima jį lyginti su batsiuvių ir kitų amatininkų arba žemdirbių gyvenimu?

— Man atrodo, kad jokiu būdu negalima, — atsakė Glaukonas.

— Bet — čia verta pakartoti tai, ką aš tada sakiau, — jeigu sargybinis ims laikyti laime nebūti sargybiniu, jeigu jis nepasitenkins tuo kukliu ir pastoviu gyvenimu, kurį mes laikome geriausiu, bet pasiduos

neprotingai ir vaikiškai nuomonei apie laimę, kuri skatins jį jėga pasisavinti visą valstybės turtą, tada jis c
pamatys, kad Heziodas buvo teisus, sakydamas, jog tam tikra prasme pusė yra daugiau už visumą[17].

— Jei toks sargybinis paklausytų mano patarimo, jis neatsisakytų tokio gyvenimo.

— Vadinasi, — tariau, — mūsų aptartą šių vyrų moterų bendrumą tu laikai galimu dalyku. Tai liečia ir vaikus bei jų auklėjimą, ir kitų piliečių apsaugą. Ar moterys lieka mieste, ar eina į karą, jos kartu su vyrais saugo valstybę, kartu su jais medžioja tarsi šunys; d
pagal išgales jos dalyvauja visur. Šitoks jų elgesys yra pats geriausias ir nė kiek neprieštarauja patelės ir patino santykių prigimčiai.

— Sutinku.

XIV. — Dar mums liko nustatyti, — tariau, — ar tarp žmonių galimas toks bendrumas, koks yra tarp kitų gyvų būtybių, ir kaip jis pasiekiamas.

— Aš kaip tik norėjau šitai pridurti, bet tu mane aplenkei.

— Kai dėl karo reikalų, — tariau, — tai, manau, ir taip aišku, kaip kariaus moterys.

— O kaipgi? — paklausė Glaukonas.

— Jos kartu su vyrais dalyvaus karo žygiuose; pasiims su savimi ir tuos vaikus, kurie jau įstengs žygiuoti kartu, kad, panašiai kaip kitų amatininkų vaikai, jie įsižiūrėtų į tą amatą, kurio paūgėję turės išmokti, 467
be to, kad būtų pagalbininkai ir pasiuntiniai visuose karo reikaluose ir patarnautų savo tėvams ir motinoms. Argi nesi pastebėjęs, kad, pavyzdžiui, puodžių vaikai iš pradžių ilgą laiką patarnauja ir stebi ir tik vėliau imasi žiesti puodus?

— Esu.

— Argi amatininkams reikia rūpestingiau mokyti savo vaikus negu sargybiniams, kad, prisižiūrėję ir įgiję patyrimo, jie žinotų, ką reikia daryti?

— Tai būtų juokinga, — tarė Glaukonas.

— Be to, visos gyvos būtybės būna daug karinges- b
nės, kai šalia yra palikuonys.

— Taip yra. Bet, Sokratai, gresia pavojus, kad pralaimėję — kare tai dažnai atsitinka — jie pražudys ir savo vaikus, o kiti piliečiai negalės atlyginti šio nuostolio.

— Teisybę sakai, — tariau. — Bet ar tu manai, kad pirmiausia reikia apsaugoti juos nuo visokių pavojų?

— Jokiu būdu ne.

— Tai ką? Jeigu jau rizikuoti, tai tik su sąlyga, kad sėkmės atveju jie taps geresni.

— Aišku.

c — Ar tu manai, jog tai nesvarbu ir neverta rizikuoti dėl to, kad tie, kurie užaugę taps kariais, jau nuo mažens stebėtų karą?

— Tai svarbu vardan to tikslo, apie kurį tu kalbi.

— Taigi vaikams reikia suteikti galimybę stebėti karą, bet kartu reikia pasirūpinti jų saugumu — tada viskas bus gerai. Ar ne taip?

— Taip.

— Pirmiausia, — tariau, — jų tėvai bus prityrę ka-
d riai ir sugebės atskirti pavojingus žygius nuo nepavojingų.

— Suprantama.

— Į nepavojingus žygius jie vesis vaikus, o nuo pavojingų saugos.

— Be abejo.

— Jiems vadovauti paskirs ne eilinius, o labiausiai prityrusius vyresnio amžiaus žmones, kurie būtų ir geri vadovai, ir auklėtojai.

— Taip ir dera.

— Bet reikia pripažinti, kad dažnai viskas pakrypsta labai nelauktai.

— Taip dažnai būna.

— Šitokiems atvejams, mano mielas, reikia vai-
e kams iš mažens auginti sparnus, kad, reikalui esant, jie galėtų purptelėti ir išvengtų pavojaus.

— Ką tu turi galvoje? — paklausė Glaukonas.

— Reikia vaikus kuo anksčiausiai sodinti ant arklių ir, kai išmoks joti, imti juos su savimi, kad stebėtų karą — tik jų arkliai turi būti ne smarkiausi ir karin-

giausi, bet greičiausi ir klusniausi. Šitokiu būdu jie geriausiai įsižiūrės į savo amatą ir, jeigu prireiks, tikriausiai išsigelbės, sekdami paskui savo globėjus.

— Man atrodo, tu teisingai kalbi. 468

— Na, o karas? — tariau. — Kaip elgsis tavo kariai ir kaip jie žiūrės į priešą? Ar man teisingai atrodo...

— Sakyk, kas?

— Jei kuris nors iš karių paliks rikiuotę, — tariau, — ar mes ginklą, ar padarys kokį kitą panašų dalyką iš bailumo, tai ar nereikėtų pervesti jį į amatininkus arba žemdirbius?

— Tikrai reikėtų.

— O tą, kuris gyvas pasiduos priešams, ar nereikėtų padovanoti tiems, kurie panorės pasinaudoti šiuo b grobiu savo nuožiūra?

— Žinoma.

— Tą, kuris pasižymės narsumu, kartu su juo žygyje dalyvaujantys jaunuoliai ir paaugliai turėtų apvainikuoti paeiliui kiekvienas tiesiog žygio metu. Ar ne?

— Taip.

— Ir sveikinti jį, paspausdami dešinę ranką.

— Be abejo.

— Bet, manau, tu nesutiksi...

— Dėl ko?

— Kad jis visus bučiuotų ir jį visi bučiuotų.

— Kaip tik pritariu, — atsakė Glaukonas.— Prie šio įstatymo aš dar pridursiu, kad per visą žygį niekas neturi teisės atsisakyti, jei toks karys panorės jį pabu- c čiuoti, — juk jeigu jis pamils jaunuolį ar moterį, įgis dar daugiau narsumo atlikti žygdarbiams.

— Puiku! — tariau. — Be to, mes jau sakėme, kad tokiems žmonėms dažniau bus rengiamos jungtuvės, jie dažniau negu kiti bus parenkami tam tikslui, kad turėtų kuo daugiau palikuonių.

— Taip, jau sakėme tai.

XV. — Ir pagal Homerą, narsius jaunuolius pridera pagerbti. Homeras sako, kad kovoje pasižymėjusiam Ajantui tekę „nugaros raumenys patys gardieji" [18]. Tai

deramas stipraus ir narsaus vyro pagerbimas: juo ne tik parodoma pagarba, bet ir sustiprinamos jėgos.

— Tikra teisybė.

— Taigi, — tariau, — šiuo atžvilgiu paseksime Homeru. Aukojimų ir kitų iškilmių metu mes pagerbsime narsius januolius — pagal tai, kiek kuris bus nusipelnęs, — ne tik himnais ir tuo, apie ką tik ką kalbėjome, bet ir garbinga vieta, mėsa ir gėrimo pilnomis taurėmis [19], kad ne tik pagerbtume, bet ir pastiprintume tuos narsius vyrus ir moteris.

— Puikiai pasakei,— tarė Glaukonas.

— Na, o apie tuos, kurie garbingai žuvo žygyje, pirmiausia sakysime, kad jie priklauso auksinei giminei.

— Be abejo.

— Argi netikėsime Heziodu, kuris sako, kad kai kurie iš šios giminės žmonių po mirties

469 **Didžiojo Dzeuso valia ⟨. . .⟩ demonais tapo geraisiais,**
Vaikštančiais žemės paviršium ir sergínčiais žmones mariuosius [20].

— Patikėsime.

— Taigi pasiklausime dievo, kaip reikia laidoti ir kokiomis ypatingomis apeigomis pagerbti tokius palaimintus dieviškus žmones, ir laidosime juos taip, kaip jis pasakys.

— Taip ir darysime.

— Ir nuo to laiko gerbsime jų kapus, nes jie — demonai, ir jiems lenksimės. Lygiai taip pat pagerbsime
b mirusį iš senatvės ar dėl kokios kitos priežasties, jeigu, gyvas būdamas, jis bus pasižymėjęs dorybingumu.

— Labai teisingai.

— Na, o kaip mūsų kariai elgsis su priešais?

— Kokia prasme?

— Pirmiausia dėl valstybių pavergimo. Ar tau atrodo teisinga, kad graikai pavergtų graikų valstybes, ar, priešingai, šito, kiek tai įmanoma, niekam negalima
c leisti ir reikia pratinti tausoti graikus, kad jų nepavergtų barbarai?

— Kaip tik taip.

— Vadinasi, ir mūsų piliečiai negali turėti vergo graiko, ir kitiems patarsime taip nedaryti.

— Ir aš taip manau. Tada graikai savo jėgas veikiau nukreips prieš barbarus ir susilaikys nuo tarpusavio karų.

— Na, o nugalėjus apiplėšti užmuštuosius ir pasiimti ne tik jų ginklus ar tau atrodo geras daiktas? Ar d
bailiams tai nėra dingstis išvengti kovos? Jie, tarsi atlikdami savo pareigą, grabinėja užmuštuosius. Per tokius apiplėšinėjimus jau pražuvo ne viena kariuomenė.

— Ne viena.

— Apiplėšti lavoną — tai žemas gobšumas. Tik moteriškai ir lėkštai galvosenai būdinga laikyti priešu net žuvusiojo kūną, nors pats priešas jau pabėgo, palikęs tik tai, kas jam padėjo kovoti. Argi yra koks skirtumas tarp tokių žmonių ir šunų, pykstančių ant akme- e
nų, kuriais į juos pataikė, ir neliečiančių to, kuris juos mėto?

— Jokio skirtumo, — atsakė Glaukonas.

— Taigi reikia atsisakyti lavonų apiplėšinėjimo ir leisti priešui atsiimti žuvusius.

— Prisiekiu Dzeusu, reikia atsisakyti.

XVI. — Taip pat nenešime į šventyklas ginklų, kad pakabintume juos ant sienų, ypač jei tai bus graikų 470
ginklai, — jei norime parodyti kitiems graikams palankumą. O dar labiau baiminsimės padaryti šventvagystę, atnešdami daiktus, atimtus iš savo gentainių, — nebent dievas taip lieptų.

— Teisingai kalbi.

— Na, o graikų žemės niokojimas ir namų deginimas? Kaip, tavo nuomone, šiais atžvilgiais kariai elgsis su priešu?

— Tu pasakyk savo nuomonę, aš mielai išklausysiu.

— Man atrodo, — tariau, — kad jie nedarys nei b
viena, nei kita, o apsiribos tik metinio derliaus atėmimu. Ar nori, kad pasakyčiau, kodėl?

— Noriu.

— Man atrodo, kad yra ne tik du žodžiai — karas (πόλεμος) ir nesantaika (στασις), — bet ir du skirtingi dalykai, kuriuos lemia dvi rūšys nesutarimų — vieni iš

jų būna tarp savųjų, artimųjų, o kiti — su pašaliniais, svetimšaliais. Priešiškumas tarp savųjų vadinamas nesantaika, o su priešais — karu.

— Tu nepasakei nieko nauja, — tarė Glaukonas.

c — Na, o ar įprasta tai, ką aš dabar pasakysiu? Aš tvirtinu, kad visi graikai yra vienas kitam artimi žmonės ir iš tos pačios giminės, o barbarams jie svetimšaliai.

— Teisybė.

— Todėl, kai graikai kausis su barbarais, o barbarai su graikais, sakysime, kad jie kariauja, kad jie iš prigimties yra priešai, ir tą jų priešiškumą vadinsime karu. O kai kas nors panašaus vyks tarp graikų, sakysime, kad jie iš prigimties yra savi, bet šiuo atveju
d Graikija serga ir joje viešpatauja nesantaika, ir tokį priešiškumą vadinsime nesantaika[22].

— Sutinku su tavimi.

— Tu tik pagalvok, — tariau: — kai kyla tokia nesantaika ir valstybė suskyla, kai piliečiai siaubia vieni kitų laukus, degina namus, kokia pražūtinga bus toji nesantaika ir kiek maža meilės savo tėvynei rodys vieni ir kiti. Kitaip jie neišdrįstų niokoti savo auklės
e ir motinos. Užtenka, jei nugalėtojai atims iš nugalėtųjų jų darbo vaisius, bet tegul jie neužmiršta, kad jų tikslas — taika: juk ne amžinai jie kariaus!

— Šitaip galvoti daug kilniau, — tarė Glaukonas.

— Tai kaip? Argi tavo kuriama valstybė nebus graikų valstybė?

— Būtinai bus, — atsakė Glaukonas.

— Argi jos piliečiai nebus geri ir išauklėti?

— Žinoma, bus.

— Argi jie nemylės visko, kas graikiška? Argi Graikijos jie nelaikys savo žeme? Argi nebus to paties tikėjimo, kaip ir kiti graikai?

— Be abejo, bus.

471 — Nesutarimus su graikais, kaip su savo gentainiais, jie laikys nesantaika ir nevadins jų karu?

— Nevadins.

— Ir vaidydamiesi jie turės galvoje būsimą susitaikymą?

— Be abejo.

— Savo priešininkus jie geranoriškai stengsis atvesti į protą, nepavergdami jų ir nepražudydami, nes laikys juos ne priešais, bet tais, kuriuos reikia pamokyti.

— Taip.

— Taigi, patys būdami graikai, jie neniokos Grai-
kijos, nedegins ten namų ir nelaikys savo priešais visų
kurios nors valstybės piliečių — ir vyrų, ir moterų, ir
vaikų; jie laikys jais tik nedaugelį žmonių — nesantai- b
kos kaltininkus. Todėl jie nepanorės nei nusiaubti ša-
lies, nei griauti namų, nes daugumai piliečių nejaus
jokio priešiškumo, ir gyvens nesantaikoje tik tol, kol
nekaltai nukentėjusieji neprivers kaltininkų atsilyginti
už skriaudas.

— Sutinku, kad mūsų piliečiai kaip tik šitaip turi elgtis su savo priešininkais, o su barbarais — taip, kaip dabar graikai elgiasi su graikais.

— Taigi įvesime sargybiniams ir tokį įstatymą — c
neniokoti šalies ir nedeginti namų.

— Įvesime ir tvirtinsime, kad tai geras įstatymas, kaip ir ankstesnieji.

XVII. Bet, Sokratai, man atrodo, kad, jei tau ir to-
liau leisime kalbėti apie tuos dalykus, tu ir neprisimin-
si, jog pradėjai, atidėjęs atsakymą į anksčiau iškilusį
klausimą: ar šitokia valstybės santvarka yra galima ir
kaip ją įgyvendinti. Juk jeigu visa tai būtų įgyvendin-
ta, valstybė iš to turėtų visokeriopos naudos. Aš dar
nuo savęs pridėsiu tai, ką tu praleidai: tokios valsty- d
bės piliečiai narsiausiai kovotų su priešu, nes niekada
nepaliktų savųjų nelaimėje, žinodami, kad jie vieni
kitiems yra broliai, tėvai, sūnūs, ir taip vadindami vie-
nas kitą. O jei ir moterys kartu su vyrais žygiuotų ar-
ba greta jų, arba užpakalyje išsirikiavusios, kad prie-
šams įvarytų daugiau baimės ir, ištikus reikalui, padėtų
saviesiems, aš esu įsitikinęs, jog jie būtų nenugalimi.
Nekalbėsiu apie tai, kiek gėrybių jie turėtų taikos e

metu. Kadangi aš visiškai sutinku su tavimi, kad, jeigu būtų įvesta tokia santvarka, valstybė turėtų visas šitas gėrybes ir dar daugybę kitų, tai tu nekalbėk daugiau apie pačią santvarką, bet pamėginkime patys sau įrodyti, jog ji yra įgyvendinama, o visa kita atidėkime į šalį.

472 — Tu taip netikėtai įsibrovei į mano kalbą, ir be jokio gailesčio, vos tik aš sutrikau! Tu tikriausiai užmiršai, kad aš ką tik vargais negalais ištrūkau nuo dviejų bangų, ir siunti man trečią — didžiausią ir sunkiausią. Kai tu ją pamatysi ir išgirsi jos grūmėjimą, būsi nuolaidesnis man ir suprasi, kad aš ne be pagrindo delsiau: aš bijojau ir išsakyti, ir bandyti aptarti savo mintį — tokia ji neįprasta.

— Juo labiau atsikalbinėsi, tuo mažiau leisime tau
b išsisukinėti nuo klausimo, kokiu būdu įgyvendinama šitokia santvarka. Atsakyk mums negaišuodamas.

— Pirmiausia, — tariau, — reikia prisiminti, kad šis klausimas iškilo, kai svarstėme, kas yra teisingumas ir neteisingumas.

— Reikia. Bet kam gi tai? — paklausė Glaukonas.

— Niekam. Tačiau argi, išsiaiškinę, kas yra teisingumas, mes reikalausime, kad teisingas žmogus niekuo
c nesiskirtų nuo paties teisingumo, bet visais atžvilgiais būtų toks pat, kaip teisingumas? O gal pasitenkinsime tuo, kad žmogus kuo labiau priartės prie jo ir turės jo kur kas daugiau negu kiti žmonės?

— Taip, pasitenkinsime.

— Kaip pavyzdį mes nagrinėjome, kas yra pats teisingumas ir kas yra tobulai teisingas žmogus, jei toks atsirastų; taip pat nagrinėjome ir tai, kas yra neteisingumas ir tikrai neteisingas žmogus, kad, žiūrėdami į juos kaip į pavyzdžius, pagal tai, ar jie mums atrodys laimingi, prieitume išvadą ir apie pačius save:
d to, kuris bus į juos panašus, laukia toks pat likimas. Bet mes nesiekėme įrodyti, kad šitai yra įgyvendinama.

— Tavo tiesa.

— Ar tu manai, kad dailininkas pasidarys prastesnis, jeigu jis įtaigiai nupieš gražiausio žmogaus paveikslą, bet nemokės įrodyti, kad toks žmogus iš tikrųjų gali būti?

— Prisiekiu Dzeusu, nemanau.

— Na, o mes ar nenupiešėme — žodžiais — tobulos e
valstybės pavyzdžio?

— Nupiešėme.

— Tai ar, tavo manymu, mūsų išvedžiojimai nustos savo vertės, jei nesugebėsime įrodyti, kad tokią valstybę įmanoma sukurti?

— Nemanyčiau.

— Tai tiesa, — tariau. — Bet jei nori, kad padaryčiau tau malonumą ir parodyčiau, kokiu būdu ir kokiomis sąlygomis tokia valstybė gali būti įgyvendinta, tai turėsi vėl apdovanoti manę tuo pačiu...

— Kuo?

— Ar galima ką nors padaryti taip, kaip nusakyta 473
žodžiais? O gal jau pačia savo prigimtimi įkūnijimas yra toliau nuo tiesos negu žodis, nors daugelis mano kitaip? Ar sutinki su manimi?

— Sutinku, — atsakė Glaukonas.

— Todėl nereikalauk, kad įrodyčiau, jog ir tikrovėje viskas turi būti įgyvendinta taip, kaip mes nusakėme žodžiais. Bet jei mums pasiseks surasti, kaip būtų galima sukurti valstybę, kuri kuo labiausiai priartėtų prie mūsų idealo, tada turėsi pripažinti, kad aš išpildžiau tavo reikalavimą, tai yra parodžiau, kaip šitai ga- b
lima įgyvendinti. Ar tu nepasitenkinsi tuo? Aš tai pasitenkinčiau.

— Ir aš pasitenkinčiau, — pasakė Glaukonas.

XVIII. — Po viso to, matyt, reikėtų pamėginti ištirti ir parodyti, kas dabartinėse valstybėse yra blogai tvarkoma, kuo jos skiriasi nuo mūsų valstybės ir koks visai nedidelis pakeitimas priartintų jas prie mūsų valstybės santvarkos; galbūt užtektų vieno pakeitimo arba dviejų, o gal prireiktų ir daugiau pakeitimų, bet vis dėlto jų turėtų būti visai nedaug ir nedidelių.

— Žinoma, — pritarė Glaukonas. c

— Man atrodo, — tariau, — kad užtenka vieno vienintelio pasikeitimo, ir mes galėsime parodyti, jog tada pasikeis visa valstybė. Tiesa, tas pasikeitimas nemažas ir nelengvas, bet vis dėlto jis galimas.

— Koks?

— Štai ir priėjome tai, ką palyginome su didžiausia banga. Vis dėlto pasakysiu, net jei banga paskandintų mane patyčiose ir negarbėje. Klausyk, ką ketinu pasakyti.

— Kalbėk, — tarė Glaukonas.

— Kol valstybėse nekaraliaus filosofai arba vadi-
d namieji dabartiniai karaliai ir valdovai netaps tikrais
ir rimtais filosofais, kol valstybinė valdžia ir filosofija
nesusilies į viena ir kol iš valdžios nebus prievarta
pašalinti tie žmonės — o jų daug, — kurie iš prigim-
ties linksta tik į vieną kurį iš tų dviejų dalykų, tol,
mielas Glaukonai, nebus galo valstybių vargams[23], tol
e toji valstybės santvarka, kurią nusakėme žodžiais, žmo-
nių giminei bus nepasiekiama ir neišvys dienos šviesos.
Štai kodėl aš ilgai delsiau — aš numačiau, kad tie žo-
džiai prieštaraus įprastai nuomonei. Juk sunku pripa-
žinti, kad kitaip neįmanoma nei asmeninė, nei visuo-
meninė gerovė.

— Sokratai, — tarė Glaukonas, — po tokių tavo žo-
džių ir juose slypinčios minties tik ir lauk, kad dauge-
474 lis net ir neblogų žmonių, nusimetę apsiaustus ir pa-
sigriebę į rankas, kas paklius, nuogi[24] puls tave, pasi-
rengę viskam. Ir jeigu tu neatsiginsi įrodymais, bet
pulsi bėgti, jie pasityčiodami tave nubaus!

— Argi ne tu būsi dėl viso to kaltas?

— Ir jausiuosi esąs visiškai teisus. Bet aš tavęs ne-
paliksiu vieno — savo palankumu ir padrąsinimu ginsiu
kiek galėdamas. Be to, aš galbūt geriau sugebėsiu at-
sakinėti į tavo klausimus negu kas nors kitas. Todėl,
b turėdamas tokį pagalbininką, pamėgink tiems, kurie ne-
tiki, įrodyti, kad iš tikro yra taip, kaip tu sakai.

— Pamėginsiu, — tariau, — jeigu jau tu pažadi man tokią didelę pagalbą. Jei norime išvengti tų žmonių, apie kuriuos tu kalbėjai, antpuolio, tai, man rodos, bū-

tina paaiškinti jiems, ką mes vadiname filosofais, jeigu
išdrįstame teigti, jog filosofams reikia patikėti valdžią. c
Kai šitai pasidarys aišku, tada galėsime gintis, įrodinė-
dami, kad kai kuriems žmonėms iš prigimties yra skirta
būti filosofais ir valdyti valstybę, o visiems kitiems
nedera tuo užsiimti, jie turi klausyti valdovų.

— Pats laikas tai paaiškinti.

— Na, tai sek paskui mane ir žiūrėk, ar būsiu geras vedlys.

— Vesk!

— Ar reikia tau priminti, o gal pats prisimeni, jog kai sakome, kad žmogus ką nors myli, tai, jei sakome apie jį teisybę, yra aišku, kad jis myli ne kurią nors vieną mylimo dalyko pusę, bet jį visą?

XIX. — Matyt, reikia priminti, nes man šitai nelabai aišku.

— Kam kam, o tau tai jau tikrai nepritiktų ši- d
taip kalbėti, Glaukonai. Vyras, kuris yra prityręs mei-
lėje, neturėtų užmiršti, kad linkusio įsimylėti ir jau-
nuoliams neabejingo žmogaus širdį vienaip ar kitaip
žeidžia ir jaudina visi jauni žmonės — jie visi jam at-
rodo verti jo dėmesio ir meilės. Argi ne taip jūs žiū-
rite į gražuolius? Vieną vadinate žaviu dėl to, kad jis
riestanosis, ir visaip jį liaupsinate, kumpanosį laikote
turinčiu kažką karališka, o tą, kurio nosis vidutinio di-
dumo,— proporcingai sudėtu žmogumi; juodbruviai e
jums atrodo esą narsios išvaizdos, o baltaplaukius va-
dinate dievų vaikais; „medaus geltonumo" spalvą bus
sugalvojęs ne kas kitas, kaip tik įsimylėjėlis pagražinti
ir pagirti mylimojo blyškumui, jei tik jaunuolis yra pa-
čiame žydėjime. Vienu žodžiu, jūs išsigalvojate viso-
kių dingsčių, visokių žodžių ir neatstumiate nė vieno 475
iš tų, kurie yra pačiame žydėjime.

— Jeigu, imdamas mane pavyzdžiu, nori parodyti, kaip elgiasi įsimylėjėliai, aš nusileidžiu, bet tik mūsų pokalbio labui.

— O ką? — tariau.— Ar ne panašiai elgiasi tie, kurie mėgsta vyną? Kiekviena dingstimi jie giria bet kokį vyną.

— Taip ir yra.

— Lygiai taip pat, aš manau, ir garbėtroškos. Tu pastebėjai, kad jeigu jie negali vadovauti visai kariuomenei, pasidaro bent tritijų[25] vadais; jeigu negali būti gerbiami didžių ir žymių žmonių, jie pasitenkina mažesnių ir nereikšmingų žmonių pagarba, tačiau trokšta garbės bet kokia kaina.

— Tikra teisybė.

— O dabar priimk arba paneik štai ką. Kai sakome, kad žmogus ko nors trokšta, tai ar turime galvoje, kad jis trokšta visų tos rūšies dalykų, ar vienų iš jų trokšta, o kitų — ne?

— Aišku, kad visų,— atsakė Glaukonas.

— Taigi sakysime, kad išminties mylėtojas siekia ne kurios nors vienos jos rūšies, bet apskritai išminties, ar ne?

— Tai tiesa.

c — O jei žmogus bodisi mokslais, ypač kai yra dar jaunas ir nesupranta, kas naudinga, o kas — ne, nepavadinsime jo nei smalsiu, nei filosofu, lygiai kaip to, kuris bjaurisi maistu, nelaikysime nei išalkusiu, nei norinčiu valgyti: šiuo atveju jis yra ne mėgėjas pavalgyti, bet, priešingai, bodisi maistu.

— Nė kiek nesuklysime, taip sakydami.

— O tą, kuris trokšta paragauti visokių mokslų, mėgsta mokytis ir šiuo atžvilgiu yra nepasotinamas, tą mes pagrįstai vadinsime filosofu.

Čia Glaukonas tarė:

d — Tokių žmonių atsiras daug, be to, gana paikų. Juk tokie, man atrodo, yra reginių mėgėjai: jie džiaugiasi, sužinoję ką nors nauja. Būtų kvaila prie filosofų priskirti ir tuos, kurie mėgsta pasiklausyti: jų visai netraukia tokie pokalbiai, kuriuose kas nors svarstoma, bet užtat jie bėga į visas šventes, rengiamas Dioniso garbei, nepraleisdami nei miesto, nei kaimo dionisijų, tarsi kas būtų pasamdęs juos išklausyti visus
e chorus. Argi visus tuos žmones ir kitus, kurie siekia sužinoti ką nors panašaus ir užsiima visokiais niekais, vadinsime filosofais?

Jokiu būdu, nebent tik panašiais į juos.

XX. — O ką tu laikai tikrais filosofais? — paklausė Glaukonas.

— Tuos, kurie trokšta įžvelgti tiesą.

— Teisingai. Bet paaiškink, kaip tu šitai supranti.

— Kitam būtų nelengva paaiškinti, bet tu, manau, sutiksi su manim. . .

— Dėl ko?

— Kadangi grožis ir bjaurumas yra vienas kitam 476
priešingi, vadinasi, tai yra du skirtingi dalykai.

— Žinoma.

— O jeigu tai yra du dalykai, tai kiekvienas iš jų yra vienas.

— Aišku.

— Tą patį galima pasakyti apie teisingumą ir neteisingumą, gėrį ir blogį ir visas kitas rūšis: kiekviena iš jų yra viena, bet kadangi ji visur reiškiasi, būdama susijusi su kitomis, ir, be to, skirtinguose veiksmuose ir žmonėse, tai atrodo esanti dauginė.

— Tu teisus.

— Pagal tai aš ir skiriu: atskiriu tuos, kurie, kaip
sakei, mėgsta reginius, taip pat amatininkus ir verslo
žmones, ir tuos, apie kuriuos dabar kalbame ir kuriuos b
pagrįstai galėtume pavadinti filosofais.

— O kam tu šitai darai? — paklausė Glaukonas.

— Mėgėjai klausytis ir žiūrėti gėrisi gražiais garsais, gražiomis spalvomis, formomis ir visais tais kūriniais, kuriuose pasireiškia šių dalykų grožis, bet jų protas nesugeba įžvelgti paties grožio prigimties ir jo pamilti.

— Taip jau yra.

— O tokių žmonių, kurie įstengia pakilti iki paties c
grožio ir matyti jį patį savaime, yra visai nedaug.

— Labai nedaug.

— Tas, kuris vertina gražius daiktus, bet nevertina grožio paties savaime ir neįstengia sekti paskui tą, kuris vestų jį į jo pažinimą, — ar toks žmogus, tavo nuomone, iš tikrųjų gyvena, ar tik sapnuoja? Pats pagal-

vok: juk sapnuoti — nesvarbu, miegant ar budint,— tai daikto atvaizdą laikyti ne atvaizdu, bet pačiu daiktu, į kurį jis yra panašus, ar ne?

— Tikrai, aš pasakyčiau, kad toks žmogus sapnuoja.

— Na, o tas, kuris, priešingai, įžvelgia grožį patį savaime ir įstengia matyti ir patį grožį, ir visa, kas jį
d sudaro, bet nepainioja viena su kita,— ar toks žmogus, tavo nuomone, sapnuoja, ar iš tikrųjų gyvena?

— Iš tikrųjų gyvena,— atsakė Glaukonas.

— Jo mąstymą pavadintume pažinimu (γνωμη), nes jis pažįsta, o ano, pirmojo,— nuomone (δόξα), nes jis tik mano.

— Teisingai.

— Na, o jeigu tas, kuris, kaip sakėme, tik mano, bet ne pažįsta, ims širsti ant mūsų ir ginčyti mūsų sprendi-
e mų teisingumą, ar galėtume jį nuraminti ir švelniai įtikinti, nesakydami tiesiai, kad jis yra ne viso proto?

— Turime jį įtikinti.

— Tad paklausyk, ką mes jam atsakysime. Arba, jei nori, šitaip jį paklausinėkime, įtikinę, kad mes ne prieš jį — priešingai, mums net malonu matyti išmanantį žmogų: „Pasakyk mums štai ką: tas, kuris pažįsta, pažįsta ką nors ar nieko?" Tu atsakinėk man už jį.

— Atsakysiu, kad ką nors pažįsta,— tarė Glaukonas.

477 — Ar tai, kas yra, ar tai, ko nėra?

— Tai, kas yra. Kaipgi pažinsi tai, ko nėra?

— Taigi laikysime tikru dalyku, kad, nesvarbu, kuriuo atžvilgiu ką nors nagrinėtume, tai, kas tikrai yra, tikrai galima pažinti, o to, ko visai nėra, visai negalima pažinti.

— Be abejo.

— Puiku. O jeigu yra tokių dalykų, kurie tai yra, tai nėra, argi jie nebus viduryje tarp grynos būties (τό ον) ir to, kas visai neegzistuoja?

— Jie bus viduryje tarp vieno ir kito.

— Kadangi pažinimas (γνωσις) nukreiptas į tai, kas
b yra, o nežinojimas — į tai, ko nėra, vadinasi, to, kas
 nukreipta į tarpinius dalykus, turime ieškoti tarp žino-

jimo (επιστημη) ir nežinojimo, jei tik kas nors panašaus yra.

— Visai teisingai.

— Ar mes ką nors vadiname nuomone?

— Vadiname.

— Ar tai tas pats sugebėjimas, kaip ir žinojimas, ar kitas?

— Kitas.

— Taigi nuomonė turi vieną objektą, o žinojimas — kitą, nes šie sugebėjimai yra skirtingi.

— Taip.

— Vadinasi, žinojimas pagal savo prigimtį yra nukreiptas į būtį ir siekia ją pažinti. Bet, man rodos, pirmiau dar reikia išsiaiškinti...

— Ką?

XXI. — Mes teigiame, kad sugebėjimai yra tam tikra būties rūšis; jų dėka mes galime tai, ką galime,— ne tik mes, bet ir visi mūsų sugebėjimai — pavyzdžiui, regėjimą ir klausą aš priskiriu prie tokių sugebėjimų, jei supranti, apie kokią rūšį aš kalbu. c

— Suprantu,— tarė Glaukonas.

— Tad paklausyk, ką aš manau apie tuos sugebėjimus. Aš nematau nei jų spalvos, nei formos, nei kokių nors kitų ypatybių, kurios būdingos kitiems daiktams ir pagal kurias aš skiriu juos vieną nuo kito. Sugebėjime aš įžvelgiu tik tai, į ką jis yra nukreiptas ir koks jo poveikis, ir pagal tai aš įvardiju vieną ar kitą sugebėjimą. Jei kryptis ir poveikis tie patys, aš laikau tai tuo pačiu sugebėjimu, o jei ir kryptis, ir poveikis skirtingi — tai jau kitas sugebėjimas. O kaip tau atrodo? d

— Lygiai taip pat,— atsakė Glaukonas.

— Dabar, gerbiamasis, grįžkime atgal. Ar tu žinojimą laikai sugebėjimu, ar priskiri jį kuriai kitai giminei?

— Kaip tik laikau sugebėjimu, ir iš visų sugebėjimų stipriausiu. e

— Na, o nuomonę kam priskirsime — sugebėjimams ar kuriai nors kitai rūšiai?

— Jokiu būdu. Juk nuomonė yra ne kas kita, kaip tai, kas mus įgalina manyti.

— Bet juk anksčiau tu pripažinai, kad žinojimas ir nuomonė yra ne tas pat.

— Argi protingas žmogus gali sutapatinti tai, kas neklaidinga, su tuo, kur pilna klaidų?

478 — Puiku,— tariau.— Aišku, kad sutariame, jog žinojimas ir nuomonė yra skirtingi dalykai.

— Skirtingi.

— Kiekvienas iš jų turi skirtingą objektą ir skirtingą sugebėjimą.

— Būtinai.

— Žinojimo objektas yra būtis; jis siekia pažinti jos savybes.

— Taip.

— O nuomone, kaip mes tvirtiname, nesiekiama nieko kita, kaip tik manyti.

— Taip.

— Ar ji pažįsta tą patį, kaip ir pažinimas? Ar tai, kas pažįstama ir tariama, yra tas pat? O gal taip negali būti?

— Pagal tai, ką mes sutarėme, taip negali būti,— atsakė Glaukonas.— Jei kiekvienas sugebėjimas turi skirtingą objektą ir jeigu žinojimas ir nuomonė yra su-
b gebėjimai, be to, kaip mes tvirtiname, skirtingi sugebėjimai, tai išeina, kad tas pats dalykas negali būti ir pažinimo, ir manymo objektu.

— Taigi, jeigu pažinimo objektas yra būtis, tai nuomonės objektas turi būti kas nors kita.

— Kas nors kita.

— Vadinasi, nuomonės objektas yra nebūtis? O gal nebūtis negali būti net ir nuomonės objektu? Kas turi nuomonę, turi nuomonę apie ką nors. Ar galima turėti nuomonę apie tai, ko nėra?

— Negalima.

— Taigi, kas turi nuomonę, turi nuomonę apie ką nors.

 — Taip.

— Bet nebūtis nėra kas nors — visai pagrįstai galima sakyti, kad ji yra niekas. c

— Be abejo.

— Taigi nebūčiai priskirsime nežinojimą, o būčiai — pažinimą.

— Visai teisingai,— tarė Glaukonas.

— Taigi nuomonės nesusijusios nei su būtimi, nei su nebūtimi.

— Nesusijusios.

— Taigi nuomonė nėra nei nežinojimas, nei pažinimas.

— Nei viena, nei kita.

— O gal, nesutapdama su jais, nuomonė aiškumu pranoksta pažinimą, o neaiškumu — nežinojimą?

— Ne, ji nepranoksta nei vieno, nei kito.

— Vadinasi, tu manai, kad nuomonė yra labiau miglota negu pažinimas ir aiškesnė negu nežinojimas?

— Daugelį kartų,— atsakė Glaukonas.

— Bet ji neperžengia šių ribų? d

— Ne.

— Tada nuomonė yra kažkas tarpiška tarp žinojimo ir nežinojimo.

— Taip ir yra.

— Kaip sakėme anksčiau, jeigu kas nors yra kartu ir esantis, ir nesantis, tai jo vieta yra per vidurį tarp grynosios būties ir visiškos nebūties, ir šitai negali būti nei žinojimo, nei nežinojimo objektas, bet tik kažko, kas yra tarp nežinojimo ir žinojimo.

— Teisybė.

— Dabar paaiškėjo, kad tai, kas yra tarp jų, mes vadiname nuomone.

— Paaiškėjo.

XXII. — Kaip matyti, mums dar lieka surasti tai, kas būdinga abiem — ir būčiai, ir nebūčiai,— bet kas nėra nei gryna būtis, nei gryna nebūtis. Jei tai surasime, pagrįstai galėsime sakyti, jog tai kaip tik ir yra nuomonės objektas; kraštiniams nariams mes priskirsime savybę būti kraštiniais, o tarpiniam — būti tarpiniu. Ar ne taip? e

— Taip.

— Dabar, kai šitai nustatėme, tegul, pasakysiu aš,
479 atsako man tas gerasis žmogus, kuris neigia, kad yra grožis pats savaime ir tokio grožio idėja, visuomet tapati pati sau; tasai reginių mėgėjas pripažįsta tik daugybę gražių dalykų ir nepakenčia, kai kas nors sako jam, jog grožis yra vienas, kaip ir teisingumas, ir visi kiti dalykai: „Mielasis,— pasakysime jam,— argi tarp tokios gausybės gražių dalykų nėra nė vieno, kuris kuriuo nors atžvilgiu būtų bjaurus? Argi tarp teisingų poelgių nesurasime tokio, kuris būtų neteisingas, o tarp dorų — nedoro?"

b — Taip,— tarė Glaukonas,— gražūs dalykai kuriuo nors atžvilgiu būtinai atrodys bjaurūs; taip pat ir visi kiti dalykai, apie kuriuos kalbėjai.

— O argi daugelis sudvejintų dalykų dėl to negalės kitu atžvilgiu atrodyti vienpusiai?

— Galės.

— O jei mes ką nors vadiname dideliu, mažu, lengvu, sunkiu, tai ar tam turime daugiau pagrindo, negu vadinti priešingai?

— Nė kiek ne daugiau, nes kiekvienas daiktas gali turėti šias abi ypatybes.

— Kiekvienas iš daugybės daiktų arba bus, arba nebus toks, kokiu jį vadina?

— Šitie dalykai,— tarė Glaukonas,— panašūs į vai-
c šėse kartojamas dviprasmybes arba į vaikų mįslę apie eunuchą, kuris metė akmeniu į šikšnosparnį; reikia įspėti, kuo eunuchas metė ir ant ko tupėjo šikšnosparnis. Ir šitie dalykai taip pat yra dviprasmiai, nes apie jokį daiktą negalima tvirtai teigti, kad jis yra vienoks arba kitoks arba kad jam tinka abu pavadinimai arba netinka nė vienas.

— Ką tu darysi su tokiais pavadinimais? — tariau.— Ar gali surasti jiems geresnę vietą negu tarp
d būties ir nebūties? Juk jie nėra labiau migloti už nebūtį ir negali būti labiau nesantys negu ji, jie nėra aiškesni už būtį ir negali būti labiau už ją esantys.

— Visai teisingai.

— Atrodo, įsitikinome, kad žmonių nuomonės apie grožį ir panašius dalykus dažniausiai svyruoja tarp grynos būties ir visiškos nebūties.

— Įsitikinome.

— Bet mes jau iš anksto sutarėme, kad, jeigu atsirastų kas nors panašaus, šitai reikėtų laikyti tuo, apie ką mes manome, o ne tuo, ką pažįstame, nes tai, kas svyruoja tarp šių kraštinių narių, pagaunama tarpiniu sugebėjimu.

— Sutarėme.

— Todėl apie tuos žmones, kurie regi daugybę gra- e
žių daiktų, bet nemato grožio paties savaime ir nesugeba sekti paskui tą, kuris juos veda į jį, ir apie tuos, kurie mato daugybę teisingų poelgių, bet nepastebi paties teisingumo ir panašiai, sakysime, kad jie apie tuos dalykus turi nuomonę, bet jų nepažįsta.

— Be abejo.

— O ką sakysime apie tuos, kurie mato dalykus pačius savaime, visuomet tapačius sau? Argi jie nepakyla iki pažinimo, užuot turėję tik nuomonę?

— Be abejo, pakyla.

— Ar nesakysime, kad jie mėgsta ir myli tuos dalykus, kuriuos pažįsta, o anie — tuos, apie kuriuos tu- 480
ri nuomonę? Juk prisimeni, kad pastarieji, kaip sakėme, mėgsta klausytis gražių balsų, gėrėtis gražiomis spalvomis ir kitais gražiais dalykais, bet nepakenčia, kai kas nors jiems sako, jog egzistuoja ir grožis pats savaime?

— Prisimenu.

— Tad gal neapsiriksime, jei juos pavadinsime nuomonių mylėtojais, o ne išminties mylėtojais? Ar jie labai širs ant mūsų, jei šitaip juos pavadinsime?

— Jei manim patikės — neširs: juk nedera širsti dėl teisybės.

— O tuos, kurie įžvelgia kiekvieno dalyko esmę, vadinsime išminties mylėtojais, o ne nuomonių.

— Be abejo.

ŠEŠTOJI KNYGA

I. — Štai, Glaukonai,— tariau,— po ilgo svarstymo
pagaliau paaiškėjo, kas tikrai filosofas, o kas — ne ir
kas yra vieni ir kiti.

— Būtų buvę nelengva prieiti šitai trumpesniu keliu.

— Atrodo, kad nelengva. Mano nuomone, būtume
geriau šitai išsiaiškinę, jei būtume kalbėję tik apie
b vieną dalyką ir būtume nesileidę į kitų klausimų svars-
tymą, kai aiškinomės, kuo teisingo žmogaus gyvenimas
skiriasi nuo neteisingo.

— Apie ką toliau kalbėsime? — paklausė Glaukonas.

— Apie ką gi kita,— tariau,— jei ne apie tai, kas
eina iš eilės? Kadangi filosofai sugeba suvokti tai, kas
visuomet yra tapatu sau, o kiti klaidžioja tarp daugy-
bės nuolat kintančių dalykų ir todėl nėra filosofai, tai
kurie iš jų geriau tinka būti valstybės vadovais?

— Kaip mums deramai atsakyti į šį klausimą?

— Kurie pasirodys sugebą saugoti valstybės įstaty-
c mus ir papročius, tuos ir reikia skirti valstybės sargy-
biniais,— pasakiau.

— Teisingai.

— Turbūt aišku, ar ką nors saugoti reikia patikėti
aklam, ar turinčiam gerą regėjimą.

— Kaipgi nebus aišku!

— O kuo geresni už akluosius tie, kurie, iš tikrųjų
nepažindami nė vieno dalyko esmės ir savo sieloje
neturėdami aiškaus jo atvaizdo, negali, kaip dailinin-
kai, regėti aukščiausios tiesos ir, nuolat turėdami ją
d prieš akis, kuo tiksliausiai jos atkurti ir todėl prirei-

kus nesugebėtų leisti įstatymų dėl grožio, teisingumo ir gėrio arba išsaugoti jau esančių?

— Prisiekiu Dzeusu, jie nedaug kuo skiriasi nuo aklųjų.

— Argi mes verčiau padarysime sargybiniais juos, o ne tuos, kurie pažįsta kiekvieno dalyko esmę, o patyrimu ir kitomis dorybėmis nė kiek jiems nenusileidžia?

— Iš tikro būtų keista pasirinkti ne juos, jei jie aniems nė kiek nenusileidžia ir dar turi tokį didelį pranašumą.

— Ar nereikėtų paaiškinti, kaip tiems patiems žmo- 485
nėms gali būti būdingi abu šie dalykai?

— Reikia.

— Pokalbio pradžioje mes sakėme, kad pirmiausia reikia perprasti jų prigimtį. Jei mes sutarsime šiuo klausimu, tai, manau, sutiksime, kad tie patys žmonės gali turėti abu šiuos pranašumus ir kad valstybių valdovais turi būti tik jie, o ne kas nors kitas.

— Kodėl tu taip manai?

II. — Dėl filosofų prigimties sutarkime, kad jie
aistringai siekia žinių (μαϑημα), kurios bent kiek at- b
skleistų jiems esmę (ουσια), amžiną ir nepatiriančią nei atsiradimo, nei išnykimo.

— Sutinku.

— Taip pat sutikime,— tariau,— kad jie siekia aprėpti visą esmę, neišleisdami iš akių, kiek tai nuo jų priklauso, nė vienos jos dalies — nei didelės, nei mažos, nei vertingos, nei menkavertės, tai yra elgiasi panašiai kaip garbėtroškos ir įsimylėjėliai, apie kuriuos anksčiau kalbėjome.

— Teisybė.

— Na, o dabar pagalvok, ar žmonėms, kurie turi tap-
ti tokie, kaip mes sakėme, būtinos dar ir tokios sa- c
vybės. . .

— Kokios?

— Tiesumas, ryžtingas atsisakymas bet kokio melo, neapykanta jam ir meilė tiesai.

— Natūralu, kad jos būtinos.

— Ne tik natūralu, mano mielas. Kiekvienas žmogus, iš prigimties apimtas aistringo siekimo, būtinai brangina visa, kas gimininga ir artima tam, ką jis myli.

— Teisybė,— pritarė Glaukonas.

— O ar rastum ką nors artimesnio išminčiai už tiesą?

— Kaip šitai suprasti?

d — Ar gali tas pats žmogus mylėti ir išmintį, ir melą?

— Jokiu būdu.

— Todėl tikrai smalsaus proto žmogus nuo pat jaunumės turi atkakliai siekti tiesos.

— Be abejo.

— Bet jei visi žmogaus troškimai stipriai nukreipti į ką nors viena, mes žinome, kad tada jie tampa silpnesni visų kitų dalykų atžvilgiu — tarsi į šalį nukreipta srovė.

— Žinoma.

— Taigi, jeigu jie yra nukreipti į žinių kaupimą ir panašius dalykus, šitai, manau, teikia malonumą jo sielai, o kūno malonumų toks žmogus atsisako, jeigu
e jis ne dedasi, bet iš tikrųjų yra filosofas.

— Tai neišvengiama.

— Toks žmogus bus nuosaikus ir jokiu būdu nesieks turtų, nes turtai ir prabanga, kuriems įsigyti dedama tiek pastangų, tinka kam nori, tik ne filosofui.

— Taip.

486 — Kai nori atskirti filosofą nuo nefilosofo, reikia atkreipti dėmesį dar štai į ką.

— Į ką?

— Kad neliktų nepastebėti kokie nors žemi jo polinkiai: juk smulkmeniškumas yra pikčiausias priešas sielos, kuri siekia to, kas dieviška, ir to, kas žmogiška, visumos.

— Tikra teisybė.

— Jeigu žmogus turi kilnią sielą ir mąstymu aprėpia visuminio laiko ir būties esmę, tai ar, tavo manymu, jis labai vertina žmogaus gyvenimą?

b — Ne, jis negali jo labai vertinti,— atsakė Glaukonas.

— Vadinasi, toks žmogus ir mirties nelaikys baisiu dalyku?

— Aišku, nelaikys.

— Todėl bailios ir niekingos prigimties žmogui tikroji filosofija, matyt, yra neprieinama.

— Atrodo, kad neprieinama.

— Na, o kuklus, negobšus, kilnios sielos žmogus, ne pagyrūnas ir ne bailys, ar gali kokiu nors būdu pasidaryti nesugyvenamas ir neteisingas?

— Negali.

— Todėl, norėdamas ištirti, ar siela yra filosofiška, ar ne, turėsi jau iš pat mažens žiūrėti, ar ji yra teisinga ir romi, ar nesugyvenama ir žiauri.

— Žinoma, reikės žiūrėti.

— Manau, neišleisi iš akių dar ir štai ko... c

— Ko gi?

— Ar žmogus lengvai mokosi, ar sunkiai. Juk ar galima tikėtis, kad žmogus rimtai pamėgs tai, prie ko jis kamuojasi ir ką sunkiai įveikia?

— Negalima.

— O jeigu jis yra toks užmaršus, kad neįstengia išlaikyti atmintyje nieko iš to, ką išmoko, ar gali jo galva nebūti tuščia ir žinių atžvilgiu?

— Kaipgi galės!

— Tuščiai vargdamas, jis galų gale ims neapkęsti ir paties savęs, ir tokio užsiėmimo.

— Žinoma. d

— Taigi užmaršios sielos žmogaus jokiu būdu nepriskirsime prie filosofų ir ieškosime žmogaus su gera atmintimi.

— Be abejo.

— Ar galime sakyti, kad sudarkytą prigimtį, kuriai svetimos Mūzos, traukia nedarnumas?

— Žinoma.

— O ar tiesa, tavo manymu, gimininga darnumui, ar nedarnumui?

— Darnumui.

— Taigi ieškosime žmogaus, kuris, be kita ko, būtų
darnios prigimties ir pasižymėtų įgimtu proto subtilu-
e mu — šitai įgalintų jį suvokti būties esmę.
— Be abejo.
— O gal tu manai, kad visos šios savybės, kurias
išvardijome ir kurios yra glaudžiai viena su kita susi-
jusios, nebūtinos sielai, siekiančiai pakankamai ir to-
bulai suvokti būtį?
487 — Ir dar kaip būtinos! — atsakė Glaukonas.
— O ar galėtum ką nors prikišti užsiėmimui, kuriuo
sėkmingai užsiimti gali tik tas, kuris iš prigimties turi
gerą atmintį, yra nuovokus (ευμαθὴς), kilnios širdies,
žavus ir, be to, tiesos, teisingumo, narsumo ir nuosai-
kumo draugas ir sąjungininkas?
— Net ir pats Momas [1] neturėtų čia ką prikišti.
— Ar ne vien šitokiems žmonėms — subrendusiems
ir tobulai išauklėtiems — patikėtum valstybę?
III. Čia į pokalbį įsikišo Adimantas:
b — Sokratai, tavo samprotavimams niekas nieko ne-
galėtų prikišti. Bet ar nori žinoti, ką patiria klausytojai
kiekvieną kartą, kai tu šitaip dėstai savo mintis? Ne-
įpratę klausinėti ir atsakinėti, jie mano, kad kiekvienas
klausimas, kurį tu pateiki samprotaudamas, tik šiek
tiek nuveda juos į šalį, bet kai susideda daug tokių
mažų nukrypimų, tai svarstymo pabaigoje paaiškėja,
kad nukrypta gerokai ir atsirado prieštaravimas pra-
c diniams teiginiams. Panašiai kaip žaidžiant šaškėmis
įgudę žaidėjai uždaro neįgudusiems visus kelius ir šie
nežino, kur eiti, taip ir tavo klausytojai šitame savo-
tiškame žaidime, kur vietoj šaškių žaidžiama žodžiais,
pagaliau atsiduria aklavietėje ir nebežino, ką sakyti,
bet tiesa iš to nieko nelaimi. Aš kalbu, turėdamas gal-
voje mūsų atvejį; juk kiekvienas prisipažins, kad ne-
sugebėtų prieštarauti tau nė vienu iš tavo pateiktų
klausimų; bet pažiūrėkime, kaip yra iš tikrųjų: juk
tie, kurie veržiasi į filosofiją ne tam, kad išsilavintų,
d kaip kad tie, kurie, jauni būdami, domisi ja, o paskui
meta, bet, priešingai, atiduoda jai daug laiko, tie daž-
niausiai pasidaro keistuoliai — jei nenorime sakyti,

kad visai netikę, — ir net protingiausius iš jų užsiėmimas, kurį tu taip giri, vis dėlto padaro visiškai nenaudingus valstybei.

Išklausęs Adimanto, aš tariau:

— Vadinasi, tu manai, kad tie, kurie taip kalba, klysta?

— Nežinau, bet mielai išgirsčiau tavo nuomonę.

— Tu išgirstum, kad, mano nuomone, jie sako tiesą. e

— Bet kaip tada šitai suderinti su tuo, kad valstybė tol neatsikratys savo bėdų, kol jos nevaldys filosofai, kuriuos mes ką tik pripažinome netinkamais šitam dalykui?

— Tu keli klausimą, — tariau, — į kurį galima atsakyti tik palyginimu.

— Bet juk tu nesi įpratęs kalbėti palyginimais.

IV. — Ką gi! Tu įtraukei mane į sunkiai išsprendžiamo klausimo svarstymą ir dar juokiesi! Na, tai iš- 488
klausyk mano palyginimo, kad įsitikintum, kaip sunkiai man šitai sekasi. Geriausiųjų žmonių padėtis valstybės atžvilgiu yra tokia sunki, jog blogiau jau būti negali. Todėl palyginimui reikia sulipdyti juos iš daugelio vienas su kitu susijusių bruožų, kaip kad dailininkai piešia padarą, susidedantį iš ožio ir elnio, ir kitokias panašias baidykles. Įsivaizduok, kad toks žmo-
gus yra vieno ar kelių laivų vairininkas. Jis yra di- b
desnis ir stipresnis už kitus jūreivius, bet apykurtis, trumparegis, ne ką išmano apie jūreivystę, o jūreiviai vaidijasi tarp savęs dėl to, kuriam valdyti laivą; kiekvienas laiko save tinkamiausiu tam dalykui, nors niekada nesimokė vairavimo meno ir negali nurodyti, kas buvo jo mokytojas ir kada jis mokėsi; kai kurie net pareiškia, kad to ir nereikia mokytis, ir yra pasirengę sudraskyti tą, kuris pasakys, kad reikia. Jie užgula
vairininką prašymais ir daro viską, kad tik jis patikėtų c
jiems vairą. Vieni jo visai neklauso, kiti šiek tiek privengia, ir tada anie šituos išžudo ir išmeta į jūrą, o kilnųjį vairininką įveikia mandragora[2], vynu arba kokiomis kitomis priemonėmis; užgrobę valdžią laive, jie ima jame šeimininkauti, geria, puotauja ir, žinoma,

plaukia taip, kaip tokie tik ir gali plaukti; be to, jie
giria ir vadina prityrusiu jūreiviu, vairininku ir jūrei-
vystės žinovu tą, kuris sugeba paimti vairą — arba jė-
ga, arba įkalbėjęs vairininką, — ir vainoja tą, kuris ne
d toks, ir laiko jį niekam tikusiu. Jiems net į galvą ne-
ateina, kad tikrasis vairininkas būtinai turi gerai nusi-
manyti apie metų laikus, dangų, žvaigždes, vėjus ir
visus kitus su šiuo menu susijusius dalykus, jei iš tik-
rųjų nori valdyti laivą nepriklausomai nuo to, ar tai
e atitinka kieno nors norus, ar ne. Jie mano, kad negali-
ma įgyti šio meno žinių, įgūdžių ir kartu vairininko
valdžios. Kai laive dedasi tokie dalykai, ar jūreiviai
tikro vairininko nelaikys tik pasipūtusiu plepiu [3] ir ne-
489 tikėliu, kaip tu manai?
— Tikriausiai, — atsakė Adimantas.
— Aš manau, kad nebereikia aiškinti tau, kuo šis
vaizdas primena valstybės požiūrį į tikrus filosofus —
tu juk supranti, ką aš turiu galvoje.
— Puikiausiai.
— Tad visų pirma išaiškink šį palyginimą tam, ku-
ris stebisi, kodėl valstybėse filosofai negerbiami, ir pa-
b sistenk jį įtikinti, kad dar labiau reikėtų stebėtis, jeigu
jie būtų gerbiami.
— Aš jam išaiškinsiu.
— Taip pat pasakyk jam, kad jis neklysta, sakyda-
mas, jog žmonės, pasižymėję filosofijoje, daugumai yra
nenaudingi, bet dėl jų nenaudingumo liepk kaltinti ne
filosofus, o tuos, kurie nemoka jais pasinaudoti. Juk
būtų keista, jeigu vairininkas prašytų jūreivių jam pa-
klusti arba jeigu išminčiai belstųsi į turtuolių duris —
tas, kuris sugalvojo šį sąmojį, melavo [4]. Priešingai, nė
kiek nekeista, kad ligonis — nesvarbu, ar jis turtuolis,
c ar vargšas, — būtinai belsis į gydytojo duris, o kiek-
vienas norintis paklusti — į duris to, kuris sugeba val-
dyti. Valdovas neprašys pavaldinių paklusti jam, jeigu
jis iš tikrųjų šio to vertas. Nesuklysi, šiuolaikinius
valstybės pareigūnus palyginęs su ką tik minėtais jū-
reiviais, o žmones, kuriuos jie laiko netikėliais ir pasi-
pūtėliais, — su tikrais vairininkais.

— Tikra teisybė.

— Dėl šių priežasčių tokiomis sąlygomis geriausiam
užsiėmimui nelengva tapti gerbiamam tų, kurie užsi-
ima priešingais dalykais. Daugiausia ir labiausiai blogą d
vardą filosofijai užtraukia tie, kurie pareiškia, jog fi-
losofija — tai jų užsiėmimas; tavo minėtas filosofijos
niekintojas sakė, kad dauguma tų, kurie atsideda filoso-
fijai, yra didžiausi nedorėliai, o geriausieji iš jų yra
nenaudingi, ir aš tada su tuo sutikau, ar ne?

— Taip.

V. — Taigi išsiaiškinome, kodėl dori žmonės yra
nenaudingi.

— Išsiaiškinome.

— Ar nori, kad išsiaiškintume, kodėl dauguma iš jų
būtinai yra blogi, ir, jei įstengsime, pamėgintume įro-
dyti, jog ir dėl šito filosofija yra nekalta? e

— Žinoma, noriu.

— Tad klausykime ir atsakinėkime, prisimindami,
kokiomis įgimtomis savybėmis, mūsų nuomone, turi
pasižymėti žmogus, kad jis būtų nepriekaištingas. Jei 490
atsimeni, visų pirma jis turi mylėti tiesą ir siekti jos
visur ir visados, o tuščias pagyrūnas jokiu būdu nega-
li turėti nieko bendra su tikrąja filosofija.

— Tikrai taip sakėme.

— Juk jau vien šitas tvirtinimas yra visiškai prie-
šingas tai nuomonei, kuri yra paplitusi apie filosofus.

— Visiškai priešingas, — patvirtino Adimantas.

— Tad ar mūsų požiūriui apginti netiks pasakyti,
kad žmogus, kuriam įgimtas žinių troškimas, iš visų
jėgų siekia tikrosios būties? Jis nesustoja prie daugy-
bės daiktų, kurie tik atrodo esą, bet nenuilsdamas eina b
pirmyn, ir jo aistra nenurimsta tol, kol jis nepaliečia
kiekvieno daikto esmės ta sielos dalimi, kuriai ir dera
liesti tokius daiktus — o dera šitai jiems giminingam
pradui. Jo dėka priartėjęs prie tikrosios būties ir susi-
jungęs su ja, jis pagimdys protą ir tiesą, jis ir pažins,
ir gyvens tikrą gyvenimą, ir maitinsis tikruoju maistu,
ir tik tokiu būdu išsivaduos iš kančių, bet ne anksčiau.

— Šitai puikiai tiks apginti mūsų požiūriui.

— Ar toks žmogus mėgs melą, ar, priešingai, jo ne-
apkęs?
c — Neapkęs, — tarė Adimantas.
— Kadangi jį veda tiesa, nemanau, kad paskui ją
sektų nedorybių pulkas.
— Jokiu būdu!
— Bet už tai ją lydės sveikas ir teisingas būdas, o
po jo eis nuosaikumas.
— Teisybė.
— Ar reikia vėl vardyti visą filosofo savybių pulką
ir įrodinėti, kad jos yra būtinos? Be abejo, prisimeni,
kad mes sutarėme, jog filosofui pritinka narsumas, sie-
d los kilnumas, nuovokumas, gera atmintis? Tu man pa-
prieštaravai, kad visi turi sutikti su tuo, ką mes sako-
me, bet, metęs į šalį kalbas ir stebėdamas pačius filo-
sofus, apie kuriuos čia kalbame, kiekvienas galėtų
pasakyti, jog matąs tarp jų ir nenaudingų, ir daug ne-
dorų žmonių. Ieškodami šio kaltinimo priežasčių, mes
ir priėjome prie klausimo, kodėl dauguma iš jų yra
blogi. Todėl mes vėl grįžome prie tikro filosofo pri-
gimtinių savybių ir buvome priversti vėl iš naujo jas
apibrėžti.
e — Iš tikrųjų taip, — tarė Adimantas.
VI. — Dabar, — tariau, — reikia pažiūrėti, kodėl to-
kia prigimtis sugenda, kodėl daugelio žmonių ji sunai-
kinama, o tuos, kuriuose nors kiek jos išlieka, laiko
jeigu ne blogais, tai bent jau nenaudingais. Paskui ap-
tarsime savybes tų, kurie mėgdžioja filosofus ir imasi
jų amato, — tokios prigimties žmonės dažnai prašauna
pro šalį, nes yra neverti užsiimti filosofija ir tai viršija
jų jėgas; jie ir pelnė filosofijai ir visiems filosofams
visur tokį vardą, apie kurį tu kalbi.
— Kokį sugedimą tu turi galvoje?
— Jei įstengsiu, pamėginsiu tau paaiškinti. Aš ma-
nau, kiekvienas sutiks su mumis, jog prigimtys, pasi-
žyminčios visomis tomis savybėmis, kurias mes laiko-
b me būtinomis, kad taptum tobulu filosofu, tarp žmonių
yra retos ir išimtinės, ar ne?
— Sutinku su tavimi.

— Tokių žmonių maža, o kiek daug yra jiems pražūtingų dalykų!

— Kokių gi?

— Išgirsi keisčiausią dalyką — kiekviena iš tų prigimtinių savybių, kurias mes išgyrėme, žudo sielą ir atitraukia ją nuo filosofijos: aš turiu galvoje narsumą, nuosaikumą ir visas kitas mūsų išvardytas savybes.

— Keista šitai girdėti, — pasakė Adimantas.

— Be to, — tariau, — sielą gadina ir atitraukia taip c
pat visos vadinamosios gėrybės: grožis, turtas, kūno jėga, įtakinga giminystė valstybėje ir kiti panašūs dalykai. Štai ir pasakiau bendrais bruožais, ką turiu galvoje.

— Suprantu, bet norėčiau išgirsti ir smulkesnį paaiškinimą.

— Jei suvoksi, kas yra sugedimas apskritai, tada tau pasidarys aišku ir neatrodys keista tai, ką čia sakiau.

— O kaip šitai padaryti? — paklausė Adimantas.

— Mes visi žinome, — tariau, — kad kiekviena sėkla, kiekviena augalo arba gyvulio užuomazga, negaudama tinkamo maisto, neturėdama tinkamos vietos ir tinkamų oro sąlygų, tuo labiau kenčia nuo šių nepriteklių, kuo yra stipresnė. Juk blogis gėriui yra labiau priešingas negu tam, kas nėra gėris.

— Žinoma.

— Aš manau, kad tai, jog geriausia prigimtis, maitinama netinkamu maistu, nukenčia labiau negu vidutinė, turi rimtą pagrindą.

— Suprantama.

— Ar ne panašiai, Adimantai, ir talentingiausios e
sielos, blogai auklėjamos, tampa itin blogos? Negi tu manai, kad didžios nedorybės ir baisiausia niekšybė kyla iš menkos, o ne iš veržlios, bet auklėjimo sugadintos sielos? Silpna prigimtis niekada nebus nei didžių gėrybių, nei didelių niekšybių priežastis.

— Sutinku su tavimi.

492
— Taigi, jeigu mūsų aptarta filosofo prigimtis bus tinkamai ugdoma, tai ji bręsdama būtinai įgis visokių

dorybių. O jeigu ji pasėta ir ima leisti šaknis į netinkamą dirvą, tai atsitinka priešingai, nebent koks dievas jai pagelbėtų. Bet gal ir tu manai, kaip dauguma žmonių, kad tik kai kuriuos jaunuolius sugadina sofistai, kad juos gadina paskiri žmonės ir tik apie juos ir esą verta kalbėti? Ar nematai, kad tie, kurie taip sako, patys yra didžiausi sofistai — jie puikiai sugeba per-
b auklėti ir perdirbti pagal savo užgaidas ir jaunuolius, ir senius, ir vyrus, ir moteris.

— Kada jie tai daro? — paklausė Adimantas.

— Tada, kai, sėdėdami susispaudę liaudies susirinkimuose arba teismuose, arba teatruose, arba karo stovyklose, arba kitokiose sueigose, jie su didžiausiu
c triukšmu vienas kalbas ar veiksmus peikia, kitas giria, ir vis perdėtai — šaukdami ir plodami, o jų plūdimąsi ir pagyrimus aidu atkartoja uolos aplink tą vietą, kur visa tai vyksta, ir triukšmas tampa dvigubai stipresnis. Kas, tavo manymu, tokiomis sąlygomis dėsis, kaip sakoma, jaunuolio širdyje? Koks privatus auklėjimas atsilaikys prieš tai ir nebus nuplautas ir nuneštas šitokios plūdimo ir gyrimo bangos? Ar jaunuolis neims laikyti gražiais ir bjauriais tų pačių dalykų, kaip ir
d jie? Ar nepradės elgtis taip, kaip jie? Ar nepasidarys toks, kaip ir jie?

— Būtinai taip bus, Sokratai, — tarė Adimantas.

VII. — Bet mes dar nekalbėjome apie didžiausią prievartą.

— Kokią? — paklausė Adimantas.

— Kurią tie auklėtojai sofistai pasitelkia, kai neįstengia įtikinti žodžiais. Argi nežinai, kad nepaklusnųjį jie baudžia pilietybės atėmimu, piniginėmis bausmėmis, mirtimi?

— Žinau, kad jie šitaip baudžia.

— Koks kitas sofistas, kokie prieš juos nukreipti
e paskirų žmonių tvirtinimai įstengtų juos įveikti?

— Manau, kad tokio sofisto nėra.

— Tikrai nėra, — pasakiau. — Būtų kvaila mėginti juos įveikti. Juk minios išauklėto, tai yra žmogiškai
 išauklėto, žmogaus požiūris į dorybę nebūna, nebuvo

ir tikriausiai nebus kitoks; bet dieviškajam auklėjimui, mielas drauge, kaip sako priežodis, padarykime išimtį[5]. Mat reikia gerai žinoti, kad visa, kas šitaip tvarkomose valstybėse išsilaiko ir vyksta taip, kaip pridera, išsilaiko tik dievo malonės dėka[6], — šitaip sakydamas, 493
nesuklysi.

— Ir man taip atrodo, — tarė Adimantas.

— Sutik, — tariau, — dar ir su šitokiu dalyku.

— Su kokiu?

— Kiekvienas iš tų atlyginimą imančių paskirų žmonių, kuriuos jie vadina sofistais ir laiko savo varžovais, moko ne ko nors kito, bet tų pačių dalykų, kurie yra minios pažiūros ir nuomonės, reiškiamos susirinkimuose, ir vadina tai išmintimi; panašiai būtų, jeigu kas, augindamas didelį ir stiprų žvėrį, perprastų jo bū- b
dą ir norus, žinotų, iš kurios pusės prie jo prieiti, kur jį paglostyti, kada ir dėl ko jis darosi piktas arba nusiramina, kada kokius garsus išduoda ir kokie pašaliniai garsai jį tramdo arba siutina, o perpratęs visa tai, ilgai su juo bendraudamas, vadintų šitai išmintimi ir, sudaręs taisyklių rinkinį, pradėtų mokyti, iš tikrųjų nežinodamas, kas jo pažiūrose ir noruose yra gražu ar bjauru, gera ar bloga, teisinga ar neteisinga, ir, apie visa tai spręsdamas tik pagal to žvėries nuomonę, vadintų gerais tuos dalykus, kurie jam malonūs, o c
blogais tuos, kurie jį pykina, ir nemokėtų kitaip šito pagrįsti, bet tvirtintų, kad teisinga ir gera yra tai, kas būtina; kuo iš esmės skiriasi būtinybės ir gėrio prigimtis, jis nesupranta ir kitam negali paaiškinti. Vardan Dzeuso, sakyk, ar šitoks mokytojas tau neatrodytų keistas?

— Tikrai atrodytų keistas, — atsakė Adimantas.

— O kuo nuo jo skiriasi tas, kuris, pažinęs minios, susidedančios iš daugybės visiškai skirtingų žmonių, d
norus ir pomėgius — ar tapybos, ar dailiųjų menų, ar net politikos srityje, — jau laiko tai išmintimi? Jeigu jis rodo miniai savo poezijos veikalą ar kokį kitą kūrinį, ar savo atsidavimą valstybei, tai pasidaro labiau priklausomas nuo tos minios negu būtina, ir tada va-

dinamoji „Diomedo prievarta“ [7] privers jį daryti tai, kam pritars minia. O ar tai iš tikrųjų gera ir gražu — argi girdėjai, kad kada nors kuris iš jų būtų dėl to sukęs galvą ir tie aiškinimai nebūtų kėlę juoko?

— Manau, kad niekada ir neišgirsiu, — atsakė Adimantas.

VIII. — Turėdamas visa tai galvoje, prisimink dar
štai ką: ar įmanoma, kad minia sutiktų ir pripažintų,
jog egzistuoja grožis pats savaime, o ne daugybė gra-
494 žių dalykų, jog egzistuoja kiekvieno daikto esmė, o ne
daugybė daiktų?

— Visai neįmanoma.

— Vadinasi, — tariau, — minia negali būti filosofu.

— Negali.

— Todėl ji ir peikia tuos, kurie užsiima filosofija.

— Žinoma.

— Peikia ir tie paskiri žmonės, kurie, bendraudami su minia, nori jai įtikti.

— Aišku.

— Visa tai turėdamas galvoje, sakyk, kokį tu ma-
tai išsigelbėjimą filosofinei prigimčiai, kad ji neatsisa-
b kytų savo užsiėmimo ir pasiektų tikslą? Spręsk pagal
tai, ką sakėme anksčiau. Juk sutarėme, kad tokiai pri-
gimčiai būdinga dideli gabumai, gera atmintis, narsu-
mas ir didžiadvasiškumas.

— Taip.

— Argi šitoks žmogus nuo pat vaikystės nebus pirmas draugų tarpe, ypač jei jo kūnas bus panašus į jo sielą?

— Aišku, bus!

— Aš manau, kai jis paūgės, ir giminaičiai, ir bendrapiliečiai norės pasinaudoti juo savo reikalams.

— Kurgi ne!

c — Taigi prie jo puldinės su prašymais, rodys jam
pagarbą, kad prisimeilintų ir jau iš anksto užsitikrintų
jo įtakingą globą.

— Paprastai taip ir būna, — pritarė Adimantas.

— Ką, tavo nuomone, šitoks žmogus darys tarp tokių žmonių, ypač jei likimas bus lėmęs jam gimti di-

delėje valstybėje, būti turtingam ir kilmingam, be to,
dar gražaus stoto ir patrauklios išvaizdos? Ar neapims
jo neįgyvendinamos viltys? Ar neims jis vaizduotis d
galįs valdyti ir graikus, ir barbarus? Ar nepasikels į
puikybę, neims didžiuotis ir tuščiai pasikliauti savimi,
neklausydamas proto?

— Veikiausiai taip ir atsitiks.

— Ir jei kas nors, nepaisydamas tokios jo padėties, priėjęs ramiai pasakys jam tiesą — kad jis neturi proto, bet būtų pravartu jį turėti, o įsigyti jį galima tik visiškai atsiduodant šiam tikslui, — ar tu manai, kad jam, šitokiose bėdose gyvenančiam, bus lengva klausytis tokių dalykų?

— Nelengva!

— O jei kas nors — tegu tik vienas iš daugelio —
dėl savo geros prigimties ir dėl to, kad tie žodžiai yra e
jam artimi, pajus jų jėgą, apsigręš ir pasuks į filosofiją? Ką, tavo manymu, darys tie, kurie pasijus netekę jo paslaugų ir draugystės? Jie darys viską, griebsis visokiausių įrodinėjimų, kad tik perkalbėtų jį ir suniekintų tą, kuris jį įkalbinėjo, spęs jam žabangas ir asmeniškai, ir viešai, iškeldami jam bylas.

— Tai neišvengiama. 495

— Argi toks žmogus galės tapti filosofu?

— Negalės.

IX. — Dabar matai, — tariau, — kad mes teisingai sakėme, jog net ir pačios filosofinės prigimties ypatybės, kai ji atsiduria blogose sąlygose, tam tikra prasme paskatina žmogų mesti savo užsiėmimą; šito priežastis būna ir vadinamosios gėrybės — turtai ir visokia gerovė.

— Teisingai sakėme, — patvirtino Adimantas.

— Štai, mano drauge, kaip sugenda ir žūva geriau-
sios prigimties žmonės, tinkami kilniausiam užsiėmi- b
mui, — o jų, kaip jau sakėme, tiek nedaug! Prie tokių
žmonių priklauso ir tie, kurie valstybėms ir paskiriems
žmonėms daro didžiausią žalą, ir tie, kurie padaro dau-
giausia gero, jeigu juos traukia gėris. O silpnos pri-

gimties žmogus dar niekuomet nei valstybei, nei paskiram piliečiui nėra padaręs nieko reikšminga.

— Tikra teisybė.

c — Atsimetę nuo filosofijos, kuri jiems geriausiai pritinka, šie žmonės palieka ją vienišą ir neišbaigtą, o patys gyvena netinkamai ir neteisingai; filosofijos, kuri liko našlaitė ir neteko savo giminaičių, imasi žmonės, visai jos neverti. Jie užtraukia jai gėdą ir priekaištą, kad, kaip tvirtina, anot tavęs, jos niekintojai, ja užsiima arba nieko neverti, arba — tokių dauguma — nusipelnę paties blogiausio žmonės.

— Taip kalbama apie juos.

— Ir ne be pagrindo kalbama, — pasakiau aš. — Mat kai kurie žmogiūkščiai, matydami tą sritį tuščią,
d bet pilną skambių žodžių ir išorinio prašmatnumo, panašiai kaip iš kalėjimo ištrūkę kaliniai bėga į šventyklas, meta savo amatą ir veržiasi į filosofiją — ypač tie, kurie daugiau nutuokia apie savo amatą ir kuriems geriau sekasi. Mat filosofija, nors ir būdama tokioje padėtyje, palyginti su kitais užsiėmimais, vis dėlto yra labiau gerbiama, todėl ji traukia daugelį netobulos prigimties žmonių; jų kūnai sužaloti amatų ir rankų
e darbo, kurie palaužia bei išsekina ir sielą — juk tai neišvengiama.

— Neišvengiama.

— Pažiūrėk į juos — kuo jie skiriasi nuo praturtėjusio kalvio, kresno ir nuplikusio, kuris, ką tik paleistas iš grandinių, išsiprausė pirtyje, užsivilko naują apsiaustą ir išsipuošė tarsi jaunikis — jis mat iš tikrųjų rengiasi vesti savo nusigyvenusio bejėgio šeimininko dukterį!

— Niekuo nesiskiria, — atsakė Adimantas.

496 — Kas gali gimti iš tokių žmonių? Neteisėti ir niekam tikę palikuonys.

— Kitaip ir negali būti.

— Na, o kai žmonės, neverti auklėjimo, prisiartinę prie jo, netinkamai elgiasi, tai kokios, tavo manymu, gimsta tada mintys ir nuomonės? Ar sofizmai nėra joms

tinkamiausias pavadinimas, nes jose nėra nei tiesos,
nei išminties?

— Be abejo.

X. — Taigi, Adimantai, — tariau, — lieka visai ne-
daug žmonių, kurie tikrai yra verti užsiimti filosofija: b
tai arba kilnios sielos ir gerai išauklėti žmonės, gyve-
nantys tremtyje ir nepaliekantys filosofijos todėl, kad
nebuvo kam juos sugadinti, arba mažoje valstybėje gi-
mę didžios sielos žmonės, kurie nesidomi savo valsty-
bėlės reikalais, nes laiko juos nevertais dėmesio. Prie
filosofijos pereis ir vienas kitas kitų menų atstovas,
kuris, turėdamas įgimtų sugebėjimų, teisingai panie-
kins savo užsiėmimą. Galbūt kai ką sulaikys ir toks
apynasris, kaip mūsų draugo Teago [7]. Mat Teagui vis-
kas susiklostė taip, kad jis jau būtų metęs filosofiją,
bet pašlijusi sveikata jam trukdo užsiimti politika. c
Apie mano paties demoniškąjį ženklą [8] neverta ir kal-
bėti — taip tikriausiai dar niekam nėra buvę. Visi tie,
kurie įeina į šį nedidelį skaičių, paragavę filosofijos,
pajunta, koks saldus ir palaimintas yra šis lobis; jie
matė minios beprotybę, taip pat ir tai, kad valstybėse
nėra nė vieno politiko, kuris protingai spręstų valsty-
bės reikalus, ir kad tarp jų neras sąjungininko, su ku- d
riuo išvien eidami, pagelbėtų teisingumui ir išliktų gy-
vi, — priešingai, jeigu žmogus, atsidūręs tarsi tarp žvė-
rių, nenori kartu su jais daryti pikta, jis negalės vienas
prieš visus atsilaikyti ir, nespėjęs padaryti nieko gera
nei valstybei, nei draugams, žus be jokios naudos ir
sau pačiam, ir kitiems. Visa tai apgalvojęs, jis ramiai
gyvena ir dirba savo darbą, tarsi pasislėpęs už sienos
nuo smėlio audros ir liūties. Matydamas kitus perte-
kusius nedorybių, jis yra patenkintas, kad nugyvens e
šitą gyvenimą, nesusitepęs netiesa ir nedorais darbais,
o paskui pasitrauks iš jo su gražia viltimi, džiugiai ir
romiai.

— Vadinasi, jis pasitrauks, nemažai pasiekęs. 497

— Bet pasiekęs ne viską, ką galėjo, nes valstybės
santvarka buvo jam netinkama. Gyvendamas tinkamai
tvarkomoje valstybėje, jis ir pats būtų išaugęs, ir kar-

tu su savo paties gerove išsaugojęs taip pat ir valstybės gerovę.

XI. Man atrodo, jau pakankamai paaiškinome, kodėl filosofija yra šmeižiama — nors tai ir neteisinga,— nebent tu norėtum dar ką nors pridurti.

— Nieko nenoriu pridurti. Bet pasakyk, kuri iš dabartinių santvarkų labiausiai tinka filosofijai?

b — Nė viena, — atsakiau. — Kaip tik dėl to aš ir
apgailestauju, kad nė viena iš dabartinių valstybės
santvarkų netinka filosofo prigimčiai. Jos sugadina to-
kią prigimtį ir pakeičia ją į blogąją pusę. Panašiai kaip
iš svetur atgabenta sėkla, pasėta į jai svetimą dirvą,
išsigimsta ir įgyja vietinių augalų savybes, taip ir fi-
losofo prigimtis dabartinėmis sąlygomis neįstengia iš-
c saugoti savo savybių ir pereina į kitą prigimtį. Bet at-
sidūrusi puikiai sutvarkytoje, kaip ir ji pati, valstybė-
je, ji parodys, jog iš tikrųjų yra dieviška, o visos
kitos prigimtys ir užsiėmimai yra tik žmogiški. Žinau,
kad dabar tu paklausi, kokia yra toji santvarka.

— Neįspėjai, — pasakė Adimantas. — Aš ketinu klausti, ar tai bus toji santvarka, kurią mes aptarėme, kurdami mūsų valstybę, ar kokia kita.

— Apskritai toji, tik reikia pridurti dar vieną da-
lyką. Jau ir tada minėjome, kad valstybėje visada turi
d būti tam tikra dalis, kuri laikytųsi tokio paties nusista-
tymo, kaip ir tu, kai, būdamas įstatymų leidėju, leidai
įstatymus.

— Minėjome.

— Bet nepakankamai šitai išsiaiškinome, nes jūs, iš anksto išsigandę, nutarėte, kad to klausimo nagrinėjimas bus ilgas ir sunkus. Bet juk ir visa kita taip pat nelengva išsiaiškinti.

— Ką?

— Kaip valstybė turi elgtis su filosofija, kad pati nuo to nenukentėtų. Mat visi dideli dalykai yra nepastovūs, ir, kaip sakoma, kas gražu, tas sunku[9].

e — Bet vis dėlto mes tik tada baigsime įrodinėti,
kai ir šitai pasidarys aišku.

— Jei nepavyks įrodyti, — tariau, — bus kalta ne geros valios stoka, bet nesugebėjimas — pats pamatysi, kaip aš noriu įrodyti. Klausyk, kaip drąsiai ir ryžtingai aš išdrįstu pasakyti, kad valstybė turi elgtis su filosofija visai priešingai, negu ji dabar elgiasi.

— O kaip?

— Dabar tie, kurie imasi filosofijos, yra dar pa- 498
augliai, tik ką išaugę iš vaiko amžiaus, dar nesusipažinę su namų ūkio tvarkymu ir piniginiais reikalais. Vos tik susidūrę su sunkiausia filosofijos dalimi, jie tuoj pat meta ją, nors dedasi tikrais filosofais. Sunkiausia filosofijos dalimi aš vadinu įrodymų sritį. Vėliau jie laiko dideliu dalyku dalyvauti filosofų pokalbiuose, jei tik juos kviečiasi, nors, jų nuomone, filosofija reikia
užsiimti tik tarp kitko. Į senatvę jie — išskyrus vieną b
kitą — užgęsta greičiau negu Heraklito saulė, nes jau niekada neužsidega iš naujo [10].

— O kaipgi reikia elgtis su filosofija? — paklausė Adimantas.

— Visai priešingai. Paaugliai ir vaikai turi būti auklėjami ir mokytis filosofijos pagal savo amžių; augimo ir brendimo metu ypač reikia rūpintis kūno lavinimu, kad jis taptų geru filosofijos pagalbininku. Atėjus amžiui, kai pradeda vystytis siela, reikia įtemptai ją lavinti. O kai jėgos pradeda silpti ir žmogus pasidaro netinkamas politikai ir karo reikalams, tada jiems, tarsi dievui pašvęstiems gyvuliams, reikia leisti
laisvai ganytis ir užsiimti kuo nors tik tarp kitko, jei- c
gu jie nori palaimingai gyventi, o numirę gauti savo dalį ir tenai.

XII. — Tu kalbi, Sokratai, tikrai su užsidegimu. Vis dėlto aš manau, kad dauguma tavo klausytojų, pradedant Trasimachu, dar karščiau imtų tau prieštarauti — juk tu jų niekuo neįtikinai.

— Nesukiršink manęs su Trasimachu — mes juk ką d
tik tapome draugais, o ir anksčiau nebuvome priešai. Nepagailėsiu jėgų, kad įtikinčiau jį ir kitus arba kad bent duočiau jiems kokios nors naudos kitame gyve-

nime[11], kai jie, vėl atgimę, susidurs su panašiais klausimais.

— Tu atidedi neilgam laikui!

— Tai niekis, palyginti su amžinybe. O kad dauguma žmonių netiki kito žodžiais, nereikia stebėtis.
e Juk jie niekad nematė to, apie ką mes dabar kalbame, — jiems tai tik frazės, tyčia jungiamos viena su kita, o ne teiginiai, savaime išplaukiantys, kaip dabar, vienas iš kito. Ir žmogaus, kuris ir žodžiais, ir darbais būtų panašus į dorybę arba prilygtų jai ir viešpatautų
499 valstybėje, panašioje į mūsiškę, jie niekada nėra matę — nei vieno, nei daugiau tokių žmonių. O gal tu kitaip manai?

— Jokiu būdu.

— Mano mielas, jie net nėra girdėję gražių ir kilnių kalbų, kuriose įtemptai visokiais būdais ieškoma tiesos tik dėl pažinimo ir kurios neturi nieko bendra su pasipūtėliškomis kalbomis dėl tuščios garbės arba rungtyniaujant teismuose ir kasdieniame gyvenime.

— Taip, tokių kalbų jie nėra girdėję.

b — Aš jau ir tada visa tai numačiau ir būgštavau dėl to, bet, tiesos skatinamas, vis dėlto sakiau, kad nei valstybė, nei valstybės santvarka, nei paskiras žmogus tol nepasieks tobulumo, kol kokios nors aplinkybės neprivers tų negausių filosofų, kurie anaiptol nėra nedori žmonės, nors dabar juos ir vadina nenaudingais, rūpintis valstybės reikalais — nesvarbu, ar jie to norės, ar nenorės, — o valstybė turės jiems paklusti, arba kol koks nors dieviškas įkvėpimas nepaskatins dabartinių
c valdovų ir karalių sūnų arba jų pačių aistringai pamilti tikrąją filosofiją. Aš nematau jokio pagrindo teigti, kad vienas kuris iš tų dviejų atvejų arba jie abu būtų negalimi. Kitaip mus teisingai išjuoktų, kad atsiduodame tuščioms svajonėms. Ar ne taip?

— Taip.

— Taigi, jei kada nors neaprėpiamos praeities laikais arba dabar būtinybė vertė arba verčia žymius filosofus valdyti valstybę kokiam nors barbarų krašte,
d toli, kur nepasiekia mūsų akys, arba jei tokia būtinybė

iškils ateityje, mes esame pasirengę ryžtingai tvirtinti, kad tokia valstybė buvo, yra ir bus, nes joje viešpatauja filosofijos mūza. Tokia valstybė yra visiškai įmanoma, ir mes kalbame apie galimus dalykus. Kad tai sunku, pripažįstame ir mes patys.

— Ir man taip atrodo, — pasakė Adimantas.

— Bet tu pasakysi, kad dauguma žmonių su tuo nesutiks.

— Tikriausiai.

— Mano mielas, nebūk toks griežtas daugumai e
žmonių. Jie tikrai pakeis savo nuomonę, jei tu, užuot su jais vaidijęsis, švelniai išsklaidysi jų klaidingą pažiūrą į meilę žinioms ir parodysi, kokius žmones tu vadini filosofais, nusakysi jų prigimtį ir užsiėmimą, kad
jie nemanytų, jog tu kalbi apie tuos, kuriuos jie patys 500
laiko filosofais. Ir jeigu jie pradės į filosofus šitaip žiūrėti, tai tu pasakysi, jog jie susidarė kitokią nuomonę ir kitaip apie juos atsiliepia. Negi manai, kad kas nors širs ant to, kuris pats neširsta, ir pavydės tam, kuris pats nepavydi? Numanau tavo atsakymą ir pasakysiu, kad, mano nuomone, tokį netikusį būdą turi ne daugelis, o tik vienas kitas žmogus.

— Nusiramink, aš visiškai sutinku su tavo nuomone.

— Be abejo, sutiksi ir su tuo, kad dėl daugumos žmonių nusistatymo prieš filosofiją yra kalti tie pašaliniai asmenys, kurie triukšmingai įsiveržia ten, kur jiems nedera, nuolat vaidijasi tarp savęs, vienas kitą įžeidinėja ir užsipuola — kitaip tariant, elgiasi taip, kaip filosofams visai netinka.

— Sutinku.

XIII. — Tuo tarpu tas, Adimantai, kuris iš tikrųjų nukreipė savo mintis į būtį, neturi kada žiūrėti žemyn į žmonių rūpesčius ir, kovojant su žmonėmis, pritvinkti neapykantos ir pavydo; matydamas ir stebėdamas c
tai, kas darnu ir amžinai tapatu, nedaro neteisybių ir nepatiria jų, visą laiką yra tvarkos ir proto valdoma, jis tai pamėgdžioja ir stengiasi kuo labiau į tai panė-

šėti. O gal tu manai, kad yra koks nors būdas nepa-
mėgdžioti to, kuo bendraudamas gėriesi?

— Tai neįmanoma, — atsakė Adimantas.

— Bendraudamas su tuo, kas dieviška ir tvarkinga,
filosofas pats tampa — kiek tai žmogui įmanoma —
d dieviškas ir tvarkingas. O apšmeižti galima viską pa-
saulyje.

— Tikra teisybė.

— Taigi, jeigu kokios nors aplinkybės privers filo-
sofą pasirūpinti, kad tai, ką jis ten mato, būtų perkelta
į žmonių asmeninį ir visuomeninį gyvenimą, o ne ap-
siriboti vien tik savęs tobulinimu, ar tu manai, kad jis
bus blogas nuosaikumo, teisingumo ir apskritai visų
visuotinių dorybių kūrėjas?

— Visai neblogas.

e — Bet jeigu dauguma supras, kad mes apie jį sako-
me tiesą, tai argi jie pyks ant filosofų ir netikės mu-
mis, kai sakysime, jog valstybė niekuomet ir jokiu bū-
du nebus laiminga, jeigu jos nenupieš dailininkai pa-
gal dieviškąjį pavyzdį?

501 — Jeigu supras, nepyks. Bet kaip jie tą valstybę
nupieš?

— Paėmę tarsi lentelę[11] valstybę ir žmonių papro-
čius, jie pirmiausia švariai juos nuvalys. Tai nelengvas
darbas. Bet tu žinai, kad jie jau iš pat pradžių skirsis
nuo kitų tuo, kad nesutiks užsiimti nei paskiru žmo-
gumi, nei valstybe, nei leisti įstatymų tol, kol negaus
švarios valstybės arba patys jos neapšvarins.

— Jie elgsis teisingai, — pasakė Adimantas.

b — Paskui jie nupieš valstybės santvarkos apmatus.

— Be abejo.

— Paskui, mano nuomone, jie tobulins tuos apma-
tus, žiūrėdami dviejų dalykų: kas prigimtyje yra tei-
singa, gražu, nuosaiku ir panašiai ir, antra, kaip visa tai
pasireiškia žmonėse. Sumaišydami ir derindami žmonių
įgūdžius, jie sukurs žmogaus pirmavaizdį, nusižiūrėję
į tai, ką jau Homeras pavadino dieviška ir dievus pri-
menančia ypatybe, būdinga žmonėms.

— Teisingai.

— Aš manau, kai ką jie ištrins, kai ką pieš iš nau- c
jo, kol žmonių būdą padarys kaip galima malonesnį
dievams.

— Tai būtų labai gražus piešinys!

— Ar tų, kurie, kaip tu sakei, iš visų jėgų mus puolė, mums nepasisektų įtikinti, jog kaip tik tokį santvarkų braižytoją mes jiems tada gyrėme, o jie piktinosi, kad mes jam patikėjome valstybę? Jeigu jie dabar mūsų paklausytų, ar nesuminkštėtų?

— Žinoma, jei jie protingi.

— Ką gi jie dar galėtų mums prikišti? Ar kad filo- d
sofai nėra aistringi būties ir tiesos mylėtojai?

— Tai būtų keista.

— Ar kad filosofų prigimtis, kurią mes aptarėme, negimininga aukščiausiam gėriui?

— Ir šito negalės prikišti.

— Argi prigimtis, suradusi sau tinkamą užsiėmimą, nebus tobulai dora ir filosofinė? O gal šitai turėtume tvirtinti apie kitas prigimtis — tas, kurias mes atmetėme?

— Žinoma, ne. e

— Ar juos vis dar siutins mūsų žodžiai, kad nei
valstybė, nei piliečiai tol neišsivaduos iš vargų, kol
nepradės valdyti filosofų giminė ir kol santvarka, ku- 502
rią mes nupiešėme vaizduotėje, netaps tikrove?

— Tikriausiai dabar jau mažiau siutins.

— Jei nori, sakykime, kad jie ne tik mažiau siunta, bet pasidarė jau visai romūs ir leidosi įtikinami, nors ir iš gėdos.

— Labai norėčiau, — pasakė Adimantas.

XIV. — Tarkime, kad tuo juos jau įtikinome. Bet kas ims ginčyti, kad tarp valdovų ir karalių sūnų gali pasitaikyti filosofinės prigimties žmonių?

— Niekas.

— Ar kas galėtų tvirtinti, kad tokie žmonės būtinai
pages? Ir mes pripažįstame, kad jiems sunku išsaugoti b
savo prigimtį. Bet kad visais laikais nė vienam iš jų
nepasisektų jos išsaugoti — kas galėtų šitai teigti?

— Kaip galima šitai teigti?

— Jei atsirastų bent vienas toks, kuris išsaugotų tokią savo prigimtį, ir valstybė jam paklustų, jis įgyvendintų visa tai, kas dabar atrodo neįtikima.

— Užtektų, jei atsirastų vienas toks žmogus.

— Jei valdovas išleis tokius įstatymus ir įves tokius papročius, kuriuos mes aptarėme, tai visai galimas daiktas, kad piliečiai noriai jų laikysis.

— Visai galimas daiktas.

— O argi kitiems žmonėms būtų keista ir neįmanoma pritarti mūsų pažiūroms?

— Aš taip nemanau,— atsakė Adimantas.

c — Kad tai, ką mes siūlome, yra geriausia, jei tik
būtų įgyvendinta, manau, jau įrodėme anksčiau.

— Įrodėme.

— O dabar išeina, kad ir mūsų įstatymai yra patys geriausi, jei tik jie būtų įgyvendinti, o tai nors ir sunku, bet nėra neįmanoma.

— Taip išeina.

XV. — Vargais negalais išsiaiškinome šį klausimą;
dabar lieka dar aptarti, kokiu būdu ir kokie mokslai
d bei užsiėmimai išugdo žmones, ant kurių laikosi visa
valstybės santvarka, ir kokio amžiaus sulaukę kiekvienas iš jų imasi savo darbo.

— Šitai reikia aptarti.

— Gudravimas man nieko nepadėjo. Žinodamas,
kiek prieštaravimų sukeltų tikroji tiesa ir kaip sunkiai
ji įgyvendinama, aš pirma praleidau sunkųjį klausimą
apie žmonų įsigijimą, vaikų gimdymą ir valdžios vie-
tų paskirstymą. Bet dabar vis tiek reikia apie tai kal-
e bėti. Tiesa, žmonų ir vaikų klausimą mes jau aptarėme,
bet apie valdovus viską reikia pradėti iš pradžių. Jei
prisimeni, mes sakėme, kad jie turi mylėti savo vals-
tybę, ta meilė turi būti patikrinta džiaugsmuose ir
503 skausmuose ir jokie sunkumai, pavojai ar kitokios ne-
laimės neturi priversti jų atsisakyti savo nusistatymo.
Tą, kurį išmėginimai palauš, teks atmesti, o tą, kuris
išeis iš jų švarus tarsi auksas iš ugnies,— padaryti
valdovu, reikšti jam ypatingą pagarbą ir teikti dovanas

ir gyvam, ir po mirties. Maždaug šitaip aš kalbėjau užuolankomis, slėpdamas savo mintis, nes bijojau, kad jos nesukeltų tų svarstymų, kurių dabar vis tiek neiš- b
vengsime.

— Teisybė; aš juk prisimenu.

— Tada, mano mielas, aš nesiryžau pasakyti tokių drąsių minčių, kurias dabar pasakiau. Tai išdrįskime pasakyti ir tai, kad rūpestingiausi sargybiniai bus filosofai.

— Pasakykime.

— Turėk galvoje, kad jų, suprantama, bus nedaug. Juk jų prigimtis turi būti tokia, kaip mes aptarėme, tuo tarpu tos savybės retai kada pasireiškia visos kartu — dažniausiai jos būna išsibarsčiusios.

— Kaip suprasti tavo žodžius? c

— Nuovokumas, gera atmintis, įžvalgumas, sąmojingumas ir kitos panašios savybės, kaip žinai, paprastai nepasitaiko visos kartu, o jaunuoliškai karšti, aštraus ir didžio proto žmonės nelinkę visada gyventi tvarkingai ir ramiai. Dėl savo gyvumo jie blaškosi į visas puses ir netenka bet kokio pastovumo.

— Teisybę sakai,— pritarė Adimantas.

— Kita vertus, pastovaus ir nepajudinamo būdo žmonėmis galima labiau pasikliauti, kare jie nesiduoda pavojų išmušami iš pusiausvyros, bet šios savybės d
reiškiasi ir mokantis: jie nerangūs, sunkiai suvokia ir yra tarsi sukaustyti, o kai reikia stipriau įtempti protą, jie snaudžia ir žiovauja.

— Taip būna.

— O mes sakėme, kad visapusiško auklėjimo, garbingų vietų ir valdžios verti tik tie žmonės, kuriems būdingos ir vienos, ir kitos savybės.

— Tai tiesa.

— Bet tokių žmonių retai pasitaiko.

— Retai!

— Taigi žmogų reikia patikrinti sunkumuose, pavo- e
juose ir malonumuose, kaip mes anksčiau sakėme; dabar pridursime ir tai, ką tada praleidome: jį reikia lavinti daugelyje mokslų ir žiūrėti, ar jis sugeba suvokti

504 aukščiausią žinojimą (τα μεγιστα μαθηματα), ar gal neištesės ir pabėgs, kaip kartais pabėgama iš sporto varžybų.

— Šito reikia žiūrėti. O kokį žinojimą tu vadini aukščiausiu?

XVI. — Tikriausiai prisimeni, kad mes išskyrėme tris sielos rūšis ir paaiškinome, kas yra teisingumas, nuosaikumas, narsumas ir išmintis.

— Jei neprisiminčiau, nebūčiau vertas klausyti toliau.

— O ar prisimeni, ką sakėme prieš tai?

b — O ką?

— Sakėme, kad šioms savybėms geriausiai aptarti yra kitas, ilgesnis, kelias, kuriuo einant jos pasidarytų visiškai aiškios, bet jau ir iš to, kas pasakyta, galima padaryti reikiamas išvadas ir pridėti jas kaip įrodymus prie mūsų samprotavimų. Jūs sakėte, kad jums to pakaktų, ir mes padarėme išvadas, man rodos, ne visai tikslias. Patys pasakysite, ar jos jus patenkina.

— Man jos pasirodė pakankamai įtikinamos, kitiems irgi,— atsakė Adimantas.

c — Bet, mano mielas, kai kalbame apie tokius svarbius dalykus, jų matas, jei jis bent kiek neatitinka tikrovės, negali patenkinti; tai, kas netobula, negali būti matu. Bet kai kam atrodo, kad to pakanka ir toliau nebereikia gilintis.

— Daug yra taip manančių. Tai lengvapėdiškumas.

— Šitokia galvosena ypač netinka valstybės ir įstatymų sargybiniui.

— Suprantama.

d — Tokiam žmogui, mano mielas, reikia eiti ilgesniu keliu ir žinioms įgyti dėti ne mažiau pastangų negu gimnastikos pratimams; kitaip, kaip ką tik sakėme, jis niekuomet nepasieks aukščiausio ir labiausiai jam reikalingo žinojimo.

— Ar tik ne tai yra svarbiau už teisingumą ir visa, ką mes aptarėme?

— Taip, yra kai kas už tai svarbiau,— pasakiau.— Ir šitai reikia aptarti ne tik bendrais bruožais,

kaip darėme iki šiol; priešingai, čia nieko negalima praleisti, viskas turi būti išbaigta. Argi ne juokinga, e
kad dėl menkaverčių dalykų darome viską, kad tik viskas būtų kuo tiksliau ir ryškiau, o svarbiausiam dalykui didžiausias kruopštumas tarytum visai nereikalingas!

— Tu teisus,— pasakė Adimantas.— Bet negi manai, kad išsisuksi, nepasakęs, kas yra tas aukščiausias žinojimas ir apie ką jis?

— Nemanau. Na, klausk! Bet juk tu jau ne kartą esi girdėjęs apie tai. Matyt, arba neprisimeni, arba tyčia įsikišdamas nori vėl pridaryti man rūpesčių. Turbūt 505
taip ir yra. Juk dažnai esi girdėjęs, kad gėrio idėja yra aukščiausias žinojimas: ji sąlygoja teisingumo ir visų kitų dorybių naudingumą ir tinkamumą. Tu ir dabar numanei, kad aš šitaip pasakysiu, ir dar pridursiu, kad šią idėją mes nepakankamai pažįstame, o jeigu jos nepažįstame, tai net jeigu visa kita puikiausiai žinotume, iš to mums nebūtų jokios naudos, panašiai kaip tada, jeigu įsigytume kokį nors daiktą, negalvodami, kuo jis gali būti naudingas. O gal tu manai, kad svarbiausia kuo daugiau turėti, visai negalvojant, ar tai, ką turi, yra gera? Galbūt reikia pažinti visa kita, b
o apie grožį ir gėrį net negalvoti?

— Prisiekiu Dzeusu, ne.

XVII. — Bet juk tu žinai, kad dauguma gėriu laiko malonumą ('ηδονη), o subtilesni žmonės— supratimą (φρόνησις).

— Kaipgi nežinosi!

— O ar žinai, mano mielas, kad tie, kurie taip mano, nemoka paaiškinti, kas yra supratimas, bet pagaliau būna priversti pasakyti, kad tai supratimas, kas yra gera.

— Tikrai juokinga.

— Kaipgi nebus juokinga,— tariau,— jei, prikaišio- c
dami mums, kad nežinome, kas yra gėris, paskui jie kalba su mumis tarsi su žinančiais ir vadina gėriu supratimą, kas yra gera: tarytum mums paaiškės, ką jie sako, jeigu jie dažnai tars žodį „gėris".

— Tikra teisybė.

— Na, o tie, kurie gėriu laiko malonumą,— ar jie mažiau klysta? Ir jie būna priversti pripažinti, jog esama ir netikusių malonumų.

— Be abejo.

d — Vadinasi, pagal juos, gėris ir blogis yra tas pat.

— Tas pat.

— Taigi aišku, kad čia daug kas yra ginčytina.

— Žinoma.

— O argi neaišku ir tai, kad dauguma žmonių teisingumu ir grožiu linkę laikyti tai, kas tik atrodo esą tokie, o ne yra iš tikrųjų, ir pagal tai elgtis, susidaryti ir reikšti savo nuomones; tuo tarpu tariamu gėriu niekas nepasitenkina — visi ieško tikrojo gėrio, o tariamąjį niekina.

e — Tikrai taip yra,— pritarė Adimantas.

— Gėrio siekia kiekviena siela, dėl jo ji viską daro; ji nujaučia, kad yra kažkas svarbaus, bet nesupranta ir nemoka apibrėžti, kas tai. Ji negali tvirtai juo remtis, kaip visais kitais dalykais, todėl ji nepatiria naudos ir iš tų kitų dalykų. Nejaugi ir geriausieji
506 valstybės žmonės, kuriems mes esame pasirengę viską patikėti, irgi turės klaidžioti tamsoje šio svarbaus dalyko atžvilgiu?

— Jokiu būdu.

— Aš manau, kad teisingumas ir grožis neturės gero saugotojo, jeigu neaišku, kuriuo atžvilgiu jie yra gėris. Man atrodo, kad be šito niekas negali jų pažinti.

— Tau teisingai atrodo.

b — Mūsų valstybės santvarka bus tobula tik tuo atveju, jeigu ją saugos šiuos dalykus išmanantis sargas.

XVIII. — Tai būtina. O tu pats, Sokratai, kaip manai — ar gėris yra žinojimas, ar malonumas, ar dar kas nors kita?

— Man jau seniai buvo aišku, kad tu nepasitenkinsi kitų nuomone šiuo klausimu.

— Man, Sokratai, atrodo neteisinga, kad kitų požiūrius moki išdėstyti, o savo — ne, nors seniai užsiimi tais dalykais.

— Tai tu manai,— tariau,— kad teisinga kalbėti apie c
dalykus, kurių nežinai, ir dėtis žinančiu?

— Visai ne žinančiu; reikia kalbėti taip, tarytum dėstytum tik savo nuomonę.

— Argi tu nepastebėjai, kad visos nuomonės, jeigu jos nepagrįstos žinojimu, yra niekam tikusios? Net ir geriausios iš jų yra aklos. Ar, tavo manymu, tie, kurie, turėdami tikrą nuomonę apie ką nors, neturi apie tai supratimo, skiriasi kuo nors nuo aklųjų, tiesiai einančių keliu?

— Niekuo nesiskiria.

— Argi tu norėtum geriau žiūrėti į tai, kas bjauru, d
miglota ir neaišku, jeigu galėtum iš kitų išgirsti apie tai, kas aišku ir gražu?

— Vardan Dzeuso, Sokratai,— sušuko Glaukonas,— nesitrauk į šalį, tarsi jau būtum užbaigęs kalbą! Mums pakaks, jei tu išaiškinsi gėrio klausimą taip, kaip aiškinai teisingumą, nuosaikumą ir visa kita.

— Man, mano mielas, šito tuo labiau pakaks. Kad tik įstengčiau, nes mano nevykęs uolumas gali sukelti
jums juoką. Bet, mielieji, kas yra gėris pats savaime, e
kol kas šitai palikime nuošalyje, nes, man atrodo, jis yra aukštesnis už tas mano nuomones, kurias galėjau susidaryti pagal dabartinį savo supratimą. Aš mielai pakalbėčiau apie tai, kas gimsta iš gėrio ir yra tiksliausias jo atvaizdas, jeigu jūs norite; jei ne, numosiu ranka ir į tai.

— Kalbėk. Kitą kartą mums atsiteisi, paaiškindamas, kas yra jo tėvas [12].

— Ir aš norėčiau grąžinti jums visą skolą, o ne tik 507
palūkanas, kaip dabar. Bet priimkite kol kas nors palūkanas — tai, kas gimsta iš paties gėrio. Tik saugokitės, kad netyčia neapgaučiau jūsų, pakišdamas neteisingą sąskaitą.

— Saugosimės, kiek įstengsime. Tik tu kalbėk.

— Jeigu jūs sutinkate ir prisimenate, ką jau anksčiau ir apskritai ne kartą esame sakę.

— Ką gi? b

— Mes teigiame, kad yra daug gražių dalykų,

daug gerų dalykų ir taip toliau, ir skiriame juos, skirtingai apibrėždami.

— Taip teigiame.

— Mes taip pat teigiame, kad yra grožis pats savaime, gėris pats savaime ir taip yra ir su visais daiktais, nors mes ir pripažįstame, kad jų daug, ir sakome, kad kiekvienas daiktas turi atitinkamą idėją, kuri yra viena ir kurią vadiname daikto esme — ji yra tai, kuo yra kiekvienas daiktas.

— Taip.

c — Mes sakome, kad tuos daiktus galime matyti, bet negalime jų suvokti, o idėjas, priešingai, galime suvokti, bet negalime jų matyti.

— Visai teisingai.

— Kuo gi mes matome regimus daiktus?

— Regėjimu.

— Klausa girdime visa tai, ką galima girdėti, o kitomis juslėmis juntame juntamus dalykus, ar ne?

— Be abejo.

— Ar tu atkreipei dėmesį į tai, koks brangus yra šis sugebėjimas matyti ir būti matomam, kurį kūrėjas suteikė mūsų juslėms?

— Nelabai.

— O tu pagalvok štai apie ką: ar kad klausa girdėtų,
d o garsas būtų girdimas, reikia dar kokio nors trečio dalyko, be kurio nieko nesigirdėtų ir niekas neskambėtų?

— Nieko nereikia.

— Aš manau, kad ir daugeliui kitų sugebėjimų — bet ne visiems — taip pat nereikia nieko kita. O gal tu gali man paprieštarauti?

— Ne, negaliu.

— Nejaugi tu nepastebėjai, kad regėjimui ir viskam, ką galima matyti, tai reikalinga?

— Ką tu sakai?

— Nors akims būdinga regėti ir jos stengsis pama-
e tyti, nors daiktai turi spalvą, tu žinai, kad akis nieko neįžiūrės ir spalvos bus nematomos, jeigu neprisidės kažkas trečia, turintis kaip tik tokią paskirtį.

— Kas gi tai?

— Tai, ką tu vadini šviesa,— atsakiau.

— Tu teisus.

— Taigi regėjimo pojūtį ir sugebėjimą būti regimam susieja labai svarbus pradas; jų ryšys vertingesnis 508
už visus kitus, nes šviesa yra brangus dalykas.

XIX. — Taip, labai brangus.

— Kurį iš dangaus dievų tu laikai jos valdovu ir kieno šviesa įgalina mūsų regėjimą geriausiai matyti, o daiktus — būti regimus?

— Tą patį, kaip ir tu, ir visi kiti. Juk aišku, kad tu turi galvoje Saulę.

— Ar ne toks santykis yra tarp regėjimo ir šito dievo. . .

— Koks? b

— Nei pats regėjimas, nei tai, kur jis atsiranda — mes tai vadiname akimi,— nėra Saulė.

— Nėra,— patvirtino Glaukonas.

— Bet iš visų jutimo organų akis yra labiausiai panaši į Saulę.

— Labiausiai.

— Ir regėjimo galią akis gauna iš Saulės, kuri ją tarsi išspinduliuoja.

— Žinoma.

— Vadinasi, ir Saulė nėra regėjimas. Nors ji — regėjimo priežastis, bet pats regėjimas ją mato.

— Taip yra.

— Tad žinok,— tariau,— kad Saulę aš vadinu gėrio kūdikiu — ji gimsta iš gėrio. Gėris pagimdo tai, kas c
panašu į jį patį: koks yra gėrio santykis su protu ir tuo, kas protu suvokiama, protu suvokiamoje srityje, toks yra Saulės santykis su regėjimu ir tuo, kas regima, regimoje srityje.

— Kaip tu sakai? Paaiškink geriau.

— Tu žinai,— tariau,— kad kai akys stengiasi įžiūrėti daiktus, kurių spalvos apšviestos ne dienos šviesos, o nakties blyškaus švytėjimo, jos mato silpnai ir yra beveik aklos, tarsi būtų netekusios regėjimo.

— Taip.

d — O kai Saulė apšviečia daiktus, tos pačios akys aiškiai juos mato ir jų regėjimas būna puikus.

— Suprantama.

— Panašiai galvok ir apie sielą. Kai ji nukreipia savo žvilgsnį ten, kur spindi tiesa ir būtis, ji suvokia ir pažįsta jas, taigi yra protinga; o kai ji nukrypsta į tai, kas sumišę su tamsa, kas gimsta ir žūva, ji turi tik nuomones, blaškosi nuo vienos nuomonės prie kitos ir atrodo netekusi proto.

— Atrodo, kad taip.

509 — Tad tai, kas pažįstamiems daiktams suteikia teisingumą, o žmogui — sugebėjimą pažinti, ir laikyk gėrio idėja — žinojimo ir tiesos pažinumo priežastimi. Kad ir kaip gražu viena ir kita — pažinimas ir tiesa,— bet jeigu gėrio idėją laikysi kažkuo dar gražesniu, galvosi teisingai. Kaip šviesą ir regėjimą yra teisinga laikyti panašiais į Saulę, bet būtų klaidinga juos laikyti Saule, taip ir čia: teisinga yra žinojimą ir tiesą laikyti panašiais į gėrį, bet klaidinga vieną kurį iš jų laikyti pačiu gėriu, nes gėrio prigimtis yra nepalyginamai vertingesnė.

— Kokiu neapsakomai gražiu tu jį laikai, jeigu sakai, kad nuo jo priklauso ir pažinimas, ir tiesa, o pats jis pranoksta juos savo grožiu. Bet, žinoma, tu jį laikai ne malonumu?

— Nepiktžodžiauk! Verčiau štai kaip pasižiūrėk į gėrį.

— Kaip?

b — Manau, tu sutiksi, kad Saulė matomiems daiktams suteikia ne tik galią būti regimiems, bet ir gimimą, augimą ir maistą, nors pati Saulė nėra tapsmas.

— Be abejo!

— Lygiai taip pat pažiniems daiktams gėris suteikia pažinumą, buvimą (τό εἶναι) ir esmę, nors pats gėris nėra būtis; reikšmingumu ir galia jis pranoksta ją.

c XX. Glaukonas linksmai sušuko.

— O Apolonai, kaip aukštai mes pasikėlėme!

— Tu pats kaltas,— tariau,— kad privertei mane pasakyti savo nuomonę apie tai.

— Tik tu jokiu būdu nepaliauk kalbėjęs ir užbaik bent jau tą palyginimą su Saule — pažiūrėk, ar nepraleidai ko nors.

— Praleisti tai aš daug ką praleidau,— pasakiau.

— Nepraleisk nė mažiausios smulkmenos!

— Man atrodo, kad jų labai daug. Vis dėlto pasistengsiu, kiek bus įmanoma, nieko nepraleisti.

— Žiūrėk, nepraleisk! — pagrasino Glaukonas.

— Tai štai: yra, kaip sakėme, du valdovai; vienas d
iš jų valdo visas to, kas suvokiama protu, gimines ir
sritis, o kitas — regimąjį pasaulį; aš nenoriu vadinti
jo dangumi, kad neatrodytų, jog žaidžiu žodžiais. Ar
perpratai šias dvi rūšis — protu suvokiamą ir regimą?

— Perpratau.

— Įsivaizduok liniją, padalytą į dvi nelygias dalis.
Kiekvieną iš tų dalių, vaizduojančių regimąją ir protu
suvokiamą sritis, vėl padalyk tokiu pat būdu, be to,
regimąją sritį padalyk pagal didesnį ar mažesnį ryšku-
mą. Tada į vieną iš gautų atkarpų pateks atvaizdai. e
Atvaizdais aš pirmiausia vadinu šešėlius, paskui atspin- 510
džius vandenyje ir kietų, lygių ir žvilgančių kūnų pa-
viršiuje — žodžiu, visus panašius dalykus. Ar supranti
mane?

— Suprantu.

— Į kitą atkarpą, panašią į pirmąją, sudėsi visus gyvus padarus, visų rūšių augalus ir pagamintus daiktus.

— Taip ir padarysiu, — pasakė Glaukonas.

— Dabar pasvarstyk, ar ne tas pat yra ir tikrumo bei netikrumo atžvilgiu: kaip tai, ką mes manome, santykiauja su tuo, ką mes tikrai žinome, taip atvaizdas santykiauja su tuo, kieno jis yra atvaizdas.

— Visiškai su tuo sutinku. b

— Dabar savo ruožtu pagalvok ir apie protu suvokiamą sritį — pagal kokį požymį ją reikės padalyti?

— O pagal kokį?

— Vienos protu suvokiamos srities dalies siela būna priversta ieškoti, remdamasi prielaidomis, naudodamasi atvaizdais iš anksčiau gautų atkarpų, ir todėl

veržiasi ne į pradžią, o į užbaigimą. Tuo tarpu kitą dalį siela susiranda, eidama nuo prielaidos prie pradžios, kuri tokios prielaidos neturi. Šiuo atveju ji nesinaudoja atvaizdais, kaip pirmuoju atveju, bet eina į priekį, padedama pačių idėjų [13].

— Aš nelabai supratau, ką tu pasakei.

c — Grįžkime atgal, — tariau. — Gal tu lengviau suprasi, jei aš pirma pasakysiu štai ką: aš manau, tu žinai, kad tie, kurie užsiima geometrija, skaičiavimu ir kitais panašiais dalykais, kiekvienu atveju taria, kad jie žino, kas yra lyginis ir nelyginis skaičius, žino figūras, tris kampų rūšis ir kitus panašius dalykus. Šitai jie laiko pradiniais teiginiais, kurių nereikia įrodinėti nei patiems sau, nei kitiems, nes visiems yra aišku. Remdamiesi šiais teiginiais, jie aiškina visa kita ir
d nuosekliai baigia įrodyti tai, ką norėjo.

— Šitai aš gerai žinau, — pasakė Glaukonas.

— Žinai ir tai, kad, kai jie naudojasi brėžiniais ir iš jų daro išvadas, jų mintis nukreipta ne į brėžinius, o į tas figūras, kurių atvaizdai yra brėžiniai: jie daro išvadas apie kvadratą patį savaime ir jo įstrižainę, o
e ne apie jų nubraižytąjį. Panašiai ir apie visus kitus dalykus. Tą patį galima pasakyti ir apie lipdinius ar piešinius — jie gali mesti šešėlį, gali atsispindėti vandenyje, bet patys jie yra tik atvaizdas to, ką galima pamatyti vien protu.

511 — Teisybę sakai.

XXI. — Tai pirmoji protu suvokiamos srities atmaina, apie kurią tada kalbėjau: siekdama jos, siela būna priversta naudotis prielaidomis ir neprieina pradžios, nes ji negali pakilti aukščiau už prielaidas. Ji naudojasi tik atvaizdais — daiktais, kurie priklauso žemesnei sričiai, ypač tais, kuriuose ji suranda ir vertina didesnį ryškumą.

b — Suprantu, — pasakė Glaukonas; — tu kalbi apie tai, kas būna tiriama geometrija ir jai giminingais būdais.

— Suprask ir tai, kad antrąja protu suvokiamos srities atmaina aš vadinu tai, ką mūsų protas pasiekia

dialektinio sugebėjimo dėka. Savo prielaidas jis laiko ne kažkokiais pradais, o tik prielaidomis — tam tikromis pakopomis ir atramos taškais, siekiant visa ko pradžios, kuri jau neturi jokių prielaidų. Pasiekęs ją ir laikydamasis visko, su kuo ji susijusi, jis pagaliau prieina galutinę išvadą, nesinaudodamas jokiais juslėms prieinamais dalykais, o tik pačiomis idėjomis ir jų tarpusavio santykiais, ir jo išvados susijusios tik su idėjomis.

— Suprantu, nors ir ne visai aiškiai: man atrodo, tu kalbi apie sudėtingus dalykus. Tu nori įrodyti, kad dialektika įgalina geriau pažinti būtį ir tai, kas suvokiama protu, negu vadinamieji mokslai, kurie remiasi prielaidomis. Tiesa, tie, kurie tyrinėja protu suvokia- d
mą sritį, yra priversti tai daryti protu (νοῦς), o ne pojūčiais, bet kadangi jie tiria, remdamiesi savo prielaidomis, nepakildami iki pradų, tai, pagal tave, jie negali suvokti jos protu, nors protui ji visiškai prieinama, jeigu suvoksi pradus. Geometrams ir į juos panašiems būdingą sugebėjimą tu vadini, man rodos, nuovoka (διάνοια). Tačiau tai dar ne protas, nes nuovoka užima tarpinę vietą tarp nuomonės ir proto.

— Tu puikiai supratai, — tariau.— Dabar keturioms linijos atkarpoms priskirk keturias sielos būsenas: e
aukščiausioji pakopa yra mąstymas (νόησις), antroje vietoje — nuovoka (διάνοια), trečioje vietoje — tikėjimas (πιστις), o paskutinėje — spėjimas (εικασια), ir surikiuok jas pagal tai, kiek kuri iš jų susijusi su tiesa; kuo viena ar kita būsena artimesnė tiesai, tuo ji patikimesnė.

— Suprantu. Aš sutinku ir surikiuosiu jas taip, kaip tu sakai.

SEPTINTOJI KNYGA

514 I. — Dabar, — pasakiau, — palygink mūsų žmogiškąją prigimtį išprusimo ir neišprusimo atžvilgiu su štai kokia būsena. Įsivaizduok žmones olą primenančiame požeminiame būste. Per visą jį driekiasi platus šviesos ruožas. Tų žmonių kojos ir kaklas iš pat mažens surakinti grandinėmis, todėl jie negali pasijudinti iš vietos
b ar pasukti galvos į šalį ir visą laiką mato tik tai, kas yra prieš juos. Jie yra nugara į šviesą, kuri sklinda nuo toli aukštumoje degančios liepsnos. Tarp liepsnos ir kalinių aukštai eina kelias, atskirtas nedidele pertvara, primenančia uždangą, virš kurios fokusininkai rodo savo stebuklus.

— Įsivaizduoju.

— Įsivaizduok, kad už šios pertvaros žmonės neša
515 visokius daiktus, laikydami juos taip, kad jie išsikiša virš pertvaros; neša jie ir statulas, ir visokiausius gyvų būtybių atvaizdus, padarytus iš akmens ir medžio. Vieni nešdami kalbasi, kiti tyli.

— Keistas vaizdas ir keisti kaliniai! — pasakė Glaukonas.

— Jie panašūs į mus, — tariau. — Visų pirma ar tu manai, kad jie yra matę ką nors kita, sava ar svetima, išskyrus šešėlius, kuriuos ugnis meta ant prieš juos esančios olos sienos?

b — Kaipgi matys, jei visą gyvenimą negali pajudinti galvos?

— O daiktai, nešami už pertvaros? Ar ne tas pat atsitinka ir su jais?

— Aišku, tas pat.

— Jeigu kaliniai galėtų kalbėtis tarpusavyje, ar tu manai, kad jie šešėlių, kuriuos mato, nelaikytų pačiais daiktais ir nevadintų jų daiktų vardais?

— Be abejo.

— O jeigu jų kalėjime aidas atkartotų visa, ką pasakytų bet kuris iš einančiųjų pro šalį, ar, manai, kaliniai negalvotų, kad tai praeinančio šešėlio balsas?

— Prisiekiu Dzeusu, nemanau, — atsakė Glaukonas.

— Tie kaliniai tikrove laikytų ne ką kita, o pro šalį c
nešamų daiktų šešėlius.

— Būtinai taip būtų.

— Dabar, — pasakiau, — pažiūrėk, kas būtų, jei
juos išlaisvintų iš grandinių ir pagydytų nuo to neiš-
manymo — kaip visa tai vyktų natūraliai? Jei kuriam
nors iš jų nuimtų grandines ir priverstų jį atsistoti,
pasukti galvą, vaikščioti, pažvelgti aukštyn — į šviesą,
visa tai jam sukeltų skausmą, ir, šviesos apakintas, jis
negalėtų žiūrėti į daiktus, kurių šešėlius matė iki šiol. d
Kaip tu manai, ką jis pasakytų, jei kas imtų jam tvir-
tinti, kad iki šiol jis matydavo tik niekus, o dabar yra
kur kas arčiau būties ir regi daug tikresnius dalykus,
ir, rodydamas vieną ar kitą pranešamą daiktą, privers-
tų jį atsakyti, kas tai? Ar tau neatrodo, kad jis labai
sutriktų ir tai, ką matė anksčiau, laikytų žymiai tik-
resniu dalyku negu tai, kas jam rodoma dabar?

— Žinoma, laikytų.

II. — O jeigu jį priverstų žiūrėti tiesiai į pačią e
šviesą, jam imtų skaudėti akis, ir jis apsisukęs bėgtų
atgal prie tų daiktų, kuriuos įstengia matyti, ir many-
tų, jog jie tikresni už tuos, kuriuos jam rodo.

— Taip būtų, — pritarė Glaukonas.

— O jeigu, — tariau, — kas nors jėga temptų jį
šlaitu aukštyn ir nepaleistų tol, kol neišvilks į šviesą,
argi jis nekentėtų ir nesipiktintų šitokia prievarta? O
iškopęs į viršų, jis būtų apakintas stiprios šviesos ir 516
negalėtų įžiūrėti nė vieno iš tų tikrų daiktų, apie ku-
riuos jam kalba.

— Taip, iš karto tikrai negalėtų įžiūrėti.

— Kad galėtų pamatyti visa, kas yra ten, viršuje,
jis pirmiau turėtų priprasti. Pradėti reikia nuo to, kas
lengviausia: iš pradžių žiūrėti į šešėlius, paskui — į
b žmonių ir daiktų atspindžius vandenyje, o jau po to —
į pačius daiktus; be to, tai, kas yra danguje, ir patį
dangų jam būtų lengviau matyti ne dieną, bet naktį,
tai yra būtų lengviau žiūrėti į žvaigždžių šviesą ir Mė-
nulį, o ne į Saulę ir jos šviesą.

— Be abejo.

— Galų gale, manau, jis jau galėtų žiūrėti ir į Sau-
lę — ne į apgaulingą jos atspindį vandenyje ar kurioje
kitoje jai svetimoje aplinkoje, o į pačią Saulę, esančią
įprastinėje savo vietoje, ir įžvelgti jos savybes.

— Žinoma.

— Tada jis prieitų išvadą, kad nuo Saulės priklau-
so ir metų laikai, ir metų tėkmė, kad ji valdo visa re-
c gimajame pasaulyje ir pati kažkokiu būdu yra priežas-
tis viso to, ką jis ir kiti kaliniai matė oloje.

— Aišku, kad pagaliau jis prieitų tokią išvadą.

— Na, o jeigu jis prisimintų savo ankstesnį gyve-
nimą, tenykštę išmintį ir savo kalėjimo bendrus, ar tu
manai, kad jis nelaikytų palaima savo padėties pasi-
keitimo ir negailėtų savo draugų?

— Netgi labai gailėtų.

— O jeigu jie tenai reikšdavo pagarbą ir girdavo
vienas kitą, apdovanodavo tą, kuris geriausiai įžiūrė-
davo pro šalį slenkančius daiktus ir geriausiai įsimin-
davo, kas paprastai pasirodydavo pirmiau, kas vėliau,
d o kas kartu, ir pagal tai nuspėdavo, kas bus, ar tu ma-
nai, kad tas, kuris jau išsilaisvino, trokštų šito ir pa-
vydėtų tiems kaliniams, kurie ten yra gerbiami ir vieš-
patauja? Ar jis nenorėtų verčiau, kaip sako Homeras,
„už tarną būti pas kitą žmogų beturtį"[1] ir bet ką iš-
kęsti, negu laikytis kalinių pažiūrų ir gyventi taip,
kaip jie?

— Aš manau, kad jis sutiks verčiau viską iškęsti,
e negu taip gyventi.

— Įsivaizduok dar štai ką, — tariau: — jei šitas
žmogus vėl nusileistų į olą ir užimtų savo ankstesnę

vietą, ar jo akių neuždengtų tamsa, taip staiga pasi-
traukus nuo Saulės šviesos?

— Žinoma, uždengtų.

— O jeigu jam vėl tektų rungtis su tais amžinais
kaliniais, aiškinantis, kas yra tie šešėliai? Kol jo re-
gėjimas nesusilpnės ir akys neapsipras — o tam pri-
reiktų nemaža laiko, — ar jis nekeltų jiems juoko? Ar 517
nesakytų jie, kad, užkopęs aukštyn, jis sugadino akis,
ir todėl nesą verta nė mėginti išlipti į viršų? O to, ku-
ris bandytų juos išlaisvinti ir išvesti į viršų, argi jie
nenužudytų, jei tik jis pakliūtų jiems į rankas?

— Nužudytų.

III. — Tai štai, mielas Glaukonai, — tariau, — šitą
palyginimą reikia pritaikyti visam tam, kas buvo pa- b
sakyta anksčiau: regimasis pasaulis yra panašus į gy-
venimą kalėjime, o liepsnos šviesa — į Saulės galią; iš-
kopimą ir viršuje esančių daiktų stebėjimą palyginęs
su sielos pasikėlimu į protu suvokiamą sritį, įspėsi ma-
no slaptą mintį, nes tu nori ją sužinoti. Dievas žino, ar
ji teisinga. Kad ir kaip būtų, man atrodo, jog pasaulio,
kurį galima pažinti, riba yra gėrio idėja. Ji sunkiai
įžiūrima, bet kai tik ją pamatai, peršasi išvada, kad ji
yra viso to, kas teisinga ir gražu, priežastis. Regima- c
jame pasaulyje ji pagimdo šviesą ir šviesos valdovą,
o protu suvokiamoje srityje ji pati yra valdovė, nuo
kurios priklauso tiesa ir supratimas. Jos turi žiūrėti
tas, kuris nori sąmoningai elgtis ir asmeniniame, ir vi-
suomeniniame gyvenime.

— Aš sutinku su tavimi, kiek įstengiu suprasti ta-
vo mintį.

— Tada sutik dar ir štai dėl ko: nesistebėk, kad
žmonės, kurie pasikėlė į tas aukštumas, nebenori užsi-
imti žmogiškais reikalais — jų sielos veržiasi gyventi
ten, aukštai. Tai visai suprantama, nes atitinka mūsų d
nupieštą vaizdą.

— Suprantama, — pritarė Glaukonas.

— Tai argi nuostabu, — paklausiau, — jei kas nors,
nuo dieviškumo stebėjimo perėjęs prie žmogiškos men-
kybės, elgiasi neoriai ir atrodo juokingas? Akys dar

neapsiprato, o jį, nepripratusį prie tamsos, jau verčia
teismuose ar kur kitur kovoti dėl teisingumo šešėlių
arba atvaizdų, metančių tuos šešėlius, ir ginčytis dėl
e jų, laikant juos tokiais, kaip juos supranta tie, kurie
paties teisingumo niekada nėra matę?

— Visai nenuostabu.

518 — Kiekvienas, kuris yra protingas, turėtų prisimin-
ti, jog yra dvi regėjimo susilpnėjimo priežastys ir dvi
jo rūšys: arba kai pereinama iš šviesos į tamsą, arba
iš tamsos į šviesą. Tas pat atsitinka ir sielai. Kai pa-
matysi sielą sutrikusią ir neįstengiančią ką nors įžiū-
rėti, užuot beprasmiškai juokęsis, išsiaiškink, ar ji atėjo
iš šviesesnio gyvenimo ir, neįpratusi prie tamsos, ap-
žilpo, ar, priešingai, iš visiško nežinojimo patekusi į
b šviesą, buvo apakinta ryškaus švytėjimo: tokią jos bū-
seną ir tokį gyvenimą galima laikyti palaima, tuo tar-
pu pirmąją — apgailėtina. Jeigu vis dėlto ką nors ima
juokas, pažiūrėjus į sielą, tegul jis labiau juokiasi iš
tos, kuri nusileido iš aukštybių, iš šviesos.

— Tu labai teisingai kalbi, — pasakė Glaukonas.

IV. — Jei tai teisybė, — tariau, — mes turime štai
kaip galvoti: išprusimas yra visai ne tai, ką apie jį
tvirtina kai kurie žmonės, teigiantys, jog sielai esąs
c nebūdingas joks žinojimas, jog jie suteikią jį jai pana-
šiai, kaip neregio akims suteiktų regėjimą.

— Teisybė, jie taip tvirtina.

— Tuo tarpu šis mūsų svarstymas rodo, kad kiek-
viena siela turi tokį sugebėjimą, taip pat ir įrankį, pa-
dedantį žmogui mokytis. Bet kaip akies negalima pa-
sukti nuo tamsos į šviesą kitaip, kaip tik pasukant visą
kūną, taip visa siela reikia nusigręžti nuo išnykstančių
dalykų; tada sielos sugebėjimas pažinti įstengs stebėti
d būtį ir tai, kas joje ryškiausia, — šitai mes ir vadina-
me gėriu. Ar ne taip?

— Taip.

— Taigi, — tariau, — auklėjimas yra menas nukreip-
ti — kokiu būdu lengviausiai ir geriausiai galima nu-
kreipti žmogų; tai anaiptol nereiškia, kad jam reikia
suteikti sugebėjimą matyti, — jis jį jau turi, bet netei-

singai nukreiptą, todėl žiūri ne ten, kur reikia. Pastangos reikalingos, kad nukreiptume jį teisingai.

— Taip.

— Kai kurios teigiamos sielos savybės, atrodo, labai panašios į tokias pačias kūno savybes; iš pradžių
jų gali ir nebūti — jos išsiugdomos tik vėliau, lavinan- e
tis, ir tampa įpročiu. Bet sugebėjimas suprasti, kaip matyti, yra kažkas labiau dieviška, jis niekuomet nepraranda savo galios, tik priklausomai nuo krypties būna čia naudingas ir pravartus, čia — nenaudingas ir net žalingas. Argi nesi pastebėjęs, kad tų, kuriuos va-
dina nors ir protingais, bet netikusiais žmonėmis, sie- 519
liūkštė labai įžvalgi ir kad jie kiaurai mato tai, ko jiems reikia? Vadinasi, jų regėjimas neblogas, bet jis priverstas tarnauti nedorybei, ir kuo geriau jie mato, tuo daugiau bloga padaro.

— Žinoma, pastebėjau.

— Ir vis dėlto, — tariau, — jei iš pat mažens išrausi
iš tokios sielos įgimtus polinkius, kurie tartum švini- b
niai pasvarai traukia ją į apsirijimą, smaližiavimą ir kitokius smagumus ir kreipia jos žvilgsnį žemyn, tai, išsilaisvinusi nuo jų, siela atsigręžtų į tiesą, ir tie patys žmonės pradėtų ten skirti viską taip pat aiškiai, kaip dabar skiria tai, į ką yra nukreiptas jų žvilgsnis.

— Teisybė, — sutiko Glaukonas.

— Na, o ar iš to, ką pasakėme, neišplaukia štai kas: valstybei valdyti netinka nei neišsiauklėję ir nesuvo-
kią tiesos žmonės, nei tie, kurie visą gyvenimą pralei- c
džia lavindamiesi,— pirmieji todėl, kad neturi vieno gyvenimo tikslo, kuriam pajungtų visus savo veiksmus ir asmeniniame, ir visuomeniniame gyvenime, o antrieji todėl, kad jie nepanorės veikti, įsivaizduodami, jog dar gyvi būdami persikėlė į Palaimintųjų salas[2].

— Teisybę sakai.

— Mūsų, valstybės kūrėjų, uždavinys yra priversti
geriausios prigimties žmones siekti to žinojimo, kurį d
pirmai pavadinome aukščiausiu, — tai yra mokytis matyti gėrį ir kopti į jo aukštumas; bet kai užkopę jie

pakankamai įsižiūrės į jį, mes neleisime jiems daryti to, kas dabar leidžiama.

— O kas gi?

— Mes neleisime jiems pasilikti ten, aukštai, ir nepanorėti vėl sugrįžti pas tuos kalinius [3] — gerai tai ar blogai, bet jie turės dalytis su jais jų vargais ir pagarba.

— Bet mes būsime jiems neteisingi ir versime juos gyventi blogiau, negu jie galėtų.

e V. — Tu, mano mielas, vėl užmiršai, kad įstatymui
rūpi ne kurio nors vieno luomo gerovė; jis siekia ir
stengiasi, kad visa valstybė taptų laiminga; todėl įti-
kindamas arba prievarta jis suburia piliečius ir priver-
čia juos dalytis vienus su kitais ta nauda, kurią kiek-
vienas iš jų gali duoti bendruomenei; jis išugdo vals-
520 tybei žymių žmonių ne todėl, kad kiekvienas iš jų
galėtų nukreipti savo veiklą kur panorėjęs, bet todėl,
kad pats panaudotų juos valstybei stiprinti.

— Tiesa, aš buvau tai užmiršęs, — pasakė Glaukonas.

— Tad įsidėmėk, Glaukonai, — tariau, — kad mes
nenuskriausime filosofų, kuriuos išugdysime, bet teisė-
b tai priversime juos rūpintis kitais ir ginti jų interesus.
Mes pasakysime jiems, kad kitose valstybėse žmonės,
tapę filosofais, nedalyvauja valstybės reikaluose, nes
jie patys pasidarė filosofais, nepaisydami savo valsty-
bės santvarkos poreikių, o tas, kas išauga pats savai-
me, niekam nėra skolingas už maitinimą; todėl ten ne-
gali kilti noras reikalauti, kad jis atlygintų išlaidas. Bet
jus išugdėme mes, jūsų pačių ir visos valstybės labui,
panašiai kaip bičių spiečiuose būna vadai ir karaliai;
c jūs išauklėti geriau ir tobuliau negu anie filosofai ir
geriau sugebate filosofiją jungti su valstybės tvarky-
mu. Todėl jūs turite visi iš eilės leistis į kitų žmonių
buveinę ir priprasti stebėti tamsius daiktus; kai pri-
prasite, jūs tūkstantį kartų geriau už kitus įžiūrėsite
ir pažinsite kiekvieną šešėlį ir žinosite, kieno atvaizdas
jis yra, nes jau esate matę tikruosius gėrio, grožio ir
teisingumo pavyzdžius. Tada mūsų valstybė bus įkurta

tikrovėje, o ne sapne, kaip dabar yra daugelyje vals- d
tybių, kur vyksta tarpusavio karai ir vaiduokliškos
kovos dėl valdžios, tarsi tai būtų didelis gėris. Iš tiesų
yra štai kaip: valstybė, kurioje mažiausiai siekia val-
džios tie, kuriems dera valdyti, yra geriausiai valdoma;
joje nekyla jokių kivirčų. Kitaip būna valstybėje, kur
valdantieji yra nusiteikę priešingai.

— Tai tikra tiesa.

— Ar tu manai, kad mūsų auklėtiniai, šitai girdė-
dami, nepaklus ir nepanorės, atėjus kiekvieno eilei,
triūsti kartu su piliečiais, nes jiems verčiau vieniems
su kitais visą laiką būti grynųjų idėjų pasaulyje?

— Jie negalės atsisakyti, — tarė Glaukonas. — Juk e
jie yra teisingi žmonės, ir mūsų reikalavimai teisingi.
Aišku, kad kiekvienas iš jų eis valdyti tik iš parei-
gos — priešingai, negu elgiasi dabartiniai valstybių
valdovai.

— Tai šit kaip yra, mano mielas. Jei tiems, kurie
turės valdyti, surasi geresnį gyvenimo būdą, negu val- 521
džios laikymas savo rankose, tai bus įmanoma sukurti
gerai valdomą valstybę, nes tik šitokioje valstybėje
valdys iš tikrųjų turtingi žmonės — turtingi ne aukso,
o to, ko reikia laimingam gyvenimui: išminties ir
dorybės. O jeigu skurdžiai, išalkę turtų, braunasi į val-
džią, tikėdamiesi iš jos ir sau atsiplėšti kąsnelį, valsty-
bė negali būti gerai tvarkoma, nes dėl valdžios kovo-
jama, ir šis vidinis karas pražudo ir jame dalyvaujan-
čius, ir visą valstybę.

— Tikra teisybė, — sutiko Glaukonas.

— Ar yra dar koks nors kitas gyvenimo būdas, iš- b
reiškiantis panieką valdovų gyvenimui, išskyrus tik-
rajai filosofijai atsidėjusio žmogaus gyvenimo būdą?

— Prisiekiu Dzeusu, nėra.

— Tačiau negalima leisti, kad ateitų į valdžią tie,
kurie ją tiesiog įsimylėję, nes jiems teks kovoti su sa-
vo varžovais.

— Be abejo.

— Tad ką kitą tu priversi eiti saugoti valstybę, jei
ne tuos, kurie geriausiai nusimano apie valstybės val-

dymą, be to, yra apdovanoti kitokiomis dorybėmis ir gyvena dorybingiau negu valstybės vyrai?

— Nieko kito.

c VI. — Jei nori, aptarkime, kaip išugdomi tokie žmonės ir kaip juos galima išvesti į šviesą, panašiai kaip, pasak padavimo, kai kurie iš Hado pasikėlė pas dievus.

— Kur čia nenorėsi!

— Šitai, atrodo, ne tas pat, kaip apversti šukę[4], čia reikia sielą atgręžti nuo tamsios dienos į tikrąją būties dieną: tokį sielos pasikėlimą mes pavadinsime išminties siekimu.

— Teisingai.

d — Taigi reikia pažiūrėti, kuris iš mokslų turi šitokią galią.

— Be abejo.

— Koks gi mokslas, Glaukonai, galėtų atitraukti sielą nuo tapsmo prie būties? Bet, taip sakydamas, aš pagalvojau štai ką: argi nesakėme, kad būsimieji filosofai jaunystėje būtinai turi susipažinti su karyba?

— Sakėme.

— Taigi mokslą, kurio ieškome, turi papildyti dar ir šitai.

— Kas?

— Jis turi būti naudingas kariams.

— Žinoma, turi, jei tik tai įmanoma.

e — Kaip jau sakėme, juos auklėsime gimnastika ir dailiaisiais menais.

— Taip, dėl šito sutarėme.

— Bet gimnastika yra skirta tam, kas gali ir atsirasti, ir išnykti, — juk nuo jos priklauso, didėja ar mąžta kūno galia.

— Aiškus dalykas.

— Bet juk mes ieškome visai ne tokio mokslo.

522 — Ne tokio.

— Tai gal tokie yra dailieji menai, kuriuos aptarėme anksčiau?

— Jei atsimeni, jie kaip tik buvo tarsi atsvara gimnastikai: juk jie ugdo sargybinių būdą — harmoni-

ja ugdo pusiausvyrą, nors ir neteikia žinojimo, o ritmas jų veiksmams suteikia nuoseklumą. Pasakojimai — išgalvoti ir artimesni tikrovei — taip pat ugdo panašius gerus įpročius, bet žinių, vedančių į tą gėrį, kurio tu b
dabar ieškai, dailieji menai neteikia.

— Labai teisingai man priminei, — tariau. — Iš tikrųjų nieko tokio jie neteikia. Bet, mielas Glaukonai, kas galėtų teikti tokį žinojimą? Juk visi menai pasirodė esą gruboki.

— Be abejo. Koks dar žinojimas lieka, atmetus gimnastiką, dailiuosius ir visus kitus menus?

— Na, gerai, jei mes, be jų, daugiau nieko neturime, tai imkime tą, kuris būdingas jiems visiems.

— Kas gi tai?

— Ogi tai, kuo naudojasi visi menai, mąstymas ir c
pažinimas; tai, ką kiekvienas turi išmokti pirmiausia.

— Ką gi?

— Visai paprastą dalyką, — tariau: — skirti, kas yra vienas, du ir trys, žodžiu, skaičių ir skaičiavimo mokslą. Argi visi menai ir mokslai nėra priversti juo remtis?

— Taip, jie yra priversti, — atsakė Glaukonas.

— Ir karo mokslas?

— Ir jam šitai neišvengiama.

— Palamedas[5] tragedijose kiekviena proga parodo, d
koks juokingas karvedys buvo Agamemnonas. Ar atkreipei dėmesį, kad Palamedas, kuris išrado skaičius, sakosi suskirstęs kariuomenę į būrius ties Ilionu, suskaičiavęs laivus ir visa kita, tarsi prieš tai jie nebūtų buvę suskaičiuoti, — matyt, Agamemnonas netgi nežinojo, kiek turi kojų, jeigu nemokėjo skaičiuoti! Kaip tu manai, koks iš jo galėjo būti karvedys?

— Nevykęs, jei tik iš tikrųjų taip buvo.

VII. — Taigi, — tariau, — ar pripažinsime, kad ka- e
riams, be kitų mokslų, yra reikalingas taip pat ir skaičių bei skaičiavimo mokslas?

— Šis mokslas būtinas, jei nori šį tą nutuokti apie karo meną ir apskritai jei nori būti žmogumi.

— Ar tu įžvelgi šiame moksle tą patį, ką ir aš?
— O ką?
523 — Atrodo, kad jis iš prigimties skatina žmogų mąstyti, taigi yra tai, ko mes ieškome, tik niekas nemoka pasinaudoti juo kaip mokslu, vedančiu mus prie pačios esmės.
— Ką tu turi galvoje? — paklausė Glaukonas.
— Pamėginsiu paaiškinti savo mintį. Bet kaip aš pats sau nustatysiu skirtumą tarp to, kas veda į mūsų tikslą, ir to, kas neveda į jį, tu pažiūrėk kartu su manimi ir tiesiai pasakyk, su kuo sutinki, o su kuo — ne. Šitaip mes aiškiau pamatysime, ar teisingi mano spėjimai.
— Tai dėstyk.
b — Dėstau, o tu klausyk. Kai kurie iš juslėmis suvokiamų dalykų neskatina proto tyrinėti toliau, nes pojūčiai pakankamai juos nusako, o kiti tiesiog reikalauja, kad protas juos tirtų toliau, nes pojūčiai neteikia nieko tikra.
— Tu, matyt, turi galvoje daiktus, į kuriuos žiūrima iš tolo, tarsi per miglą.
— Ne visai įspėjai, ką norėjau pasakyti.
— Tai ką tu turi galvoje?
c — Tyrinėti neskatina tai, kas tuo pat metu nesukelia priešingo pojūčio, o tai, kas sukelia tokį pojūtį, aš laikau skatinančiu tyrinėti, nes pojūtis viena atskleidžia ne daugiau negu kita, nesvarbu, ar jį sukelia arti, ar toli esantys daiktai. Pateiksiu tau pavyzdį, iš kurio geriau suprasi, ką sakau. Štai, sakysim, yra trys pirštai — mažasis, smilius ir vidurinysis.
— Sakykim.
— Turėk galvoje, kad į juos žiūrime iš arti, bet atkreipk dėmesį štai į ką.
— Į ką?
d — Kiekvienas iš jų lygiai yra pirštas — šiuo atžvilgiu tarp jų nėra jokio skirtumo, nesvarbu, ar žiūrėsi į jo vidurį, ar galą, ar baltas jis, ar juodas, ar storas, ar laibas ir taip toliau. Dėl visų šių dalykų daugumos
 žmonių siela nėra verčiama klausti proto, kas yra pirš-

[illegible], nes regėjimas niekada nerodė jai, kad pirštas kartu yra ir kažkas priešinga pirštui.

Žinoma, nerodė.

Todėl suprantama, kad šiuo atveju tai neskatina ir neverčia mąstyti.

— Suprantama. e

— Bet ar iš akies galima pakankamai tiksliai nustatyti, ar pirštas didesnis, ar mažesnis, ar regėjimui nėra jokio skirtumo, kuris pirštas yra viduryje, o kuris — iš krašto? Ar galima apčiuopomis tiksliai nustatyti, ar pirštas storas, ar plonas, ar minkštas, ar kietas? O ir kiti pojūčiai ar gali pakankamai šitai atskleisti? 524
Ar ne taip atsitinka kiekvienam iš jų: pojūtis, skirtas nustatyti kietumui, yra priverstas kartu justi ir minkštumą, todėl jis praneša sielai, jog tą patį daiktą junta esant ir kietą, ir minkštą.

— Taip, šitaip atsitinka.

— Tokiais atvejais, — tariau, — siela tikrai nežino, ką reiškia šis pojūtis, nes tą patį daiktą jis rodo esant ir kietą, ir minkštą. Lygiai taip pat siela nesupranta, ar daiktas sunkus, ar lengvas, jei pojūtis sunkumą žymi kaip lengvumą, o lengvumą — kaip sunkumą.

— Tokie duomenys sielai yra keisti, ir juos reikia b
ištirti.

— Suprantama, — pasakiau. — Tokiais atvejais siela pasitelkia protą ir mąstymą ir pirmiausia mėgina išsiaiškinti, ar apie vieną, ar apie du skirtingus daiktus praneša jai pojūtis.

— Kaipgi kitaip!

— Jeigu paaiškės, kad tai du daiktai, tai kiekvienas iš jų pasirodys esąs ir kitas, ir tas pats.

— Taip.

— Jei kiekvienas iš jų yra vienas, o abu kartu jie yra du, tai šie du mąstymo bus atskirti, nes jeigu jie nebūtų atskirti, tai būtų mąstomi jau ne kaip du, o c
kaip vienas.

— Teisingai.

— Juk tvirtiname, kad regėjimas didumą ir mažumą suvokia ne skyrium, bet kartu, kaip tam tikrą vienybę, ar ne?

— Taip.

— Kad šitai išaiškintų, mąstymas turi ištirti didumą ir mažumą ne kaip susijusius, bet skyrium — priešingai, negu darė regėjimas.

— Teisybė.

— Todėl mums ir kyla klausimas, kas gi yra didumas ir mažumas.

— Kaip tik todėl.

— Taigi vieną mes vadiname protu suvokiamu, o kitą — regimu.

d — Visai teisingai, — sutiko Glaukonas.

VIII. — Štai šitai aš ir norėjau pasakyti: vieni dalykai skatina protą veikti, o kiti — ne, ir prie pirmųjų aš priskyriau tuos, kurie sukelia priešingus pojūčius, o prie antrųjų — tuos, kurie tokių pojūčių nesukelia ir todėl nežadina mąstymo.

— Jau supratau, — tarė Glaukonas. — Man irgi taip atrodo.

— Na, o skaičius ir vienetas prie kurių priklauso?

— Nežinau.

— Bet gali spręsti iš to, ką sakėme. Jeigu kažkas
vienas gerai suvokiamas pats savaime, nesvarbu, ar re-
gėjimu, ar kokiu kitu pojūčiu, tai nekyla noras išsi-
aiškinti jo esmę, kaip aš parodžiau piršto pavyzdžiu.
e O jeigu jame nuolat reiškiasi ir kokia nors priešingy-
bė ir jis yra tiek pat vienetas, tiek pat ir jo priešin-
gybė, tada jau reikia spręsti, ir siela būna priversta
suglumti, ieškoti, išjudinti savo mintį ir klausti savęs,
525 kas gi yra vienetas pats savaime. Šitaip vieneto paži-
nimas vestų į būties stebėjimą ir skatintų tai [6].

— Bet ne mažiau šitai pasireiškia ir tuo atveju, kai stebime tai, kas tapatu: tą patį mes matome ir kaip vieną, ir kaip nesuskaičiuojamą daugybę.

— Jei taip yra vieneto atžvilgiu, tai tas pat bus ir kiekvieno skaičiaus atžvilgiu!

 — Kaipgi kitaip!

— Bet juk skaičiavimas ir aritmetika ištisai remiasi
skaičiumi.
— Žinoma.
— Vadinasi, šitie mokslai kaip tik ir veda į tiesą. b
— Puikiausiai.
— Taigi tai ir yra tie mokslai, kurių mes ieškome.
Kariui juos būtina perprasti, kad mokėtų rikiuoti ka-
riuomenę, o filosofui — kad išeitų iš tapsmo srities ir
pasiektų esmę. Kitaip jis niekada netaps mąstytoju.
— Iš tikrųjų taip.
— O mūsų sargybinis yra ir karys, ir filosofas.
— Be abejo.
— Taigi, Glaukonai, šitą mokslą reikėtų įstatymu
padaryti privalomą tiems, kurie užims valstybėje aukš-
čiausias vietas, ir įtikinti juos, kad būtina mokytis
skaičiavimo, bet ne kaip papuola, o tol, kol protu pa- c
sieks pačią skaičių prigimtį ne dėl pirkimo ir pardavi-
mo, kaip daro pirkliai ir prekiautojai, bet karo tiks-
lais ir kad palengvintų sielai pereiti nuo tapsmo prie
tiesos ir esmės.
— Puikiai kalbi.
— Dabar, aptaręs su jumis skaičiavimo mokslą, aš
suprantu, koks jis puikus ir daugeliu atžvilgių naudin- d
gas mūsų tikslui, jeigu jo mokomasi dėl pažinimo, o
ne dėl prekiavimo.
— Kuo gi jis naudingas? — paklausė Glaukonas.
— Tuo, kad, kaip ką tik sakėme, jis atkakliai vi-
lioja sielą aukštyn ir priverčia samprotauti apie skai-
čius pačius savaime, jokiu būdu neleisdamas pakeisti
jų skaičių turinčiais regimais ir apčiuopiamais kūnais.
Tu žinai, kad dideli šio mokslo žinovai juokiasi iš to,
kuris mintyse mėgina padalyti patį vienetą — jie neno-
ri net girdėti apie tai. Bet jeigu tu vis dėlto vienetą
suskaidysi, jie vėl sudaugins dalis, bijodami, kad vie-
netas gali pasirodyti esąs ne vienetas, bet daugybė
vieno dalių.
— Teisingai kalbi.
— Kaip tu manai, Glaukonai, ką jie atsakytų, jei 526
kas nors jų paklaustų: „Garbieji žmonės, apie kokius

skaičius jūs samprotaujate? Ar ne apie tuos, kuriuose vienetas iš tikrųjų yra toks, kokiu jūs jį laikote, — tai yra bet kuris vienetas yra lygus bet kuriam vienetui, nė kiek nuo jo nesiskiria ir neturi savyje jokių dalių?"

— Aš manau, jie atsakytų, jog kalba apie skaičius, kuriuos galima tik mąstyti — nieko kita su jais negalima daryti [7].

— Dabar tu matai, mano mielas, kad šitas mokslas
b mums tikrai būtinas, nes jis, pasirodo, verčia sielą pasitelkti mąstymą, siekiant tiesos.

— Ir kaip sumaniai jis šitai daro!

— O ar nesi pastebėjęs, kad iš prigimties skaičiavimui gabūs žmonės greitai, galima sakyti, perpranta ir visus kitus mokslus; net tie, kurių galvosena lėta, jeigu jie mokomi skaičiavimo ir nuolat lavinasi, nors ir neturi iš to kitokios naudos, tai bent jau tampa įžvalgesni, negu anksčiau buvo.

— Tai tiesa, — pritarė Glaukonas.

c — Aš manau, kad nelengvai ir nedaug rastum tokių mokslų, kurie besimokančiajam suteiktų daugiau vargo ir pareikalautų daugiau pastangų negu šis.

— Sutinku.

— Dėl visų šių priežasčių negalima šito mokslo palikti nuošalyje, būtina mokyti jo gabiausius žmones.

— Pritariu tau.

IX. — Šitą mokslą jau priėmėme. Bet yra ir kitas mokslas, susijęs su šituo. Pažiūrėkime, ar jis tiks mums.

— Koks mokslas? Ar tu turi galvoje geometriją [8]?

— Taip, ją, — atsakiau.

d — Kadangi ja naudojamasi karo reikaluose, aišku, kad ji mums tinka. Juk kai reikės įrengti stovyklą, užimti įtvirtintas vietoves, sutelkti ir išskleisti kariuomenę ir įvairiai ją išdėstyti ir mūšio, ir žygio metu, geometrijos žinovas, žinoma, pasirodys pranašesnis už tą, kuris neišmano šio mokslo.

— Bet šiems reikalams pakanka paprasčiausių ži-
e nių iš geometrijos ir skaičiavimo mokslo. Tačiau reikia išsiaiškinti, ar svarbiausioji jos dalis, kuri plačiau-

jai taikoma, veda mus į mūsų tikslą — padeda mums įžvelgti gėrio idėją. O mes teigiame, kad į šį tikslą veda visa tai, kas priverčia sielą atsigręžti į tą sritį, kurioje glūdi didžiausia būties palaima — ją siela ir turi išvysti bet kokia kaina.

— Teisingai kalbi, — tarė Glaukonas.

— Vadinasi, jei geometrija verčia stebėti esmę, ji mums tinka, o jei tapsmą — netinka.

— Mes tikrai šitai tvirtiname.

— Bet aš manau, kad visi, kurie šį tą nutuokia 527
apie geometriją, neneigs, kad šis mokslas yra visai priešingas tiems posakiams, kuriuos vartoja juo užsiimantys žmonės.

— Kokiems? — paklausė Glaukonas.

— Jie kalba labai juokingai ir nenatūraliai. Mat jie į geometriją žiūri kaip praktikai ir vartoja tokius posakius, kaip „nubraižysime" kvadratą, „nubrėšime" liniją, „pridėsime" ir taip toliau, o iš tikrųjų šiuo b
mokslu užsiimama tik pažinimo dėlei.

— Suprantama.

— Ar nepasakius mums dar štai ką...

— Ką gi?

— Kad šiuo mokslu užsiimama, siekiant pažinti amžinąją būtį, o ne tai, kas atsiranda ir žūsta.

— Teisybė; iš tikrųjų geometrija yra amžinosios būties pažinimas.

— Taigi, gerbiamasis, ji veda sielą į tiesą ir veikia filosofinį mąstymą, pakylėja jį aukštyn, tuo tarpu dabar jis yra žemesnis negu dera.

— Taip, ji netgi labai jį paveikia.

— Todėl, — tariau, — reikia kuo griežčiau paragin- c
ti mūsų puikiosios valstybės piliečius, kad jie pasirūpintų geometrija — juk ji teikia ir nemažą papildomą naudą.

— Kokią? — paklausė Glaukonas.

— Tu jau pats pasakei, kam ji naudinga: karo reikalams. Be to, ji padeda geriau perprasti ir kitus mokslus. Mes žinome, koks didelis skirtumas tarp to, kuris mokėsi geometrijos, ir to, kuris jos nesimokė.

— Prisiekiu Dzeusu, labai didelis skirtumas!

— Tad tai bus antrasis dalykas, kurio turės mokytis mūsų jaunuoliai.

— Taip.

d X. — Na, o trečiasis dalykas bus astronomija. Kaip tu manai?

— Ir man taip atrodo. Atidūs metų laikų, mėnesių ir metų kaitos stebėjimai naudingi ne tik žemdirbiams ir jūrininkams, bet ne mažiau ir karo vadams.

— Tai malonu iš tavo pusės! Matyt, bijai, kad daugumai nepasirodytų, jog teiki nenaudingus mokslus. Bet mūsų pasirinktieji mokslai yra naudingi, nors tą naudą sunku suvokti. Mat jie apvalo ir atgaivina kiek-
e vieno sieloje tam tikrą įrankį, kurį kiti užsiėmimai sugadina ir apakina. Jį išsaugoti tūkstantį kartų svarbiau negu akis, nes tik jo dėka galima išvysti tiesą. Tie, kurie tau pritaria, labai išgirs tavo žodžius, bet tie, kurie to niekada nėra pajutę, sakys, jog tu kalbi
528 niekus. Mat jie iš to nemato jokios kitos naudos, išskyrus praktinę. Tad žiūrėk, su kuriais žmonėmis tu kalbi; o gal nei su vienais, nei su kitais, tik pats sau dėl savęs paties? Bet tada tu negali prieštarauti, jei kas pasinaudotų tais tavo samprotavimais.

— Aš labiausiai mėgstu kalbėti pats sau, pats kelti klausimus ir pats į juos atsakinėti.

— Jei taip, tai grįžkime atgal, nes mes neteisingai nustatėme po geometrijos einantį dalyką.

— Kurgi mes suklydome? — paklausė Glaukonas.

— Po paviršių mes ėmėmės aplinkui besisukančių
b kietų kūnų, o pirmiau reikėtų ištirti juos pačius [9] — juk po antrojo matavimo teisingiau būtų išnagrinėti trečiąjį: jis būdingas kubams [10] ir viskam, kas turi gylį.

— Tai tiesa, Sokratai, bet čia, atrodo, dar niekas neatskleista.

— Dėl dviejų priežasčių, — pasakiau. — Pirmoji priežastis yra ta, kad nė viena valstybė negerbia tokio mokslo, jis menkai tyrinėjamas, nes yra sunkus. Antroji priežastis — ta, kad tyrinėtojai neturi vadovo, o
 be jo jie negali nieko išrasti. Bet sunku tikėtis, kad

toks vadovas atsirastų, o jeigu ir atsirastų, tai tie, ku- c
rie tyrinėja šituos dalykus, dėl išdidumo nepanorėtų jo klausyti. Jei visa valstybė gerbtų tokius užsiėmimus ir remtų juos, tada tyrinėtojai paklustų ir, be paliovos įtemptai dirbdami, atskleistų tiriamo dalyko savybes. Net ir dabar, kai dauguma niekina šiuos užsiėmimus ir trukdo, o ir patys tyrinėtojai nesuvokia jų naudin-
gumo, jie vis dėlto vystosi — tokie jie yra patrauklūs. d
Tad nenuostabu, kad atsirado šis mokslas.

— Iš tikrųjų jis labai patrauklus. Bet paaiškink man, ką tik ką sakei: paviršių tyrinėjimą tu priskyrei geometrijai?

— Taip.

— Po jos ėmeisi astronomijos, bet paskui vėl grįžai atgal.

— Matai, aš taip skubėjau kuo greičiau viską išdėstyti, kad išėjo lėčiau. Po geometrijos turėtų eiti
gylio matavimo mokslas, bet kadangi jis juokingai e
prastai teištirtas, aš peršokau jį ir perėjau prie astronomijos, besisukančių kūnų mokslo.

— Teisingai kalbi.

— Taigi atsronomija yra ketvirtoje vietoje — pastaruoju metu ji tarsi užmiršta, bet atgis, jei tik valstybė ja užsiims.

— Suprantama. Kadangi neseniai prikišai man, kad aš išgyriau ją banaliai, tai dabar ją išgirsiu pagal tave.
Man atrodo, visiems turi būti aišku, jog ji verčia sielą 529
žvelgti aukštyn ir veda ją ten, kuo toliau nuo viso to, kas yra čia.

— Galbūt visiems ir aišku, tik ne man. Man taip neatrodo.

— O kaip tau atrodo? — paklausė Glaukonas.

— Jeigu užsiimsi astronomija taip, kaip tie, kurie ją prilygina filosofijai, tai ji netgi labai nukreipia mūsų žvilgsnius žemyn.

— Ką tu turi galvoje?

— Man atrodo, — tariau, — kad tu puikiai pats sau
nusprendei, kaip galima pažinti aukščiausiuosius daly- b
kus. Jei kas nors, užvertęs galvą, apžiūrinės išmargin-

tas lubas ir ten kai ką matys, tu, ko gera, sakysi, kad
jis mato ne akimis, o protu! Galbūt tu teisingai ma-
nai — aš esu kvailokas ir negaliu manyti, kad koks
nors kitas mokslas verstų sielą žvelgti aukštyn, išsky-
rus tą, kuris tiria būtį ir tai, kas nematoma. Nesvarbu,
ar kas išsižiojęs žiūri aukštyn, ar prisimerkęs — žemyn,
norėdamas ką nors pažinti pojūčiais, aš tvirtinu, kad
jis nieko nepažins, nes tokių dalykų negalima pažinti,
ir tokiu atveju siela žiūri ne aukštyn, o žemyn, ne-
c svarbu, ar žmogus gulėtų kniūpsčias ant žemės, ar
plauktų ant nugaros jūroje.

XI. — Taip, pelnytai man kliuvo! — pasakė Glau-
konas. — Tu teisus. Bet sakyk, kaip, tavo nuomone,
reikėtų mokytis astronomijos kitaip, negu šitai daroma
dabar, ir kuo ji naudinga mūsų tikslui?

— Štai kaip. Margieji dangaus skliauto raštai, puo-
šiantys regimąją sritį, yra gražiausi ir tobuliausi iš to-
d kių daiktų, bet vis dėlto jie toli gražu neprilygsta tik-
riesiems daiktams, kurie tikruoju greičiu ir tikruoju
lėtumu, tikruoju kiekiu ir visais galimais tikrais pa-
vidalais juda vieni kitų atžvilgiu ir kartu juda visa,
kas yra juose. Juos galima suvokti tik protu ir mąs-
tymu, bet ne regėjimu. O gal tu kitaip manai?

— Jokiu būdu, — atsakė Glaukonas.

— Vadinasi, dangaus raštais reikia naudotis kaip
pagalbine priemone, kad pažintume tai, kas nematoma,
e panašiai kaip jeigu mums pakliūtų į rankas puikūs ir
kruopštūs Dedalo[11] ar kurio kito meistro ar dailininko
kūriniai. Žmogus, nusimanantis apie geometriją, pa-
žvelgęs į juos, pripažintų, kad jie puikiai nubraižyti,
bet būtų juokinga tyrinėti juos rimtai, kaip įgalinan-
530 čius pažinti lygybės, dvejinimo ar kokius nors kitus
santykius.

— Tikrai būtų juokinga!

— Ar tu manai, kad tikras astronomas, žiūrėdamas
į žvaigždžių judėjimą, nebūtų įsitikinęs tuo pačiu? Jis
manytų, kad viskas sutvarkyta kuo puikiausiai — juk
kūrėjas taip sukūrė dangų ir visa, kas yra danguje:
santykius tarp dienos ir nakties, paros ir mėnesio, mė-

nesio ir metų, žvaigždžių ir visų šių dalykų ir vienų b
žvaigždžių su kitomis. Bet argi jam neatrodys kvaila manyti, kad visa tai visada vyksta vienodai ir nepatiria jokių nukrypimų, ir visokiais būdais siekti prieiti tiesą, nors dangaus šviesuliai turi kūną ir yra regimi?

— Tavęs pasiklausius, ir man taip atrodo.

— Taigi, — tariau,— astronomiją — kaip ir geometriją — tyrinėsime, remdamiesi bendrais teiginiais, o tai, kas yra danguje, paliksime nuošalyje, jeigu iš tikrųjų c
norime perprasti astronomiją ir protingąjį mūsų sielos pradą, kurio iki šiol nepanaudojome, padaryti naudingą.

— Tu keli astronomijai daug sunkesnį uždavinį, palyginti su tuo, kaip ji dabar tyrinėjama.

— Aš manau, kad ir kiti mūsų nurodymai bus panašūs, jei esame rimti įstatymų leidėjai.

XII. — O ar galėtum pasakyti dar kokį mokslą, kuris tiktų mūsų tikslui?

— Dabar taip staiga negaliu, — atsakė Glaukonas.

— Judėjimas, mano nuomone, būna kelių rūšių.
Visas jas išvardyti galėtų nebent žinovas, bet dvi rūšis d
žinome ir mes.

— Kokias?

— Be tos, kurią minėjome, yra dar viena, ją atitinkanti.

— Kokia?

— Panašiai kaip mūsų akys yra nukreiptos į astronomiją, taip mūsų ausys — į darnių sąskambių judėjimą; šie du mokslai yra tarsi broliai, kaip tvirtina pitagoriečiai, ir mudu, Glaukonai, jiems pritarsime [12], ar ne?

— Be abejo.

— Kadangi dalykas yra sudėtingas, tai mes išklau- e
sysime, kaip jie visa tai aiškina — galbūt jie dar ką nors pridurs. Bet kad ir kaip būtų, mes laikysimės savo nusistatymo.

— Kokio?

— Žiūrėsime, kad mūsų auklėtiniai nemėgintų išmokti ko nors netobulo ir nukreipto ne į tą tikslą, į

kurį visada viskas turi būti nukreipta, kaip mes
531 ką tik sakėme dėl astronomijos. Argi nežinai, kad ta
pati klaida daroma ir harmonijos atžvilgiu? Kaip ir
astronomai, žmonės šioje srityje triūsia tuščiai — jie
matuoja ir lygina girdimus sąskambius ir garsus.

— Prisiekiu dievais, jie elgiasi juokingai. Jie kalba
apie kažkokius „sutankėjimus" ir ištempia ausis, tarsi
klausydamiesi garsų, sklindančių iš kaimyninio namo;
vieni teigia, kad tarp dviejų garsų dar girdimas kažkoks
kitas garsas — kaip tik čia ir esąs mažiausias
tarpas, kurį reikia imti matavimo vienetu; kiti šitai užginčija
ir tikina, kad čia nesą jokio skirtumo tarp
b garsų, bet ir vieni, ir kiti ausis vertina labiau už protą.

— Tu turi galvoje tuos šaunuolius, kurie neduoda
stygoms ramybės, visaip jas mėgina, įtempdami sukynėmis.
Nenorėdamas vilkinti pasakojimu, kaip jie
plektru užgauna stygas, kaip kaltina jas, jei jos atsisako
skambėti, arba puikuojasi jomis, aš nutrauksiu jį
ir pasakysiu, kad turėjau galvoje ne jų, o tų, kuriuos
sakėme išklausinėsią apie harmoniją, atsakymus. Juk
c jie elgiasi lygiai taip pat, kaip ir astronomai: jie ieško
skaičių klausa suvokiamuose sąskambiuose, bet nepakyla
iki bendrųjų klausimų ir nebando išsiaiškinti,
kurie skaičiai yra harmoningi, o kurie — ne ir kodėl [13].

— Tai, apie ką tu kalbi, būtų nuostabu! — tarė Glaukonas.

— Taip, tai iš tikrųjų būtų naudinga, ieškant grožio
ir gėrio; kitaip neverta ir stengtis.

— Be abejo.

XIII. — Jei, tirdami visus šiuos mūsų apžvelgtus
d dalykus, nustatysime jų bendrumą ir gimininingumą ir
išsiaiškinsime, kuriuo atžvilgiu jie artimi vienas kitam,
tai aš manau, kad šitai padės mums siekti mūsų užsibrėžto
tikslo, ir mūsų triūsas nenueis veltui. Priešingu
atveju iš jo nebūtų jokios naudos.

— Ir man taip atrodo. Bet tai, apie ką tu kalbi, Sokratai,
yra labai sudėtinga.

— Tu turi galvoje įvadinę dalį, ar ką nors kita?
Juk žinome, kad tai tik įžanga dainos, kurią reikia iš-

mokti. Negi tu manai, kad tas, kuris gerai išmano šiuos dalykus, yra ir puikus dialektikas? e

— Prisiekiu Dzeusu, ne! Tarp jų sutikau tik vieną kitą tokį.

— O žmonės, kurie nesugeba pateikti protingo įrodymo arba suvokti kitų įrodymų, niekada nežinos nieko iš to, ką mes laikome esant būtina žinoti.

— Aišku, nežinos, — pritarė Glaukonas.

— Taigi, Glaukonai, ar tai nebus kaip tik ta daina, 532
kurią traukia dialektika? Ji suvokiama protu, tuo tarpu regėjimo galia norėtų ją atkurti; bet juk jos pastangos ką nors įžiūrėti yra nukreiptos į pačias gyvas būtybes, į pačias žvaigždes, pagaliau į pačią Saulę. O kai kas nors bando samprotauti, jis, apeidamas pojūčius, siekia vien tik protu pasiekti kiekvieno daikto esmę ir nesustoja tol, kol pačiu protu nesuvokia gėrio b
esmės; galų gale jis atsiduria pačioje protu suvokiamos srities viršūnėje, panašiai kaip anas užkopia į regimosios srities viršūnę.

— Tikra teisybė.

— Tai kaip? Ar šito kelio nepavadinsi dialektiniu?

— Na, o toliau?

— Tai bus išsilaisvinimas iš grandinių, atsigręžimas nuo šešėlių į atvaizdus ir šviesą, išėjimas iš požemio į Saulę. Jei ir tada bus neįmanoma žiūrėti į gyvas bū- c
tybes, augalus ir Saulę, vis dėlto geriau žiūrėti į dieviškus atspindžius vandenyje ir realių daiktų šešėlius, negu į atvaizdų šešėlius, sukurtus šviesos šaltinio, kuris pats yra tik šešėlis, palyginti su Saule. Visi mūsų aptartieji mokslai suteikia šią galimybę ir kilniausiąjį mūsų sielos pradą veda aukštyn, į to, kas iš visos esaties tobuliausia, stebėjimą, panašiai kaip pirmuoju atveju aiškiausias mūsų kūno pojūtis yra nukreiptas į tai, kas ryškiausia kūniškame ir regimame pasaulyje. d

— Tarkime, kad taip ir yra, nors man sunku su tuo sutikti. Bet, kita vertus, sunku ir nesutikti. Kadangi apie tai kalbame ne tik dabar ir dar ne kartą teks prie to sugrįžti, tai, tarę, kad iš tikrųjų taip yra, pereikime prie pačios dainos — išnagrinėkime ją taip pat

smulkiai, kaip ir šią įžangą. Taigi pasakyk mums, kas būdinga šiam sugebėjimui samprotauti, į kokias rūšis jis skirstomas ir kokie keliai veda į jį. Jie, atrodo, atveda į tikslą — jo pasiekimas būtų tarsi atokvėpis keliautojui ir jo kelionės galas.

533 — Mielas Glaukonai, — tariau, — tu kol kas neįstengsi sekti paskui mane, nors man tikrai netrūksta geros valios ir ryžto. O tu juk pamatytum jau nebe atvaizdą to, apie ką mes kalbame, o pačią tiesą — bent jau kokia ji man atrodo. Ar iš tikrųjų taip yra, kol kas neverta dėl to guldyti galvos, bet pamatyti šitai būtinai reikia — tą galiu teigti. Ar ne?

— Žinoma.

— Turbūt taip pat galima tvirtinti, kad tik sugebėjimas samprotauti gali parodyti šitai žmogui, nusimanančiam apie mūsų ką tik aptartus mokslus,— kitaip tai jokiu būdu neįmanoma.

— Ir šitai verta tvirtinti, — sutiko Glaukonas.

b — Niekas mums neįrodys, jog esą galima pabandyti kokiu nors kitu būdu nuosekliai aprėpti visa — tai yra bet kurio daikto esmę. Juk visi kiti būdai arba yra susiję su žmonių nuomonėmis ir troškimais, arba tiria daiktų atsiradimą ir jungimą, arba rūpinasi viso to, kas auga ir jungiasi, palaikymu. Kai dėl kitų mokslų, kurie, kaip sakėme, mėgina pasiekti nors šį tą iš būties — geometrija ir jai artimi mokslai, — tai būtis
c jiems tik sapnuojasi, o iš tikrųjų jie neįstengs jos išvysti, kol naudosis savo prielaidomis, laikydami jas nepajudinamomis, nes negali jų pagrįsti. Jeigu pradedi tuo, ko nežinai, o pabaiga ir vidurys taip pat yra supinti iš to, ko nežinai, tai ar šitai, nepaisant visų tų dalykų suderinimo, gali kada nors tapti žinojimu?

— Jokiu būdu ne, — atsakė Glaukonas.

XIV. — Taigi, — tariau, — tik dialektinis metodas eina teisingu keliu ir, atmesdamas prielaidas, pakyla
d iki paties prado, kad pagrįstų savo išvadas; jis pamažu išlaisvina mūsų sielos žvilgsnį, tarsi panirusį į barbariškumo purvą, ir nukreipia jį aukštyn, pasinaudodamas kaip pagalbininkais ir tarnais tais menais, kuriuos

aptarėme. Iš įpročio mes dažnai vadiname juos mokslais, bet jiems reikėtų kito pavadinimo, nes jie ne tokie akivaizdūs kaip mokslas, nors ir aiškesni už nuomones. Man atrodo, juos anksčiau pavadinome nuovoka. Bet neverta ginčytis dėl pavadinimo, kai reikia aiškintis tokius svarbius dalykus, kaip šie. e

— Tikrai neverta; svarbu tik, kad pavadinimas aiškiai rodytų, kas turima galvoje.

— Tada mus patenkins, kaip ir anksčiau, tokie pavadinimai: pirmoji pakopa — žinojimas, antroji — nuovoka, trečioji — tikėjimas ir ketvirtoji — spėjimas; dvi 534
paskutiniosios sudaro numonę, o dvi pirmosios — mąstymą. Nuomonė susijusi su tapsmu, o mąstymas — su esme. Koks yra santykis tarp esmės ir tapsmo, toks pat yra ir tarp mąstymo ir nuomonės; o koks yra santykis tarp mąstymo ir nuomonės, toks pat yra ir tarp žinojimo ir tikėjimo, tarp nuovokos ir spėjimo. Suskirstymą į dvi sritis — į tai, ką mes manome, ir tai, ką suvokiame protu, — ir tų pavadinimų bei jais žymimų dalykų atitikimą mes, Glaukonai, paliksime nuošalyje, kad išvengtume daug kartų ilgesnių samprotavimų negu ankstesnieji.

— Aš tau pritariu, kiek įstengiu sekti tavo mintį. b

— Tu, žinoma, dialektiku vadini tą, kuriam prieinamas kiekvieno daikto esmės įrodymas. O jeigu kas šito nesugeba, tai tu sakysi, kad kuo mažiau jis gali pagrįsti šitai sau ir kitiems, tuo mažiau jis turi ir supratimo apie tai.

— Kaipgi nesakysi!

— Panašiai yra ir su gėriu. Kas nesugeba apibrėžti gėrio idėjos ir išskirti jos iš visų kitų idėjų, kas, tarsi karys mūšio lauke, neprasiveržia pro visas kliūtis, c
siekdamas įrodymo, pagrįsto ne nuomone, o esmės supratimu, kas neina pirmyn, skatinamas tvirto įsitikinimo, apie tą sakysi, kad jis nepažįsta nei gėrio paties savaime, nei apskritai jokio gėrio, o jeigu jis kokiu nors būdu ir palytės gėrio šešėlį, tai ne žinojimo, o tik nuomonės dėka. Toks žmogus leidžia dabartinį savo gyvenimą snausdamas ir sapnuodamas ir, nespėjęs pa-

d busti šiame pasaulyje, atsidurs Hade ir ten visiškai užmigs.

— Prisiekiu Dzeusu, aš tikrai šitaip sakysiu.

— O savo vaikams — kuriuos dabar augini ir auklėji tik savo vaizduotėje, — jei iš tikrųjų tektų juos auginti, manau, neleistum valdyti valstybės ir tvarkyti svarbiausių reikalų, kol jie yra nebylūs (αλόγους) tarsi brėžinio linijos [14].

— Žinoma, ne, — atsakė Glaukonas.

— Tu įstatymu paskirsi jiems ypač tokį auklėjimą, kuris įgalintų juos kuo puikiausiai išmanyti klausimų kėlimo ir atsakymo į juos meną.

e — Mes abu išleisime tokį įstatymą.

— Vadinasi, tu manai, kad dialektika apvainikuos
535 visus mokslus, ir būtų neteisinga kokį nors kitą mokslą vertinti labiau už ją — juk ji yra jų visų viršūnė.

— Taip.

XV. — Dabar tau belieka nustatyti, ką mes mokysime šių dalykų ir kokiu būdu.

— Aišku.

— Ar prisimeni, kokius valdovus mes parinkome, kai kalbėjome apie jų parinkimą?

— Kaipgi neprisiminsi!

— Apskritai, — tariau, — reikia parinkti tokius žmo-
b nes, kokius tada nurodėme, — ištvermingiausius, narsiausius ir, pagal galimybes, gražiausius. Be to, reikia ieškoti ne tik kilnių ir tvirto būdo žmonių, bet ir žiūrėti, kad jie iš prigimties būtų tinkami tokiam auklėjimui.

— Kokių gi savybių jie privalo turėti?

— Jie, mano mielas, turi būti gabūs mokslams ir nuovokūs. Mat mokslų galia žmones gąsdina kur kas labiau negu gimnastika: šie sunkumai labiau liečia sielą, yra jos ypatybė; kūnas čia nedalyvauja.

— Teisybė.

c — Taip pat jie turi būti geros atminties, nepalaužiami ir darbštūs. Kitaip argi jie, tavo manymu, norės pakelti ir kūniškus sunkumus, ir, be to, dar tiek mokytis ir lavintis?

Tokio nerasime, nebent tai būtų iš prigimties apdovanotas nepaprastais gabumais žmogus.

Mūsų laikų klaida ir filosofijos negerbimo priežastis, kaip jau sakėme, yra ta, kad filosofijos imasi jos neverti žmonės: jos turėtų imtis ne žemi, o kilnūs žmonės.

— Ką tu turi galvoje? — paklausė Glaukonas.

— Visų pirma, — tariau, — kas nori imtis filosofi- d
jos, to darbštumas neturi šlubuoti, kaip būna, kai žmogus yra tik pusiau darbštus, o visur kitur vengia sunkumų. Toks yra žmogus, kuris mėgsta gimnastiką, medžioklę ir visa, kas lavina kūną, bet nemėgsta mokytis, samprotauti, tyrinėti ir nekenčia tokio pobūdžio sunkumų. Šlubas bus ir tas, kuris mėgs tik šiems priešingus dalykus.

— Labai teisingai kalbi.

— Ar ne tą patį pasakysime ir tiesos atžvilgiu? Ar
nevadinsime suluošinta tos sielos, kuri nekenčia tyči- e
nio melo, pati jo bodisi ir labai piktinasi, kai kiti meluoja, bet atsitiktiniam melui nuolaidžiauja ir, sugauta nieko neišmananti, nesigėdi lengvabūdiškai išsivoliojusi nemokšiškume tarsi kiaulė purve?

— Visa tai tikra teisybė. 536

— Ir nuosaikumo, narsumo, didžiadvasiškumo bei visų kitų dorybės dalių atžvilgiu taip pat reikia skirti kilnų žmogų nuo žemo. Kas nemoka atskirti tokių dalykų — ar paskiras žmogus, ar valstybė, — tas, pats šito nepastebėdamas, pasitelks vieniems ar kitiems reikalams — kaip draugus arba kaip valdovus — šlubus ir žemus žmones.

— Iš tikrųjų dažnai šitaip atsitinka, — pritarė Glaukonas.

— Taigi, — tariau, — dėl to mes turime būti labai atidūs. Jeigu mes parinksime sveiko kūno ir sveikos
sielos žmones ir auklėsime juos kilniais mokslais ir b
uolia mankšta, tai pats teisingumas nieko negalės mums prikišti, ir mes išsaugosime sveiką valstybę ir jos santvarką; o jei pasirinksime netinkamus žmones, tai

išeis priešingai, ir filosofijai užtrauksime dar didesnes patyčias.

— Tai būtų gėda, — tarė Glaukonas.

— Didelė gėda. Bet atrodo, kad aš darausi juokingas.

— Kodėl? — paklausė Glaukonas.

c — Aš užmiršau, kad mes tik žaidžiame, ir pradėjau
kalbėti, stengdamasis kiek įmanydamas. Mat kalbėdamas nuolat žvilgčiojau į filosofiją ir mačiau, kaip ji neteisingai drabstoma purvais. Įširdęs ant kaltininkų, įsikarščiavau ir ėmiau kalbėti pernelyg rimtai.

— Prisiekiu Dzeusu, man, kaip klausytojui, neatrodo, kad būtum smarkiau kalbėjęs.

— Už tai man, kaip oratoriui, taip atrodo. Bet neužmirškime štai ko: tada, kalbėdami apie parinkimą ieško-
d jome pagyvenusių žmonių, o dabar pasirodo, kad šitai
netinka — juk negalima tikėti Solonu, kuris sako, kad sendamas žmogus gali daug ko išmokti — priešingai, šitai jis dar mažiau gali negu bėgti! Visi dideli ir sunkūs darbai tinka jauniems.

— Be abejo.

XVI. — Vadinasi, jau iš mažens reikia mokyti aritmetikos, geometrijos ir kitų mokslų, kuriuos reikia išeiti prieš dialektiką, bet negalima mokyti prievarta.

— Ką tu tuo norėjai pasakyti?

e — Laisvas žmogus nė vieno mokslo neturi mokytis
vergiškai. Prievartinis kūno mankštinimas nesusilpnina kūno, bet prievarta sielai įkaltos žinios yra netvirtos.

— Teisybę sakai.

— Todėl, mano mielas, vaikus mokyk ne prievarta,
537 o žaisdamas. Tada geriau pastebėsi, kam kuris iš jų
geriausiai tinka.

— Tai, ką tu sakai, turi pagrindą.

— Prisimeni, mes sakėme, kad ir vaikus reikia imti į karą — žinoma, kaip žiūrovus, raitus, o kur saugu, leisti jiems pasižiūrėti ir iš arčiau; tegul paragauja kraujo tarsi šuniukai.

— Prisimenu.

— Tuos, kurie visuose šiuose darbuose, moksluose ir pavojuose pasirodys esą išradingiausi, reikia išskirti į atskirą grupę.

— O kokio amžiaus? b

— Kai užbaigs privalomą gimnastikos mokymąsi, nes tuos dvejus ar trejus metus jie negalės užsiimti kuo nors kitu — juk nuovargis ir miegas yra mokslo priešai. Be to, šitai juk irgi vienas iš svarbiausių išmėginimų: kas kaip pasirodys gimnastikos pratimuose.

— Suprantama.

— Pasibaigus šiam laikui, iš dvidešimtmečių jaunuolių bus atrinkti gabiausieji, ir jiems bus rodoma didesnė pagarba negu kitiems; dabar jiems bus pateikta bendra mokslų, kurių jie vaikystėje mokėsi kiekvieno skyrium, apžvalga, kad jie suvoktų jų giminystę ir ryšį su būties prigimtimi. c

— Tik šitokiu būdu įgytos žinios yra tvirtos.

— Tai taip pat geriausias būdas patikrinti, ar žmogus turi gabumų dialektikai, ar ne. Tas, kuris sugeba apžvelgti viską kartu, bus dialektikas, o kuris nesugeba, ne.

— Ir aš taip manau.

— Štai tau ir reikės žiūrėti, kurie čia labiausiai pasižymės, kurie bus ištvermingi moksluose, kare ir kituose įstatymo nustatytuose dalykuose. Iš šių jaunuolių, kai jie sulauks trisdešimties metų, vėl reikės atrinkti geriausius, apsupti juos dar didesne pagarba ir ištirti jų gabumus dialektikai, stebint, kurie iš jų, nekreipdami dėmesio į regėjimo ir kitus pojūčius, sugebės pakilti iki tikrosios būties. Bet čia, mano drauge, reikalingas didžiausias atsargumas. d

— Kodėl? — paklausė Glaukonas.

— Argi tu nepastebi, kokį blogį mūsų laikais gimdo mokėjimas samprotauti? e

— Kokį?

— Žmonės, kurie tuo užsiima, nesilaiko įstatymų.

— Ir netgi labai.

— Ar tave stebina jų nusistatymas? Ar galima jiems dovanoti?

— Kokia prasmė?
538 — Įsivaizduok pamestinuką, užaugintą gausioje,
turtingoje ir žymioje šeimoje, kur jam visaip patai-
kaujama. Užaugęs jis sužino, kad tie, kuriuos jis laikė
savo tėvais, yra jam svetimi, o tikrųjų tėvų negali su-
rasti. Kaip, tavo manymu, jis elgsis su pataikautojais
ir tariamais tėvais — tada, kai dar nežinojo, jog yra
rastinukas, ir vėliau, kai jau sužinos? Jei nori, pasa-
kysiu, kaip aš įsivaizduoju.
— Noriu.
XVII. — Aš numanau, kad, dar nežinodamas tie-
b sos, jis labiau gerbs tariamą tėvą, motiną ir giminai-
čius negu pataikautojus, labiau paisys giminaičių po-
reikių, vengs netinkamai su jais elgtis ar kalbėti, bus
jiems paklusnesnis negu pataikautojams.
— Suprantama.
— O kai jis sužinos tiesą, tada, mano manymu, jo
pagarba ir atidumas tariamiems giminaičiams susilp-
nės, o pataikautojams — sustiprės; jis klausys jų kur
kas labiau negu anksčiau, gyvens taip, kaip jie, atvirai
c prie jų prisijungęs, o ankstesniaisiais savo tėvais ir
kitais tariamais giminaičiais visiškai paliaus rūpintis,
nebent jis būtų nepaprastai kilnios prigimties žmogus.
— Paprastai taip ir būna, kaip tu sakai. Bet ką bend-
ra šis pavyzdys turi su tais, kurie užsiima dialektika?
— Štai ką: mes nuo pat vaikystės turime savo po-
žiūrį, kas teisinga ir gera, įskiepytą mūsų tėvų,— mes
jų klausome ir juos gerbiame.
— Taip.
d — Bet yra ir priešingi įpročiai, susiję su malonu-
mais, jie glosto mūsų sielą ir traukia mus prie savęs.
Tačiau bent kiek santūrūs žmonės jiems nepasiduo-
da — jie gerbia tėvų priesakus ir jų laikosi.
— Visa tai tiesa.
— Na, o jeigu šitaip nusiteikusį žmogų paklaustum,
kas yra grožis, jis atsakytų tai, ką yra girdėjęs iš įsta-
tymų leidėjo, tačiau tolesnis svarstymas šitai paneigtų.
e Jeigu dažnai ir įvairiais būdais paneigsi jo nuomonę,
 šitas žmogus ims manyti, kad grožis nė kiek ne gra-

žesnis negu bjaurumas. Tas pat ištiks ir teisingumą, gėrį ir visa kita, ką jis ypač gerbė. Kaip tu manai, ar jis ir po to gerbs šias dorybes ir bus klusnus?

— Aišku, kad nebeliks tokios pagarbos ir įsitikinimo.

— O jeigu jis nebegerbs ir nebrangins šių dalykų kaip anksčiau ir tiesos surasti nesugebės, tai kokį 539
gyvenimo būdą jam pasirinkti, jei ne tą, kuris glostys jį malonumais?

— Aišku, tik tokį.

— Taigi jis taps įstatymų pažeidėju, nors anksčiau jų laikėsi.

— Tai neišvengiama.

— Vadinasi, visai suprantama, kad tie, kurie imasi dialektikos, yra šitaip nusiteikę, ir tokie žmonės tikrai verti užuojautos.

— Ir gailesčio,— pridūrė Glaukonas.

— Todėl, kad netektų gailėtis išrinktųjų trisdešimtmečių, reikia labai atsargiai eiti prie dialektikos.

— Be abejo.

— Argi nebus viena iš svarbių atsargumo priemo- b
nių neleisti visai jauniems paragauti dialektikos? Aš manau, esi pastebėjęs, kad paaugliai, vos tik paragavę dialektikos, ima piktnaudžiauti ja pramogos dėlei, žavėdamiesi prieštaravimais ir pamėgdžiodami tuos, kurie juos paneigia; jie ir patys imasi sugriauti kitų teiginius ir džiaugiasi, kad savo samprotavimais tarsi šuniukai sudrasko į dalis visa, kas tik jiems pakliūva.

— Taip, šitai jiems tikrai teikia didelį džiaugsmą.

— Kai jie patys sugriauna daugelio teiginius ir daug c
kas sugriauna jų teiginius, jie greitai ima visiškai neigti tai, ką anksčiau tvirtino, todėl ir jie patys, ir visa filosofija susilaukia kitų žmonių paniekos.

— Teisybė.

— Na, o vyresnio amžiaus žmogus nenorės įsivelti į šitokias kvailystes; jis veikiau pamėgdžios tą, kuris ginčijasi, norėdamas surasti tiesą, o ne tą, kuris prieštarauja pramogos dėlei, juokais. Jis ir pats bus santū-

resnis, ir savo užsiėmimą padarys garbingą, o ne vertą paniekos.

— Be abejo.

— Atsargumo priemonės yra ir visa kita, apie ką anksčiau kalbėjome: dialektika leisti užsiimti tik padoriems ir tvirtiems žmonėms, o ne taip, kaip dabar, kai jos imasi bet kas, net ir visai netinkami žmonės.

— Suprantama.

XVIII. — Ar samprotavimo menui įvaldyti užteks dukart ilgesnio laiko tarpo negu tas, kuris skirtas lavinti kūnui gimnastikos pratimais,— jeigu nuolat ir įtemptai užsiimsi tik tuo?

e — Ar tu turi galvoje šešerius, ar ketverius metus?

— Tai nesvarbu. Tegul bus penkeri. Paskui jie vėl
turės nusileisti į olą: juos reikės priversti būti kariais
ir užimti valstybėje kitas pareigas, derančias jauniems
žmonėms, kad jie ir patyrimu nenusileistų kitiems. Tai
540 padės dar kartą juos išmėginti — ar jie atsilaikys prieš
visokias pagundas, o gal kai kur ir pasiduos joms.

— O kiek tam reikės laiko? — paklausė Glaukonas.

— Penkiolikos metų. Kai jiems sueis penkiasde-
šimt metų, tuos, kurie išliks ir bus visur pasižymėję —
ir darbuose, ir moksluose,— bus laikas nuvesti į galu-
tinį tikslą: priversti juos pakelti aukštyn savo sielos
žvilgsnį ir pažvelgti į tai, kas viskam teikia šviesą, o pa-
mačius gėrį patį savaime, imti jį pavyzdžiu ir visą likusį
gyvenimą tvarkyti pagal jį valstybę, paskirus piliečius
b ir pačius save — visus iš eilės. Didesnę laiko dalį jie
užsiims filosofavimu, bet, atėjus eilei, dirbs visuomenės
labui ir vadovaus valstybei — ne todėl, kad tai yra
garbė, bet todėl, kad jų pareiga yra dirbti valstybės
gerovės vardan. Jie visą laiką auklės žmones, panašius
į save, kad jie pakeistų juos valstybės sargyboje, o
patys persikels gyventi į Palaimintųjų salas. Valstybė
savo lėšomis pastatys jiems paminklus, aukos jiems
c aukas kaip dievams, jei pitija pritars, o jei ne — kaip
laimingiems ir dieviškiems žmonėms.

— Tu, Sokratai, tarsi skulptorius, puikiai užbaigei lipdyti savo sukurtus valdovus.

Ir valdoves. Nemanyk, Glaukonai, kad tai, ką aš pasakiau, daugiau tinka vyrams, o ne moterims — žinoma, toms, kurios turi tam įgimtų sugebėjimų.

— Tai teisinga, jeigu jos visur dalyvaus lygiai su vyrais, kaip mes kalbėjome.

— Ką gi,— tariau,— ar sutinkate, kad tai, ką mes d
kalbėjome apie valstybę ir jos santvarką, nėra tuščios vaizduotės vaisius? Tiesa, šitai sunkiai įgyvendinama, bet įmanoma; tačiau tik tokiu būdu, kaip mes nusakėme: kai valstybės valdovais taps tikri filosofai — nesvarbu, ar jų bus keli, ar tik vienas,— jie niekins garbinimą, kurio dabar visi siekia, kaip nepritinkantį laisvam žmogui ir nieko nevertą, o labiausiai vertins pareigos vykdymą ir iš to kylančią pagarbą; laikyda- e
mi teisingumą svarbiausiu ir būtiniausiu dalyku, jie tarnaus jam, jį stiprins ir pagal jį tvarkys savo valstybę.

— O kaip? — paklausė Glaukonas.

— Visus tuos, kuriems bus daugiau kaip dešimt metų, jie išsiųs į kaimą, o kitus vaikus, apsaugoję juos nuo dabartinių papročių, būdingų jų gimdytojams, iš- 541
auklės pagal savo papročius ir įstatymus, kuriuos išdėstėme anksčiau. Šitaip jie labai greitai ir lengvai įves mūsų aptartąją santvarką; valstybė suklestės, o joje gyvenantys žmonės turės sau didžiulę naudą.

— Taip, didžiulę. Mano manymu, Sokratai, tu gerai b
paaiškinai, kaip gali būti įgyvendinta mūsų santvarka — jei ji kada nors bus įgyvendinta.

— Vadinasi, mes jau pakankamai aptarėme tą valstybę ir žmogų, kuris joje gyvens. Aišku, koks jis, pagal mus, turėtų būti.

— Aišku. Atrodo, tavo iškeltas klausimas jau išspręstas.

AŠTUNTOJI KNYGA

543 I. — Tebūnie taip. Mudu jau sutarėme, Glaukonai,
kad mūsų pavyzdingai sutvarkytoje valstybėje žmonos
bus bendros, vaikai bendri, auklėjimas bendras; taip
pat bendri bus kariniai ir taikūs užsiėmimai, o kara-
liaus tie, kurie bus labiausiai pasižymėję filosofijoje ir
karo mene.

— Sutarėme.

b — Sutarėme ir dėl to, kad, kai tik bus paskirti val-
dovai, jie apgyvendins savo karius būstuose, apie ku-
riuos anksčiau kalbėjome; niekas neturės nieko nuo-
sava, nes viskas bus bendra. Jei prisimeni, mes jau
aptarėme, ką jie ten dar turės, be būstų.

— Prisimenu. Mes sakėme, kad nė vienas iš jų ne-
galės turėti asmeninės nuosavybės, kaip yra dabar: kaip
kariai ir sargybiniai, jie gaus iš kitų piliečių atlygini-
c mą — maisto atsargą vieneriems metams — ir už tai pri-
valės rūpintis visos valstybės saugumu.

— Teisingai kalbi,— tariau.— Kadangi šį klausimą
jau užbaigėme, prisiminkime, apie ką kalbėdami nu-
krypome į šalį, kad galėtume eiti toliau.

— Visai nesunku prisiminti. Savo samprotavimą
apie valstybės santvarką tu užbaigei maždaug tais pa-
d čiais žodžiais, kaip ir dabar: tu pasakei, kad laikai gera
mūsų tada aptartą valstybę ir ją atitinkantį žmogų, nors
būtum galėjęs nurodyti dar puikesnę valstybę ir dar
puikesnį žmogų [1]. Kadangi tokia valstybės santvarka
544 yra teisinga, sakei tu, tai visos kitos — ydingos. Kiek
prisimenu, tu minėjai keturias ydingų santvarkų rūšis

ir sakei, jog vertėtų jas aptarti, kad savo akimis įsi-
tikintume jų ydingumu; tas pat, sakei, liečia ir atitin-
kamus žmones: juos visus taip pat verta aptarti. Susi-
tarę mes imtume geriausią ir blogiausią žmogų ir
pažiūrėtume, ar tiesa, kad geriausias žmogus — laimin- b
giausias, o blogiausias — nelaimingiausias, ar kitaip
yra. Kai aš tavęs paklausiau, kokios yra tos keturios
santvarkos, įsikišo Polemarchas su Adimantu, ir tu
kalbėjaisi su jais, kol mes priėjome šį klausimą.

— Tu labai teisingai priminei,— tariau.

— Tad panašiai kaip imtynininkas vėl užimk tą
pačią kovos padėtį [2] ir į tą patį klausimą pamėgink at-
sakyti tai, ką tada ketinai.

— Jei tik įstengsiu.

— Man labai knieti sužinoti, kokios tos keturios c
santvarkos, kurias minėjai.

— Visai nesunku šitai pasakyti. Aš kalbu apie tas,
kurios yra gerai žinomos: labiausiai giriama kretietiš-
koji, arba lakedemonietiškoji, santvarka [3]; antroje vie-
toje, mažiau giriama, yra oligarchija, labai ydinga sant-
varka; toliau eina pastarajai priešinga demokratija, o
garsioji tironija, kuri skiriasi nuo jų visų — tai ketvir-
toji ir sunkiausia valstybės liga. Gal tu žinai kokią d
kitą santvarką, kuri sudarytų atskirą rūšį? Juk pa-
veldima ar už pinigus įgyjama karaliaus valdžia ir
kitos panašios santvarkos yra tarpinės; tarp barbarų
jų pasitaiko ne rečiau negu tarp graikų.

— Apie tai pasakojama daug keistų dalykų.

II. — Taip pat tu žinai, kad žmonių būdų būtinai
yra tiek pat rūšių, kaip ir valstybės santvarkų. Negi
manai, kad tos santvarkos atsiranda iš medžių ar uolų,
o ne iš piliečių papročių, kurie lemia visa kita, nes e
turi persvarą?

— Jos atsiranda tik iš papročių, o ne iš ko kita.

— Jeigu yra penkios valstybių rūšys, tai ir paskirų
žmonių sielos sandarų taip pat turi būti penkios rūšys.

— Be abejo.

— Mes jau aptarėme aristokratiją atitinkantį žmo-
gų ir pagrįstai teigėme, kad jis yra geras ir teisingas.

545 — Aptarėme.
— Dabar mums reikia apibūdinti ir blogesniuosius:
pirmiausia tuos, kurie nuolat varžosi tarpusavyje ir yra
garbėtroškos — jie atitinka lakedemoniečių santvarką,
paskui — oligarchijos, demokratijos ir tironijos žmo-
gų,— kad, pastatę neteisingiausiąjį prieš teisingiausiąjį,
galėtume tiksliai nustatyti, koks yra gryno teisingumo
ir gryno neteisingumo santykis jo atstovo laimingumo
ar nelaimingumo atžvilgiu. Tada mes arba paklausy-
sime Trasimacho ir sieksime neteisingumo, arba priei-
b sime tą išvadą, kuri jau dabar darosi aiški, ir laikysi-
mės teisingumo.
— Iš tikrųjų reikia taip ir daryti,— pritarė Glauko-
nas.
— Kadangi mes pirmiau pradėjome nagrinėti vals-
tybės, o ne paskirų žmonių papročius, nes valstybėje
jie ryškesni, tai ir dabar pirmiau aptarkime valstybės
santvarką, grindžiamą garbės troškimu (kito pavadini-
mo, kuris būtų vartojamas, neturiu — galbūt ją reikė-
c tų vadinti „timokratija“ [4], arba „timarchija“); paskui
aptarsime ją atitinkantį paskirą žmogų, po to — oli-
garchiją ir oligarchinį žmogų; vėliau pažvelgsime į
demokratiją ir demokratinį žmogų; pagaliau, nuvykę
į tironų valdomą valstybę, pažiūrėsime, kas ten dedasi
ir kokia yra tironiška siela. Žodžiu, mes pamėginsime
tinkamai atsakyti į mūsų iškeltąjį klausimą.
— Tai būtų nuoseklus ir nuodugnus aptarimas.
III. — Na, tai pamėginkime paaiškinti, kokiu būdu
iš aristokratijos atsiranda timokratija. Galbūt viskas
labai paprasta, ir pasikeitimai valstybėje vyksta dėl
tos jos dalies, kuri turi savo rankose valdžią, kai jos
d viduje kyla nesutarimų ir vaidų? O jeigu joje viešpa-
tauja santarvė, tai, nors ji būtų ir labai nedidelė, sant-
varka bus nepajudinama.
— Tai tiesa.
— O kas gi, Glaukonai, galėtų išklibinti mūsų vals-
tybę ir dėl ko galėtų vaidytis valstybės globėjai ir
valdovai? O gal, sekdami Homeru, melskime Mūzas [5],
e kad pasakytų mums, kaip pirmą kartą kilo nesantaika,

ir įsivaizduokime, kad jos atsakinės mums iškilmingu tragedijos tonu, tarsi rimtai, o iš tikrųjų joms tai tebus tik pokštas, ir jos erzins mus tarsi vaikus.

— Ką gi jos pasakys mums?

— Ką nors maždaug šitaip: „Sunku išklibinti taip 546
sutvarkytą valstybę, kaip jūsiškė. Bet kadangi visa, kas atsirado, turi žūti, tai ir šitokia santvarka neišliks amžinai — ir ji turės iširti. O atsitiks šitai štai kaip: ne tik tai, kas auga iš žemės, bet ir tai, kas gyvena ant žemės — gyvų būtybių sielos ir kūnai,— patiria vaisingumo ir nevaisingumo periodus; jų kaita sudaro uždarą ratą, kiekvienai rūšiai skirtingą — trumpaamžių būtybių šis ratas mažesnis, ilgaamžių — didesnis; kai ratas užsidaro, ciklas prasideda iš naujo. Nors ir išmin- b
tingi tie, kuriuos jūs išauklėjote valstybės valdovais, bet ir jie nė kiek ne geriau už kitus žmones sugebės pojūčiais pagrįstu samprotavimu nustatyti jūsų giminei vaisingumo ir nevaisingumo periodus ir kartais gimdys vaikus netikusiu laiku. Dieviškųjų palikuonių atžvilgiu šį ciklą nusako tobulas skaičius, o žmonių — skaičius, kuriame — pirmajame iš visų — dėl kėlimo kvadratu ir kubu, turinčiais tris tarpus ir keturias ribas (panašėjimas ir nepanašėjimas, didėjimas ir mažėjimas), c
visa įgyja bendrą matą ir tampa išreiškiama. Keturi trečdaliai tų skaičių, sujungti su penketuku ir triskart padauginti, sudarys du harmoningus derinius — vieną lygiašonį, sudarytą iš šimto, paimto šimtą kartų, kitą — to paties ilgio, bet pailgą; kitaip sakant, penketuko baigtinių skersmenų skaičius imamas šimtą kartų, kiekvieną kartą išskaičiuojant po vienetą, o iš nebaigtinių išskaičiuojama po dvejetą, ir jie imami šimtą kartų trejetuko kubu. Visas šis skaičius yra geometrinis, ir d
jis lemia geresnę ar blogesnę gimimų kokybę [6]. Jeigu jūsų sargybiniai, nežinodami šito dėsnio, nelaiku suporuos jaunikius su nuotakomis, gims negabūs ir iš prigimties nelaimingi vaikai. Ankstesnieji sargybiniai geriausius iš jų paskirs savo įpėdiniais, bet šie, būdami neverti, perėmę savo tėvų pareigas, nesirūpins mumis, nors ir būdami sargybiniai. Jie neįvertins kaip pridera

dailiųjų menų, o vėliau ir gimnastikos. Todėl jaunoji
e karta bus mažiau išsilavinusi. Iš jos išeis ne kokie valdovai ir sargybiniai, nesugebantys skirti ir išsaugoti Heziodo kartų — juk ir jūsų valstybėje jos bus tos pa-
547 čios: auksinė, sidabrinė, varinė ir geležinė[7]; susimaišius geležiai su sidabru, o variui su auksu, atsiras neatitikimų ir nukrypimų, o kur tik jie atsiranda, iškart sukelia vaidus ir neapykantą. Tai tokia nesantaikos kilmė, kad ir kur ji atsirastų".

— Mūzos mums kalbėjo teisingai ir gražiai, — pasakė Glaukonas.

— Kas čia nuostabaus — juk jos Mūzos.

b — O ką jos sako paskui?

— Jeigu kilo nesantaika, vadinasi, kiekvienos dvi giminės tempė į savo pusę: geležinė ir varinė traukė žmones į pasipelnymą, žemės, namų, aukso ir sidabro įsigijimą, o auksinė ir sidabrinė, nepatyrusios skurdo, bet, priešingai, iš prigimties turtingos, stengėsi vesti sielas į dorybę ir senovinę santvarką. Abiem pusėms kovojant tarpusavyje ir tempiant kiekvienai į save, pagaliau buvo prieitas vidurys: susitarta žemę ir namus padaryti asmenine nuosavybe, o tuos piliečius, ku-
c riuos iki tol jie saugojo kaip savo laisvus draugus ir maitintojus, nusprendė paversti vergais, padaryti juos žemės darbininkais ir tarnais, o patys ir toliau užsiimti karu ir eiti sargybą.

— Be abejo, ši permaina kilo dėl to.

— Ar šita santvarka nebus tarsi tarpinė tarp aristokratijos ir oligarchijos?

— Tikriausiai.

IV. — Šitaip pasikeis santvarka; o kokia gi ji bus
d tada? Aišku, kad kai kuriais atžvilgiais ji mėgdžios ankstesniąją santvarką, kai kuriais — oligarchiją, nes ji yra tarpinė tarp šių dviejų, o kai ką turės ir visai savita.

— Taip.

— Tuo, kad bus gerbiami valdovai, kad šalies gynėjai susilaikys nuo žemės darbų, amatų ir visokių kitokių pelningų užsiėmimų, bendru maitinimusi, gim-

nastikos pratimais ir karinėmis varžybomis, — visais šiais dalykais ši santvarka primins ankstesniąją.

— Taip.

— Bet jie bijos išmintingiems vyrams patikėti valdžios vietas, nes ten jau nebebus nuoširdžių ir tiesių e
žmonių, o tik mišraus būdo; jie mėgs smarkius ir paprastesnio būdo žmones, iš prigimties daugiau tinka- 548
mus karui negu taikai, laikys garbingais dalykais klastą ir apgaulę, kurių griebiamasi karo metu, — juk ši valstybė visą laiką kariaus. Štai kokie bus tos santvarkos saviti bruožai.

— Taip.

— Tokie žmonės bus godūs turtų, kaip įprasta oligarchijoje. Tarsi laukiniai jie garbins tamsoje auksą ir sidabrą, turės įsirengę savo asmeninius sandėlius ir saugyklas, savo namus apsups sutvirtinimais; jie gyvens pasislėpę tuose savo lizduose ir švaistys pinigus mote- b
rims ir kam tik panorės.

— Tikra teisybė, — pritarė Glaukonas.

— Jie bus šykštūs, nes garbins pinigus; savo turtą jie slėps ir mėgs gyventi iš kito kišenės, tenkindami savo aistras. Malonumams jie atsiduos slapta, stengdamiesi pabėgti nuo įstatymo kaip vaikai nuo griežto tėvo, nes jie buvo auklėjami ne įtikinėjimu, o prievarta, nepaisė tikrosios Mūzos, tos, kurios sritis — dialek- c
tika ir filosofija, ir labiau vertino gimnastiką negu dailiuosius menus.

— Tu kalbi apie santvarką, kurioje gėris sumišęs su blogiu.

— Joje iš tikrųjų viskas sumišę. Tik vienas dalykas joje krinta į akis — garbės troškimas ir jos vaikymasis, atsiradęs dėl to, kad ten viešpatauja aistros.

— Taip, šitai labai krinta į akis.

— Tokia yra ir taip atsiranda ši santvarka. Aš nupiešiau tik jos apmatus[8], o smulkmenas praleidau, nes d
jau ir to pakanka, kad pamatytum, koks ten bus teisingiausias ir koks — neteisingiausias žmogus; aptarti visas santvarkas ir visus žmonių būdus, nieko nepraleidžiant, būtų labai ilgas darbas.

— Teisybė, — sutiko Glaukonas.

V. — O koks bus šioje santvarkoje gyvenantis žmogus? Kaip jis bus ugdomas ir kokie bus jo bruožai?

— Aš manau, — tarė Adimantas, — kad savo siekimu būtinai pasižymėti jis bus panašus į Glaukoną [9].

e — Galbūt, bet, mano manymu, jis skiriasi nuo Glaukono štai kuo.

— Kuo?

— Jis yra smarkesnis, mažiau išprusęs ir, nors ver-
549 tina išprusimą ir mielai klausosi kitų kalbų, bet pats visai nemoka kalbėti. Toks žmogus vergams yra labai kietas, nors jų neniekina, nes yra pakankamai išauklėtas; su laisvais žmonėmis jis elgiasi mandagiai, o valdovams yra labai paklusnus. Trokšdamas valdžios ir garbės, jis mano, kad valdžios pagrindas turi būti ne iškalba ir kiti panašūs dalykai, bet kariniai žygdarbiai ir apskritai karo dalykai; todėl jis mėgsta gimnastiką ir medžioklę.

— Šitoks būdas tinka tokiai santvarkai.

b — Jaunystėje toks žmogus gal ir niekins turtus, bet sendamas jis vis labiau juos pamėgs, nes turės savo prigimtyje gobšumo daigų ir dorybei svetimų priemaišų — juk jį paliko jo geriausias sargas.

— Koks sargas? — paklausė Adimantas.

— Proto ir meninio išprusimo derinys. Tik šitai išsaugoja dorybę per visą gyvenimą, jeigu žmogui ji būdinga.

— Gražiai pasakei.

— Toks jaunuolis panašus į savo timokratinę valstybę.

— Tikrai panašus.

c — Štai kaip jis pasidaro toks: kartais tai būna suaugęs gero tėvo sūnus, kai tėvas gyvena blogai tvarkomoje valstybėje ir todėl vengia garbės, valdžios vietų, teismo bylų ir visokio panašaus triukšmo, verčiau būna kuklus, kad tik išvengtų nemalonumų.

— Kaip šitai atsiliepia jo sūnui? — paklausė Adimantas.

— Pirmiausia jis girdi motiną skundžiantis, kad jos d
vyras nesąs valdžioje ir dėl to ji patirianti pažeminimą
moterų draugėje; ji matanti, kad vyras nesirūpinąs
praturtėti, neatsikertąs įžeidėjams nei teismuose, nei
susirinkimuose, bet lengvai pakenčiąs visokias nuo-
skaudas; ji nuolat pastebinti, kad jis visą laiką galvo-
jąs tik apie save, o ją ne itin gerbiąs, nors ir neįžeidi-
nėjąs. Ji piktinasi visu tuo ir sako sūnui, kad jo tėvas
esąs ne vyras, o lepšė, ir kitus panašius dalykus, ku-
riuos tokiais atvejais žmonos mėgsta porinti apie savo
vyrus.

— Taip, čia jos visada ištikimos sau, — tarė Adi- e
mantas.

— Tu žinai, — tęsiau, — kad kartais ir tokių vyrų
tarnai slaptai pasakoja sūnums panašius dalykus — at-
seit iš gailesčio, kai mato, kad šeimininkas neišreika-
lauja skolos iš savo skolininko arba nenubaudžia kito
skriaudiko, — ir ragina vaiką, kad užaugęs atkeršytų
jiems už tai ir pasirodytų vyriškesnis už savo tėvą.
Išėjęs iš namų, jaunuolis mato ir girdi maždaug tą pa- 550
tį: tuos, kurie dirba savo darbą, vadina kvailiais ir su
jais nesiskaito, o tuos, kurie užsiima ne savo reikalais,
gerbia ir giria. Jaunuolis, visa tai girdėdamas ir maty-
damas, įsiklauso ir į tai, ką sako jo tėvas, ir iš arti
mato, ką šis veikia, nepaisydamas kitų žmonių. Štai
kaip jį visa tai veikia: tėvo įtaka ugdo ir stiprina pro-
tingąjį jo sielos pradą, o kitų žmonių įtaka — geidžian-
tįjį ir aistringąjį pradus; kadangi jis yra neblogas žmo- b
gus, tik pakliuvęs į prastą draugiją, jis pasirenka vi-
durį tarp tų dviejų požiūrių ir savo sielą valdyti patiki
kažkam tarpiniam — garbės troškimui ir aršumui, štai
kodėl jis tampa garbėtroška ir stengiasi prasimušti.

— Tu puikiai paaiškinai, kaip išsiugdo jo būdas.

— Taigi jau aptarėme antrąją iš eilės valstybės c
santvarką ir ją atitinkantį žmogų.

— Aptarėme.

VI. — Tad ar nederėtų dabar priminti Eschilo žo-
džius: „Prie kito miesto stovi kitas vyras“ [10], o gal ver-

čiau, laikydamiesi savo metodo, iš pradžių aptarkime pačią valstybę?

— Geriau šitaip.

— Po šios santvarkos, mano manymu, eina oligarchija.

— Kokią santvarką tu vadini oligarchija?

d — Tai santvarka, paremta turto cenzu,— valdo turtingieji, o skurdžiai nedalyvauja valdyme.

— Suprantu.

— Ar nereikėtų paaiškinti, kokiu būdu iš timarchijos pereinama į oligarchiją?

— Žinoma, reikėtų.

— Bet juk ir aklam aišku, kaip vyksta šis perėjimas.

— Kaip?

— Turtų susitelkimas paskirų žmonių rankose žudo timokratiją. Pirmiausia jie ieško, kaip juos panaudoti,
e ir keičia įstatymus, mažai jų paisydami; taip elgiasi ir jie patys, ir jų žmonos.

— Tai tiesa.

— O paskui, — tęsiau, — žiūrėdami, kuo kuris pranašesnis, ir varžydamiesi vienas su kitu, jie visus piliečius padaro panašius į save.

— Be abejo.

— Kuo labiau jie vertina tolesnį žengimą pirmyn turtėjimo keliu, tuo mažiau gerbia dorybę. Turtas ir dorybė yra tokie skirtingi, kad, uždėjus juos abu ant svarstyklių lėkščių, vienas iš jų visada nusvers kitą.

— Teisybė.

551 — Jei valstybėje garbinamas turtas ir turtingieji, vadinasi, joje negerbiami dorieji ir pati dorybė.

— Aišku.

— Žmonės visada atsiduoda tam, ką vertina, ir nesirūpina tuo, kas nevertinama.

— Taip yra.

— Šitaip savimylos ir garbėtroškos tampa godūs ir siekia praturtėti, ir visi giria turtuolius, jais žavisi, sodina į valdžios vietas, o vargšus niekina.

— Tai tiesa.

— Turto cenzas tampa įstatymu ir oligarchinės sant- b
varkos norma: kuo santvarka labiau oligarchinė, tuo cenzas didesnis, kuo mažiau oligarchinė — tuo mažesnis. Tiems, kurie neturi nustatyto turto, neleidžiama dalyvauti valdžioje. Tokia santvarka įvedama arba ginklu, arba įbauginus piliečius. Ar ne taip?

— Taip.

— Tai maždaug tokia yra toji santvarka.

— Taip. Bet kokie yra jos papročiai ir kas sudaro jos ydingumą, kuris, kaip sakėme, jai būdingas?

VII. — Pagrindinė yda, — tariau, — tai pats jos pa- c
grindas. Tik pagalvok, kas atsitiktų, jei vairininkai laivuose būtų skiriami pagal turto cenzą, o vargšui, net jei jis geriau sugebėtų vairuoti laivą, neleistų būti vairininku.

— Nelabai kur nuplauktum tokiu laivu.

— Ar ne tas pat yra ir kiekvienu kitu atveju, kai reikia valdyti?

— Aš manau, kad tas pat.

— Išskyrus valstybę? Ar ir valstybėje tas pat?

— Tuo labiau, nes ją valdyti nepaprastai sunku, o valdymo reikšmė didžiulė.

— Tai pirmoji ir labai didelė oligarchijos yda. d

— Atrodo, kad taip.

— Na, o šita yda ar mažesnė?

— Kokia?

— Tokia valstybė nebus vieninga, joje bus tarsi dvi valstybės — turtingųjų ir vargšų, gyvenančių toje pačioje vietoje ir nuolat rezgančių vieni kitiems pinkles.

— Prisiekiu Dzeusu, ši yda nė kiek ne mažesnė.

— Negerai dar ir tai, kad jie negalės kariauti, nes arba oligarchai, apginklavę minią, bijos jos labiau ne- e
gu priešų, arba, atsisakę apginkluoti minią, jie pasirodys kovoje esą tikri oligarchai; be to, dėl šykštumo jie nepanorės eikvoti pinigų karui.

— Tai negerai.

— Na, o šimtadarbiškumas? Juk mes jau ir anksčiau peikėme, kad, esant šitokiai santvarkai, tie patys 552

žmonės ir žemę dirbs, ir pinigus kraus, ir kariaus, žodžiu, darys viską iškart. Ar tau atrodo, kad tai teisinga?

— Jokiu būdu ne.

— Pagalvok, ar ne tokioje santvarkoje suklestės didžiausioji iš visų blogybių?

— Kokia?

— Galimybė parduoti visą savo turtą, o kitam — jį įsigyti, ir pardavus toliau gyventi valstybėje, nepriklausant nė vienam iš luomų — nei verslininkų, nei amatininkų, nei raitelių, nei hoplitų,— ir būti tais, kuriuos vadina skurdžiais ir vargšais.

b — Ši santvarka tarsi sukurta tam!

— Oligarchijose tokiems dalykams nėra jokių kliūčių — kitaip vieni nebūtų pertekę turtų, o kiti — visiški skurdžiai.

— Teisybė.

— Pažvelk dar štai į ką: kai turtingas žmogus švaisto savo turtą, ar valstybei tai teikia kokią nors naudą ta prasme, kaip mes ką tik kalbėjome? O gal tik atrodo, kad jis priklauso prie tų, kurie valdo, o iš tikrųjų jis valstybėję nei valdovas, nei pavaldinys, bet tik savo turtų eikvotojas?

c — Taip, jis tik atrodo toks, o iš tikrųjų yra eikvotojas.

— Jei neprieštarauji, pasakysime, kad, kaip koriuose atsiradęs tranas yra nelaimė spiečiui, taip ir toks žmogus savo namuose — nelaimė valstybei.

— Teisingai, Sokratai.

— Visus skraidančius tranus dievas sukūrė be geluonių, o rėpliojančius — vienus be geluonių, už tai
d kitus — su baisiausiais geluoniais. Tie, kurie be geluonių, visą amžių būna skurdžiai, o iš tų, kurie turi geluonį, išeina niekadėjai. Ar ne tiesa, Adimantai?

— Tikra tiesa.

— Todėl kur valstybėje pamatysi skurdžių, žinok, kad ten slepiasi ir tie, kurie vagia, nupjausto pinigines, išniekina šventyklas ir daro kitokius piktus darbus.

— Aišku.

— Na, o oligarchinėse valstybėse ar yra skurdžių?

— Išskyrus valdančiuosius, ten beveik visi yra skurdžiai, — atsakė Adimantas.

— Tad ar neturime pagrindo manyti, kad, kita ver- e
tus, ten daug ir nedorėlių, turinčių geluonis, kuriuos tik valdžia jėga sulaiko nuo nusikaltimų?

— Turime.

— Ar negalima tvirtinti, kad žmonės tampa tokie dėl neišprusimo, netikusio auklėjimo ir blogos valstybės santvarkos?

— Taip ir yra.

— Štai kokia yra oligarchinė valstybė ir kiek joje blogybių — o gal ir dar daugiau.

— Galbūt.

— Taigi jau aptarėme ir tą santvarką, kuri vadi- 553
nama oligarchija. Joje valdantieji parenkami pagal turto cenzą. Dabar pažvelkime ir į ją atitinkantį žmogų — kaip jis atsiranda ir kokios jo savybės.

— Pažvelkime.

VIII. — Timokratinis žmogaus būdas tampa oligarchiniu šitokiu būdu.

— Kokiu?

— Timokrato sūnus iš pradžių seka tėvu, eina jo pėdomis, o paskui pamato, kad tėvas sužlugo, netikėtai atsitrenkęs į valstybę tarsi į povandeninę uolą, — taip gali atsitikti, jeigu tėvas buvo karo vadas ar užėmė kokias nors aukštas pareigas valstybėje, o paskui dėl šmeižikų apkalbų buvo patrauktas į teismą ir nuteistas mirti arba ištremtas, arba neteko pilietybės teisių ir viso savo turto.

— Suprantama.

— Visa tai matydamas, nukentėjęs ir praradęs turtą ir netgi, aš manau, baimindamasis dėl savo galvos, jis sielos gilumoje nuverčia nuo sosto garbės troškimą
ir išdidumą. Pažemintas skurdo, jis griebiasi kokio nors c
pelningo užsiėmimo, tampa nepaprastai taupus ir savo darbu pamažu kraunasi turtą. Argi šitoks žmogus savo sieloje nepasodins į sostą godumo ir šykštumo ir ne-

padarys jų Didžiuoju karaliumi su tiara[11] ant galvos, apkarstytu vėriniais, su trumpu persišku kardu už diržo?

— Tikriausiai.

d — O protingumą ir aršumą jis pasodins ant žemės iš abiejų sosto šonų kaip vergus. Jis neturės jokių kitų minčių, išskyrus tai, kaip padidinti savo kuklius išteklius. Be turto ir turtuolių, daugiau niekas nekels jam susižavėjimo ir pagarbos, o jo garbės troškimas apsiribos turtų kaupimu ir visu tuo, kas padeda jų įsigyti.

— Nėra kito kelio, kuris garbės trokštantį jaunuolį taip greitai ir tvirtai vestų į godumą.

e — Tai ir bus oligarchinės santvarkos žmogus.

— Šitai rodo, kaip pasikeičia ankstesnę santvarką atitikęs žmogus.

— Dabar pažiūrėkime, ar jis atitinka oligarchinę santvarką.

— Pažiūrėkime.

IX. — Visų pirma jų panašumą sudaro tai, kad jis labai vertina turtą.

554 — Be abejo.

— Jis taupus ir darbštus, tenkina tik būtiniausius savo norus, o visų kitų išlaidų atsisako ir kitus troškimus numalšina kaip tuščius.

— Iš tikrųjų taip.

b — Jis vaikščioja paniuręs, iš visko darydamas pinigus ir juos kaupdamas. Tokius žmones minia giria. Argi jis neprimena panašios valstybės santvarkos?

— Man atrodo, primena. Bent jau ir tokia valstybė, ir toks žmogus labiausiai vertina pinigus.

— Toks žmogus, manau, nekreipia dėmesio į savo išsilavinimą.

— Tikriausiai, nes kitaip nebūtų pasirinkęs neregio vadovauti chorui ir taip labai jo negarbintų[12].

— Gerai. Pagalvok dar štai apie ką. Ar nesakysime, kad dėl išsilavinimo stokos jame atsiranda tranų polinkių — iš dalies elgetiškų, iš dalies nusikaltėliškų, —
c nors iš atsargumo jis juos tramdo?

— Taip.

— Ar žinai, į ką žiūrėdamas išvysi jų nedorybes?
— Į ką? — paklausė Adimantas.
— Į tai, kaip jie globoja našlaičius arba daro ką
nors kita, kur jie gali nevaržomi nedorai elgtis.
— Tavo teisybė.
— Argi iš to neaišku, kad kituose versliniuose san-
tykiuose toks žmogus, turėdamas gerą vardą, nes yra
laikomas teisingu, dar išlikusių gerų savybių padeda- d
mas, sutramdo savo blogus polinkius, nors ir nėra tik-
ras, kad taip bus geriau; jis juos sutramdo ne proto
skatinamas, o tik verčiamas baimės, nes dreba dėl savo
turto.
— Tikrai taip yra.
— Prisiekiu Dzeusu, — tariau, — tu daugelyje iš šių
žmonių aptiksi tranų polinkių, kai kalba eina apie iš-
laidas kito sąskaita.
— Taip, šie jų polinkiai labai stiprūs.
— Vadinasi, tokį žmogų drasko nuolatiniai vidiniai
nesutarimai — tai jau bus ne vienas, o du žmonės;
vienos aistros nugali kitas, dažniausiai gerosios — blo- e
gąsias.
— Tai tiesa.
— Todėl toks žmogus, mano nuomone, vis dėlto
padoresnis už daugelį kitų, nors tikroji dorybė, kurią
sudaro sielos harmonija ir santarvė, yra jam labai to-
lima.
— Ir man taip atrodo.
— Taupumas neleis šiam žmogui pasirodyti savo
sąskaita, kai piliečiai varžysis dėl pergalės ar taurios 555
savimeilės patenkinimo: jis nenorės leisti pinigų dėl
tokių varžybų ir garbės, bijodamas, kad nesužadintų
savyje švaistymo aistros ir nepadarytų jos sąjunginin-
ke, siekiant patenkinti savimeilę; jis kovos kaip tikras
oligarchas, išleisdamas kuo mažiausiai savo išteklių, ir
dažniausiai pralaimės, bet už tai išsaugos savo turtus.
— Teisybė.
— Tad ar galima dar abejoti, kad šis šykštuolis ir
turtuolis yra panašus į oligarchinę valstybę?
— Jokiu būdu negalima, — atsakė Adimantas.

b X. — Dabar, matyt, reikia aptarti demokratiją — kokiu būdu ji atsiranda ir kokios yra jos ypatybės, — kad perprastume demokratinio žmogaus būdą ir galėtume apie jį spręsti.

— Šitaip mes paėjėtume į priekį pasirinktuoju keliu.

— Oligarchija pereina į demokratiją maždaug šitaip: tai atsitinka, kai žmonės atsiduoda nepasotinamam tariamo gėrio vaikymuisi — pasidaryti kuo turtingesniems.

— Kaip tu šitai supranti?

c — Mano nuomone, oligarchijoje valdantieji, turintys savo rankose valdžią tik todėl, kad yra labai turtingi, nepanorės įstatymu uždrausti palaidiems jaunuoliams švaistyti savo turtą ir jo netekti, nes patys, supirkinėdami jų turtus ar skolindami jiems už palūkanas pinigus, tikisi dar labiau praturtėti ir pasidaryti dar galingesni.

— Kaip tik to jie siekia.

— Argi neaišku, kad tokios valstybės piliečiams
d neįmanoma kartu ir turtą garbinti, ir būti pakankamai nuosaikiems — jie neišvengiamai nepaisys arba vieno, arba kito iš tų dviejų dalykų.

— Pakankamai aišku, — tarė Adimantas.

— Oligarchijose nekreipiama dėmesio į palaidumą ir leidžiama jam klestėti, todėl kartais ir kilnūs žmonės ten neišvengia skurdo.

— Tikrai taip būna.

— Mano nuomone, tokioje valstybėje šie žmonės sėdi be darbo, bet už tai jie turi geluonį ir yra apsiginklavę; vieni iš jų įbridę į skolas, kiti netekę pilietinių teisių, dar kitus ištiko ir viena, ir kita; jie nekenčia ir stato pinkles tiems, kurie dabar valdo jų turtus, taip pat ir kitiems, ir trokšta perversmo.

e — Visa tai tiesa.

— O palūkininkai, paskendę savo reikaluose, tarsi nepastebi tokių žmonių; jie dairosi į kitus ir, radę kur nuolaidesnį, suleidžia jam geluonį — piniginę paskolą — ir, lupdami už paskolintus pinigus palūkanas, ku-

nors daug kartų viršija skolą, veisia valstybėje tranus 556
ir elgetas.

Ir dar kokią daugybę jų!

Kai valstybėje įsiliepsnoja toks blogis, jie ne-
nori jo gesinti, uždrausdami elgtis su savo turtu kaip
kam patinka arba išleisdami kitą įstatymą, pašalinantį
šią nelaimę.

— Kokį?

— Įstatymą, kuris paremtų pirmąjį ir priverstų pi-
liečius siekti dorybės. Juk jeigu įstatymu būtų nusta- b
tyta, kad daugumą sandėrių piliečiai sudarinėtų savo
pačių rizika, valstybėje būtų mažiau begėdiško lupi-
kavimo ir sumažėtų tų blogybių, apie kurias kalbė-
jome.

— Tikrai sumažėtų, — pritarė Adimantas.

— Mūsų laikais dėl visų šių priežasčių valdantieji
kaip tik šitaip ir nuteikia pavaldinius, o jų pačių ir
jų aplinkos žmonių vaikai yra išlepinti; jie leidžia lai-
ką be darbo, pasiduoda kūno ir sielos suglebimui, yra
vangūs, nesugeba susitvardyti nei sielvartuose, nei c
malonumuose.

— Kitaip ir negali būti.

— O patys tėvai, niekuo daugiau nesirūpindami,
kaip tik turtėjimu, nė kiek ne daugiau jaudinasi dėl
dorybės negu skurdžiai.

— Nė kiek.

— Štai kokia yra valdovų ir pavaldinių būklė. Tuo
tarpu jie būna vieni greta kitų ir kelionėse, ir kito-
kiuose susibūrimuose: šventiniuose vaidinimuose, karo
žygiuose, plaukdami tuo pačiu laivu, būdami tuose pa- d
čiuose kariniuose būriuose; pagaliau ir pavojuose jie
yra drauge, ir nė vienomis iš šių aplinkybių vargšai
turtuolių akyse nepasirodo esą niekingi. Priešingai, daž-
nai vargšas, išdžiūvęs, įdegęs saulėje, stovėdamas ri-
kiuotėje šalia pavėsyje užaugusio turtuolio, užsiauginu-
sio per daug lašinių, mato, kaip šis šniokštuoja ir ne-
žino, ką daryti. Ar tu manai, kad jis nepagalvos, jog
tokie žmonės yra turtingi tik dėl vargšų bailumo, ir ar,
susitikęs kitą tokį pat vargšą, kai nematys pašalinės

e akys, nepasakys jam: „Tie žmonės nuo mūsų priklauso, jie yra niekingi“?

— Žinau, kad jie taip ir galvoja, — tarė Adimantas.

— Panašiai kaip liguistam kūnui užtenka mažiausio išorinio sukrėtimo, kad apsirgtų, o kartais jame atsiranda sutrikimų ir be išorinių priežasčių, taip ir panašioje būklėje esanti valstybė dėl mažiausios dingsties suserga ir kariauja pati su savimi; be to, kai kurie jos piliečiai pasikviečia į pagalbą kurią nors oligar-
557 chinę valstybę, o kiti — demokratinę, tačiau kartais vidaus karas kyla ir be išorinio įsikišimo.

— Ir netgi labai dažnai.

— Demokratija, mano nuomone, įsigali tada, kai vargšai, nugalėję savo priešus, vienus iš jų išžudo, kitus ištremia, o visus kitus sulygina pilietinių teisių ir valstybės valdymo atžvilgiu — valstybinės pareigos demokratijoje dažniausiai skirstomos burtų keliu.

— Taigi šitaip įvedama demokratija — arba ginklu, arba kai jos priešininkai išsigandę atsitraukia.

XI. — Kaip žmonės gyvena šioje santvarkoje ir
b kokia ji yra? Juk aišku, kad ji atsiliepia ir žmogui, kuris irgi įgyją demokratinių bruožų.

— Aišku.

— Visų pirma tai bus laisvi žmonės, valstybėje įsigalės visiška laisvė ir atvirumas, ir kiekvienas galės daryti, ką nori.

— Bent jau taip kalbama.

— Kur yra laisvė, ten kiekvienas gali susikurti tokį asmeninį gyvenimą, koks jam patinka.

— Aišku.

c — Tad, aš manau, tokioje santvarkoje žmonės bus labai įvairūs.

— Žinoma.

— Atrodytų, — tariau, — kad tai geriausia iš visų santvarkų. Kaip visokiomis spalvomis išmargintas apsiaustas, taip ir ši santvarka, išmarginta visokiais papročiais, gali pasirodyti gražiausia. Galimas daiktas, kad, kaip vaikai ir moterys gėrisi viskuo, kas marga, taip daugelis šią santvarką laikys esant geriausią.

Daug kas ją tokia laikys, — pritarė Adimantas.

— Esant demokratijai, mano mielas, patogu pasi- d
rinkti valstybės santvarką.

— Ką tu turi galvoje?

— Mat dėl laisvės daryti, ką nori, joje glūdi visos santvarkų rūšys. Tas, kuris panorės įkurti valstybę, kaip mudu, būtinai turės vykti ten, kur yra demokratija, ir, atsidūręs tarsi visokiausių santvarkų mugėje, išsirinkti tą, kuri jam patinka, o pasirinkęs įkurti valstybę!

— Tikriausiai ten netrūks santvarkų pavyzdžių. e

— Demokratinėje valstybėje visai nebūtina dalyvauti valdyme, nors ir turėtum tokių sugebėjimų; nebūtina ir paklusti, jei nenori, arba kariauti, kai kiti kariauja, arba gyventi taikoje kaip kiti, jei nenori taikos. Kita vertus, jei įstatymas ir draudžia tau valdyti arba teisti, tu vis tiek gali valdyti ir teisti, jei tik
tau ateis į galvą tokia mintis. Argi iš pirmo žvilgsnio 558
toks gyvenimas neatrodo dieviškas ir saldus?

— Iš pradžių galbūt, — atsakė Adimantas.

— Na, o gailestingumas nuteistųjų atžvilgiu? Argi tu nesi matęs, kaip šitokioje santvarkoje žmonės, nuteisti mirti arba ištremti, pasilieka ir sukinėjasi visuomenėje, vaikščioja tarsi didvyriai — tarytum jie niekam nerūpėtų ir niekas jų nepastebėtų?

— Daug tokių mačiau. b

— Šitas atlaidumas — tai ne kokia nors demokratinės santvarkos smulkmena; tai panieka visam tam, ką mes laikėme svarbiais dalykais, kurdami savo valstybę. Mes sakėme, kad, jei žmogus neapdovanotas gabumais, jis niekada netaps dorybingas; tas pat bus ir tuo atveju, jei jis iš mažens žaisdamas ir mokydamasis nesusidurs su grožiu. Tuo tarpu demokratija, išdidžiai pamynusi visa tai, visai nesirūpina, kas nuo kokių užsiėmimų pereina prie valstybinės veiklos. Žmogui reiš-
kiama pagarba, jei tik jis parodo savo palankumą mi- c
niai.

— Tikrai puiki santvarka!

— Štai tokios savybės būdingos demokratijai — santvarkai, neturinčiai jokio valdymo, bet maloniai ir margai. Joje įgyvendinama savotiška lygybė — sulyginami lygūs ir nelygūs.

— Tu kalbi visiems žinomus dalykus, — tarė Adimantas.

XII. — Pažiūrėk, kaip visa tai atsiliepia paskiram žmogui. O gal pirmiau reikia aptarti, kaip atsiranda tie jo bruožai, panašiai kaip mes aptarėme pačią santvarką?

— Taip.

d — Ar ne šitaip tai vyks: šykštuoliui oligarchui gims sūnus, kuris bus auklėjamas pagal tėvo pažiūras ir įpročius.

— Suprantama.

— Kaip ir tėvas, jis prievarta slopins tuos savo troškimus, kurie skatina švaistyti pinigus, o ne juos kaupti — tokius troškimus galima pavadinti nebūtinais.

— Aišku.

— Kad aiškiau susikalbėtume, jei nori, pirmiau nustatykime, kurie troškimai būtini, o kurie ne.

— Noriu, — atsakė Adimantas.

e — Būtinais turbūt pagrįstai vadinsime tuos, kurių neįmanoma atsikratyti, ir tuos, kurie būna naudingi, jei juos patenkini. Ir vienus, ir kitus patenkinti siekia pati mūsų prigimtis.

559 — Teisybė.

— Vadinasi, juos pagrįstai galėsime vadinti būtinais?

— Pagrįstai.

— O tuos troškimus, kurių galima atsikratyti, jei dėsi pastangas iš pat jaunų dienų, ir kurie neteikia jokios naudos, bet dažnai net, priešingai, daro žalą, pavadinę nebūtinais, turbūt pasielgtume teisingai?

— Be abejo.

— Dabar aptarkime vienų ir kitų troškimų pavyzdžius, kad susidarytume bendrą jų vaizdą.

 — Šitai reikia padaryti.

Ar maisto, tai yra duonos ir ko nors prie duonos, poreikis nėra būtinas, kad būtume sveiki ir gerai jaustumėmės? b

— Manau, kad būtinas.

— Duonos poreikis būtinas dėl dviejų priežasčių — jis yra naudingas ir reikalingas gyvybei palaikyti.

— Teisybė.

— O priedo prie duonos, tai yra mėsos ar žuvies, poreikis būtinas tiek, kiek tas priedas padeda palaikyti gerą savijautą.

— Suprantama.

— Na, o noras dar ir kitokių, prašmatnesnių, valgių, kurio galima atsikratyti, jei iš mažens jį tramdysi ir stengsiesi užkirsti jam kelią auklėjimu, yra žalingas ir kūnui, ir sielai, nes jis neugdo nei proto, nei nuosaikumo. Todėl teisinga jį vadinti nebūtinu. c

— Teisinga.

— Ar nederėtų šių troškimų pavadinti niokojančiais, o pirmųjų — pravarčiais ir naudingais, nes jie padeda veikti?

— Taip, žinoma.

— Tą patį pasakysime ir apie meilės bei kitus panašius troškimus.

— Tą patį.

— Tas, kurį pavadinome tranu, pilnas tokių nebūtinų norų ir troškimų ir yra jų valdomas, o šykštų, oligarchinio būdo žmogų valdo tik būtini troškimai. d

— Suprantama.

XIII. — Dabar grįžkime atgal, — tariau, — ir pažiūrėkime, kaip iš oligarcho pasidaro demokratas. Dažniausiai šitai atsitinka taip.

— Kaipgi?

— Kai jaunas žmogus, kuris, kaip mes ką tik sakėme, nebuvo deramai auklėjamas, o tik pratinamas taupyti, paragauja tranų medaus ir atsiduria pavojingų ir plėšrių žvėrių, galinčių suteikti jam įvairiausių ir margiausių smagumų, draugėje, tada jo viduje ir prasideda perėjimas nuo oligarchinio būdo prie demokratinio. e

— Taip, tai neišvengiama, — pritarė Adimantas.

— Kaip valstybėje įvyksta perversmas, kai tam tikrai daliai jos piliečių teikiama išorinė parama dėl pažiūrų gimininguno, taip ir jaunuolis pasikeičia, kai tam tikrai jo troškimų daliai iš išorės padeda jai giminingų troškimų rūšis.

— Be abejo.

— O jeigu kaip atsvarą kas nors teikia pagalbą jo
oligarchiniam pradui — nesvarbu, ar tai bus tėvo pa-
560 mokymai ar priekaištai, ar kitų šeimos narių, — jo vi-
duje kils maištas ir pasipriešinimas, taip pat ir kova
su pačiu savimi.

— Žinoma.

— Tokiu atveju kartais demokratinis pradas pasitraukia oligarchiniam iš kelio, kai kurie troškimai išnyksta, kiti išvejami, jaunuolio sieloje atsiranda gėda, ir viskas vėl susitvarko.

— Kartais taip būna.

— Bet paskui vietoj išvytųjų slapta išauga kiti
b jiems giminingi troškimai, ir, kadangi tėvas yra nesu-
manus auklėtojas, jų atsiranda daug ir stiprių.

— Paprastai taip ir būna.

— Jie traukia jaunuolį į ankstesnę jo aplinką, ir šitas slaptas bendravimas pagimdo daug naujų troškimų.

— Suprantama.

— Galų gale jie užima jaunuolio sielos akropolį,
pamatę, kad jis tuščias: ten nėra nei žinių, nei gerų
c įpročių, nei teisingų kalbų — visų tų geriausių žmonių
proto saugotojų ir gynėjų, kuriuos myli dievai.

— Be abejo.

— Jų vietą urmu užima klaidingos nuomonės ir pagyrūniški žodžiai.

— Tai neišvengiama.

— Tada jis vėl sugrįžta pas lotofagus[13] ir atvirai
ten apsigyvena. Jeigu artimieji pasiųs kariauną išgel-
bėti taupiajam jo sielos pradui, tai jo pagyrūniški žo-
d džiai uždarys jame karališkos tvirtovės vartus, neįsi-
leis sąjungininkų kariaunos, nepriims netgi pasiunti-

nių — senesnių ir išmintingesnių žmonių protingų žodžių, nors tai būtų tik paskiri asmenys; jie nugalės mūšyje su taupiuoju pradu ir, pavadinę gėdą kvailyste, išvys ją, nuplėšę jai garbę, o nuosaikumą pavadins ištižimu ir, apdrabstę purvais, išmes lauk. Įsitikinę, kad nuosaikumas ir tvarkingas išteklių eikvojimas yra kaimiškas tamsumas ir žeminantis bruožas, jie pašalins juos iš savo šalies, remdamiesi daugybe nenaudingų užgaidų.

— Taip, šitai jie būtinai padarys.

— Ištuštinę ir apvalę jų jau užgrobtą jaunuolio
sielą ir atidengę jai didžiąsias paslaptis, jie paskui įves e
į ją įžūlumą, nesivaldymą ir ištvirkimą, išpuoštus ir
apvainikuotus, didelio choro lydimus. Šlovindami juos,
jie įžūlumą vadins išprusimu, nesivaldymą — laisve, ištvirkimą — didžiadvasiškumu, begėdiškumą — narsumu. Argi ne šitokiu būdu jaunuolis, kurį auklėjo bū-
tinais troškimais, dar jaunystėje pereina prie palaido 561
ir laisvo gyvenimo, nuolaidžiavimo nebūtiniems ir žalingiems troškimams?

— Tai visiškai akivaizdu.

— Tada šitoks žmogus gyvens, nebūtiniems troškimams skirdamas nė kiek ne mažiau pinigų, pastangų ir laiko negu būtiniems. Jei, laimei, jo pasinėrimas į ištvirkavimo siautulį nebus besaikis, tai, kai su amžiu-
mi praeis didžiausios aistros, jis vėl įsileis į savo sielą b
dalį išvytųjų troškimų, nebe visiškai atsiduos įsiveržusioms aistroms, ir jo sieloje atsiras tam tikra pusiausvyra: kiekvieną kartą jis paklus tam troškimui, kurį jam tarsi lėmė burtai, o kai jį visiškai patenkins, paklus kitam, ir nė vieno neatsisakys, visus laikydamas lygiais.

— Be abejo.

— Bet vis dėlto jis nepriims teisingo samprotavimo, neįsileis jo į savo tvirtovę, ir, jei kas nors jam sakys, kad šitie štai malonumai kyla iš kilnių ir gerų troški-
mų, o anie — iš blogų ir kad šituos reikia puoselėti c
ir gerbti, o anuos — užgniaužti ir valdyti, jis purtys

galvą ir sakys, jog visi troškimai yra lygūs ir todėl visus reikia vienodai gerbti.

— Tokie žmonės iš tikrųjų taip elgiasi, — pritarė Adimantas.

— Toks žmogus diena iš dienos gyvena, pataikaudamas pirmam jį apėmusiam troškimui: čia jis girtauja, grojant fleitai, čia staiga geria tik vandenį ir kankina save, čia susižavi gimnastikos pratimais, čia jį
d apima tingulys, ir jis nieko nenori. Kartais jis susidomi pokalbiais, kurie atrodo esą filosofiški, dažnai užsiima visuomeniniais reikalais: staiga pašokęs, pasako, kas jam užėjo ant liežuvio, ir puola vykdyti. Susižavėjo karingais žmonėmis — ir pasuko į tą pusę, o jeigu verslininkais — tada kita kryptimi. Jo gyvenime nėra jokios tvarkos, jo nevaldo būtinybė; tokį gyvenimą jis
e vadina maloniu, laisvu ir laimingu ir taip gyvena visą laiką.

— Tu puikiai apsakei lygybę mėgstančio žmogaus gyvenimą.

— Aš parodžiau, — tariau, — kad šis žmogus toks pat daugiaveidis, margas ir puikus, kaip ir jo valstybė. Daugelis vyrų ir moterų pavydėtų šitokio gyvenimo, kuriame derinasi daugybė visokiausių santvarkų ir papročių.

— Taip, tai tiesa, — pasakė Adimantas.

562 — Vadinasi, pripažinsime, kad toks žmogus atitinka demokratiją ir todėl jį pagrįstai galime pavadinti demokratiniu žmogumi.

— Pripažinsime.

XIV. — Mums liko apžvelgti pačią nuostabiausią santvarką ir patį nuostabiausią žmogų: tai tironija ir tironas.

— Taip.

— Na, mielasis, tai pažiūrėkime, kaip atsiranda tironija. Kad ji atsiranda iš demokratijos, tai aišku.

— Aišku.

— Ar ne panašiai, kaip iš oligarchijos atsiranda
b demokratija, taip iš demokratijos — tironija?

— Ką tu turi galvoje?

— Gėris, iškeltas kaip galutinis tikslas — dėl to ir
atsirado oligarchija, — buvo turtas, ar ne?

— Taip.

— O nepasotinamas turtų siekimas ir nesirūpini-
mas niekuo kitu pražudė oligarchiją.

— Teisybė.

— Tai štai — demokratiją taip pat pražudo tai, ką
ji laiko gėriu ir ko nepasotinamai siekia.

— O ką ji, tavo nuomone, laiko gėriu?

— Laisvę, — tariau. — Demokratinėje valstybėje
tik ir girdi, kad tai yra gražiausias dalykas ir kad lais- c
vam gimusiam žmogui tik tokioje valstybėje verta gy-
venti.

— Taip, šitai dažnai kartojama.

— Kaip aš ką tik sakiau, toks nepasotinamas vie-
no dalyko siekimas ir nesirūpinimas kitais dalykais iš-
kreipia šią santvarką ir ruošia dirvą tironijai.

— Kaip tai atsitinka? — paklausė Adimantas.

— Kai laisvės ištroškusioje demokratinėje valsty-
bėje valdžią paima nevykę vyno pilstytojai, valstybė d
per daug apsvaigsta nuo neatmieštos laisvės, o valdo-
vus, jeigu jie nepakankamai nuolaidūs ir neduoda vi-
siškos laisvės, apkaltina ir baudžia kaip nusikaltėlius
ir oligarchus.

— Taip ir būna.

— Piliečius, kurie paklūsta valdžiai, drabsto pur-
vais kaip nieko nevertus savanorius vergus, už tai
valdovai, panašūs į pavaldinius, ir pavaldiniai, panašūs
į valdovus, giriami ir gerbiami ir paskirų žmonių, ir
visuomenės. Argi tokioje valstybėje neišvengiamai ne- e
paplis laisvė viskam?

— Be abejo.

— Ji įsiskverbs į kiekvienus namus, o galų gale
nepaklusnumas prigis net gyvuliams.

— Kaip suprasti tavo žodžius? — paklausė Adiman-
tas.

— Pavyzdžiui, tėvas įpranta vaiką laikyti sau lygiu
ir ima bijotis savo sūnų, o sūnus lyginasi su tėvu ir
nejaučia pagarbos ir baimės savo gimdytojams, nes

nori būti laisvas, persikėlėlis susilygina su tikru piliečiu, o pilietis — su persikėlėliu; tas pat atsitiks ir su svetimšaliu.

563 — Taip būna.

— Be to, dar visokios kitos smulkmenos: mokytojas
bijosi mokinių ir pataikauja jiems, mokiniai nekreipia
dėmesio į mokytoją ir auklėtoją. Apskritai jaunieji
ima mėgdžioti vyresniuosius ir lenktyniauja su jais ir
žodžiais, ir darbais, o seniai, prisitaikydami prie jau-
b nųjų, nuolat pokštauja ir tauškia niekus, mėgdžioja
jaunuolius, kad neatrodytų niūrūs ir valdingi.

— Teisybė.

— Bet didžiausia laisvė, kurią tokioje valstybėje turi liaudis, — tai, kad pirktieji vyrai ir pirktosios moterys nė kiek ne mažiau yra laisvi negu jų pirkėjai. Tiesa, mes būtume užmiršę pasakyti, kokią lygybę ir laisvę ten turi moterys, palyginti su vyrais, ir vyrai, palyginti su moterimis.

c — Eschilo žodžiais tariant, „mes pasakysime tai, kas dabar mums ant liežuvio" [14].

— Taigi aš taip ir kalbu. O kad žmogui tarnaujan-
tys gyvuliai šičia yra laisvesni negu kur kitur, tuo nie-
kas nenorėtų tikėti, pats nepamatęs. Čia ir kalės, kaip
sako priežodis, — šeimininkės, arkliai ir asilai įpratę
d išdidžiai ir laisvai vaikštinėti, užkliudydami praeivius,
jei šie nepasitraukia iš kelio. Taip ir visa kita čia trykš-
ta laisve.

— Tu tarsi pasakoji man mano paties sapną, — pasakė Adimantas: — aš juk ir pats dažnai kenčiu nuo jų, kai vykstu į kaimą.

— O kai visa tai sudedi į krūvą, tai svarbiausias dalykas — tu ir pats šitai supranti — yra tai, kad piliečių siela pasidaro be galo jautri netgi dėl smulkmenų: bet kokia prievarta kelia jų pasipiktinimą kaip neleistinas dalykas. Galų gale, kaip žinai, jie ims nepaisyti net įstatymų — nei rašytų, nei nerašytų, — kad tik niekas neturėtų jiems valdžios.

 — Šitai aš gerai žinau.

XV. — Tokia, mano mielas, yra ta graži ir jau- e
natviškai įžūli pradžia, iš kurios, kaip man atrodo, išauga tironija.

— Tikrai įžūli. Na, o kas būna paskui?

— Ta pati liga, kuri išsikerojo oligarchijoje ir pagaliau ją pražudė, čia dėl savivalės dar labiau keroja ir stiprėja ir pavergia pačią demokratiją. Iš tikrųjų
kiekvienas kraštutinumas paprastai sukelia pasikeitimą 564
į priešingą pusę — oro, augalų, kūnų būklės ir net santvarkos.

— Suprantama.

— Pernelyg didelė laisvė — ir paskiro žmogaus, ir valstybės, — matyt, paprastai virsta pernelyg didele vergija.

— Tam yra pagrindo.

— Taigi, — tariau, — tironija, suprantama, atsiranda ne iš kurios nors kitos santvarkos, o tik iš demokratijos — kitaip sakant, iš pernelyg didelės laisvės turi atsirasti didžiausia ir žiauriausia vergija.

— Suprantama.

— Bet, man atrodo, tu manęs ne šito klausei, o ko-
kia liga, būdinga oligarchijai, lygiai taip pat pakerta b
ir demokratiją ir ją pavergia.

— Teisybė.

— Aš turėjau galvoje atsiradimą ypatingos rūšies žmonių — tinginių ir švaistūnų, vadovaujamų pašėlusių drąsuolių, paskui kuriuos seka bailesnieji. Mes juos palyginome su tranais, iš kurių vieni turi geluonį, o kiti — neturi.

— Teisingai.

— Ir vieni, ir kiti, vos tik atsiradę bet kurioje
valstybėje, sukelia tokius pat sutrikimus, kaip kūne c
uždegimas ir tulžis. Ir geras gydytojas, ir įstatymų leidėjas turi iš anksto imtis priemonių, kad užkirstų jiems kelią, kaip kad patyręs bitininkas žiūri, kad neatsirastų tranų, o jeigu jau jų atsiranda, tai reikia kuo greičiausiai išpjauti juos kartu su koriais.

— Prisiekiu Dzeusu, tai būtina padaryti.

— Kad geriau įžiūrėtume tai, ką norime pamatyti, padarykime štai kaip.

— Kaip?

— Mintyse demokratinę valstybę padalykime į tris
d dalis — ji iš tikrųjų susideda iš trijų dalių. Viena iš tų dalių bus tranai; jie čia atsiranda dėl savivalės, bet jų nė kiek ne mažiau negu oligarchijoje.

— Tai tiesa.

— Tik čia jie daug nuodingesni negu oligarchijoje.

— Kodėl?

— Oligarchijoje jie negali suklestėti ir lieka silpni, nes ten jie niekinami ir neprileidžiami prie valdžios. O demokratijoje jie — su mažomis išmintimis — vos ne valdo valstybę: nuodingiausieji tranai sako kalbas ir veikia, o kiti sėdi aplink tribūną, dūzgia ir nepakenčia, jei kas pamėgina kitaip kalbėti. Vadinasi, esant šiai
e santvarkai, viską, išskyrus tik nedaugelį dalykų, tvarko tokie žmonės.

— Iš tikrųjų.

— Iš minios išsiskiria ir kita dalis žmonių.

— Kokia?

— Kai visi vaikosi pelno, tie, kurie iš prigimties yra tvarkingesni, dažniausiai tampa turtingiausi.

— Suprantama.

— Iš jų, manau, tranai gauna daugiausia medaus ir lengviausiai jį iščiulpia.

— Kaipgi jį iščiulpsi iš tų, kurie jo mažai turi?

— Dėl to tokius turtuolius paprastai vadina tranų ganykla.

— Kaip tik dėl to.

565 XVI. — Trečiąją grupę sudaro liaudis — tie, kurie dirba savo rankomis, kuriems svetimas verteiviškumas; jų turtas labai menkas. Susirinkę į krūvą, jie demokratijoje sudaro gausiausią ir galingiausią dalį.

— Taip, bet jie nelabai nori eiti į susirinkimus, jeigu negauna savo dalies medaus.

— Betgi jie visada gauna savo dalį, nes valdžia
gali atimti iš turtingųjų jų nuosavybę ir išdalyti ją
liaudžiai — žinoma, didžiausiąją dalį pasilikdama sau. b

— Šitokiu būdu jie visada gauna savo dalį.

— O tie, iš kurių atima turtą, yra priversti gintis, kalbėti liaudies susirinkimuose ir daryti visa, ką tik gali.

— Žinoma!

— Ir nors jie ir nerengtų sąmokslo, juos vis tiek apkaltins rezgant pinkles liaudžiai ir oligarchiškumu.

— Taip.

— Galų gale, matydami, kad liaudis, šmeižikų ap-
gauta, ne iš blogos valios, o dėl nežinojimo yra pasi-
rengusi susidoroti su jais, jie norom nenorom pasidaro c
tikrais oligarchijos šalininkais. Jie čia niekuo dėti —
tiesiog jiems įgėlė tranas, ir dėl to juose gimė toks
blogis.

— Tikra tiesa.

— Tada prasideda kaltinimai, bylos, vaidai.

— Taip.

— Liaudis paprastai išsirenka kurį nors vieną žmogų, jį puoselėja ir išaukština.

— Šitai jai būdinga.

— Todėl,— tariau,— aišku, kad tironas, jeigu jis
atsiranda, visada išauga iš šios šaknies, kaip liaudies d
statytinis.

— Visiškai aišku.

— O nuo ko prasideda tokio statytinio virtimas tironu? Aišku, kad tai atsitinka tada, kai jis pradeda daryti tą patį, kas pasakojama mite apie Dzeuso Likiečio šventyklą Arkadijoje.

— Kas gi pasakojama tame mite? — paklausė Adimantas.

— Kad tas, kuris paragauja žmogaus širdies, plau-
čių ir kepenų, smulkiai supjaustytų ir įmaišytų į auko-
jamų gyvulių mėsą, būtinai virsta vilku. Ar negirdėjai e
šito pasakojimo?

— Girdėjau.

— Panašiai atsitinka ir liaudies vadui. Turėdamas savo rankose pernelyg paklusnią minią, jis neįstengia susilaikyti nuo savo gentainių kraujo. Priešingai, jis, kaip paprastai būna, pradės traukti žmones į teismą, remdamasis neteisingais kaltinimais, ir, atimdamas iš žmogaus gyvybę, suterš savo sąžinę žmogžudyste: savo nešvaria burna ir liežuviu jis ragaus nužudytųjų tautiečių kraują. Bausdamas tremtimi ir mirtimi, jis
566 siūlys panaikinti skolas ir iš naujo perdalyti žemę. Argi šitokiam žmogui nėra likimo lemta arba žūti nuo priešų rankos, arba tapti tironu ir iš žmogaus pasidaryti vilku?

— Tikrai lemta.

— Jis sukelia karą prieš tuos, kurie turi nuosavybę.

— Taip, jis padaro šitai.

— Jeigu jis pralaimėjo ir buvo ištremtas, o paskui vėl grįžo, savo priešų pykčiui, tai jis grįžta jau tikras tironas.

b — Aišku.

— O jeigu tie, kurie jį išvijo, neįstengs jo vėl nuversti ir nubausti mirtimi, apjuodinę piliečių akyse, tada jie kėslaus nužudyti jį slapta.

— Taip dažnai būna.

— Iš čia išplaukia visiems gerai žinomas tironų reikalavimas — kai tik jie įgyja tokią valdžią, liepia liaudžiai paskirti jiems asmens sargybinius, kad liaudies užtarėjas būtų sveikas ir gyvas.

— Šitai tai jau būtinai.

— Ir liaudis jam duoda juos, nes būgštauja dėl jo gyvybės, o pati kol kas jaučiasi rami.

— Be abejo.

c — Kai šitai pamato žmogus, turintis pinigų, o kartu ir pagrindą nekęsti liaudies, jis, mano mielas, tuoj pat, kaip orakulas nurodė Krezui,

prie žvirgždėtojo Hermo
Bėga skubiai ir nebijo, kad gali bailiu pasirodyt [15].

— Antrą kartą jam jau netektų gėdytis savo bailumo,— pasakė Adimantas.

— Jeigu jį būtų pagavę, jis būtų buvęs nubaustas mirtimi.

— Būtinai.

— O tasai liaudies statytinis, aišku, neguli „išsitiesęs kaip milžins"[16], bet, išžudęs daugelį kitų, stovi savo valstybės vežime jau ne kaip liaudies atstovas, o kaip tikras tironas.

— Kurgi jis nestovės!

XVII. — Dabar,— tariau,— pažiūrėkime, kas sudaro šio žmogaus ir tos valstybės, kurioje atsiranda toks mirtingasis, laimę.

— Pažiūrėkime.

— Pirmomis savo valdymo dienomis jis šypsosi visiems, sveikina kiekvieną sutiktąjį ir ginasi esąs tiro- e
nas. Jis dalija pažadus ir paskiriems piliečiams, ir visai valstybei, jis panaikina skolas ir išdalija žemę liaudžiai ir savo svitai. Jis apsimeta esąs visiems gailestingas ir malonus.

— Būtinai.

— O kai jis susidoroja su savo priešais — su vienais susitaiko, kitus sunaikina — ir kai jie nebekelia jam pavojaus, jis pirmiausia įtraukia piliečius į karus, kad liaudžiai būtų reikalingas vadas.

— Suprantama.

— Be abejo, ir dėl to, kad mokesčiai nuskurdintų 567
piliečius ir jie diena iš dienos plūktųsi, neturėdami kada regzti pinklių prieš jį.

— Aišku.

— O jeigu jis įtars ką nors galvojant kitaip ir nenorint pasiduoti jo valdžiai, tokius žmones jis sunaikins ta dingstimi, kad jie esą pasidavę priešams. Todėl tironas visada turi kurstyti karą.

— Be abejo.

— Bet tokie jo veiksmai kelia vis didesnę piliečių neapykantą.

— Kaipgi nekels!

— Be to, ir kai kurie iš įtakingų asmenų, padėju- b
sių jam paimti valdžią — bent jau drąsiausieji iš jų,—

pradės atvirai ir kalbėdamiesi tarp savęs reikšti jam savo nepasitenkinimą tuo, kas dedasi.

— Be abejo.

— Kad išlaikytų valdžią, tironas turės juos visus sunaikinti, ir galų gale nei iš draugų, nei iš priešų neliks nė vieno bent kiek vertesnio žmogaus.

— Aišku.

— Todėl jis turi budriai sekti tuos, kurie yra nar-
c sūs, didžiadvasiai, protingi, turtingi. Tirono klestėji-
mas pagrįstas tuo, kad jis neišvengiamai yra priešiškas
visiems šiems žmonėms ir rezga prieš juos pinkles, kol
apvalo nuo jų valstybę.

— Nieko sau apvalymas!

— Taip,— tariau,— jis priešingas tam, kurį naudoja gydytojai: šie pašalina iš kūno visa, kas blogiausia, o palieka tai, kas geriausia, tuo tarpu tironas elgiasi priešingai.

— Matyt, jis privalo taip elgtis, jei nori išlaikyti valdžią.

d XVIII. — Jis yra supančiotas palaimingos būtiny-
bės — arba gyventi kartu su gauja niekšų, ir dar jo
nekenčiančių, arba visai negyventi!

— Taip, supančiotas.

— Kuo labiau jis įsipyks piliečiams, šitaip elgdamasis, tuo daugiau ir tuo ištikimesnių sargybinių jam reikės, ar ne?

— Be abejo.

— O kas tie ištikimieji? Iš kur jų imti?

— Jie patys lėkte atlėks, jei tik užmokėsi.

e — Po šimts! Tu, atrodo, vėl kalbi apie kažkokius
tranus, svetimšalius valkatas.

— Tu neapsirinki,— tarė Adimantas.

— Argi tironas nenorės turėti sargybinių iš vietinių žmonių?

— Kaip?

— Jis atims iš piliečių vergus, paleis juos į laisvę ir padarys savo sargybiniais.

— Iš tikrųjų. Be to, šie bus ištikimiausi.

— Na ir laimingas žmogus, anot tavęs, yra tironas,
jei šie žmonės — ištikimi jo draugai, o ankstesniuosius, 568
tikruosius, jis pražudė!

— Jis priverstas tenkintis tokiais.

— Šitie jo draugai juo žavėsis, jo draugiją sudarys šie naujieji piliečiai, o dori žmonės jo neapkęs ir vengs.

— Be abejo.

— Matyt, ne veltui sakoma, kad ne juokas kurti tragedijas, o juk čia ypač pasižymėjo Euripidas.

— Ką tu turi galvoje?

— Jis yra pasakęs tokią gilią mintį: „Tironai, draugaudami su protingais, tampa protingi"[17]. Matyt, jis b
manė, kad tironai bendrauja su išminčiais.

— Kaip jis aukština tironiją, laikydamas ją dieviška[18], ir visa, kas su ja susiję! Taip daro ir kiti poetai.

— Jeigu jau tragedijų rašytojai yra tokie išminčiai, tegul jie atleis mums ir visiems tiems, kurie pritaria mūsų požiūriui į valstybės santvarką, jei mes nepriimsime jų į savo valstybę kaip tik dėl to, kad jie taip liaupsina tironiją.

— Aš manau, kad jie mums atleis, bent jau protin- c
giausieji.

— Vaikščiodami po kitas valstybes, jie suburia minias ir, pasisamdę atlikėjus su gražiais, stipriais ir įspūdingais balsais, patraukliai piešia piliečiams tironiją ir demokratiją.

— Taip, ir netgi labai stengiasi.

— Be to, už tai jie dar gauna atlyginimą ir yra gerbiami, ypač, suprantama, tironų, o po jų — demokratijų. Bet kuo aukščiau jie pakyla prie valdžios vir-
šūnių, tuo labiau mąžta jų garbė, tarsi jai neužtektų d
kvapo kopti aukštyn.

— Tikrai taip yra.

XIX. — Bet mes, — tariau, — nukrypome į šalį. Grįžkime atgal prie tirono kariaunos. Iš ko jis išlaikys tą gražią, gausią, margą, nuolat besikeičiančią sargybą?

— Aišku, kad jis eikvos jai šventyklų turtus, jeigu jų yra valstybėje, ir kol jų užteks išlaidoms padengti, jis mažins piliečiams užkraunamus mokesčius.

e — O kai šie ištekliai išseks?
— Aišku, kad tada ir jis pats, ir jo bendražygiai
bei bendražygės gyvens iš jo tėvo išteklių.
— Suprantu,— tariau.— Kadangi liaudis pagimdė ti-
roną, ji turi ir maitinti jį bei jo bendražygius.
— Tironui šitai būtina.
— Ką tu sakai? O jeigu liaudis pasipiktinusi pasa-
kys, kad suaugęs sūnus neturi teisės reikalauti, jog
tėvas jį maitintų, veikiau jau priešingai — sūnus turėtų
maitinti tėvą, ir kad tėvas ne tam jį pagimdė ir pastatė
569 ant kojų, jog, šiam užaugus, pats taptų savo paties
vergų vergu ir maitintų ir sūnų, ir vergus, ir visokias
atmatas? Priešingai, jeigu jau liaudies atstovas taip
iškilo, tai liaudis galėtų tikėtis išsivaduoti nuo turtuo-
lių ir vadinamųjų garbingų piliečių; o dabar liaudis
įsako jam ir jo bendražygiams nešdintis iš valstybės:
taip tėvas išveja iš namų sūnų kartu su jo įkyriais
sugėrovais.
b — Prisiekiu Dzeusu, tada liaudis pamatys, kokį pa-
darą ji pagimdė ir su meile užaugino, ir supras, kad tie,
kuriuos ji bando išvyti savo silpnomis jėgomis, yra
daug galingesni už ją.
— Ką tu sakai? Argi tironas išdrįs panaudoti prie-
vartą prieš savo tėvą ir, jei šis nepaklus, netgi ims
mušti jį?
— Taip, jis atims iš savo tėvo ginklą.
— Taigi tironas yra tėvažudys ir prastas savo gim-
dytojų karšintojas; visi pripažįsta, kad tironijai šitai
būdinga. Kaip sakoma, „nuo dūmų bėgdamas į ugnį
pataikysi": taip ir liaudis, norėdama atsikratyti laisvų
c žmonių jungo, pakliūva į despotizmo priespaudą ir be-
saikę laisvę iškeičia į sunkiausią ir karčiausią vergiją.
— Deja, taip ir atsitinka.
— Na ką gi? Ar neperdėsime sakydami, jog jau
aptarėme, kokiu būdu iš demokratijos atsiranda tiro-
nija ir kokios yra jos ypatybės?
— Nė kiek,— atsakė Adimantas.

DEVINTOJI KNYGA

I. — Beliko aptarti tironiškos santvarkos žmogų — 571
kaip jis atsiranda iš demokratinio žmogaus, koks jis yra ir kaip gyvena — vargingai ar laimingai.

— Taip, jis dar liko neaptartas.

— Ar žinai, ko, mano manymu, dar trūksta?

— Ko gi?

— Man rodos, mes nepakankamai aptarėme troški-
mus — kokie jie yra ir kiek jų. Kol šito neišsiaiški- b
nome, nebus visiškai aiškus ir tas tyrinėjimas, kurį pradedame.

— Vadinasi, dabar pats laikas juos aptarti.

— Teisingai. Štai ką aš čia norėčiau išsiaiškinti: man atrodo, kad kai kurie nebūtini malonumai ir troškimai yra priešingi įstatymams. Jie būdingi visiems žmonėms, bet, įstatymų ir geresniųjų troškimų tramdomi, padedant protui, kai kuriuose žmonėse jie arba visai išnyksta, arba susilpnėja, ir jų lieka nedaug; ta-
čiau yra ir tokių žmonių, kuriuose jie stiprėja ir c
gausėja.

— Apie kokius troškimus tu čia kalbi?

— Apie tuos, — tariau, — kurie sukyla miegant, kai sielos protingasis, romusis ir valdantysis pradas miega, o gyvuliškasis ir laukinis pradas, sotus ir apgirtęs, sto-
jasi piestu, gena šalin miegą ir ieško, kaip čia numal- d
šinus savo nirtulį. Tu žinai, kad tada jis gali išdrįsti viską, pamynęs bet kokią gėdą ir protą. Jis nepasidrovės netgi santykiauti su savo motina ar su bet kuriuo iš žmonių, dievų arba gyvulių, susiteps bet

kokiomis žudynėmis, nesusilaikys nuo jokio maisto —
vienu žodžiu, jis nevengs jokios kvailystės, jokios
begėdystės.

— Tikra teisybė.

— Bet kai žmogus laikosi sveiko nuosaikumo, ei-
damas miegoti, jis pažadina savo sielos protingąjį pra-
dą ir, pavaišinęs jį gražiomis mintimis ir samprotavi-
e mais, pasineria į vidinius apmąstymus; geidžiantįjį pra-
dą jis apmalšina, neleisdamas jam persisotinti: tegul
572 jis miega ir savo džiaugsmais bei sielvartais nedrums-
čia kilniausiojo sielos prado, kad šis galėtų niekieno
netrikdomas, visiškai grynas siekti surasti ir pajusti
tai, ko jis dar nežino arba iš praeities, arba iš dabar-
ties, arba iš ateities. Lygiai taip pat žmogus nuramdo
ir aistringąjį pradą ir eina miegoti nurimusia širdimi,
ant nieko neširsdamas. Nuraminęs tas dvi rūšis sielos
pradų ir išjudinęs trečiąją, kuriai būdinga išmintis, jis
atsiduoda poilsiui. Tu žinai, kad tada jis veikiausiai
b pasieks tiesą ir sapne jam mažiausiai vaidensis tie įsta-
tymams prieštaraujantys reginiai.

— Aš visiškai tikiu, kad taip yra.

— Bet mes per daug nuklydome į šalį, kalbėdami
apie tai. Juk mes norėjome pabrėžti tik štai ką: kiek-
viename iš mūsų slypi baisių, laukinių, įstatymams
priešingų troškimų rūšis — net ir tuose žmonėse, kurie
atrodo labai santūrūs. Tai rodo sapnai. Pats spręsk, ar
aš sakau tiesą ir ar tu sutinki su manimi.

— Sutinku.

c II. — Dabar prisimink, ką sakėme apie demokrati-
nį žmogų. Iš mažens jis buvo auklėjamas šykštaus tė-
vo, kuris vertino tik pelno troškimą, o kitus troškimus
laikė nereikalingais ir niekino kaip siekiančius tik
pramogų ir gražumo.

— Taip.

— Bet, bendraudamas su įmantresniais žmonėmis,
valdomais troškimų, apie kuriuos ką tik kalbėjome,
jis perima jų gyvenimo būdą ir puola į nežabotą pa-
laidumą, nes neapkenčia tėvo šykštumo. Tačiau, bū-
 damas iš prigimties geresnis už savo tvirkintojus, tem-

piamas į abi puses, jis sustoja tarsi viduryje tarp šių dviejų gyvenimo būdų: saikingai, kaip jam atrodo, ragaudamas abiejų, jis gyvena nei nedorą, nei įstaty- d
mams priešingą gyvenimą — taip iš oligarcho jis tampa demokratu.

— Apie tokį žmogų susidarė šitokia nuomonė; jos ir dabar laikomasi.

— Įsivaizduok,— tariau,— kad šis žmogus, jau senstelėjęs, turi jauną sūnų, kurį išaugino pagal savo papročius.

— Įsivaizduoju.

— Įsivaizduok, kad jam atsitinka lygiai tas pat, kas e
ir jo tėvui: jis pasineria į palaidą gyvenimą, kurį jo tvirkintojai vadina visiška laisve. Tėvas ir artimieji skatina jo polinkį laikytis vidurio, bet jo tvirkintojai — priešingai. Kai tie išmaningi kerėtojai ir tironų kūrėjai nesitiki kokiu nors kitu būdu išlaikyti jaunuolį savo rankose, jie įsigudrina įdiegti jam kokią nors aistrą, valdančią dykinėjimo ir švaistymo troškimus; 573
ši aistra — tai tarsi didelis sparnuotas tranas. Ar gali ši aistra būti kas nors kita?

— Negali.

— Aplink šią aistrą spiečiasi kiti troškimai, lydimi smilkalų, miros, vainikų, vynų ir tokioms bendrijoms įprastų palaidų smagumų. Išauginę ir išpuoselėję gašlumo geluonį, šie troškimai įdiegia jį tranui, ir ta- b
da tasai sielos valdovas, apimtas šėlo, gelia. Ir jeigu jis aptinka jaunuolio sieloje nuomonių ar troškimų, kuriuose dar likę šiek tiek padorumo ir gėdos, užmuša juos, išstumia lauk, kol jaunuolis galutinai apvalo savo sielą nuo nuosaikumo ir pripildo ją jį užplūdusio šėlo.

— Tu nupasakoji, kaip atsiranda tikras tironas.

— Argi ne dėl šitų dalykų Erotas[1] nuo neatmenamų laikų vadinamas tironu?

— Veikiausiai.

— O girtas žmogus ar nepanašus į tironą? c

— Panašus.

— Na, o apimtas šėlo ir išprotėjęs žmogus tariasi galįs valdyti ne tik žmones, bet ir dievus.

— Iš tikrųjų.

— Žmogus, mano mielas, tikru tironu tampa tada, kai jis arba dėl savo prigimties, arba dėl įpročio, arba ir dėl vieno, ir dėl kito pasidaro girtuoklis arba nuolat būna ką nors įsimylėjęs, arba išeina iš proto.

— Tikra teisybė.

d III. — Atrodo, šitaip ir atsiranda toks žmogus. O kaip jis gyvena?

— Žinai, kaip juokais sakoma — „Tu man pasakysi" [2].

— Gerai,— tariau,— pasakysiu. Paskui prasidės jų puotos, šventės, pasilinksminimai, heteros ir kiti panašūs dalykai: juk jų sieloje gyvenantis tironas Erotas valdys visa, kas joje yra.

— Tai neišvengiama.

— Kas dieną ir kas naktį gims daugybė naujų stiprių aistrų, reikalaujančių jas patenkinti.

— Tikra daugybė.

— Taigi jei buvo kokių pajamų, jos greitai ištirps.

— Kurgi neištirps!

e — Tada jie skolinsis ir švaistys tėvų palikimą.

— Be abejo.

— O kai viskas bus išeikvota, tada stiprių ir giliai įsišaknijusių aistrų spiečius pradės zvimbti, ir žmonės, tarsi genami visokiausių troškimų, ypač Eroto, paskui kurį tarsi sargybiniai seka kiti troškimai, pradės gelti, žiūrėdami, kas ką turi ir ką galima atimti apgaule arba prievarta.

— Žinoma.

574 — Jie būtinai turi grobti — kitaip jiems teks kentėti baisias kančias ir skausmus.

— Būtinai.

— Panašiai kaip vėlesnieji malonumai tokiame žmoguje nustelbia ankstesniuosius ir juos nuskurdina, taip ir jis pats nori būti pranašesnis už savo tėvą ir motiną, nes yra jaunesnis už juos, ir, išsvaistęs savąją dalį, pasisavins ir eikvos tėvo pinigus.

— Na, o toliau? — paklausė Adimantas.
— Jeigu tėvai neleis jam šito daryti, argi jis pir- b
miausia nepabandys jų apvogti ir apgauti?
— Aš manau, kad pabandys.
— O jeigu jam nepasisektų, argi jis neapiplėštų jų jėga?
— Tikriausiai.
— O jeigu jo seni tėvai priešinsis ir kovos, argi jis pasigailės jų ir nepasielgs su jais kaip tironas?
— Aš nedėčiau galvos dėl tokio žmogaus tėvų likimo.
— Bet, vardan Dzeuso, Adimantai, negi dėl kokios
nors naujos draugužės, meilužės, be kurios galėtų ir
apsieiti, jis ims mušti seniai mylimą ir artimą žmogų —
motiną? Arba dėl gražaus jaunuolio, su kuriuo tik ką
susibičiuliavo ir be kurio taip pat galėtų apsieiti, pa- c
kels ranką prieš tikrą tėvą, seniausią savo draugą?
Nejaugi šis žmogus privers savo tėvus tarnauti jo drau-
gams, kuriuos įsileis į savo namus?
— Prisiekiu Dzeusu, privers,— atsakė Adimantas.
— Kokia didelė laimė pagimdyti sūnų tironą!
— Labai didelė.
— Na, o kai išseks ir tėvo, ir motinos pinigai, ta- d
čiau jo sieloje bus susispietęs ištisas įgeidžių spiečius,
tai ar šitai neprivers jo iš pradžių pasikėsinti į sveti-
mo namo sienas arba į vėlyvo naktinio praeivio ap-
siaustą, o paskui įsibrauti ir į šventyklą? Visuose šiuo-
se poelgiuose ankstesnės jo nuomonės apie tai, kas
gražu ir kas šlykštu, perimtos dar vaikystėje ir laiky-
tos teisingomis, turės užleisti vietą troškimams, kurie
neseniai buvo paleisti į laisvę,— jie sudaro Eroto pa- e
lydą ir kartu su juo nugalės ankstesniąsias nuomones.
Kol jaunuolis dar pakluso įstatymams ir tėvui, o vi-
dujai buvo demokratas, tie troškimai išsilaisvindavo
tik jam miegant, sapnuose; dabar, kai jį užvaldė Ero-
tas, žmogus visam laikui tapo toks, koks tik retkar-
čiais būdavo sapne: jis jau nebesusilaikys nuo jokių
žudynių, nuo jokio maisto, nuo jokio nedoro darbo. 575
Erotas kuris, viešpataujant visiškai netvarkai ir palai-

dumui, kaip tironas gyvena jo sieloje, būdamas vieninteliu valdovu, ves jo apimtą žmogų tarsi tironas valstybę į visokias įžūlias nedorybes, kad duotų peno ir sau, ir jį lydinčiai triukšmingai šutvei, kurią sudaro troškimai, užplūdę žmogų iš išorės, iš netikusios jo aplinkos, ir troškimai, kilę jo paties viduje iš ankstesniųjų panašaus pobūdžio troškimų, kuriuos jis dabar atpalaidavo, suteikęs jiems laisvę. Argi ne šitaip gyvens toks žmogus?

— Aišku, kad šitaip,— tarė Adimantas.

— Kai šitokių žmonių valstybėje būna nedaug, o dauguma piliečių yra nuosaikūs, tai tie išvyksta į sve-
b timas šalis ir tampa kokio nors tirono asmens sargybiniais arba parsisamdo kariais, jei kur vyksta karas; o jeigu visur viešpatauja taika ir ramybė, tai jie, pasilikę savo tėvynėje, daro aibes visokių mažų šunybių.

— Apie kokias šunybes tu kalbi?

— Pavyzdžiui, vagia, įsilaužinėja į namus, nupjaustinėja pinigų kapšus, nurenginėja praeivius, šventvagiauja, pardavinėja žmones į vergiją, kartais įskundinėja, o jei moka gerai kalbėti — neteisingai liudija, ima kyšius.

c — Ir tu tai vadini mažomis šunybėmis! Juk tu taip sakei apie tokių žmonių padaromą blogį, kai jų būna nedaug?

— Taip, mažomis,— tariau,— nes, palyginti su didelėmis blogybėmis, tai iš tikrųjų yra niekai: tironas daro kur kas didesnes niekšybes ir atneša valstybei daug didesnių nelaimių. O kai valstybėje atsiranda daug tokių žmonių ir jų sekėjų ir kai jie pamato savo gausumą, tai kaip tik iš jų tarpo ir atsiranda tironas —
d prie to prisideda liaudies kvailumas. Juo tampa tas, kurio sieloje tūno didžiausias ir kiečiausias tironas.

— Suprantama — juk toks žmogus ir bus didžiausias tironas.

— Jeigu jam pasiduos savo noru; o jei valstybė pasipriešins, tada, kaip anksčiau baudė savo tėvą ir motiną, taip dabar jis baus tėvynę, jei tik įstengs: jis
 įsives naujuosius draugus, ir kadaise jam buvusią bran-

gią „motinynę" (μητριδα), kaip sako kretiečiai — tai yra tėvynę,— privers vergauti tiems žmonėms ir laikys ją kaip vergę. Toks yra šitokio žmogaus troškimų galu- e
tinis tikslas.

— Tikrai toks,— pritarė Adimantas.

— Panašiai tokie žmonės elgiasi ir asmeniniame gyvenime, dar prieš ateidami į valdžią: nesvarbu, su kuo
jie bendrautų, jie reikalauja pataikauti jiems ir visa- 576
da būti pasirengusiems jiems patarnauti, o jei jiems patiems ko nors prireikia, jie šliaužioja prieš kitus, nesidrovėdami apsimeta jų draugais, bet kai tik pasiekia savo tikslą, iškart atsuka jiems nugarą.

— Tai tiesa.

— Tokie žmonės per visą gyvenimą neturi draugų — jie arba viešpatauja, arba vergauja; tikrosios draugystės ir laisvės tironiška prigimtis niekada neparagauja.

— Suprantama.

— Tad ar nebūtų teisinga tokius žmones pavadinti nepatikimais?

— Kaipgi kitaip!

— Ir pačiais neteisingiausiais, jei mes anksčiau tei-
singai nutarėme, kas yra teisingumas. b

— Žinoma, mes nutarėme teisingai.

— Taigi, glaustai kalbant, nedoriausias žmogus yra tas, kuris tikrovėje elgiasi taip, kaip tuose sapnuose, kuriuos aptarėme.

— Teisybė.

— Toks pasidaro tas, kuris, iš prigimties būdamas tironas, tampa vienvaldžiu, ir kuo ilgiau jis turi tokią valdžią, tuo labiau darosi toks.

— Būtinai,— pasakė Glaukonas, įsijungdamas į pokalbį.

IV. — Tad ar tasai, kuris yra didžiausias nedorė- c
lis, nebus ir pats nelaimingiausias žmogus? Kuo ilgiau žmogus valdys ir kuo didesnė bus jo valdžia, tuo ilgiau ir labiau jis bus iš tikrųjų nelaimingas, nors dauguma tai įsivaizduoja labai skirtingai.

— Būtinai bus kaip tik taip.

— Be to, juk tironiškas žmogus atitinka tirono valdomą valstybę, o demokratinis — demokratinę valstybę; panašiai ir kitais atvejais, ar ne?

— Suprantama!

— Ir koks yra valstybės santykis su kita valstybe dorybės ir gerovės atžvilgiu, toks yra ir žmogaus santykis su žmogumi.

d — Be abejo.

— O koks yra santykis — dorybės atžvilgiu — tarp tirono valdomos valstybės ir karaliaus valdomos valstybės, kurią aptarėme anksčiau?

— Jos yra viena kitai visiškai priešingos — viena iš jų yra pati geriausia, o kita — pati blogiausia.

— Aš neklausiu,— pasakiau,— kurią iš jų tu laikai geriausia — šitai ir taip aišku. O laimingumo ir nelaimingumo atžvilgiu ar tu jas taip pat vertini, ar gal kitaip? Nesileiskime apstulbinami tirono — jis yra vienas, jo svita taip pat negausi; mums reikia spręsti apie
e visą valstybę, todėl išvaikščiokime ją visą, gerai įsižiūrėkime ir tik tada pasakykime savo nuomonę.

— Teisingas reikalavimas,— tarė Glaukonas.— Bet juk kiekvienam aišku, kad nėra nelaimingesnės valstybės už tirono valdomą ir laimingesnės — už karaliaus valdomą.

— O jeigu ir sprendžiant apie paskirus žmones aš
577 pareikalaučiau to paties, ar tai nebūtų teisingas reikalavimas? Mano manymu, apie juos gali spręsti tik tas, kuris sugeba mintimis įsiskverbti į žmogaus būdą, o ne žiūrėti, kaip vaikas, tik į jo išorę ir stebėtis visu tuo, ką tironai sugalvoja, norėdami padaryti įspūdį minioms,— čia reikia mokėti susigaudyti. Aš manau, kad mums visiems reikėtų išklausyti nuomonės to, kuris tikrai gali spręsti, tai yra kuris būtų gyvenęs su tironu po vienu stogu ir stebėjęs jo asmeninį gyvenimą, jo elgesį su saviškiais — tada jis būtų matęs tironą
b tarsi nuogą, be tų puošnių tragedijos aktoriaus drabužių. Tas pat ir tuo atveju, kai padėtis valstybėje pakrypsta pavojinga linkme: kas stebėjo visa tai, te-

gul pasako mums, ar tironas yra laimingas, ar nelaimingas, palyginti su kitais žmonėmis.

— Ir šis tavo reikalavimas būtų labai teisingas.

— Gerai,— pasakiau.— Įsivaizduokime, kad mes esame iš tų, kurie sugeba spręsti, arba kad jau sutikome galintį spręsti žmogų. Tada jau būtų kam atsakyti į mūsų klausimus.

— Įsivaizduokime.

V. — Tada tau reikia daryti štai ką: prisimink, c
kuo valstybė ir paskiras žmogus yra panašūs, ir iš eilės imk kiekvieną savybę, nurodydamas, kokie jos atžvilgiu yra vienas ir kitas.

— O kaip man šitai daryti?

— Pirmiausia,— tariau,— pradėk nuo valstybės ir pasakyk, ar tirono valdoma valstybė yra laisva, ar pavergta.

— Aišku, kad pavergta — ir dar kaip!

— Bet joje tu matai valdovus ir laisvus žmones.

— Matau, bet jų nedaug, o visa valstybė ir netgi geriausieji jos piliečiai kenčia gėdingą ir nelaimingą vergiją.

— Jei paskiras žmogus yra panašus į valstybę, tai d
jame turi būti panašiai, kaip ir valstybėje: jo siela kupina vergijos ir žemumo, geriausios jos dalys vergauja, o maža dalelė — ydingiausia ir beprotiškiausia — valdo.

— Būtinai taip yra,— tarė Glaukonas.

— Kaip pavadinsi tokią sielą — laisva ar verge?

— Be abejo, verge.

— Pavergta ir tirono valdoma valstybė negali daryti, ką nori.

— Negali.

— Tad ir tirono valdoma siela, kaip visuma, nega- e
lės daryti, ką norės: prievarta genama kankinančių aistrų, ji bus pilna nerimo ir atgailos.

— Žinoma.

— Ar tirono valdoma valstybė bus turtinga, ar nuskurdusi?

— Nuskurdusi.

— Tad ir tirono valdoma siela bus skurdi ir nuolat alkana.

— Taip.

— Ar tokia valstybė ir toks žmogus nebus pilni baimės?

— Būtinai bus.

— Kurioje kitoje valstybėje rasi daugiau skausmo, vaitojimų, raudų ir sielvarto?

— Niekur kitur nerasi.

— Na, o ar kuris nors kitas žmogus patiria jų daugiau negu tironiškas žmogus, šėlstantis nuo geismų ir aistrų?

— Žinoma, pastarasis patiria jų daugiausia!

b — Visa tai matydamas, tu, manau, nusprendei, kad tokia valstybė yra nelaimingiausia iš visų?

— Argi aš neteisingai nusprendžiau? — paklausė Glaukonas.

— Labai teisingai,— tariau.— O ką tu pasakysi apie tironišką žmogų, pastebėjęs jame visas šias blogybes?

— Sakysiu, kad jis yra nelaimingiausias iš visų.

— Dabar tu jau klysti.

— Kodėl?

— Mano nuomone, ne jis yra nelaimingiausias iš visų.

— O kas gi?

— Šitas galbūt tau atrodys dar nelaimingesnis.

— Kuris?

c — Tas,— tariau,— kuriam, iš prigimties turinčiam tironiškų polinkių, nepasiseks visą amžių nugyventi kaip paprastam žmogui, kurį ištiks tokia nelaimė, taip susidės aplinkybės, kad jis taps tironu.

— Iš to, kas buvo pasakyta, sprendžiu, kad tu teisus,— tarė Glaukonas.

— Taip, bet, sprendžiant tokius klausimus, negalima remtis bendrais samprotavimais — reikia, kaip ir anksčiau, viską nuodugniai išsiaiškinti. Juk čia kalbama apie tai, kas svarbiausia,— apie gerą ir blogą gyvenimą.

 — Tu teisus.

— Kaip tau atrodo, ar aš teisingai manau, kad šį d
klausimą reikia pradėti svarstyti štai nuo ko...

— Nuo ko?

— Nuo to, kaip gyvena bet kuris iš turtingųjų piliečių, turinčių daug vergų. Jie labai panašūs į tironus tuo, kad valdo daugelį žmonių,— skirtumas tik tas, kad tironas valdo jų daugiau.

— Taip, skirtumas tik tas.

— Kaip tu žinai, jie gyvena ramūs ir nesibijo savo vergų.

— O kodėl jie turėtų bijotis?

— Nėra ko jiems bijotis,— tariau,— bet ar tu supranti, kodėl?

— Todėl, kad kiekvienam iš jų padėtų visa valstybė.

— Gerai sakai. Na, o jei kuris nors dievas tokį e
žmogų, turintį penkiasdešimt ar daugiau vergų, kartu su žmona, vaikais, vergais ir visa manta perkeltų kur nors į dykumą, kur nebūtų nė vieno laisvo žmogaus, galinčio jam padėti, argi jis neimtų baimintis ir dėl savęs, ir dėl žmonos, ir dėl vaikų, kad vergai nepražudytų jų visų?

— Man atrodo, jis visą laiką būtų pilnas baimės,— tarė Glaukonas.

— Argi jis neimtų meilikauti kai kuriems vergams, 579
dalyti visokius pažadus, neprašomas paleidinėti juos į laisvę, žodžiu, ar nepradėtų pataikauti savo tarnams?

— Tai neišvengiama — kitaip jis žūtų.

— O jeigu aplinkui dievas apgyvendintų daug kaimynų, bet tokių, kurie nepakenčia, jei kas nors kėsinasi valdyti kitus, ir, kai jiems pakliūva toks žmogus, baudžia jį žiauriausia bausme?

— Tada jo padėtis būtų dar blogesnė, nes iš visų b
pusių jis būtų saugomas priešų.

— Argi ne panašiame kalėjime yra uždarytas tironas, kurio būdą aptarėme? Juk jis pilnas visokių baimių ir aistrų; turėdamas godžią sielą, tik jis vienas iš visų valstybės piliečių negali niekur išvykti, negali nueiti pasižiūrėti to, kas žadina visų laisvų žmonių
smalsumą. Dažniausiai jis tūno užsidaręs savo namuo- c

se tarsi moteris ir pavydi kitiems piliečiams, kurie išvyksta į svetimas šalis ir pamato ką nors gera.

— Taip ir yra,— patvirtino Glaukonas.

VI. — Dar daugiau nelaimių ištinka tą, kurio vidinė santvarka yra bloga, tai yra tironiškos prigimties žmogų — jį tu ką tik pavadinai nelaimingiausiu,— jeigu jis, užuot nugyvenęs visą gyvenimą kaip paprastas žmogus, kokio nors atsitiktinumo bus priverstas iš tikrųjų tapti tironu ir, nemokėdamas suvaldyti savęs paties, pamėgins valdyti kitus. Tai tas pat, kaip jeigu
d silpnos sveikatos žmogus, negalintis įveikti savo ligų, užuot sėdėjęs namie, būtų priverstas visą gyvenimą kovoti ir rungtis su stipriais ir tvirtais žmonėmis.

— Tavo palyginimas labai taiklus, Sokratai, ir visiškai atitinka tiesą.

— Tad ar ne tiesa, mielas Glaukonai, kad tokia būsena yra tikra nelaimė ir kad tirono gyvenimas yra dar sunkesnis už tą, kurį tu pripažinai pačiu sunkiausiu?

— Taip, tai akivaizdu.

— Taigi tikras tironas, nors kai kas su tuo ir ne-
e sutiks, iš tikrųjų yra vergas, žemiausias tarnas, pataikaujantis nedoriausiems žmonėms; jis negali patenkinti savo troškimų, jam labai trūksta daugelio dalykų — tai tikras skurdžius, jei kas sugeba aprėpti žvilgsniu visą jo sielą. Jis visą gyvenimą visko baiminasi, dreba ir kankinasi, jei yra panašus į valstybę, kurią valdo. O jiedu juk panašūs, ar ne?

— Ir netgi labai,— patvirtino Glaukonas.

580 — Be to, šiam žmogui priskirsime dar ir kitus bruožus, kuriuos anksčiau minėjome,— valdžia neišvengiamai padaro jį pavydų, neištikimą, neteisingą, nedraugišką, nedorą; ji palaiko ir puoselėja visokias ydas. Pamažu visa tai jame dar labiau stiprės; jis bus nelaimingiausias žmogus ir padarys nelaimingus savo artimuosius.

— Nė vienas protingas žmogus tau neprieštaraus.

b — O dabar,— tariau,— panašiai kaip vyriausias teisėjas paskelbia nuosprendį, taip ir tu pasakyk, kuris, tavo nuomone, užima pirmą vietą pagal laimingumą,

kuris antrą ir taip toliau iš visų penkių — karališkosios santvarkos žmogus, timokratinis, oligarchinis, demokratinis ir tironiškasis.

— Šitai nuspręsti nesunku,— tarė Glaukonas.— Dorybės ir ydos, laimės ir jos priešingybės prasme aš rikiuoju juos tokia pačia tvarka, kokia jie pasirodė mums tarsi teatro chorai.

— Na, tai nusisamdykime šauklį! — tariau.— Arba aš pats paskelbsiu, kad Aristono sūnus nusprendė, jog doriausias ir teisingiausias žmogus yra laimingiausias — c
tai yra karališkiausias žmogus, valdantis pats save, o blogiausias ir neteisingiausias žmogus yra nelaimingiausias — toks yra tasai, kuris ir pats sau, ir valstybei, kurią valdo, yra didžiausias tironas.

— Gerai, paskelbk.

— O ar man nepridūrus dar, kad visai nesvarbu, ar visi žmonės ir dievai žino, kad jis toks, ar nežino.

— Pridurk ir šitai.

VII. — Gerai, — tariau. — Tai bus pirmasis įrody- d
mas. O štai antrasis, jei tik jis įtikinantis.

— Koks tas įrodymas?

— Kaip valstybę sudaro trys luomai, taip ir kiekvieno žmogaus sieloje galima skirti tris pradus. Iš čia išplaukia kitas įrodymas.

— Koks?

— Štai koks. Kadangi sieloje yra trys pradai, tai, man atrodo, juos atitinka trys malonumų rūšys — kiekvieną pradą atskira rūšis; panašiai skirstomi ir troškimai bei jų valdymas.

— Ką tu turi galvoje? — paklausė Glaukonas.

— Mes sakėme, kad vieno iš tų pradų dėka žmogus pažįsta, kito — pasidaro aršus, o trečiajam dėl jo įvairumo negalėjome surasti kokio nors vieno jam tinkamo pavadinimo, todėl pavadinome jį pagal tai, kas e
jam labiausiai būdinga, — geidžiančiuoju pradu, nes jis pasireiškia stipriu maisto, gėrimo, meilės smagumų ir kitų panašių dalykų troškimu; čia reikia priskirti ir turto troškimą, nes tokiems troškimams patenkinti labai reikalingi pinigai.

— Teisingai.

— Net jei apie šio prado patenkinimą ir troškimus pasakytume, kad jais siekiama naudos, mes geriausiai išreikštume vieną iš svarbiausių jo ypatybių, ir kiekvieną kartą mums būtų aišku, apie kurią sielos dalį kalbama, — tad turbūt nesuklystume pavadinę šį pradą siekiančiu turtų ir naudos.

— Ir man taip atrodo, — tarė Glaukonas.

b — Na, o apie aršumą turbūt pasakysime, kad jis visada ir iš visų jėgų siekia valdyti, nugalėti ir įgyti šlovę.

— Be abejo.

— Todėl jį teisingai pavadintume trokštančiu pergalės ir garbės.

— Labai teisingai.

— O dėl to prado, kurio dėka pažįstame, visiems yra aišku, kad jis visada siekia tik pažinti tiesą tokią, kokia ji yra, o pinigai ir garbė jam mažiausiai rūpi.

— Visai nerūpi.

— Ar, pavadindami jį pažįstančiuoju ir filosofiniu, mes pasielgtume teisingai?

— Žinoma.

c — Vienų žmonių sielą valdo vienas pradas, kitų — kitas, kaip kur išeina.

— Taip jau yra.

— Todėl sakome, kad ir žmonių yra trys pagrindinės rūšys — filosofai, garbėtroškos ir gobšuoliai.

— Teisingai.

— Ir malonumų yra trys rūšys, atitinkančios tris žmonių rūšis.

— Be abejo.

— Jeigu kiekvieno iš tų trijų žmonių iš eilės paklaustume, koks gyvenimas yra maloniausias, kiekvie-
d nas išgirtų savąjį. Trokštantis pralobti pasakytų, kad
garbės arba mokslo teikiami malonumai yra niekis,
palyginti su turtu, nebent ir iš jų būtų galima pasipelnyti.

— Teisybę sakai.

— Na, o garbėtroška? — paklausiau. — Jis pinigų teikiamą malonumą laiko žemu, o žinių, kadangi mokslas neteikia garbės, — tik tuščiais niekais.

— Jis taip mano.

— O kuo, mūsų nuomone, filosofas laikys kitus malonumus, palyginti su malonumu pažinti tiesą tokią, e
kokia ji yra, ir nuolat plėsti savo pažinimą? Argi jam neatrodys, kad visa kita yra labai toli nuo tikrojo malonumo? Be to, kiti malonumai jam visai nereikalingi — nebent jų niekaip negalima išvengti; todėl jis juos ir vadina būtinais.

— Iš tikrųjų taip yra.

VIII. — Kai ginčijamasi dėl šių trijų žmonių rūšių malonumų ir netgi paties gyvenimo būdo — ne ta prasme, kurio iš jų gyvenimas yra garbingesnis ar gėdingesnis, blogesnis ar geresnis, o tik dėl to, kuris malo- 582
nesnis ir teikia mažiausiai sielvarto, — kaip mums sužinoti, kuris iš tų trijų žmonių yra teisiausias?

— Aš neįstengčiau nustatyti, — tarė Glaukonas.

— Tada pagalvok, kuo turi remtis sprendimas, kad jis būtų teisingas? Argi ne patirtimi, protu ir įrodymu? O gal yra koks geresnis matas?

— Žinoma, ne.

— Pasvarstyk, kuris iš šių trijų žmonių yra labiausiai prityręs visuose mūsų minėtuose malonumuose! Ar gobšuolis turi daugiau patirties apie pažinimo teikiamą malonumą, kai žmogus pažįsta pačią tiesą tokią, b
kokia ji yra, ar filosofas — apie pasipelnymo teikiamus malonumus?

— Be abejo, filosofas bus labiau prityręs, nes jis jau iš mažens buvo priverstas paragauti ir kitų rūšių malonumų, o gobšuoliui, net jei jis pagal savo įgimtus sugebėjimus ir galėtų pažinti esmę, nebūtina paragauti šio malonumo ir iš patirties įsitikinti jo saldumu; net jei jis ir mėgintų, šitai jam būtų nelengva.

— Taigi, — tariau, — abiejų rūšių malonumų patyrimu filosofas pranoksta gobšuolį.

— Gerokai pranoksta. c

— Na, o garbėtroška? Ar filosofas bus mažiau pityręs garbės teikiamų malonumų atžvilgiu, negu garbėtroška — mąstymo teikiamų malonumų atžvilgiu?

— Juk pagarba reiškiama kiekvienam, kuris gerai atlieka tą darbą, kurio ėmėsi. Daugelis gerbia turtingą žmogų, narsuolį arba išminčių, todėl visi yra patyrę garbės teikiamų malonumų. O kokį malonumą teikia būties pažinimas, to niekas nėra paragavęs, išskyrus filosofą.

d — Vadinasi, dėl savo patyrimo jis iš tų trijų žmonių geriausiai gali spręsti.

— Be abejo.

— Ir tik jo vieno patyrimas derinamas su protu.

— Žinoma.

— Tas įrankis, kuriuo naudojamės spręsdami, taip pat priklauso ne gobšuoliui ir ne garbėtroškai, bet filosofui.

— Koks įrankis?

— Juk sakėme, kad spręsti reikia, remiantis įrodymais, ar ne?

— Taip.

— O įrodymas ir yra filosofo įrankis.

— Be abejo.

— Jeigu būtų sprendžiama, remiantis turtu ir gob-
e šumu, tada gobšuolio gyrimas ar peikimas būtų teisingiausias sprendimas.

— Žinoma.

— O jei būtų sprendžiama, remiantis garbe, pergale ir narsumu, tai teisingi būtų garbėtroškos ir pergalių siekiančio žmogaus sprendimai.

— Aišku.

— Bet kadangi sprendžiama, remiantis patirtimi, protu ir įrodymais. . .

— Tai tiesa turi būti tai, ką sako filosofas — žmogus, mėgstantis įrodymus.

583 — Taigi iš trijų malonumų rūšių didžiausias malonumas yra tas, kuris būdingas pažįstančiajai sielos daliai; žmogus, kuriame ši sielos dalis viešpatauja, gyvena maloniausią gyvenimą.

Kitaip ir negali būti, — tarė Glaukonas. — Juk taip savo gyvenimą vertina išmintingas žmogus, o jis yra išmanantis teisėjas.

— O kokiam gyvenimui ir kokiems malonumams mūsų teisėjas paskirs antrąją vietą?

— Aišku, jog tai bus kario ir garbėtroškos gyvenimas, nes jis yra artimesnis jam negu gobšuolio gyvenimas.

— Paskutinėje vietoje, kaip matyti, lieka pralobti siekiantis žmogus.

— Be abejo.

IX. — Taigi iš esmės vyko tarsi dvejos varžybos, b
ir abu kartus teisingas žmogus nugalėjo neteisingąjį. Dabar bus trečios varžybos, olimpinės, Dzeuso Olimpiečio garbei. Įsidėmėk: išskyrus išmintingą žmogų, visų kitų žmonių malonumai nėra nei visiškai tikri, nei visiškai gryni — tai tik tarsi malonumų apmatai, jų šešėliai, kaip girdėjau sakant vieną išminčių. Šitai jau būtų visiškas pralaimėjimas.

— Taip, bet paaiškink, ką tu turi galvoje?

— Paaiškinsiu, — tariau, — jei man padėsi atsaki- c
nėdamas.

— Na, tai klausk.

— Sakyk, ar kentėjimas nėra priešingas malonumui?

— Žinoma, priešingas.

— Ar nėra tokios būsenos, kai nejauti nei skausmo, nei džiaugsmo?

— Yra.

— Būdama viduryje tarp dviejų kraštutinumų, ji atspindi savotišką sielos ramybę. Ar ne taip?

— Taip, — atsakė Glaukonas.

— Ar prisimeni, ką sako ligoniai negaluodami?

— O ką?

— Kad nieko nėra malonesnio už sveikatą, bet kol
buvo sveiki, jie nepastebėjo, kad tai yra maloniausias d
dalykas.

— Prisimenu.

— O ar nesi girdėjęs, kaip tie, kurie kenčia didelius skausmus, sako, jog užvis maloniausia, kai praeina skausmas?

— Esu.

— Be abejo, esi pastebėjęs, kad ir daugeliu kitų panašių atvejų, kai žmonės kenčia, jie svajoja ne apie džiaugsmus kaip apie didžiausią malonumą, bet apie ramybę, kai praeina skausmai.

— Tokiais atvejais ramybė tampa labiausiai geidžiamu ir maloniausiu dalyku.

e — O kai žmogus netenka kokio nors džiaugsmo, tada ramybė teikia sielvartą.

— Turbūt taip.

— Taigi ramybė, kurią sakėme esant viduryje tarp dviejų kraštutinumų, būna ir viena, ir kita — ir kančia, ir malonumas.

— Taip išeitų.

— Argi gali tas pats dalykas būti ir viena, ir kita, o kartu nebūti nei viena, nei kita?

— Man atrodo, negali.

— Ir sieloje atsirandantis malonumas, ir kančia yra tam tikri judesiai.

— Taip.

584 — O kai nėra nei malonumo, nei kančios, tada būna ramybė, kuri yra tarpinė tarp šių abiejų būsenų.

— Taip, tarpinė.

— Tad argi būtų teisinga sakyti, kad kančios nebuvimas yra malonumas, o malonumo nebuvimas — kančia?

— Jokiu būdu.

— Taigi, — tariau, — ramybė iš tikrųjų nėra nei malonumas, nei kančia; ji tik atrodo esanti malonumas, palyginti su kančia, ar kančia, palyginti su malonumu; bet su tikru malonumu šitai neturi nieko bendra: tai tik nesveikos vaizduotės žaismas, apgaulė.

— Tai rodo mūsų samprotavimas, — tarė Glaukonas.

b — Dabar, — pasakiau, — paanalizuok tuos malonumus, kurie atsiranda ne po kančios, kad nemanytum,

jog malonumas yra kančios nebuvimas, o kančia — malonumo nebuvimas.

— Kokie tie malonumai?

— Jų daug ir, be to, labai įvairių; bet tu, jeigu nori tai suprasti, ypač atkreipk dėmesį į kvapų teikiamus malonumus: jie atsiranda staiga ir būna nepaprastai stiprūs; prieš juos nebūna jokios kančios, o kai jie praeina, dėl jų nelieka jokio skausmo.

— Tikra teisybė, — pritarė Glaukonas.

— Todėl mes nepatikėsime, kad grynas malonumas c
yra išsivadavimas nuo kančios, o kančia — išsivadavimas nuo malonumo.

— Nepatikėsime.

— Bet vadinamieji malonumai, kuriuos siela patiria per kūną — tokių bene daugiausia, ir jie ypač stiprūs, — priklauso kaip tik tai rūšiai, kitaip sakant, jie kyla kaip išsivadavimas nuo kančios.

— Jie tokie ir yra.

— Tą patį galima pasakyti ir apie išankstinį džiaugsmą ar kentėjimą, kuriuos sukelia būsimųjų malonumų ir kančių nuojauta.

— Tą patį.

X. — Ar žinai, kas tai yra ir į ką tai labai panašu? d

— Į ką? — paklausė Glaukonas.

— Ar sutinki, kad gamtoje yra tai, ką mes vadiname viršumi, apačia ir viduriu?

— Sutinku.

— Jei ką nors perkelia iš apačios į vidurį, tai ar jam neatrodo, kad jis kyla aukštyn? Sustojęs viduryje ir žvelgdamas į ten, iš kur jis čia pateko, jis manys, kad yra viršuje, o ne kur nors kitur, nes dar nėra matęs tikrojo viršaus, ar ne?

— Prisiekiu Dzeusu, jis negali kitaip manyti.

— O jeigu jis kristų atgal, tai manytų, kad leidžia- e
si žemyn, ir teisingai manytų.

— Žinoma.

— Jis taip manytų todėl, kad neturi patyrimo apie tai, kas iš tikrųjų yra viršus, vidurys ir apačia.

— Aišku.

— Argi reikia stebėtis, jei žmonės, nežinantys tiesos, susidaro klaidingą nuomonę apie daugelį dalykų, taip pat ir apie malonumą, kančią ir tarpinę būseną? Kai juos nubloškia į kančią, jie sprendžia teisingai ir iš tikrųjų kenčia, bet kai jie iš kančios pereina į tarpi-
585 nę būseną, tada jie būna įsitikinę, jog pasiekė malonumo pilnatvę ir džiaugsmą; panašiai kaip žmonės, nežinantys baltos spalvos, pilką spalvą lygina su juoda, taip ir jie apsigauna, lygindami kančią su jos nebuvimu ir nežinodami, kas tai yra malonumas.

— Prisiekiu Dzeusu, aš labiau stebėčiausi, jeigu būtų kitaip, — pasakė Glaukonas.

b — Pagalvok štai apie ką: ar alkis, troškulys ir panašūs dalykai nėra kažkokios tuštumos kūne jutimas?

— Be abejo.

— O nežinojimas ir nesupratimas — ar tai ne tuštumos būsena sieloje?

— Iš tikrųjų.

— Tą tuštumą žmogus užpildytų pavalgęs arba įgijęs proto.

— Žinoma.

— O kas iš tikrųjų užpildo — ar tai, kas labiau tikra, ar tai, kas mažiau?

— Aišku, tai, kas labiau tikra.

— O kuri daiktų rūšis, tavo nuomone, labiau susijusi (μετεχω) su grynąja būtimi? Ar ta, kurią sudaro duona, gėrimai, mėsa ir visokiausi valgiai, ar tikrosios
c nuomonės, žinojimo, proto ir apskritai visokių dorybių rūšis? Štai kaip spręsk apie tai: ar tau neatrodo, kad tai, kas susiję su amžinai tapačia, tikra ir nemirtinga būtimi, kas pats yra tapatus ir atsiranda tapačiame, yra tikresnis, negu tai, kas susiję su amžinai kintančia, mirtinga būtimi, pats yra toks pat ir atsiranda tokiame pačiame?

— Tai, kas amžinai tapatu, yra kur kas tikriau, — atsakė Glaukonas.

— O ar amžinai kintanti esmė labiau susijusi su būtimi negu su pažinimu?

— Jokiu būdu ne.

— O su tiesa ar ji labiau susijusi?

— Irgi ne.

— O jei ji mažiau susijusi su tiesa, tai mažiau ir su būtimi?

— Mažiau.

— Vadinasi, kūnui palaikyti reikalingų dalykų rū- d
šis mažiau susijusi su tiesa ir būtimi negu sielai palaikyti reikalingų dalykų rūšis?

— Žymiai mažiau.

— Ar tau neatrodo, kad lygiai taip pat ir kūnas mažiau susijęs su būtimi negu siela?

— Aš manau, kad taip ir yra.

— Vadinasi, tai, ką pripildo tikresni dalykai ir kas pats yra tikresnis, pripildoma labiau, negu tai, ką pripildo mažiau tikri dalykai ir kas pats yra mažiau tikras.

— Suprantama.

— Jeigu yra malonu, kai esi pripildomas to, kas tinka pagal savo prigimtį, vadinasi, tikras pripildymas to, kas labiau tikra, skatina tikriau ir patikimiau
džiaugtis tikruoju malonumu, tuo tarpu pripildymas to, e
kas mažiau tikra, pripildo ne taip tikrai ir stipriai ir teikia mažiau patikimą ir tikrą malonumą.

— Tai neišvengiama, — tarė Glaukonas.

— Tad žmonės, kurie nepažįsta išminties ir dory- 586
bės, kurie amžinai puotauja ar pasineria į kitas panašias pramogas, suprantama, nusileidžia į apačią, o paskui vėl pasikelia iki vidurinės srities ir taip klajoja visą gyvenimą. Jie negali peržengti šių ribų: juk jie niekada nėra pakėlę akių į tikrąsias aukštybes ir mėginę į jas įkopti, niekada nėra tikrai prisipildę to, kas tikra, nėra ragavę tikro ir gryno malonumo; tarsi gyvuliai jie, nunarinę galvas, visą laiką žiūri į žemę ir į stalus, ganosi, gausiai prisikimšdami pašaro ir kergdamiesi, ir iš godumo trypia vieni kitus, badosi gele-
žiniais ragais, negyvai užspardo vieni kitus kanopo- b
mis, negalėdami pasotinti savo aistrų, — mat jie nepripildo nieko tikro nei savo tikrojo prado, nei savo pilvo.

— Tu, Sokratai, puikiai, tarsi koks pranašas, pieši daugumos žmonių gyvenimą, — pasakė Glaukonas.

— Argi prie tų malonumų neišvengiamai neįsimaišo ir kančių? Juk jie tėra tikrojo malonumo šešėliai, regimybė, ir šiokią tokią spalvą įgyja tik tada, kai gretinami su kančia,— tada jie taip sustiprina vieni kitus, kad kursto neprotingų žmonių šėlstančias aistras ir
c tampa nesantaikos priežastimi: pasak Stesichoro, prie Trojos vyrai kovėsi tik dėl Elenos šešėlio, nežinodami tiesos [3].

— Taip, šitai būtinai turi būti kažkas panašaus.

XI. — Na, o aistringasis sielos pradas ar nesukelia panašių dalykų? Žmogus daro tą patį iš pavydo, nes trokšta garbės, arba griebiasi smurto, norėdamas žūt-
d būt laimėti, arba dėl savo sunkaus būdo atsiduoda pykčiui, kai beprasmiškai ir neprotingai siekia tik vieno: prisisotinti garbės, pergalės ir įniršio.

— Ir šiuo atveju visa tai neišvengiama.

— Tai kaip — ar išdrįsime pasakyti, kad ir naudos bei garbės troškimai, jeigu jie paklūsta pažinimui ir protui ir kartu su jais siekia malonumų, kuriems vadovauja protingasis pradas, vis dėlto yra patenkinami tikrųjų malonumų, nes tikrieji malonumai, kiek juos
e įmanoma pasiekti, prieinami tiesos siekiantiems žmonėms? Tai būtų derami malonumai, nes tai, kas kam nors yra geriausia, tai jam labiausiai ir dera.

— Taip, labiausiai dera,— pritarė Glaukonas.

— Vadinasi, jei visa siela paklūsta filosofiniam pradui ir jos nedrasko prieštaravimai, tai kiekviena sielos dalis gali daryti, kas jai priklauso, elgdamasi teisingai, ir patirti iš to savo ypatingus malonumus,
587 geriausius ir, kiek tai įmanoma, tikriausius.

— Be abejo.

— O kai sielą užvaldo kuris nors kitas pradas, jis negali surasti jam būdingo malonumo ir kitas sielos dalis priverčia siekti svetimų ir netikrų malonumų.

— Tai tiesa.

— Kuo labiau nutolstama nuo filosofijos ir proto, tuo labiau šitaip atsitinka.

— Tuo labiau.

— O labiausiai nuo proto nutolsta tai, kas nukrypsta nuo įstatymo ir tvarkos?

— Aišku, kad taip.

— Jau išsiaiškinome, kad labiausiai nuo proto yra nutolę meilės ir tironiški troškimai. b

— Labiausiai.

— O mažiausiai nutolę karališki ir saikingi troškimai.

— Taip.

— Taigi tironas bus labiausiai nutolęs nuo tikrųjų savo malonumų, o karalius — mažiausiai.

— Be abejo.

— Vadinasi, tironas gyvens be jokių malonumų, o karalius turės jų apsčiai.

— Taip.

— Ar žinai, kiek kartų tirono gyvenime mažiau malonumų negu karaliaus?

— Jei pasakysi, žinosiu, — tarė Glaukonas.

— Kaip atrodo, yra trys malonumų rūšys: viena iš jų tikra, dvi — netikros. Tironas, bėgdamas nuo įsta- c
tymų ir proto, peržengia netikrų malonumų srities ribas ir gyvena ten su visa kažkokių vergiškų malonumų svita. Kiek kartų sumažėjo jo malonumai, sunku pasakyti, nebent štai kokiu būdu...

— Kokiu? — paklausė Glaukonas.

— Po oligarcho tironas yra trečioje vietoje, o tarp jų yra demokratinis žmogus.

— Taip.

— Ir, pradedant nuo oligarcho, tironas turi trečios eilės tikrojo malonumo atvaizdą — jei mūsų ankstesni išvedžiojimai teisingi.

— Teisingai.

— O ir pats oligarchinis žmogus yra trečioje vie- d
toje po karališkojo žmogaus, jeigu karališkąjį žmogų sutapatinsime su aristokratiniu.

— Taip, trečioje vietoje.

— Taigi, — tariau, — tirono patiriamas malonumas yra triskart po tris kartus mažesnis už tikrąjį.

— Taip atrodo.

— Vadinasi, tas šešėlis būtų kvadratinė plokštuma, išreiškianti tirono patiriamo malonumo dydį.

— Teisingai.

— Tą skaičių pakėlę kvadratu, o paskui kubu, pamatytume, koks atstumas skiria tironą nuo karaliaus.

— Kas moka skaičiuoti, tam bus aišku.

e — Ir priešingai, jei kas norės sužinoti, kiek karalius yra nutolęs nuo tirono patiriamo malonumo tikrumo prasme, tai, sudauginęs iki galo, pamatys, kad jis gyvena 729 kartus laimingiau negu tironas ir kad tironas gyvena tiek pat kartų nelaimingiau.

588 — Kokį stulbinantį skaičių tu mums pateikei! Štai koks didžiulis skirtumas tarp tų dviejų žmonių — teisingo ir neteisingo — malonumo ir kančios atžvilgiu.

— Šis skaičius tikslus ir atitinka jų gyvenimus, nes juos atitinka dienos, naktys, mėnesiai ir metai [4].

— Tikrai atitinka, — tarė Glaukonas.

— Jeigu geras ir teisingas žmogus tiek pranoksta blogą ir neteisingą žmogų malonumo prasme, tai kiek kartų jis pranoks jį gyvenimo padorumu, gražumu ir dorybėmis!

— Prisiekiu Dzeusu, neišmatuojamai pranoks!

b XII. — Gerai, — tariau. — Kadangi jau pradėjome kalbėti apie tai, grįžkime atgal prie to, ką sakėme anksčiau ir dėl ko pradėjome svarstyti šį klausimą. Sakėme, kad visiškai neteisingam žmogui, jei tik jis yra laikomas teisingu, neteisingumas yra naudingas.

— Sakėme.

— Dabar, — tariau, — kai jau žinome, ką reiškia elgtis teisingai ir neteisingai ir kokių padarinių turi teisingo ir neteisingo žmogaus veiksmai, aptarkime šį teiginį.

— Kaip mes šitai padarysime? — paklausė Glaukonas.

— Mes sukursime mintyse sielos atvaizdą, kad tas, kuris šitai tvirtino, suprastų, ką jis iš tiesų kalbėjo [5].

 — Kokį atvaizdą? — paklausė Glaukonas.

— Tokį, kokios buvo, pasak mitų, senovės pabaisos c
Chimera, Skila, Kerberas[6] ir daugelis kitų baidyklių,
apie kurias pasakojama, kad jos buvusios suaugusios
iš kelių pavidalų.

— Taip pasakojama.

— Taigi sukurk atvaizdą žvėries su daugeliu gal-
vų; tos galvos — naminių ir laukinių žvėrių — išsidės-
tę ratu; pabaisa gali jas keisti ir išauginti iš savęs
pačios.

— Čia reikia gero lipdytojo, bet, kadangi mintimis d
yra lengviau lipdyti negu iš vaško, tarkime, kad toks
žvėris jau sukurtas!

— Sukurk dar liūto ir žmogaus atvaizdus. Pirmasis
tegul būna daug didesnis, o antrasis — daug mažesnis
už pirmąjį.

— Šitai lengviau: jie jau sukurti!

— Visus tris pavidalus sujunk taip, kad jie suaugtų
į vieną kūną.

— Jau sujungiau.

— Dabar suteik toms pabaisoms vieną pavidalą —
žmogaus, — kad tas, kuris negalės pažvelgti į vidų ir
matys tik išorinį apvalkalą, manytų, jog prieš jį yra e
viena būtybė — žmogus.

— Padariau ir šitai.

— Dabar tam, kuris teigia, jog tokiam žmogui nau-
dinga būti neteisingam, o būti teisingam — nenaudin-
ga, pasakykime, kad jis tvirtina ne ką kita, bet tai,
jog yra naudinga penėti ir stiprinti daugiagalvį žvėrį 589
ir liūtą ir visa, kas su juo susiję, o žmogų marinti ba-
du ir silpninti, kad anie galėtų tempti jį kur panorėję,
o jis, užuot pratinęs tuos žvėris draugiškai sugyventi,
būtų priverstas leisti jiems kandžiotis, pjautis ir ėsti
vienas kitą.

— Kaip tik šitai tvirtintų tas, kuris giria neteisin-
gumą, — pasakė Glaukonas.

— O tas, kuris teigia, jog naudinga būti teisingam,
tvirtina, kad reikia taip elgtis ir taip kalbėti, jog žmo-
gaus viduje esantis žmogus būtų kuo stipresnis ir su- b
gebėtų valdyti tą sudėtinį žmogų: jis rūpintųsi daugia-

galve pabaisa kaip žemdirbys, kuris augina ir puoselė-
ja geros veislės augalus, o laukinėms žolėms trukdo
augti, liūtą padarytų savo sąjungininku ir kartu su juo
rūpintųsi visais ir pratintų juos draugiškai sugyventi
tarpusavyje ir su juo pačiu.

— Tikrai kaip tik šitai tvirtina tas, kuris giria tei-
singumą.

— Kad ir kaip pakreipsi, vis tiek išeina, kad tiesą
kalba tas, kuris giria teisingumą, o tas, kuris giria ne-
c teisingumą, klysta. Ar pažvelgsi į tai gero vardo, ar
malonumo, ar naudingumo požiūriu, visada bus teisus
tas, kuris pritaria teisingumui, o tas, kuris jį peikia,
ničnieko neišmano, jam kad tik peikti.

— Man rodos, tas žmogus tikrai nieko neišmano,—
tarė Glaukonas.

— Pamėginkime švelniai nurodyti jam jo klaidą,
nes jis klysta ne savo noru, ir paklauskime jo: „Lai-
mingasis žmogau! Ar ne tokiu pačiu būdu mes skiria-
d me tai, kas gražu, nuo to, kas gėdinga? Kai gyvuliškoji
prigimties dalis pajungiama žmogiškajai — tikriau sa-
kant, dieviškajai, — tai yra gražu, o kai švelnioji pri-
gimties dalis pavergiama laukinės, tai gėdinga ir bjau-
ru". Kaip tu manai, ar jis sutiks?

— Jei manęs paklausys, sutiks, — atsakė Glauko-
nas.

— Jei su tuo sutinkama, — tariau, — tai ar kam
nors būtų naudinga neteisingu būdu įsigyti pinigų? Juk
tokiu atveju atsitiktų štai kas: imdamas pinigus, jis
kartu geriausiąją savo dalį pajungtų blogiausiajai. Ar-
ba jeigu už pinigus žmogus parduotų į vergiją lauki-
e niams ir žiauriems žmonėms savo sūnų ar dukterį, ar
jam būtų naudinga taip daryti net ir už labai didelius
pinigus? O jeigu jis dieviškiausiąją savo dalį be jokio
gailesčio pajungia bedieviškiausiai ir nedoriausiai, ar-
gi jis nėra nelaimingas ir argi gautasis atpildas neuž-
590 trauks jam dar žiauresnės pražūties negu Erifilei [7], ku-
ri įsigijo vėrinį už vyro gyvybę?

— Jis užsitrauks daug žiauresnę pražūtį, atsakysiu
tau už jį, — tarė Glaukonas.

XIII. — Kaip tau atrodo, ar ne dėl to nuo seno peikiamas nesusivaldymas, kad jo apimtas žmogus per daug atleidžia vadžias tai baisiai daugialypei baidyklei?

— Žinoma, dėl to.

— O pasitenkinimas savimi ir niurgzlumas ar ne b
dėl to yra peikiami, kad tada labai išauga ir per daug išsiplečia ta žmogaus dalis, kuri panaši į liūtą arba gyvatę?

— Kaip tik dėl to.

— O prabanga ir išlepimas ar ne dėl to smerkiami, kad jie žmogų padaro išglebusį ir bailų?

— Be abejo.

— Žemas pataikūniškumas atsiranda dėl to, kad aistringasis sielos pradas pajungiamas tam nerimstančiam žvėriui, kuris dėl nepasotinamo turtų troškimo jį nuolat žemina, iš liūto virsdamas beždžione.

— Žinoma, dėl to, — tarė Glaukonas. c

— O kodėl su panieka žiūrima į amatus ir rankų darbą? Ar ne dėl to, kad, kai geriausioji žmogaus dalis būna tokia silpna, jog jis neįstengia valdyti jo viduje esančių padarų, jis gali tik pataikauti jiems ir nieko kita negali išmokti, kaip tik šliaužioti prieš juos?

— Atrodo, kad taip.

— Kad ir šitokį žmogų valdytų pradas, panašus į tą, kuris valdo geriausius žmones, mes teigiame, jog d
jis turi būti vergas geriausiojo žmogaus, kuriame viešpatauja dieviškasis pradas. Vergija jam nė kiek nebūtų žalinga, kaip manė apie visus pavaldžiuosius Trasimachas, — priešingai, mes manome, kad visiems žmonėms yra geriau būti valdomiems dieviško ir išmintingo prado, arba glūdinčio jų pačių viduje — tai būtų geriausia, — arba, jeigu viduje jo nėra, tegul jis veikia iš išorės, kad mes visi, kiek tai įmanoma, būtume panašūs ir draugai ir visus mus valdytų tas pats pradas.

— Visai teisingai, — tarė Glaukonas.

— To paties tikslo siekia ir įstatymas, kuris yra e
visų valstybės piliečių sąjungininkas. Dėl to paties mes

valdome ir vaikus, neduodami jiems laisvės tol, kol jų tarsi valstybės neišmokysime tvarkytis ir kol, padedami savo pačių geriausiojo prado, neišugdysime jų
591 geriausiojo prado ir nepadarysime jo jų sargu ir valdovu,— tik tada paleidžiame juos į laisvę.

— Tai akivaizdu.

— Taigi, Glaukonai, kuo remdamiesi mes galėtume sakyti, kad yra naudinga neteisingai elgtis, nesivaldyti ir daryti niekšybes? Juk nuo to žmogus pasidarys tik nedoresnis, nors ir įsigytų daugiau turtų ir taptų galingesnis.

— Nėra jokio pagrindo, kuriuo galėtume remtis,— atsakė Glaukonas.

— O kokia nauda neteisingam žmogui, jeigu jo
b poelgiai neiškils aikštėn ir jis išvengs bausmės? Juk tas, kuriam pasisekė pasislėpti, dėl to tampa dar nedoresnis! Susekto ir nubausto nusikaltėlio žvėriškasis pradas nuraminamas ir sutramdomas, o švelnūs polinkiai išlaisvinami, ir visa jo siela, dabar jau nukreipta į gerąją pusę, prisipildo nuosaikumo, teisingumo ir išmintingumo ir tampa tiek vertingesnė už kūną — nors ir ugdantį savo jėgą, grožį ir sveikatą, — kiek apskritai siela yra vertingesnė už kūną.

— Be jokios abejonės.

c — Protingas žmogus gyvens, visomis jėgomis siekdamas šio tikslo, ar ne? Pirmiausia jis vertins tuos mokslus, kurie jo sielą daro tokią, o į kitus nekreips dėmesio.

— Aišku.

— Be to, savo kūno būklės ir jo maitinimo jis nepajungs gyvuliškam ir beprasmiui malonumui, visą savo gyvenimą kreipdamas ta linkme. Jis net nelabai
d žiūrės sveikatos, nesieks būtinai tapti stiprus, sveikas ir gražus, jeigu tai neskatins nuosaikumo, bet visuomet rūpinsis kūno harmonija sielos darnumo labui.

— Būtinai, jeigu jis nori tapti tikrai išprususiu žmogumi.

— Ir turto atžvilgiu jis sieks tvarkos ir darnumo.
Dauguma žmonių garbina turtingumą, bet argi jis per-

siims tuo ir ims be galo didinti savo turtą, ir galo nebus nelaimei?

— Nemanau, kad jis taip darytų, — atsakė Glaukonas.

— Jis rūpinsis savo vidine santvarka ir žiūrės, kad e
turto perteklius arba jo stoka jos nepažeistų: taip jis tvarkys savo turtą, savo pajamas ir išlaidas.

— Be abejo.

— Panašiai jis žiūrės ir į garbingas vietas: jis ne- 592
atmes ir netgi mielai paragaus tų, kurios, jo nuomone, daro jį geresnį, o tų, kurios galėtų sudrumsti jo sielos darną, vengs ir asmeniniame, ir viešajame gyvenime.

— Tada jis atsisakys politinės veiklos, jeigu rūpinsis tokiais dalykais, — pasakė Glaukonas.

— Neatsisakys, po šimts, bet tik savo valstybėje, o savo tėvynėje galbūt ir atsisakys — nebent dieviškas likimas taip lemtų.

— Suprantu — tu kalbi apie valstybę, kurios sant-
varką ką tik aptarėme; ji gyvuoja tik mūsų kalbose, b
nes niekur pasaulyje, mano nuomone, jos nėra.

— Bet, — tariau, — galbūt danguje yra jos pavyzdys. Kas nors, žiūrėdamas į jį, susimąstys, kaip sutvarkyti savo valstybę. Nesvarbu, ar tokia valstybė kur nors yra, ar ji bus. Tik šitokios valstybės reikalais užsiimtų šis žmogus — jokios kitos.

— Taip ir turi būti.

DEŠIMTOJI KNYGA

595 I. — Aš ir iš kita ko sprendžiu, kad mes teisingiausiai sutvarkėme savo valstybę; aš tai sakau, ypač turėdamas galvoje poeziją.

— Ką gi tu apie tai manai? — paklausė Glaukonas.

— Jos jokiu būdu negalima įsileisti į mūsų valstybę, nes ji yra pamėgdžiojimas. Man atrodo, kad da-
b bar, kai mes aptarėme skyrium kiekvieną sielos rūšį, šitai pasidarė dar aiškiau.

— Kaip tu tai supranti?

— Jums aš kalbėsiu visai atvirai — jūs juk neįskųsite manęs nei tragedijų kūrėjams, nei kitiems pamėgdžiotojams: mano nuomone, visa tai yra tiesiog piktžaizdė klausytojų protui, jeigu jie neturi vaistų — negali sužinoti, kas tai yra.

— Paaiškink, ką tu nori tuo pasakyti.

— Teks paaiškinti, — tariau, — nors dar iš vaikystės laikų išlikęs tam tikras palankumas ir pagarba Ho-
c merui trukdo man kalbėti. Atrodo, kad jis buvo visų tų šauniųjų tragedijų kūrėjų pirmasis mokytojas ir vadas [1]. Bet tiesą reikia gerbti labiau negu žmogų. Todėl ir reikia pasakyti tai, apie ką aš ketinu kalbėti.

— Be abejo, — tarė Glaukonas.

— Tad klausyk, tikriau sakant, atsakinėk.

— Klausk.

— Ar gali apibūdinti man, kas apskritai yra pamėgdžiojimas? Mat ir aš pats nelabai susigaudau, kas tai yra.

— Tai kur jau čia man susigaudyti!

— Kas čia nuostabaus, — tariau. — Juk dažnai būna, kad apyakliai žmonės pastebi ką nors pirmiau ne- 596
gu akylieji.

— Būna, — tarė Glaukonas. — Bet tavo akivaizdoje aš jokiu būdu neišdrįsčiau kalbėti, net jeigu man tai ir paaiškėtų. Tu pats aiškink.

— Nori, pradėkime aiškintis nuo čia, savo įprastu būdu? Kiekvienai daugybei daiktų, vadinamų tuo pačiu pavadinimu, mes paprastai priskiriame tik vieną tam tikrą rūšį. Ar supranti?

— Suprantu.

— Taigi ir dabar imkime kokią nors daugybę daiktų — štai, pavyzdžiui, lovų ir stalų yra daugybė. b

— Žinoma.

— Bet šių daiktų idėjos yra tik dvi: viena — lovos, kita — stalo.

— Taip.

— Mes paprastai sakome, kad meistras daro vieną ar kitą daiktą, nusižiūrėdamas į jo idėją,— vienas daro lovas, kitas stalus, kurie mums reikalingi, ir taip toliau. Bet pačios idėjos nė vienas meistras negalėtų pa- c
gaminti. Ar ne?

— Jokiu būdu.

— Bet kaip tu pavadinsi tokį meistrą...

— Kokį?

— Tą, kuris sukuria visa, ką gamina skyrium kiekvienas amatininkas.

— Tai turi būti nepaprastas meistras!

— Palauk, tu dar labiau nustebsi: šitas meistras ne tik sugeba pagaminti įvairius daiktus, jis sukuria visa, kas auga iš žemės, visas gyvas būtybes, taip pat ir patį save, be to, dar ir žemę, dangų, dievus ir visa tai, kas yra danguje ir kas yra Hade, po žeme.

— Tu kalbi apie nuostabų kūrėją, — tarė Glauko- d
nas.

— Ar netiki? — paklausiau. — Pasakyk man, ar tu manai, kad tokio meistro iš viso negali būti, ar kad galima tapti viso to kūrėju, bet tik vienu tam tikru

būdu? Argi nematai, kad ir tu pats tam tikru būdu būtum galėjęs visa tai sukurti?

— Bet koks gi tas būdas?

— Tai visai nesunku, — tariau, — ir padaroma dažnai ir greitai. Jei nori padaryti, tai kuo greičiau, paimk veidrodį ir sukinėk į visas puses: bematant sukursi ir
e saulę, ir visa tai, kas yra danguje, ir žemę, ir patį save, ir visas kitas gyvas būtybes, ir daiktus, ir augalus, ir visa kita, apie ką tik ką kalbėjome.

— Taip, bet tai bus tik regimybė, o ne tikri daiktai.

— Puiku. Tu pataikei pasakyti. Prie tokių meistrų, man atrodo, reikia priskirti ir dailininką. Ar ne?

— Be abejo.

— Bet, manau, tu sakysi, kad jis ne iš tikrųjų gamina tai, ką gamina, nors tam tikra prasme ir dailininkas gamina lovą. Ar ne?

— Taip, jis gamina, bet tik jos regimybę.

597 II. — Na, o dailidė? Argi nesakei, kad jis gamina ne idėją, kuri, pagal mus, ir yra pati lova, o paskirą lovą?

— Sakiau.

— Jei jis daro ne tai, kas yra, jis padaro ne tikrai esantį daiktą, o tik panašų į jį. Taigi, jei kas sakytų, kad dailidės ar kurio kito amatininko dirbinys yra tikrai esantis, vargu ar sakytų tiesą.

— Bent jau ne tokios nuomonės yra tie, kurie leidžiasi į tokių klausimų svarstymą, — tarė Glaukonas.

— Vadinasi, mūsų nestebins, jeigu jo dirbinys bus
b tik kažkoks miglotas tikrovės atvaizdas.

— Nestebins.

— Jei nori, — tariau, — remdamiesi šiais dirbiniais, pažiūrėkime, koks bus tas pamėgdžiotojas.

— Pažiūrėkime, — tarė.

— Lovos būna trejopos: viena yra pačioje gamtoje, ir ją sukūrė, sakytume, dievas. O gal kas nors kitas?

— Niekas kitas, mano nuomone, tik dievas.

— Kitą padarė dailidė.

 — Taip.

— Trečią — dailininkas, ar ne?

— Tegul bus taip.

— Taigi dailininkas, dailidė, dievas — štai trys trijų lovos rūšių kūrėjai.

— Taip, jų yra trys.

— Dievas padarė tik vieną vienintelę lovą — arba c
dėl to, kad nenorėjo, arba dėl to, kad būtinybė vertė, jog gamtoje būtų tik viena lova, — ji ir yra lova pati savaime; dviejų ar daugiau panašių lovų dievas nepadarė, ir gamtoje jų nebus.

— Kodėl? — paklausė Glaukonas.

— Mat, — pasakiau, — jeigu jis padarytų dvi lovas, vis tiek pasirodytų, kad tai viena — ta, kurios pavidalą turėtų jos abi: tai būtų ta vienintelė lova, lova pati savaime, o ne dvi lovos.

— Teisingai.

— Tai žinodamas ir norėdamas būti tikruoju tikrai d
esančios lovos kūrėju, o ne kažkokiu kažkokių lovų meistru, dievas ir sukūrė tik vieną lovą — vienintelę pagal savo prigimtį.

— Atrodo, kad taip.

— Jei nori, pavadinkime jį šio daikto kūrėju arba kaip nors panašiai.

— Jis vertas šio vardo, — tarė Glaukonas, — nes sukūrė ir šį daiktą, ir visa kita gamtoje.

— O kaip pavadinsime dailidę? Ar ne lovų meistru?

— Taip.

— O dailininką — irgi meistru ir gamintoju?

— Jokiu būdu.

— Tai kas jis yra šiuo atžvilgiu?

— Man atrodo, geriausiai jį pritiktų vadinti meist- e
rų kūrinių pamėgdžiotoju.

— Gerai, — tariau. — Vadinasi, pamėgdžiotoju tu vadini tą, kuris gamina kūrinius, esančius trečioje vietoje nuo tikrosios esmės.

— Teisingai.

— Toks bus ir tragedijų kūrėjas, jeigu jis yra pamėgdžiotojas: jis yra trečioje vietoje nuo karaliaus ir tiesos; panašiai ir visi kiti pamėgdžiotojai.

— Atrodo, kad taip.

598 — Dėl pamėgdžiotojo jau sutarėme. Bet pasakyk man dar štai ką: ar dailininkas, tavo nuomone, imasi pamėgdžioti kiekvieną gamtoje esantį daiktą, ar tik amatininkų kūrinius?

— Amatininkų kūrinius,— atsakė Glaukonas.

— Ar tokius, kokie jie yra iš tikrųjų, ar kokie atrodo? Ir šitai tu turi nustatyti.

— O kaip tu šitai supranti?

— Štai kaip. Ar lova, jei žiūrėsi į ją iš šono arba iš priešakio, ar dar iš kokios nors pusės, skirsis pati nuo savęs, ar bus ta pati, tik atrodys vis kitokia? Panašiai ir kiti daiktai.

— Bus ta pati. Ji tik atrodys kitokia,— atsakė Glaukonas.

b — Šitai ir reikia išsiaiškinti. Kokį tikslą kiekvieną kartą kelia sau tapyba? Ar ji siekia atkurti tikrąją būtį, ar tik tai, kas atrodo? Ar tai regimybės, ar tiesos pamėgdžiojimas?

— Regimybės.

— Vadinasi, pamėgdžiojantis menas yra toli nuo tikrovės, todėl, man atrodo, jis ir gali atkurti viską — juk jis tik vos vos paliečia kiekvieną daiktą, bet ir tada išeina tik miglotas jo atvaizdas. Pavyzdžiui,
c dailininkas nupieš mums batsiuvį, dailidę ir kitus amatininkus, pats nieko neišmanydamas apie tuos amatus. Vis dėlto, jei jis bus geras dailininkas, tai, nupiešęs dailidę ir iš tolo rodydamas piešinį vaikams ir neišmanėliams, apgaus juos, ir jiems atrodys, kad tai yra tikras dailidė.

— Tikriausiai.

— Bet, mano mielas, aš manau, kad panašių dalykų atžvilgiu reikia laikytis štai kokio požiūrio. Jei kas nors pasakys, jog sutiko žmogų, mokantį visus amatus geriau už bet ką ir išmanantį viską, ką žino kiek-
d vienas skyrium, tokiam reikia atsakyti, kad jis, matyt,

yra naivus, jei leidosi apgaunamas kažkokio apgaviko ir pamėgdžiotojo, kurį susitikęs palaikė išminčiumi todėl, kad pats nesugeba atskirti žinojimo nuo nemokšiškumo ir pamėgdžiojimo.

— Tikra teisybė,— patvirtino Glaukonas.

III. — O dabar,— tariau,— reikia aptarti tragediją ir
jos pradininką Homerą, nes girdime kai kuriuos žmo-
nes kalbant, jog šie poetai moka visus menus, žino e
visus žmonių reikalus, ir dorus, ir nedorus, ir netgi
išmano dieviškuosius dalykus, nes geras poetas, norė-
damas, kad jo kūrinys būtų puikus, būtinai turi pažin-
ti tuos dalykus, apie kuriuos kalba,— kitaip jis visai
negalės kurti. Todėl reikia išsiaiškinti, ar žmonės, susi-
tikę tuos pamėgdžiotojus, apsigaudavo ir, žiūrėdami
į jų kūrinius, nepastebėdavo, kad jie yra triskart nu- 599
tolę nuo tikrovės ir lengvai kuriami tų, kurie nežino
tiesos,— juk jie kuria tik atvaizdus, o ne tikrus daik-
tus. O gal tų žmonių kalbose yra šiek tiek tiesos, ir
gerieji poetai iš tikrųjų išmano tuos dalykus, apie ku-
riuos jie, žmonių nuomone, taip gerai kalba?

— Būtinai reikia šitai išsiaiškinti.

— Jei kas nors sugebėtų kurti ir viena, ir kita —
ir tikrąjį daiktą, ir jo atvaizdą,— ar tu manai, kad jis
kuo kruopščiausiai darytų vien tik atvaizdus ir laikytų b
tai svarbiausiu savo gyvenimo tikslu, tarsi nebūtų nie-
ko geresnio?

— Nemanau.

— Jeigu jis iš tikrųjų pažintų tuos dalykus, kuriuos pamėgdžioja, visas jėgas skirtų kūrimui, o ne pamėgdžiojimui, jis stengtųsi palikti kaip paminklą ateičiai daug puikių kūrinių ir norėtų verčiau būti garbinamas, negu pats garbinti kitus.

— Ir aš taip manau. Iš to jam būtų didesnė ir garbė, ir nauda.

— Dėl kitų dalykų mes nereikalausime ataskaitos
nei iš Homero, nei iš kitų poetų, neklausime, ar kuris c
nors iš jų buvo geras gydytojas, o ne tik gydytojų
kalbos pamėgdžiotojas, ar yra padavimas, pasakojan-
tis, kad kuris nors iš senųjų ar naujųjų poetų būtų ką

nors išgydęs, kaip Asklepijas, arba būtų palikęs mo-
kinių, išmanančių gydymo meną, kokie buvo Askle-
pijo palikuonys; neklausinėsime jų nei apie kitus me-
nus — paliksime visa tai nuošalyje. Bet kai Homeras
imasi kalbėti apie svarbiausius ir gražiausius dalykus —
apie karus, apie vadovavimą kariams, apie valstybių
d valdymą, apie žmonių auklėjimą,— tada mes turime
teisę pasidomėti ir paklausti jį: „Mielas Homerai, jei-
gu tobulumo atžvilgiu tu nesi trečioje vietoje nuo
tiesos, jei tu nesi tik atvaizdų kūrėjas, kurį mes pa-
vadinome pamėgdžiotoju, bet, būdamas antroje vieto-
je, įstengei sužinoti, kokie dalykai žmones daro ge-
resnius ar blogesnius asmeniniame ir visuomeniniame
gyvenime, tai pasakyk mums, kokia valstybė tavo dė-
e ka įsivedė geresnę santvarką, kaip, pavyzdžiui, Lake-
demonas Likurgo dėka [2] ir daugelis kitų didelių ir ma-
žų valstybių — kitų įstatymų leidėjų dėka? Kuri vals-
tybė laiko tave geruoju įstatymų leidėju, kuriam ji
turi būti dėkinga už viską? Italija ir Sicilija laiko juo
Charondą [3], mes — Soloną [4], o kas tave?" Ar galės Ho-
meras nurodyti bent vieną valstybę?

— Manau, kad negalės,— tarė Glaukonas.— Net ir
patys homeridai [5] apie tai nieko nekalba.

600 — Ar yra minimas koks karas, vykęs Homero lai-
kais, kuris buvo laimėtas dėl to, kad Homeras buvo
karvedys ar patarėjas?

— Tokio karo nebuvo.

— Ar pasakojama apie kokius nors sudėtingus iš-
radimus — kokiuose nors menuose ar kitose veiklos
srityse,— kur Homeras būtų parodęs savo sumanumą,
kaip pasakojama apie miletietį Talį ir skitą Anacharsį [6]?

— Nieko apie tai nepasakojama.

— Jei jis niekuo nepasižymėjo valstybės reikaluo-
se, tai galbūt pasakojama, kad jis buvo kieno nors
auklėtojas ir tie žmonės jį mylėjo, vertino jo patari-
b mus ir perdavė vėlesnėms kartoms tam tikrą homeriš-
ką gyvenimo būdą, kaip, pavyzdžiui, buvo vertinamas
 Pitagoras [7], o jo sekėjai dar ir šiandien savo gyveni-

mo būdą vadina pitagorietišku ir išsiskiria iš kitų žmonių?

— Nė apie šitokius dalykus nieko nėra pasakojama, Sokratai,— atsakė Glaukonas.— Juk Kreofilas [8], kuris galbūt buvo artimas Homero bičiulis, dėl savo neišsiauklėjimo yra dar juokingesnis už savo vardą [9]— jei tiesa tai, kas pasakojama apie Homerą. Mat pasakojama, kad, Homerui gyvam esant, tas žmogus su juo visai nesiskaitė.

IV. — Taip pasakojama. Bet ar tu, Glaukonai, manai, kad Homeras, jeigu jis iš tikrųjų būtų sugebėjęs c
auklėti žmones ir padaryti juos geresnius, remdamasis išmanymu, o ne pamėgdžiojimu, nebūtų turėjęs daugybės šalininkų, kurie jį būtų gerbę ir mylėję? Protagoras Abderietis [10], Prodikas Kejietis [11] ir daugelis kitų sugeba pokalbiuose įtikinti savo mokinius, kad jie nemokės nei valstybės valdyti, nei savo namų tvar- d
kyti, jeigu nepasiduos jų auklėjimui, ir dėl savo išminties yra taip mokinių mylimi, jog vos ne ant rankų nešiojami. Nejaugi Homerui arba Heziodui, jeigu jiedu iš tikrųjų būtų galėję padėti žmonėms tapti dorybingiems, jų amžininkai būtų leidę būti klajojančiais dainiais? Argi jie nebūtų branginę jų labiau už auksą ir argi nebūtų vertę pas juos apsigyventi, o jeigu šie būtų nesutikę, argi jų amžininkai nebūtų sekę paskui e
juos, kur tik jie ėjo, kad iš jų mokytųsi?

— Atrodo, Sokratai, kad tu sakai tikrą tiesą.

— Taigi laikykime tikru dalyku, kad visi poetai, pradedant Homeru, atkuria tik dorybės ar kitų dalykų, kuriuos vaizduoja, atvaizdus, bet nepasiekia tiesos. Kaip jau sakėme, dailininkas nupiešia batsiuvį, pats apie batų siuvimą nieko neišmanydamas, bet tiems, kurie taip pat nieko neišmano apie batų siuvimą, jis atrodo tikras batsiuvys, nes jie sprendžia tik iš linijų 601
ir spalvų.

— Žinoma.

— Tą patį, aš manau, pasakysime ir apie poetą: žodžiais ir įvairiais posakiais jis perteikia tik vienų ar kitų menų ir amatų atspalvius, nors pats nieko daugiau

nemoka, kaip tik pamėgdžioti, o tokiems pat neišmanėliams žmonėms jo žodžiai sudaro įspūdį, kad tai labai gerai pasakyta — nesvarbu, ar, pasitelkęs metrą, ritmą ir harmoniją, poetas kalbėtų apie batsiuvio ama-
b tą, ar apie karo žygius, ar dar apie ką nors kita: tokį didelį įgimtą žavesį turi visos tos puošmenos. Bet jeigu iš poetų kūrinių atimsime visas dailiųjų menų spalvas ir paliksime juos be tų puošmenų, aš manau, tu gali įsivaizduoti, kaip jie atrodys,— be abejo, ir pats esi tai pastebėjęs.

— Pastebėjau,— tarė Glaukonas.

— Jie panašūs į veidus, kurie, nors ir jauni, yra negražūs, nes matyti, kad juose nėra nė lašelio kraujo.

— Labai panašūs,— tarė Glaukonas.

— Atkreipk dėmesį dar štai į ką. Atvaizdų kūrė-
c jas — pamėgdžiotojas — nieko neišmano apie tikrąją būtį, jam prieinama tik regimybė. Ar ne taip?

— Taip.

— Tad nepalikime įpusėję šio klausimo, eikime iki galo.

— Kalbėk.

— Dailininkas, sakykime, nupieš vadžias ir brizgilą.

— Taip.

— O juos padarys odininkas ir kalvis.

— Žinoma.

— Ar dailininkas žino, kokios turi būti vadžios ir brizgilas? Šitai žino net ir ne tie, kurie juos pagamino — tai yra odininkas ir kalvis, o tik tas, kuris moka jais naudotis — tai yra raitelis.

— Tikriausiai.

— Ar ne panašiai yra ir kitų daiktų atžvilgiu?

— Būtent?

d — Kiekvieno daikto atžvilgiu yra trys menai — menas juo naudotis, menas jį gaminti ir menas jį pamėgdžioti.

— Taip.

— Bet kokio reikmens, gyvos būtybės ar veiksmo kokybė, grožis ir tikslumas siejami ne su kuo nors ki-

tu, o kaip tik su ta paskirtimi, dėl kurios kas nors buvo pagaminta arba gamtos sukurta.

— Be abejo.

— Todėl tas, kuris naudojasi daiktu, bus labiausiai prityręs ir galės gamintojui nurodyti jo darbo gerąsias ypatybes ir trūkumus, remdamasis patyrimu. Pavyzdžiui, fleitininkas pasako fleitų gamintojui, kokiomis fleitomis patogiausia groti, nurodo, kokias jas e
reikia gaminti, ir gamintojas paklauso jo patarimo.

— Suprantama.

— Tas, kuris išmano, nurodo fleitų gerąsias ypatybes ir trūkumus, o tas, kuris juo tiki, taip jas ir gamina.

— Taip.

— Taigi kurio nors daikto gerosiomis savybėmis ir trūkumais gamintojas įsitikins, bendraudamas su išmanančiu žmogumi ir norom nenorom klausydamas jo nurodymų, o išmanys tik tas, kuris naudojasi tuo 602
daiktu.

— Be abejo.

— O pamėgdžiotojas? Ar jis patyrimu įgis žinių apie daiktus, kuriuos piešia — ar jie geri, ar tinkami, ar ne,— ar susidarys teisingą nuomonę tik dėl to, kad bus priverstas bendrauti su išmanančiu žmogumi ir klausyti jo nurodymų, kaip reikia piešti?

— Nei viena, nei kita.

— Vadinasi, pamėgdžiotojas neturės nei žinių, nei teisingos nuomonės apie tų daiktų, kuriuos jis vaizduoja, gerąsias savybes ir trūkumus.

— Atrodo, kad neturės.

— Puikus ir nagingas meistras bus toks pamėgdžiotojas!

— Nieko sau meistras!

— Bet jis vis dėlto vaizduos daiktus, nors nė apie b
vieną iš jų neturės supratimo, kuriuo atžvilgiu jis geras ar blogas. Todėl, suprantama, jis vaizduos gražų tą daiktą, kuris toks atrodo nieko neišmanančiai miniai.

— O ką kita jis gali daryti?

— Atrodo, šiuo atžvilgiu mes visiškai sutarėme: pamėgdžiotojai neturi deramo supratimo apie tai, ką jie vaizduoja, ir pamėgdžiojimas yra tik vaikiškas žaidimas, o ne rimtas užsiėmimas; o tie, kurie kuria tragedinę poeziją — nesvarbu, ar tai jambinės eilės, ar epinės,— visi jie iš esmės yra pamėgdžiotojai.

— Be abejo.

c V. — Bet, vardan Dzeuso, argi toks pamėgdžiojimas nėra trečioje vietoje nuo tiesos [12]?

— Taip.

— Kurį žmogaus pradą pamėgdžiojimas veikia savo galia?

— Apie ką tu čia kalbi?

— Štai apie ką: tas pats dydis, žiūrint iš toli ir iš arti, atrodo nevienodas.

— Nevienodas.

— Tie patys daiktai, jei žiūri į juos panardintus į vandenį arba išimtus iš vandens, atrodo tiesūs arba laužti, įgaubti arba išgaubti, nes jų spalvos apgauna
d akį — aišku, kad visa ši sumaištis būdinga mūsų sielai, ir tokia mūsų prigimties būsena kaip tik ir naudojasi tapyba su visais savo kerais [13]— čia ji nė kiek neatsilieka nuo pokštininkų ir visokių „stebukladarių".

— Teisybė.

— Bet tokiais atvejais mums ateina į pagalbą matavimas, skaičiavimas ir svėrimas, todėl mumyse nugali ne tai, kas atrodo didesnis ar mažesnis, lengvesnis ar sunkesnis, o tai, kas apskaičiuoja, išmatuoja ir pasveria.

— Be abejo.

e — Bet tai yra mūsų sielos protingojo prado darbas.

— Taip, tai jo darbas.

— Dažnai matuodamas, šis pradas įsitikino, kad kai kurie daiktai yra didesni, kiti — mažesni, dar kiti — lygūs, tuo tarpu iš pažiūros tie patys daiktai atrodo visai priešingai!

— Taip.

— Bet mes tvirtinome, kad tas pats pradas apie tuos pačius dalykus tuo pačiu metu negali turėti dviejų priešingų nuomonių.

— Ir teisingai tvirtinome.

— Todėl tas sielos pradas, kuris sprendžia, neatsi- 603
žvelgdamas į matmenis, negali būti tapatus tam, ku-
ris sprendžia, remdamasis matavimo duomenimis.

— Be abejo.

— Bet tas sielos pradas, kuris pasikliauja matavimu ir skaičiavimu, yra geriausias pradas.

— Geriausias.

— O tai, kas jam priešinga, sudaro žemąją mūsų dalį.

— Žinoma.

— Kaip tik tuo aš ir norėjau jus įtikinti, sakyda-
mas, kad tapyba — ir apskritai pamėgdžiojantis me- b
nas — kuria labai nuo tikrovės nutolusius kūrinius ir
yra susijusi su tuo mūsų sielos pradu, kuris yra toli
nuo išminties; todėl toks menas ir negali būti viso to,
kas sveika ir tikra, draugas ir bendražygis.

— Iš tikrųjų taip yra, — pritarė Glaukonas.

— Vadinasi, pamėgdžiojantis menas, būdamas žemas, santykiaudamas su tuo, kas žema, gimdo tai, kas žema.

— Suprantama.

— Ar tai liečia tik regimąjį pamėgdžiojimą, ar ir tokį, kuris suvokiamas klausa, — tą, kurį vadiname poezija?

— Be abejo, liečia ir jį.

— Nepasitikėkime regimybe, remdamiesi vien tik
tapyba, bet aptarkime tą sielos pradą, su kuriuo susi- c
jęs poetinis pamėgdžiojimas, ir pažiūrėkime, ar tai rim-
tas pradas, ar niekingas.

— Taip, šitai reikia išsiaiškinti.

— Kelkime klausimą štai kaip: sakome, kad pamėgdžiojanti poezija vaizduoja žmones, veikiančius prievarta arba savo valia; o žmonės savo poelgius vertina kaip gerus ar blogus ir todėl arba džiaugiasi, arba liūdi. Ar ji vaizduoja, be to, dar ką nors kita?

— Nieko kita.

— Ar visomis šiomis aplinkybėmis žmogus išlieka
nesutrikdomas? O gal, panašiai kaip regėjimu suvokia- d

mų daiktų atžvilgiu jis nesutarė pats su savimi ir apie tuos pačius dalykus tuo pačiu metu turėjo priešingas nuomones, taip ir dėl savo veiksmų žmogus nesutaria ir kovoja pats su savimi? Bet, kiek prisimenu, šito mums dabar jau nebereikia aiškintis, nes ankstesniais samprotavimais pakankamai aiškiai įrodėme, kad mūsų sieloje knibžda tūkstančiai tokių tuo pačiu metu atsirandančių prieštaravimų.

— Teisybė,— tarė Glaukonas.

e — Taip, bet tada mes kai ką praleidome, tad dabar reikia tai išsiaiškinti.

— Ką gi? — paklausė Glaukonas.

— Santūrus žmogus, ištiktas nelaimės — netekęs sūnaus ar praradęs ką nors, kas jam ypač brangu,— pakels tai lengviau negu kiti — taip mes tada sakėme.

— Taip.

— O dabar išsiaiškinkime štai ką: ar jis visai nesielvartaus — juk tai neįmanoma, — ar sugebės apvaldyti savo skausmą?

— Veikiau antra,— atsakė Glaukonas.

604 — Pasakyk man dar štai ką. Ar tu manai, kad jis labiau kovos su savo skausmu ir priešinsis jam tada, kai jį matys kiti žmonės, ar kai jis pasiliks vienas?

— Jis labiau valdysis, kai kiti jį matys.

— Pasilikęs vienas, jis, manau, neiškęs neraudojęs, bet jeigu kas tai išgirstų, jis susigėstų; ir dar daug ką jis darys, ko neišdrįstų, kitiems matant.

— Taip, žinoma.

VI. — Ar tai, kas skatina jį priešintis skausmui,
b nėra protas ir paprotys, o tai, kas verčia jam pasiduoti,— pats skausmas?

— Be abejo.

— Jei žmoguje tuo pačiu metu to paties dalyko atžvilgiu kyla du priešingi siekimai, tai jame yra kažkokie du skirtingi pradai.

— Suprantama.

— Vienas iš jų klusniai laikosi papročio.

— Kokiu būdu?

— Paprotys sako, kad nelaimėse geriausia išlikti
ramiam, kiek tai įmanoma, ir per daug nesigraužti,
nes dar neaišku, kas tuose įvykiuose yra gera, o kas
bloga; be to, kad ir kiek sielvartausi, nieko tuo nelai-
mėsi, ir nė vienas iš žmogiškų dalykų nėra vertas, kad
dėl jo labai sielvartautum; pagaliau sielvartas labai c
trukdys tam, kas tokiomis aplinkybėmis yra svarbiausia.

— O kas gi svarbiausia?

— Apmąstyti tai, kas atsitiko, ir, jeigu jau mums,
tarsi žaidžiant kauliukais, teko toks likimas, reikia pri-
sitaikyti prie susidariusios padėties ir elgtis taip, kaip
protas sako būsiant geriausia, o ne daryti kaip vai-
kams, kurie užsigavę laikosi ranka už sumuštos vietos
ir verkia. Reikia pratinti sielą kuo greičiausiai imtis d
gydymo, atstatyti tai, kas prarasta ar sužalota, ir gy-
dant nuslopinti sielvarto raudas.

— Iš tikrųjų šitaip elgtis nelaimėse būtų teisingiau-
sia,— pritarė Glaukonas.

— Geriausias mūsų sielos pradas noriai paklus šiems
protingiems patarimams.

— Aišku.

— O tą pradą, kuris verčia mus prisiminti nelaimę,
aimanuoti ir niekada tuo nepasisotina, laikysime ne-
protingu, vangiu ir bailiu.

— Taip, laikysime jį kaip tik tokiu.

— Širstantįjį sielos pradą dažnai pasiseka atvaiz- e
duoti, o santūrų ir ramų būdą žmogaus, kuris visuo-
met išlieka toks pat, nelengva atvaizduoti, o jeigu at-
vaizduosi, žmonėms bus sunku jį pastebėti ir suprasti,
ypač visaliaudinių švenčių metu ar teatruose, kur su-
sirenka įvairiausi žmonės — juk tai bus jiems visiš-
kai svetimos būsenos atvaizdavimas.

— Be abejo, svetimos. 605

— Aiškus dalykas, kad poetas pamėgdžiotojas iš
prigimties neturi nieko bendra su protinguoju sielos
pradu ir ne jį siekia patenkinti savo menu, kai nori
laimėti minios palankumą. Jis pasirenka širstantį ir
permainingą būdą, kurį lengviau atvaizduoti.

— Aišku.

— Todėl mes pagrįstai pulsime tokį poetą ir pa-
statysime jį greta dailininko, į kurį jis panašus tuo,
b kad tiesos atžvilgiu kuria nieko nevertus kūrinius ir
yra susijęs toli gražu ne su geriausiuoju sielos pradu.
Todėl pagrįstai neįsileisime jo į valstybę, kuri turės
būti tvarkoma gerų įstatymų, nes jis pažadina, puo-
selėja ir stiprina blogąją sielos dalį, o protingąjį jos
pradą žudo,— tai būtų tas pat, kaip atiduoti valstybę
į netikusių žmonių rankas, o išmintinguosius išnaikin-
ti; tą patį, sakysime mes, daro ir poetas pamėgdžio-
c tojas: į kiekvieno žmogaus sielą jis įdiegia blogą sant-
varką, nes pataikauja neprotingam jos pradui, kuris
nesugeba skirti, kas daugiau ir kas mažiau, bet tuos
pačius daiktus vieną kartą laiko dideliais, kitą — ma-
žais ir todėl kuria atvaizdus, kurie yra labai toli nuo
tiesos.

— Be abejo.

VII. — Tačiau mes dar nepateikėme poezijai di-
džiausio kaltinimo: baisiausia yra tai, kad ji turi galią
žaloti ir dorus žmones — tik vienas kitas to išvengia.

— Jeigu ji ir šitai daro, kas gali būti baisiau!

d — Tad paklausyk ir spręsk pats: net ir geriausieji
iš mūsų, klausydamiesi, kaip Homeras ar kuris kitas
iš tragedijų kūrėjų vaizduoja kurį nors herojų sielvar-
taujantį ir sakantį ilgiausią kalbą, pilną aimanų, o ki-
tus verčia dainuoti ir iš nevilties muštis į krūtinę, kaip
tu žinai, patiria malonumą ir pasiduoda herojaus išgy-
venimams, kartu su juo sielvartauja ir kenčia. Mes gi-
riame ir laikome geru tą poetą, kuris priverčia mus
tai išgyventi.

— Žinau, kurgi nežinosi!

— O kai kurį nors iš mūsų ištinka nelaimė, ar
tu pastebėjai, kad tada mes didžiuojamės priešingu
e dalyku — sugebėjimu ramiai ir kantriai ją iškęsti: to-
kį elgesį laikome vyrišku, o anokį, kurį gyrėme tada,—
moterišku.

— Pastebėjau,— atsakė Glaukonas.

— Tad argi gerai, kai, matydami žmogų elgiantis taip, kaip patys nenorėtume ir netgi gėdytumės elgtis, užuot bjaurėjęsi, patiriame malonumą ir gėrimės?

— Prisiekiu Dzeusu, tai nesusipratimas!

— Taip,— tariau,— jei pažvelgsi į tai štai kaip... 606

— Kaip?

— Jei suvoksi, kad šiuo atveju malonumą pati-
ria tas mūsų sielos pradas, kurį, kai mus pačius ištinka
nelaimė, mes iš visų jėgų stengiamės sutramdyti —
jis trokšta išsiraudoti, į valias pasielvartauti ir tuo
pasisotinti: tokia jau jo prigimtis; jį ir patenkina poe-
tai. Iš prigimties geriausia mūsų sielos dalis, dar ne-
pakankamai sutvirtinta auklėjimo ir įpročių, tada at-
leidžia vadžias tam verksmingajam pradui, nes nelaiko b
gėdingu dalyku žiūrėti į svetimas kančias ir, jei žmo-
gus, kuris sakosi esąs garbingas, nederamai reiškia
savo sielvartą, jį girti ir jo gailėtis — priešingai, ji netgi
mano, kad tas malonumas ją praturtina, ir nesutiktų
jo atsisakyti ir paniekinti visą kūrinį. Aš manau, tik
nedaug kas pagalvoja, kad svetimi išgyvenimai būti-
nai yra užkrečiami: jei atsiranda stiprus gailestis sve-
timoms kančioms, nelengva nuo jo susilaikyti ir savo
pačių kančiose.

— Tikra teisybė,— pritarė Glaukonas. c

— Ar ne tą patį galima pasakyti ir apie juoką? Nors tau pačiam gėda juokinti žmones, komedijų vaidinimuose arba namuose, siaurame rate, tu su malonumu klausaisi tokių dalykų ir neatmeti jų kaip nederamų; kitaip sakant, tu elgiesi taip pat, kaip ir tais atvejais, kai pasiduodi gailesčiui. Protu tu slopini savo polinkį krėsti juokus, nes bijai pasirodyti šaipūnu, bet tokiais atvejais tu duodi jam valią, įsismagini ir dažnai, pats to nepastebėdamas, saviškių tarpe tampi juokdariu.

— Tikrai taip būna.

— Meilės aistras, pyktį ir įvairiausias kitas mūsų d
sielos būsenas — malonias ir skausmingas,— kurios,
kaip mes sakome, lydi kiekvieną mūsų veiksmą, su-
žadina poetinis pamėgdžiojimas; jis visa tai puoselėja,
laisto tai, kas turėtų išdžiūti, ir padaro mūsų valdovu,

kai tuo tarpu tai turėtų būti valdoma, kad mes, užuot buvę blogesni ir nelaimingesni, taptume geresni ir laimingesni.

— Geriau nesugebėčiau pasakyti,— tarė Glaukonas.

— Tai štai, Glaukonai,— tariau,— kai sutiksi Home-
ro gerbėjus, tvirtinančius, kad šis poetas išauklėjo
Graikiją ir kad vardan žmonių reikalų sutvarkymo ir
jų auklėjimo jį verta imti į rankas ir mokytis iš jo,
ir net pagal jį sutvarkyti visą savo gyvenimą, tu su
607 jais elkis maloniai ir draugiškai, nes, kiek tai įmano-
ma, jie yra geri žmonės. Sutik, kad Homeras yra di-
džiausias poetas ir pirmasis tarp tragedijų kūrėjų, bet
žinok, kad iš poezijos į mūsų valstybę reikia įsileisti
tik himnus dievams ir panegirikas žymiems žmonėms;
o jeigu įsileisi saldžiąją Mūzą — epinę arba lyrinę,—
tai valstybėje vietoj papročio ir protingojo prado, ku-
ris visų visada buvo laikomas geriausiu, įsiviešpataus
malonumas ir sielvartas.

— Tikra teisybė.

b VIII. — Šis priminimas tegul bus mūsų pasiteisini-
mas prieš poeziją, kad mes ją išvijome iš savo vals-
tybės, nes ji yra tokia. Juk protas privertė mus taip
pasielgti. O kad ji nekaltintų mūsų grubumu ir storžie-
viškumu, dar pridursime, jog tarp filosofijos ir poezi-
jos nuo seno buvo nesantaika. Tai liudija tokie prie-
žodžiai, kaip: „tai ta kalė, kuri urzgia ir loja ant
savo šeimininko" arba „jis didis tuščiais bepročių ple-
palais", arba „išminčių minia įveiks ir Dzeusą", arba
c „jie leidžiasi į smulkmenas, vadinasi, jie elgetos",— ir
tūkstančiai kitų senosios nesantaikos įrodymų. Vis
dėlto iškilmingai pareikškime: jeigu pamėgdžiojan-
čioji poezija, skirta tik teikti malonumą, sugebėtų įro-
dyti, kad jai reikia surasti vietą gerų įstatymų tvar-
komoje valstybėje, mes mielai ją priimtume, nes
d ir patys būname pakerėti jos žavesio. Bet būtų nedo-
ra išduoti tai, ką laikai tiesa. Mielas drauge, argi tavęs
nežavi poezija, ypač turint galvoje Homerą?

— Labai žavi.

Todėl, kai tik ji pasiteisins lyrinėmis ar kitokiomis eilėmis, ji vėl galės sugrįžti iš tremties.

— Be abejo.

— Ir tiems jos gerbėjams, kurie patys nėra poetai, bet myli poetus, mes leisime apginti ją proza ir įrodyti, kad ji yra ne tik maloni, bet ir naudinga tiek valstybei, tiek apskritai žmogaus gyvenimui,— mes mielai jų išklausysime. Juk mes praturtėtume, jei paaiškėtų, kad ji ne tik maloni, bet ir naudinga.

— Žinoma, praturtėtume! e

— Bet jeigu nepasiseks jos apginti, mes, mielas
draugе, pasielgsime taip, kaip įsimylėjėliai, kurie nu-
tarė, kad meilė yra nenaudinga, ir todėl, nors ir prie-
varta, bet vis dėlto nuo jos susilaiko. Taip ir mes:
dėl geros dabartinių valstybių santvarkos mumyse iš-
sikerojo meilė tokiai poezijai, ir mes norime jai gero, 608
tai yra kad ji pasirodytų ir puiki, ir tikroviška. Bet
kol ji neįstengs savęs pateisinti, mes, jos klausydamiesi,
nuolat kaip užkeikimą kartosime tai, ką dabar sako-
me, kad apsisaugotume nuo jos kerų ir vėl nepasi-
duotume tai vaikiškai meilei, kuri būdinga daugumai
žmonių. Tokios poezijos negalima laikyti rimta ir at-
skleidžiančia tiesą; jos klausančiam reikia saugotis, bai- b
minantis dėl savo vidinės santvarkos, ir laikytis to,
ką mes sakėme apie poeziją.

— Visiškai sutinku su tavimi,— tarė Glaukonas.

— Mielas Glaukonai,— tariau,— juk vyksta kova dėl didžio dalyko, daug didesnio, negu atrodo,— dėl to, ar žmogui būti geram, ar blogam. Todėl nei garbė, nei turtas, nei valdžia, nei poezija neverti to, kad dėl jų reikėtų nepaisyti teisingumo ir kitų dorybių.

— Sutinku su tavimi, nes tai išplaukia iš mūsų samprotavimo. Manau, ir kiti su tuo sutiks.

IX. — Tačiau mes dar nekalbėjome apie didžiau- c
sią atpildą už dorybę ir už ją skiriamas dovanas.

— Jei yra dar didesnis atpildas už tą, kurį minėjome, tai jis tikrai turi būti didis.

— Kas didinga gali atsitikti per trumpą laiką? Juk, palyginti su amžinybe, laiko tarpas nuo vaikystės iki senatvės yra toks trumpas!

— Labai trumpas.

d — Tai ką? Negi tu manai, kad nemirtinga būtybė turi rūpintis tik tuo trumpu laiko tarpu, o ne amžinybe?

— Nemanau, — atsakė Glaukonas. — Bet kur tu lenki?

— Argi nežinai, — tariau, — kad mūsų siela yra nemirtinga ir niekad nežūsta?

Jis pasižiūrėjo į mane nustebęs ir tarė:

— Prisiekiu Dzeusu, ne. Ar tu gali tai įrodyti?

— Jei negalėčiau, būčiau neteisus. Aš manau, ir tu galėtum įrodyti, nes tai visai nesunku.

— Tik ne man. Aš mielai paklausyčiau, kaip tu nesunkiai tai įrodysi.

— Tai klausyk.

— Kalbėk!

— Ar pripažįsti, kad yra gera ir bloga?

— Pripažįstu.

e — Ar apie tai manai tą patį, ką ir aš?

— Ką?

— Visa, kas žudo ir naikina, yra bloga, o kas saugo ir stiprina — gera.

— Taip.

— Ar tau neatrodo, kad kiekvienam daiktui yra
609 skirta gera ir bloga? Pavyzdžiui, akims — uždegimas,
visam kūnui — liga, javams — raugės, medžiams — puvimas, geležiai ir variui — rūdys, ir apskritai kiekvienam daiktui iš prigimties yra skirta kokia nors blogybė ir liga.

— Aišku.

— Kai ta blogybė įsimeta į kurį nors daiktą, ji padaro jį netikusį, o galų gale jį visai pražudo ir sunaikina.

— Žinoma!

— Taigi kiekvieną daiktą pražudo iš prigimties jam
skirta blogybė, ir jeigu ji nepražudytų, niekas kitas
b neįstengtų jo pražudyti. Juk gėris niekada nieko ne-

pražudo, taip pat negali pražudyti ir tai, kas nėra nei gera, nei bloga.

— Kaipgi pražudys!

— Taigi, jei surasime ką nors, ką jam skirtas blogis gadina, bet neįstengia sunaikinti, tai žinosime, kad šitai pagal savo prigimtį yra nesunaikinama.

— Matyt, taip ir yra.

— Na, — tariau, — o sielai ar būdinga kokia nors blogybė, kuri ją gadina?

— O kaipgi? — atsakė Glaukonas. — Tai tos ydos, c
kurias aptarėme,— neteisingumas, nesusivaldymas, bailumas, nemokšiškumas.

— Ar šitos ydos gali ją sunaikinti ir pražudyti? Tik žiūrėk, kad mes neapsigautume ir nemanytume, jog nedoras ir neprotingas žmogus, sučiuptas darant nusikaltimą, žūsta dėl savo neteisingumo, kuris yra jo sielos blogybė. Verčiau galvok štai kaip: kaip liga — kūno blogybė — sekina ir naikina kūną, kol jis pasidaro jau nebe kūnas, taip ir visi kiti dalykai, apie kuriuos ką tik kalbėjome, žūsta dėl juose pačiuose glūdinčios blogybės, kuri viduje viską naikina. Ar ne d
taip?

— Taip.

— Na, o dabar tą patį pritaikyk ir sielai. Ar joje glūdintis neteisingumas ar kokia kita blogybė gali ją taip išsekinti ir sunaikinti, kad ji mirtų ir atsiskirtų nuo kūno?

— Jokiu būdu ne, — atsakė Glaukonas.

— Bet juk, kita vertus, būtų neprotinga teigti, kad ką nors gali pražudyti svetima blogybė, o sava — ne.

— Neprotinga.

— Pagalvok, Glaukonai, apie tai, kad ne nuo suge- e
dusio maisto — seno ar sušvinkusio, ar dar kokio nors — kūnas turi žūti; bet jeigu sugedęs maistas sukelia kokią nors kūno negalią, tada mes sakysime, jog kūnas žuvo nuo savo paties blogybės — nuo ligos, o 610
nuo maisto blogybės, kuri kūnui yra svetima, jis niekuomet negalėtų žūti, kol ta jam svetima blogybė nesukels jam pačiam būdingos blogybės.

— Labai teisingai kalbi, — tarė Glaukonas.

X. — Remdamiesi šiuo samprotavimu, — tariau, — jeigu kūno blogybė nesukels pačiai sielai būdingos blogybės, mes niekuomet netvirtinsime, kad ji žūsta nuo jai svetimos blogybės, o ne nuo savo pačios ydingumo — nuo jai svetimos blogybės ji negali žūti.

— Tai, ką tu sakai, turi pagrindą.

— Taigi arba įrodykime, kad tai, ką pasakėme, yra
b klaidinga, arba tol, kol šito neįrodysime, jokiu būdu nesutikime, kad siela žūsta nuo drugio arba nuo kurios kitos ligos, arba perpjovus gerklę, — net jei kas supjaustytų kūną į mažus gabaliukus, dėl viso to nė kiek nepadidėtų galimybė sielai žūti, kol kas nors neįrodys, kad dėl šių kūno kančių pati siela pasidarė neteisingesnė ir nedoresnė. Neleiskime tvirtinti, kad svetima
c blogybė, jeigu ji nesukelia savos blogybės, pražudo sielą ar ką nors kita.

— Bet juk niekas niekada negalės įrodyti, kad mirštančiųjų sielos dėl mirties tampa neteisingesnės, — tarė Glaukonas.

— Jei kas nors išdrįs pulti mūsų samprotavimą ir iš baimės, kad nebūtų priverstas pripažinti sielos nemirtingumą, tvirtins, jog mirštantysis tampa nedoresnis ir neteisingesnis, tai, jeigu jis sako tiesą, mes padarysime išvadą, kad neteisingumas tarsi liga yra mirtinas tam, kam jis būdingas, ir kad neteisingi žmo-
d nės miršta dėl neteisingumo mirtinos prigimties — vieni greičiau, kiti — lėčiau, o ne taip, kaip dabar, kai nedorėliai miršta todėl, kad juos baudžia kiti.

— Prisiekiu Dzeusu, tokiu atveju neteisingumas pasirodytų ne toks jau baisus, jeigu jis mirtinas tam, kam jis būdingas, — juk tai būtų išsivadavimas nuo nelaimių! Bet aš manau, kad yra visai priešingai: jis
e pražūtingas visiems kitiems, nes tai jo galioje, o tą, kuriam jis būdingas, daro labai gyvybingą — ne tik gyvybingą, bet ir nenuilstantį. Tokiais atvejais jis, matyt, yra labai toli nuo to, kas mirtina!

— Gerai sakai, — tariau. — Jeigu net jos pačios
 ydingumas ir blogis neįstengia nužudyti ir sunaikinti

sielos, tai vargu ar kitam daiktui skirta blogybė ga-
lėtų pražudyti ją arba kokį kitą daiktą, išskyrus tą,
kuriam ji skirta.

— Vargu. Tai visai suprantama, — tarė Glaukonas.

— Bet jeigu kas nors nežūva nei nuo jam pačiam
būdingos, nei nuo svetimos blogybės, tai aišku, kad 611
tai būtinai turi būti kažkas amžinai esantis, o jeigu tai
amžinai yra, vadinasi, tai nemirtinga.

— Be abejo.

XI. — Tokią išvadą ir padarykime, o iš jos, pats
supranti, išplaukia, kad sielos visada yra tapačios pa-
čios sau. Jų skaičius nei mažėja, nes nė viena iš jų
nežūsta, nei didėja, nes tai, kas nemirtinga, gali pa-
gausėti tik to, kas mirtinga, sąskaita, ir galų gale vis-
kas taptų nemirtinga.

— Teisybę sakai.

— Bet mes su tuo nesutiksime, nes mūsų sampro- b
tavimas tam prieštarauja. Taip pat nesutiksime, kad
tikrąją sielos prigimtį sudaro įvairovė, netapatumas ir
skirtingumas.

— Ką tu turi galvoje? — paklausė Glaukonas.

— Sunku įsivaizduoti, kad amžina būtų tai, kas su-
dėta iš daugybės pradų ir, be to, sudėta netobulai:
kaip tik tokia dabar pasirodė esanti mūsų siela.

— Sunku įsivaizduoti.

— O kad siela yra nemirtinga, rodo ir ką tik mūsų
pateikti įrodymai, ir daugelis kitų. Norint sužinoti, ko- c
kia iš tikrųjų yra siela, reikia analizuoti ją ne puo-
lusią, kokią ją padaro susijungimas su kūnu ir kitos
blogybės, bet tokią, kokia ji yra gryna. Kaip tik šitai
reikia išanalizuoti, pasitelkus mąstymą. Tada pamatysi
ją esant daug gražesnę ir aiškiau galėsi atskirti teisin-
gumą nuo neteisingumo ir visus tuos dalykus, apie
kuriuos čia kalbėjome. Kol kas mes teisingai kalbėjo-
me apie sielą — tokią, kokia ji mums atrodo; bet mes
matėme tik tai, kokia ji dabar yra, panašiai kaip, ma- d
tant jūrų dievą Glauką [14], sunku įžvelgti jo pirmykštę
prigimtį, nes kai kurios ankstesnės jo kūno dalys yra
sulaužytos, kitos — nuzulintos ir subjaurotos bangų;

be to, jis apaugęs kriauklėmis, dumbliais, žvirgždu ir
kur kas labiau panašus į pabaisą, negu į tai, koks jis
buvo iš tikrųjų. Taip ir sielą mes matome subjaurotą
įvairiausio blogio. Bet, Glaukonai, atkreipkime dėmesį
štai į ką...

— Į ką?

e — Į sielos siekimą išminties. Reikia pažiūrėti, ko-
kių dalykų ji siekia, kokios draugystės ieško, jeigu ji
yra gimininga tam, kas dieviška, nemirtinga ir amžina,
ir kokia ji pasidarytų, jei visa atsiduotų šiam pradui
ir tas jos veržlumas išneštų ją iš vandenyno, kuriame
ji dabar yra, ir ji nusipurtytų tuos akmenukus ir
kriaukles, kuriais yra apaugusi — kadangi ji maitinasi
žemiškais dalykais, tai nuo tų šventinių puotų, kurios,
612 kaip sakoma, ir yra laimė, prie jos prilipo daug žemės
ir žvirgždo. Jeigu ji visa tai nusipurtytų, tada būtų
galima pamatyti jos tikrąją prigimtį — ar ji daugialy-
pė, ar vientisa ir kaip ji sutvarkyta kitais atžvilgiais.
Dabar mes, man atrodo, aptarėme jos būsenas žmogiš-
kajame gyvenime ir jos rūšis.

— Išsamiai aptarėme, — tarė Glaukonas.

XII. — Ir kitų prieštaravimų atsikratėme, tačiau
nekalbėjome apie atpildą už teisingumą ir garbę, kuri
b jį lydi, — o tai, kaip jūs sakėte, daro Homeras ir He-
ziodas. Priešingai, mes įrodėme, kad teisingumas pats
savaime yra didžiausias gėris sielai ir kad ji privalo
teisingai elgtis nepriklausomai nuo to, ar jai atiteko
Gigo žiedas, o priedo dar ir Hado šalmas [15], ar ne.

— Tikra teisybė.

— Dabar, Glaukonai, — tariau, — niekas negalės
mums prieštarauti, jei pasakysime, kad vis dėlto yra
c atpildas už teisingumą ir kitas dorybes, kurį įvairiais
būdais teikia sielai žmonės ir dievai — ir žmogui gy-
vam esant, ir po mirties.

— Niekas negalės paprieštarauti, — pritarė Glau-
konas.

— O ar sugrąžinsite man tai, ką pasiskolinote
svarstymo metu?

— Ką gi?

— Aš leidau jums tarti, kad teisingas žmogus gali atrodyti neteisingas, o neteisingas — teisingas. Nors to ir nebūtų įmanoma paslėpti nuo dievų ir žmonių, vis dėlto jūs sakėte, jog reikia šitai tarti, kad būtų galima d
palyginti teisingumą patį savaime ir neteisingumą patį savaime. Ar neprisimeni?

— Pasielgčiau neteisingai, jei pasakyčiau, kad neprisimenu.

— Kadangi jau palyginome, tai aš teisingumo vardan reikalauju, kad kartu su manimi priimtumėte tą nuomonę, kurios apie teisingumą laikosi dievai ir žmonės. Teisingiesiems teisingumas atlygina bent jau tuo, kad pelno jiems gerą vardą; kad teisingumas iš tikrųjų yra gėris tam, kuris jo tikrai laikosi, šitai mes jau išsiaiškinome.

— Tavo reikalavimas teisingas, — sutiko Glaukonas. e

— Pirmiausia man sugrąžinkite prielaidą, kad šie žmonės nelieka dievų nepastebėti.

— Grąžinsime.

— O jei šitai negali pasislėpti nuo dievų, tai vienas žmogus yra dievų mylimas, o kitas — nekenčiamas, kaip mes iš pradžių sutarėme.

— Taip ir yra.

— Turbūt sutarsime, kad tam, kurį myli, dievai 613
teiks didžiausią gėrį, nebent dėl kokio nors ankstesnio nusižengimo jiems neišvengiamai reikėtų patirti ir ką nors bloga.

— Sutarsime.

— Vadinasi, tą patį reikia pripažinti ir teisingo žmogaus atžvilgiu: net jeigu jį apniks skurdas, ligos ar dar kokios nors nelaimės, galų gale jam visa tai išeis į gera — arba dar gyvam esant, arba po mirties. Juk dievai niekuomet neapleis to žmogaus, kuris stengiasi būti teisingas ir, puoselėdamas dorybes, tampa panašus į dievą, kiek tai žmogui yra įmanoma. b

— Suprantama, kad tokio žmogaus neapleis tas, į kurį jis yra panašus.

— O apie neteisingą žmogų reikia galvoti visai priešingai.

— Žinoma.

— Tai tokį atpildą teisingas žmogus gauna iš dievų.

— Bent aš taip manau, — tarė Glaukonas.

— Na, o iš žmonių? — paklausiau. — Ar ne taip yra
iš tikrųjų: neteisingi žmonės, nepaisant jų gudrumo,
elgiasi kaip tie bėgikai, kurie į vieną galą bėga grei-
tai, o bėgdami atgal pritrūksta kvapo [16]; iš pradžių jie
c lekia galvotrūkčiais, bet į galą pasidaro juokingi ir,
negavę vainiko, pasišalina, nuleidę galvas, o tikrai
geri bėgikai, pasiekę finišą, apdovanojami ir apvaini-
kuojami. Dažniausiai taip būna ir teisingiems žmonėms.
Kiekvienas jų poelgis, kiekvienas bendravimas su žmo-
nėmis ir visas jų gyvenimo būdas galų gale pelno
jiems kitų žmonių pagarbą — tai ir yra atpildas jiems.

— Žinoma.

— Vadinasi, tu pakęsi, jei aš apie teisingus žmones
d pasakysiu tą patį, ką tu sakei apie neteisingus? Aš
pasakysiu, kad teisingi žmonės, sulaukę vyresnio am-
žiaus, jei nori, savo valstybėje užima aukštas valdžios
vietas, veda žmonas iš kokių tik nori šeimų, išleidžia
savo dukteris už ko tik nori, ir visa, ką tu sakei apie
neteisingus žmones, aš dabar tvirtinu apie teisingus.
O apie neteisingus aš sakau, kad, net jei daugumai iš
jų jaunystėje ir pasiseka pasislėpti, tai gyvenimo pa-
baigoje juos vis tiek sučiups, iš jų tyčiosis, ir senatvė-
je jų laukia apgailėtina dalia: juos įžeidinės ir sve-
e timšaliai, ir savieji, juos plaks botagais, pagaliau — ši-
tai tu pavadinai žiauriausia bausme (ir teisingai) —
kankins ant rato, degins įkaitinta geležimi. Manyk, kad
aš tada kalbėjau apie visas tas kančias. Na, ar pakęsi,
jei aš taip pasakysiu?

— Taip, — tarė Glaukonas; — juk tavo žodžiai teisingi.

614 XIII. — Štai kokį atpildą ir dovanas teisingas žmo-
gus, dar gyvas būdamas, gauna iš žmonių ir dievų, jau

nekalbant apie tas gėrybes, kurias teikia pats teisingumas.

— Tai tikrai garbingas ir patikimas atpildas.

— Tačiau ir kiekio, ir didumo atžvilgiu tai yra niekai, palyginti su tuo, kas vieno ar kito — tai yra teisingo ir neteisingo žmogaus — laukia po mirties. Apie tai verta išgirsti, kad ir vienas, ir kitas sužinotų iš mūsų svarstymo, kas pridera.

— Tai pasakok. Nedaug rasi dalykų, apie kuriuos b
labiau norėčiau išgirsti.

— Aš tau papasakosiu ne Alkinojo[17], o šaunaus vyro Ero[18], Armenijo sūnaus, kilusio iš Pamfilijos, pasakojimą. Jis žuvo kovos lauke; po dešimties dienų, kai buvo laidojami jau sugedę lavonai, Erą rado visiškai sveiką. Iš mūšio lauko jį nugabeno į namus, ir štai dvyliktą dieną, kai jį rengėsi laidoti, jau gulėdamas ant laužo, jis atgijo, o atgijęs papasakojo, ką buvo tenai matęs. Jis sakė, kad jo siela, kai tik ji išėjusi iš kūno, kartu su kitomis sielomis atvykusi į kažkokią
nuostabią vietą. Žemėje ten vienas šalia kito žiojėję c
du plyšiai, o priešais juos, danguje, irgi du. Tarp jų sėdėję teisėjai. Kai tik jie padarydavę nuosprendį, teisingiems žmonėms liepdavę eiti keliu į dešinę ir aukštyn į dangų ir užkabindavę jiems iš priekio ant kaklo lentelę su nuosprendžiu, o neteisingiems įsakydavę eiti į kairę ir žemyn ir užkabindavę jiems ant nugaros lentelę, kurioje būdavę surašyti visi jų nedori darbai. Kai
priėjęs Eras, teisėjai pasakę, kad jis turėsiąs būti pa- d
siuntiniu žmonėms ir pranešti jiems visa, ką čia matė, ir liepę jam atidžiai stebėti ir klausyti. Jis ten matęs, kaip sielos, gavusios nuosprendį, nueidavusios į du plyšius — vieną dangaus, kitą — žemės, o per kitus du ateidavusios — vienos iškildavusios iš žemės, nuvargusios ir apsinešusios dulkėmis, o kitos nužengdavusios
iš dangaus švarios. Atrodę, jog visos sielos grįždavu- e
sios iš ilgos kelionės; jos mielai įsikurdavusios pievoje, panašiai kaip žmonės švenčių metu. Kurios buvusios pažįstamos, sveikindavęsi ir klausinėjusios atėjusių iš žemės, kaip ten, žemėje, o nusileidusių iš dangaus —

kaip ten, danguje. Vienos pasakojusios verkdamos ir
aimanuodamos, prisiminusios, kiek visko turėjusios iš-
615 kęsti ir ką mačiusios, keliaudamos po žeme — ta ke-
lionė trunkanti tūkstantį metų, — o kitos, nusileidusios
iš dangaus, pasakojusios apie didžiausią palaimą ir
neapsakomo grožio reginį. Prireiktų daug laiko, Glau-
konai, jei norėčiau viską papasakoti. Svarbiausia, pa-
sak Ero, buvę štai kas: už kiekvieną kam nors padary-
tą skriaudą nedorėliai buvę baudžiami dešimteriopai —
bausmė trunkanti šimtą metų, nes tiek tęsiasi žmogaus
b gyvenimas, — kad už kiekvieną nusikaltimą tektų at-
kentėti dešimteriopai. Pavyzdžiui, jei kas nužudė daug
žmonių ar išdavė valstybę arba kariuomenę ir dėl jo
kaltės daugelis pateko į vergiją, ar šiaip yra kaltas
dėl kokios nelaimės, už kiekvieną nusikaltimą turi at-
kentėti dešimteriopas kančias. O tiems, kurie darė ge-
rus darbus, buvo teisingi ir dori, atlyginama pagal
nuopelnus. Ką Eras pasakojo apie vaikus, kurie mirė
c tik gimę, neverta minėti. Jis taip pat pasakojo, kad
tiems, kurie negerbę dievų ir gimdytojų, ir savižu-
džiams buvusios skiriamos dar sunkesnės bausmės.
Eras girdėjęs, kaip vienas žmogus klausęs kito, kur
dingęs didysis Ardiėjas. Tas Ardiėjas prieš tūkstantį
metų buvęs vieno Pamfilijos miesto tironas. Apie jį
d buvę pasakojama, kad jis nužudęs savo seną tėvą ir
vyresnįjį brolį ir padaręs daug baisių nusikaltimų. Pa-
klaustasis atsakęs: „Jis čia neatėjo ir neateis.

XIV. Tarp kitų baisių reginių mes matėme ir tokį:
kai, patyrę daugybę kančių, buvome jau arti angos ir
rengėmės išlipti, staiga pamatėme Ardiėją kartu su ki-
tais — dauguma jų buvo tironai, o iš paprastų žmo-
nių — tik didžiausi nusikaltėliai. Jie jau norėjo išlipti,
bet anga jų neleido: kai tik kuris nors iš tų piktada-
e rių, nepataisomų dėl savo prigimties arba dar per ma-
žai nubaustų, mėgindavo išlipti, anga pradėdavo staug-
ti. Tada šalia stovėję laukiniai ugninio veido vyrai,
išgirdę staugimą, kai kuriuos iš jų pagriebė ir nuvedė
šalin, o Ardiėjui ir kitiems supančiojo rankas ir kojas,
616 užnėrė ant kaklo kilpas, nulupo odą ir nuvilko pakele

per aštrius spyglius, o visiems sutiktiesiems aiškino, už kokius nusikaltimus juos šitaip kankina, ir sakė numesią juos į Tartarą [19]. Nors mes ir buvome iškentę daug baisių dalykų, bet tada visus juos pranoko baimė, kad nepasigirstų tas staugimas, kai prieisime prie angos, ir kiekvienam iš mūsų būdavo didžiausias džiaugs- b
mas, kai, įėjus į angą, staugimas liaudavosi". Štai kokios ten bausmės ir štai koks atpildas. Tie, kurie išbūdavę pievoje septynias dienas, aštuntąją dieną pakildavę ir eidavę tolyn ir po keturių dienų prieidavę vietą, iš kurios pamatydavę šviesos juostą, iš viršaus besidriekiančią per dangų ir žemę tarsi stulpas, panašią į vaivorykštę, tik daug ryškesnę ir grynesnę. Po dienos kelio jie prieidavę prie to šviesos stulpo ir ties jo viduriu pamatydavę nuo dangaus nukarusius saitų galus: c
mat ta šviesa — tai dangaus juosta, panašiai kaip trijerių virvės apjuosianti ir sutvirtinanti dangaus skliautą. Ant saitų galų pakabintas Anankės verpstas, suteikiantis viskam sukimąsi. Jo ašis ir kabliukas esą iš plieno, o velenas — iš plieno, sumaišyto su ki- d
tais metalais. Veleno sandara tokia: iš išorės jis panašus į čia naudojamus velenus, bet, pagal Ero pasakojimą, jį reikia įsivaizduoti taip: į didelį tuščiavidurį veleną įdėtas kitas toks pat velenas, tik mažesnis, panašiai kaip sudedami vienas į kitą indai; į antrąjį veleną įdėtas trečias, į trečiąjį — ketvirtas ir dar keturi. Iš viso jų aštuoni, jie įdėti vienas į kitą; iš viršaus jų e
graižai atrodę tarsi žiedai, nubrėžti apie bendrą ašį, tad iš išorės jie tarsi sudarę ištisinį vieno veleno paviršių, o ašis ėjusi kiaurai per aštuntojo veleno vidurį [20]. Pirmutinio, išorinio, veleno žiedas buvęs plačiausias; šeštojo veleno — antrasis pagal didumą, ketvirtojo — trečias, aštuntojo — ketvirtas, septintojo — penktas, penktojo — šeštas, trečiojo — septintas, antrojo aštuntas. Didžiausiojo veleno žiedas buvęs margas, 617
septintojo — ryškiausias; aštuntojo veleno žiedo spalva buvusi tik septintojo skleidžiamos šviesos atšvaitas, antrojo ir penktojo — beveik ta pati spalva, tik geltonesnė už anų dviejų, trečiojo — balčiausia, ketvirto b

jo — rausva, šeštojo — antroje vietoje pagal baltumą [21].
Visas verpstas vienodai sukęsis apie savo ašį, bet, jam
sukantis, septyni vidiniai žiedai iš lėto sukęsi priešin-
b ga kryptimi. Iš jų greičiausiai sukęsis aštuntasis žiedas,
septintasis, šeštasis ir penktasis sukęsi vienodu grei-
čiu, bet jau lėčiau; ketvirtasis, kaip jiems atrodę, pa-
gal sukimosi greitį užėmęs trečiąją vietą, trečiasis —
ketvirtąją, o penktąją — antrasis. Pats verpstas sukęsis
ant Anankės kelių. Ant kiekvieno žiedo viršaus sėdė-
jusi Sirena, kuri, sukdamasi kartu su žiedu, dainavusi
vieno jai būdingo aukštumo balsu. Jų visų aštuonių
c balsai sudarę gražų sąskambį [22]. Aplink Sirenas vieno-
du atstumu nuo jų sėdėjusios sostuose kitos trys būty-
bės, apsirengusios baltais drabužiais, su vainikais ant
galvų; tai buvusios Anankės dukros Moiros: Lachesė,
Klota ir Atropė [23]. Jos dainavusios vienu balsu su Si-
renomis — Lachesė apie praeitį, Klota apie dabartį, o
Atropė apie ateitį. Be to, Klota kartkartėmis dešine
ranka paliesdavusi išorinį verpsto žiedą, padėdama jam
suktis, Atropė kaire ranka padėdavusi suktis vidiniams
žiedams, o Lachesė tai viena, tai kita ranka padėda-
vusi ir vienam, ir kitam.

d XV. Atvykę jie tuojau turėję eiti pas Lachesę. Kaž-
koks pranašas sustatęs juos į eilę, o paskui paėmęs
nuo Lachesės kelių burtus ir gyvenimo pavyzdžius,
užlipęs ant aukštos pakylos ir taręs: „Anankės dukros
Lachesės žodis. Viendienės sielos! Štai naujo rato, ku-
ris mirtingųjų giminei baigiasi mirtimi, pradžia! Ne
jus demonas burtais ištrauks, bet jūs pasirinksite de-
moną [24]. Kas pirmas ištrauks burtą, tas tegul pirmas
pasirenka gyvenimą, kurį jam neišvengiamai teks gy-
venti. Dorybė nėra kieno nors nuosavybė: ją gerbda-
mas arba jos negerbdamas, kiekvienas daugiau ar ma-
žiau prie jos priartės. Kiekvienas yra atsakingas už
savo pasirinkimą — dievas čia nekaltas". Šitaip pasa-
kęs, pranašas metęs burtus į minią, ir kiekvienas pasi-
618 ėmęs tą burtą, kuris nukritęs arčiausiai jo — tik Erui
neleidę pasiimti. Kiekvienas tada sužinojęs, kelintas
 jis pagal eilę pasirinkti gyvenimą. Paskui pranašas

išdėliojęs prieš juos ant žemės gyvenimų pavyzdžius;
jų buvę daug daugiau negu sielų, ir labai įvairių: vi-
sokių gyvulių gyvenimai, visos žmonių gyvenimo rū-
šys; tarp jų buvę net tironų gyvenimų — arba trun- b
kančių iki mirties, arba nutrūkstančių per vidurį ir
pasibaigiančių tremtimi, skurdu ir elgetavimu; buvę
ten ir garbingų žmonių gyvenimų, žmonių, pagarsėju-
sių savo išvaizda, grožiu, stiprumu, vikrumu varžybose
arba savo aukšta kilme ir protėvių šaunumu. Buvę ir
nežymių žmonių, taip pat ir moterų gyvenimų. Bet tai
nenulėmę sielų sandaros, nes siela būtinai pasikeis,
pasikeitus gyvenimo būdui. Šiaip čia buvę pakaitom
turtas ir skurdas, sveikata ir ligos, taip pat ir tarpinės
būsenos. Čia, mielas Glaukonai, žmogui ir slypi di-
džiausias pavojus, ir todėl pagal galimybes reikia siek- c
ti, kad kiekvienas iš mūsų, metęs į šalį kitus mokslus,
imtų mokytis ir tyrinėti šituos dalykus, jei tik jam tai
bus prieinama. Reikia surasti ir tą, kuris jam suteiks
galimybę ir sugebėjimą skirti dorą gyvenimą nuo ne-
tikusio ir iš visų galimybių visur ir visada išsirinkti
geriausią. Turėdamas galvoje, kokį ryšį su dorybingu
gyvenimu turi visa tai, apie ką dabar kalbėjome, žmo-
gus supras, ką gera ar bloga teikia grožis, sujungtas
su turtu arba neturtu ir su vienokia ar kitokia sielos d
būsena, kas tai yra aukšta ar žema kilmė, asmeninis
gyvenimas, valstybinės pareigos, galia ir silpnumas,
gabumas mokslui ir negabumas. Įgimtų ir įgytų sielos
savybių dėka žmogus, atsižvelgdamas į sielos prigimtį, e
gali pasirinkti: blogesniu jis laikys tą gyvenimo būdą,
kuris sielą padaro nedoresnę, o geresniu — tą, kuris ją
padaro teisingesnę; į visa kita jis numos ranka. Mes 619
jau matėme, kad žmogui ir gyvam esant, ir po mirties
tai yra svarbiausias pasirinkimas. Į Hadą reikia leistis
su šiuo tvirtu kaip plienas įsitikinimu, kad ir ten ne-
susižavėtum turtais ir kitokiomis panašiomis blogybė-
mis, kad nepasidarytum tironu ir tokia bei panašia
veikla nepridarytum nepataisomo blogio, ypač sau pa-
čiam. Visuomet reikia mokėti pasirinkti vidurinį kelią

ir vengti kraštutinumų — ir šiame gyvenime, ir kiekviename būsimame. Tik tada žmogus bus laimingas.

b XVI. Ir ano pasaulio pasiuntinys pasakojo, kad pranašas, mesdamas burtus, šitaip taręs: „Net ir paskutinysis, jei tik mokės protingai pasirinkti ir griežtai gyvens, turės visai neblogą, pakenčiamą gyvenimą. Todėl pirmasis tegul apdairiai pasirenka, o paskutinysis tegul nenusimena". Po šių pranašo žodžių tuojau priėjęs pirmasis ir pasirinkęs galingiausio tirono gyvenimą — tai buvęs neprotingas, visiškai neapgalvotas pasirinki-
c mas, paskatintas gobšumo. Jis nežinojęs, kad likimo jam buvę lemta ryti savo paties vaikus ir kitokie baisūs dalykai. Vėliau, kai ramiai viską apsvarstęs, jis ėmęs muštis į krūtinę ir aimanuoti, kad rinkdamasis nepaklausęs pranašo. Tačiau jis kaltinęs ne save, bet likimą, demonus — ką tik nori, tik ne pats save. Jis buvęs vienas iš tų, kurie atvykę iš dangaus, ir ankstesnį savo gyvenimą nugyvenęs geroje santvarkoje,
d bet, matyt, jo dorybingumą skatinęs tik įprotis, o ne filosofinis apmąstymas. Apskritai nemaža iš dangaus atėjusių sielų šitaip įkliuvę, nes jos buvusios sunkumų neužgrūdintos. O tos, kurios atvykdavusios iš žemės, pačios patyrusios daug vargo ir mačiusios kitų kančias, rinkęsi apdairiau. Dėl to, taip pat ir dėl burtų traukimo lemtų atsitiktinumų daugeliui sielų bloga pasikeisdavę į gera, gera — į bloga. Jei kas, atėjęs į šį gyvenimą, rimtai užsiimdavęs filosofija ir jei renkantis burtas tekdavęs ne iš paskutiniųjų, tai, sprendžiant pagal žinias iš ano pasaulio, jis ne tik čia laimingai gyvensiąs, bet ir jo kelias iš čia į ten ir atgal būsiąs ne požeminis ir dygliuotas, bet dangiškas ir lygus.

620 Eras sakęs, kad buvę įdomu žiūrėti, kaip sielos rinkęsi gyvenimus. Tai buvęs ir graudus, ir juokingas, ir keistas reginys. Mat dauguma sielų rinkęsi pagal ankstesnio gyvenimo įpročius. Jis sakėsi matęs, kaip buvusio Orfėjo siela iš neapykantos moterims — moterys jį pražudė — pasirinkusi gulbino gyvenimą, nes nepanorėjusi gimti iš moters. Jis matęs, kaip Tamiro[25] siela pasirinkusi lakštingalos gyvenimą; matęs ir gulbę,

kuri savo gyvenimą pakeitusi į žmogiškąjį; panašiai b
elgęsi ir kiti gyvūnai giesmininkai. Dvidešimtąjį burtą ištraukusi siela pasirinkusi liūto gyvenimą. Tai buvusi Telemono sūnaus Ajanto siela, kuri, prisimindama nuo sprendį dėl Achilo ginklų[26], nenorėjusi tapti žmogumi. Po jo ėjusi Agamemnono[27] siela. Irgi nekęsdama žmonių giminės dėl iš jų patirtų kančių, ji pasirinkusi erelio gyvenimą. Tada burtas tekęs Atalantės[28] sielai: matydama, kokia pagarba rodoma varžybų nugalėtojams, ji neatsilaikiusi ir pasirinkusi šią dalią. Po jos jis matęs,
kaip Panopėjo sūnaus Epėjo[29] siela pasirinkusi darbš- c
čios moters buitį. Tarp paskutiniųjų jis matęs juokdario Tersito[30] sielą — ji pasivertusi beždžione. Paskutinysis burtas atsitiktinai tekęs Odisėjo[31] sielai. Prisimindama ankstesniąsias kančias ir atsikračiusi garbės troškimo, ji ilgai ieškojusi paprasto žmogaus, kuris toli
nuo visokių reikalų, gyvenimo; pagaliau ji užtikusi d
tokį kažkur gulintį, kitų paniekintą, ir labai patenkinta jį pasiėmusi, sakydama, jog būtų jį pasirinkusi ir tuo atveju, jeigu jai būtų tekęs pirmasis burtas. Gyvulių sielos elgęsi panašiai: vienos virtusios žmonėmis, kitos — kitais gyvuliais, neteisingos — laukinėmis, o teisingos — romiomis; žodžiu, ten vykęs visoks maišymasis.

Kai visos sielos pasirinkusios gyvenimus, tada jos iš eilės, kaip buvo ištraukusios burtus, ėjusios pas Lachesę. Ši kiekvienai sielai davusi demoną, kurį ta bu-
vo pasirinkusi; jis turėjęs būti jos sargu per visą e
gyvenimą ir įvykdyti visa, ką siela pasirinkusi. Šis sargas pirmiausia vesdavęs sielą pas Klotą ir pastatydavęs ją po jos ranka ir po jos sukamu verpstu — taip jis patvirtindavęs sielos pasirinktąjį likimą. Paleistus verpstą, jis vesdavęs sielą prie Atropės siūlų, kad padarytų nepakeičiama tai, ką priverpusi Klota.
Toliau neatsigręždama siela eidavusi prie Anankės 621
sosto ir pereidavusi per jį kiaurai. Kai ir kitos sielos perėjusios per sostą, tada jos visos kartu per baisią, sloginančią kaitrą ėjusios į Letės[32] lygumą. Lygumoje nebuvę nei medžių, nei kitokios augmenijos. Atėjus

vakarui, jos apsistojusios nakvynės prie Ameleto[33] upės, kurios vanduo nesilaikąs jokiame inde. Visos sielos turėjusios saikingai atsigerti to vandens, bet kai kurios pametusios protą ir gėrusios be saiko. Vos tik
b atsigėrusios, viską užmiršusios. Kai jos sumigusios, vidurnaktį pasigirdęs griausmas ir pradėjusi drebėti žemė. Sielas staiga ėmę nešti aukštyn į visas puses, į tas vietas, kur joms buvo lemta gimti, ir jos pasklidusios po dangų tarsi žvaigždės. Erui neleidę gerti Letės vandens. Jis nežinąs, kur ir kokiu būdu jo siela grįžusi į kūną; švintant staiga atmerkęs akis, jis pamatęs, jog guli ant laužo.

c Tai šitokiu būdu, Glaukonai, buvo išsaugotas ir mums išliko šis pasakojimas. Jei juo tikėsime, ir mes lengvai pereisime per Letės upę ir nesuteršime savo sielos. Tvirtai tikėdami, kad siela yra nemirtinga, gali pakelti bet kokį gėrį ir bet kokį blogį, mes visuomet eisime keliu, vedančiu į aukštybes, ir visokiais būdais
d laikysimės teisingumo ir išminties, kad, čia gyvendami, būtume mieli ir patys sau, ir dievams; o jei mes nusipelnysime atpildo, tarsi varžybų nugalėtojai, iš visur gaunantys dovanų, tai būsime laimingi ir čia, ir toje tūkstantmetėje kelionėje, kurią apsakėme.

PAAIŠKINIMAI

„Valstybė"— nebe pirmas Platono veikalas lietuvių kalba. Iš visų antikos filosofų Platonas susilaukė didžiausio lietuvių vertėjų dėmesio. Dar buržuaziniais metais žurnale „Logos" buvo išspausdinti bei atskirais leidiniais išėjo penki Platono dialogai — „Eutifronas", „Fedonas", „Kritonas", „Sokrato apologija" ir „Puota" (vertėjas *M. Račkauskas*). Nedidelių ištraukų iš dialogų „Jonas" ir „Fedras" buvo pateikta estetikos antologijoje „Ties grožio vertybėmis" (Kaunas, 1944. Vertėjas ir sudarytojas — *R. Serapinas*). Tarybiniais metais išleista Platono dialogų rinktinė (*Platonas.* Dialogai.— V., 1968), į kurią įeina keturi dialogai — „Puota", „Kritonas", „Fedonas" ir „Sokrato apologija" (jų vertimai M. Račkausko iš naujo peržiūrėti). „Valstybė" lietuvių kalba pasirodo pirmą kartą. Tiesa, pora ištraukų (dalis pirmosios knygos ir septintoji knyga) buvo publikuota antikai skirtame Filosofijos istorijos chrestomatijos tome (vertė *B. Kazlauskas*), tačiau jų vertimuose esama kai kurių netikslumų.

„Valstybė"— vienas iš stambiausių ir reikšmingiausių Platono kūrinių. Pagrindinė jo tema — teisingumas, tačiau, analizuodamas šią sąvoką, Platonas paliečia beveik visas svarbiausias filosofines problemas. Tai daiktų būties tikrųjų priežasčių — *idėjų* ir aukščiausios iš jų — *gėrio* idėjos problema, žmogaus prigimties (sielos, jos pažintinių galių, sielos ir kūno santykio, sielos likimo po žmogaus mirties), valstybės ir jos piliečių luomų kilmės klausimai, pagaliau — kokia turi būti ideali valstybė, kas ir kaip ją turi valdyti, kokia tinkamiausia jos piliečių mokymo ir auklėjimo sistema ir t. t. Dėl savo užmojo, nagrinėjamų problemų daugiaplaniškumo „Valstybė" tyrinėtojų laikoma visos brandaus laikotarpio Platono filosofinės sistemos išdėstymu (išskyrus kosmologiją ir dialektiką).

„Valstybė" parašyta apie 370—360 m. pr. m. e. (išskyrus pirmąją knygą, kurią dauguma tyrinėtojų priskiria ankstyvajam Platono kūrybos periodui). Dialogo veiksmas vyksta maždaug 421 arba 411—410 m. pr. m. e. birželio mėn., atėniečių garbintos deivės Bendidės-Artemidės šventės metu. Sokratas atpasakoja filosofinį pokalbį, vykusį Pirėjuje, garbingo sirakūziečio Kefalo, Lisanijo sūnaus ir garsaus oratoriaus Lisijo tėvo, atvykusio į Atėnus Periklio kvietimu, namuose. Pokalbyje dalyvauja Sokratas, Platono broliai Adimantas ir Glaukonas, Kefalo sūnus Palemarchas (Trisdešimties tironų valdymo metu nubaustas mirtimi), sofistas Trasimachas Chal-

kedonietis. Tylėdami pokalbio klausosi Kefalo sūnūs Lisijas ir Eutidemas, žymaus Atėnų politinio veikėjo Nikijo sūnus Nikeratas, Trasimacho mokinys sofistas peanietis Charmantidas. Aristonimo sūnus Klitofontas — sofistas, Trasimacho šalininkas — dialogo dalyvių sąraše neminimas, tačiau jis kartkartėmis įsikiša į pokalbį.

„Valstybę" iš senosios graikų kalbos išvertė *Jonas Dumčius*. Versta iš: *Platon*. La République.— In.: *Platon* Oeuvres Complètes. Paris, 1932, t. 6.

PIRMOJI KNYGA

[1] Turima galvoje trakų mėnulio deivė Bendidė, kuri Atikoje buvo tapatinama su Artemide. Jos garbei Atėnuose kasmet būdavo rengiama šventė — bendidijos. Jų metu vykdavo raitelių lenktynės su fakelais iš Atėnų į Pirėją, kur buvo Bendidės šventykla.

[2] Aukodami dievams, graikai užsidėdavo ant galvos vainiką. Kiekvieno namo kieme būdavo aukuras.

[3] Platono dialoge „Puota" šis priežodis skamba taip: „Panašūs visada prie panašių šliejasi" (*Platonas*. Dialogai, p. 39). Homeras „Odisėjoje" sako: „Dievas, matyti, jau pats taip suveda lygų su lygiu" (XVII giesmė, 218).

[4] *Sofoklis* (Σοφοκλης, 496—406 m. pr. m. e.) — žymus senovės graikų dramaturgas, tragedijų kūrėjas.

[5] *Temistoklis* (Θημιστοκλης, gim. apie 525 m. pr. m. e.) — Atėnų karvedys ir valstybės veikėjas.

[6] *Serifas* — nedidelė salelė Egėjo jūroje, dėl savo nereikšmingumo ir gyventojų skurdumo buvusi pašaipos objektu pasiturintiems graikams.

[7] *Hadas* — pagal senovės graikų mitologiją, požeminė mirusiųjų karalystė.

[8] *Pindaras* (Πινδαρος, apie 522 — apie 442 m. pr. m. e.) — žymiausias senovės graikų lyrikas, chorinės lyrikos kūrėjas. Iki mūsų dienų išliko 45 jo epinikijos — odės įvairių varžybų nugalėtojų garbei — ir daugiau kaip 300 kitų kūrinių fragmentų.

[9] *Simonidas Kejietis* (Σιμωνιδης, 557/6 — 468 m. pr. m. e.) — žymus senovės graikų poetas, kūręs elegijas ir chorinę lyriką.

[10] *Homeras* (῞Ομηρος) — legendinis senovės graikų poetas. Su jo vardu susijęs graikų herojinis epas, ypač „Iliada" ir „Odisėja" (VIII a. pr. m. e.).

[11] Homeras apie Autoliką sako:

Pranoko visus Autolikas
Priesaikom ir klastom, kaip elgtis jį buvo išmokęs
Dievas Hermėjas, kuriam avinėlių jis ir ožkyčių
Degino kulšis geriausias, o tas jį globojo ir gynė.

(„Odisėja", XIX, 395—398)

[12] *Biantas Prienietis* (Βιας, VI a. pr. m. e.), *Pitakas* (Πιττακος, VII—VI a. pr. m. e.), Mitilėnės miesto (Lesbo s.) tironas,— du iš vadinamųjų septynių išminčių. Kiti — lakedemonietis *Chilonas* (Χιλων, VI a. pr. m. e. pradžia), *Kleobulas* (Κλεόβουλος, VI a. pr.

m. e. pradžia), Lindo miesto Rode tironas; *Periandras* (Περιανδρος, 625—585 m. pr. m. e.), Korinto tironas; *Solonas* (Σόλων, apie 638—559 m pr. m. e.), Atėnų poetas ir įstatymų leidėjas, ir *Talis Miletietis* (Θαλης, 625—547 m. pr. m. e.), senovės graikų filosofas, teigęs, kad visos esaties pagrindas yra vanduo.

[13] Žr. 12 komentarą.

[14] *Perdikas II* (Περδικκας, V a. pr. m. e.) — Makedonijos karalius.

[15] *Kserksas* (Ξερξης) — Persijos karalius, 485—465 m. pr. m. e. mėginęs užkariauti graikus.

[16] *Ismenijas* ('Ισμηνιας) — Tėbų demokratų vadas, kurstęs sukilti prieš Spartą. Užėmę Tėbus, spartiečiai jį nužudė (382 m. pr. m. e.).

[17] Aliuzija į senovės prietarą, kad jeigu sutiktas vilkas žmogų pamatąs pirmiau negu žmogus vilką, žmogus staiga netenkąs žado.

[18] *Heraklis* — senovės graikų mitų didvyris, atlikęs dvylika žygdarbių.

[19] Atėnų teismuose pačiam teisiamajam būdavo liepiama pasiūlyti sau bausmę (mirtį, tremtį, piniginę baudą ir t. t.).

[20] Užuomina į tai, kad sofistai savo „išminties" visada mokydavo už užmokestį.

[21] *Polidamantas Tesalietis* (Πολυδαμας) — trakų atletas penkiakovininkas, Sokrato amžininkas. Pasakojama, kad jis plikomis rankomis įveikęs liūtą.

[22] Ši patarlė būdavo taikoma tiems, kurie mėgindavo imtis ko nors neįmanomo.

ANTROJI KNYGA

[1] Herodotas pasakoja apie karalių *Gigą*, Daskilo sūnų (VII a. pr. m. e.), kuris, būdamas ietininku, nužudęs savo šeimininką Kandaulą, Lydijos valdovą, ir užgrobęs jo turtus, žmoną ir karalystę. Gigo žiedas taip pat minimas „Valstybės" X knygoje. *Lydas*, Platono laikomas Gigo tėvu, pagal Herodotą — Ačio sūnus, lydiečių eponimas. Galimas daiktas, kad Platonas, kaip dažnai esti, pats kuria mitą, suteikdamas jam gilią dorovinę prasmę.

[2] *Eschilas*. Septynetas prieš Tėbus, 610—612.

[3] *Heziodas*. Darbai ir dienos, 232—234.

Heziodas (῾Ησιοδος, VIII—VII a. pr. m. e.) — senovės graikų poetas, kilęs iš Beotijos. Davė pradžią didaktiniam graikų epui.

[4] *Homeras*. Odisėja, XIX, 108—113.

[5] *Musėjas* (Μουσαιος) ir jo sūnus *Eumolpas* (Ευμολπος) — mitiniai dainiai. Musėjas paprastai figūruoja kaip Orfėjo ('Ορφευς) mokytojas arba mokinys.

[6] Pagal padavimą, Danaidės, nužudžiusios savo vyrus, dievų buvusios pasmerktos amžinai pilti vandenį į bedugnę statinę.

[7] *Heziodas*. Darbai ir dienos, 287—290.

[8] *Homeras*. Iliada, IX, 497—501.

[9] Musėjui buvo priskiriamos poemos „Eumolpija", „Teogonija" ir kt., Orfėjui — 24 giesmių teogoninė poema, vadinamieji „Šventieji žodžiai". Aristotelis atvirai neigė egzistavus poetą Orfėją, tuo tarpu sofistas Hipijas laikė jį Homero ir Heziodo pirmtaku.

[10] *Selenė* — senovės graikų mėnulio deivė.

[11] Čia turimi galvoje orfikai ir jų paslaptys. *Orfikai* — senovės graikų religinė srovė, atsiradusi VIII a. pr. m. e. ir susijusi su Dioniso ir Demetros kultu. Orfizmo kūrėju laikomas mitinis Orfėjas.

[12] *Archilochas* ('Αρχιλοχος, apie 714—676 m. pr. m. e.) — žymus senovės graikų poetas, rašęs satyrinius eilėraščius — jambus. Jam priklauso dvi eiliuotos pasakėčios apie lapę ir beždžionę, kuriose vaizduojami Archilocho ir jo mylimosios Neobulos tėvo Likambo, klastingai apgavusio poetą, asmeniniai santykiai. Abi šias pasakėčias perpasakojo Ezopas.

[13] *Aristono vaikai* — pažodžiui „geriausio žmogaus vaikai" (gr. αριστος — „geriausias"). Spėjama, kad cituojamos eilutės autorium galėjęs būti Kritijas, nors iki mūsų dienų išlikusiuose jo elegijų fragmentuose jos nėra.

[14] *Hoplitai* — senovės graikų sunkieji pėstininkai, ginkluoti skydais, ietimis, kalavijais.

[15] Terminu μουσικη (pažodžiui — „muzika", „išsilavinimas", „dvasinė kultūra") Platonas apima poeziją, retoriką, muziką siaurąja prasme ir orchestiką (šokio meną). Plačiau apie tai žr. *Лосев А. Ф.* История античной эстетики: Высокая классика.— М., 1974, с. 59—62.

[16] Pasak padavimo, Gėja (Žemė) pagimdžiusi Uranui (Dangui) šimtarankius ir kiklopus. Uranas jais pasibaisėjęs, surišęs juos ir nutrenkęs į Tartarą. Supykusi Gėja sukurstčiusi savo sūnus titanus atkeršyti tėvui. Jauniausias iš brolių, Kronas, paėmęs motinos pjautuvą, iškastravęs tėvą. Už tai savo sūnaus Dzeuso Kronas buvęs nutrenktas į Tartarą. Šią istoriją vaizdingai aprašė Heziodas poemoje „Dievų kilmė".

[17] Čia turimas galvoje siauras ratas žmonių, dalyvaudavusių misterijose, galbūt eleusinijose — mistika apgaubtose religinėse iškilmėse deivių Demetros, Persefonės ir dievo Dioniso garbei, kasmet rengiamose Eleusyno mieste, netoli Atėnų,— per kurias būdavo aukojamas paršelis.

[18] Apie titanų kovą su olimpiečiais pasakojama Heziodo poemoje „Dievų kilmė" (674—735), apie dievų kovas — Homero „Iliadoje" (XX, 1—75; XXI, 385—514).

[19] *Homeras.* Iliada, XXIV, 527—528, 530, 532.

[20] Šioje nežinia iš kur paimtoje eilutėje išreikšta mintis, artima Heziodui ir Pindarui.

[21] Apie tai žr. *Homeras.* Iliada, IV, 68—126.

[22] Kai Gėja (Motina Žemė) pasiskundusi Dzeusui, kad per daug esą žmonių, jis kartu su savo buvusia žmona Temide nusprendęs sunaikinti dalį žmonių giminės ir sukėlęs baisųjį Trojos karą.

[23] Cituojama iš neišlikusios Eschilo tragedijos „Niobė".

[24] Niobė didžiavosi turinti daugiau vaikų negu deivė Latonė. Užsirūstinusi Latonė liepusi savo vaikams Apolonui ir Artemidei išžudyti Niobės vaikus (žr. *Ovidijus.* Metamorfozės, VI, 146—312).

Pelopas pamilęs Enomajo dukrą Hipodamiją ir gavęs ją tik Enomajo vežėjo Mirtilo padedamas. Kai po to Mirtilas pareikalavęs žadėto atlyginimo, Pelopas gudrumu nusiviliojęs jį ant jūros kranto ir nustūmęs nuo aukštos uolos. Krisdamas nuo uolos, Mirtilas prakeikęs Pelopą ir jo palikuonis. Nuo to laiko Pelopo palikuonis persekiojusios visokios nelaimės.

[25] *Homeras.* Odisėja, XVII, 485—486.

[26] *Protėjas* — pagal senovės graikų mitologiją, Poseidonui pavaldi jūrų dievybė, „jūrų senis", nuolat keičiantis savo pavidalą. *Tetidė* — Nerėjo duktė, jūrų deivė, mirtingojo didvyrio Pelėjo žmona ir Achilo motina. Ji, kaip ir Protėjas, nuolat keisdavo savo pavidalą.

[27] Ši eilutė paimta greičiausiai iš Eschilo tragedijų. Argo karaliaus Inacho duktė Ijo, Dzeuso mylimoji, buvusi Heros žynė.

[28] Dzeusas pasiuntęs Agamemnonui apgaulingą sapną, norėdamas išmėginti achajų ryžtą (žr. *Homeras.* Iliada, II, 1—41).

[29] Čia cituojamas fragmentas iš nenustatytos Eschilo tragedijos.

[30] Duoti poetui chorą V a. pr. m. e. Atėnuose reiškė leisti vaidinti jo tragedijas.

TREČIOJI KNYGA

[1] Šiais žodžiais Achilo šešėlis kreipiasi į Odisėją, nusileidusį į mirusiųjų karalystę (*Homeras.* Odisėja, XI, 489—491).

[2] *Homeras.* Iliada, XX, 63—64.

[3] Šiuos žodžius taria Achilas, nesugebėjęs sulaikyti naktį jam pasirodžiusio savo žuvusio draugo Patroklo šešėlio (*Homeras.* Iliada, XXIII, 103—104).

[4] Hade sugebėjimas mąstyti esąs paliktas tik Tėbų pranašui Teiresijui. Iš kitų sielų atimtas protas ir atmintis (*Homeras.* Odisėja, X, 495).

[5] Čia kalbama apie Hektoro nužudyto Patroklo sielą (*Homeras.* Iliada, XVI, 856—857).

[6] Taip Patroklo siela išslydo iš mėginusio ją apkabinti Achilo rankų (*Homeras.* Iliada, XXIII, 100—101).

[7] Su šikšnosparniais lyginamos Odisėjo nužudytų Penelopės jaunikių sielos, kurias dievas Hermis veda į Hadą (*Homeras.* Odisėja, XXIV, 6—9).

[8] *Kokitas* — pažodžiui: „raudų upė" (upė Epyre, Acheronto intakas, mituose tapusi, kaip ir Acherontas, viena iš požemio karalystės upių).

Stiksas — pažodžiui „baisioji upė", svarbiausia požemio karalystės upė, aptekanti ją septynis kartus. Jos vandenimis prisiekdavę dievai.

[9] Čia cituojamos eilės iš Homero „Iliados", vaizduojančios Achilo sielvartą, žuvus jo draugui Patroklui („Iliada", XXIV, 10—12; XVIII, 23—24).

[10] Trojos karalius Priamas, Hektoro tėvas, prašė trojiečių leisti jį pas Achilą maldauti, kad liautųsi tyčiotis iš užmušto sūnaus lavono (*Homeras.* Iliada, XXII, 414—415).

[11] Šiuos žodžius taria Achilo motina, jūrų deivė Tetidė, išėjusi iš jūros su savo seserimis Nereidėmis, kad paguostų sūnų, apraudantį savo draugą Patroklą (*Homeras.* Iliada, XVIII, 54).

[12] Šiuos žodžius Dzeusas taria, žiūrėdamas į Achilo persekiojamą Hektorą (*Homeras.* Iliada, XXII, 168—169).

[13] Dzeusas sielvartauja, nujausdamas, kad jo sūnus Sarpedonas žus nuo Patroklo rankos (*Homeras.* Iliada, XVI, 433—434).

[14] *Homeras.* Iliada, I, 598—599.

[15] *Homeras.* Odisėja, XVII, 386.

[16] Šiais žodžiais Diomedas kreipiasi į Stenelą, neteisingai kaltinantį karalių Agamemnoną melu (*Homeras.* Iliada, IV, 412).

[17] Pirmoji eilutė — „Iliada", III, 8, antroji — ten pat, IV, 431.

[18] Taip įpykęs Achilas plūsta Agamemnoną („Iliada", I, 225).

[19] Šiais žodžiais Odisėjas, klausydamasis Demodoko dainų, giria karaliaus Alkinojo vaišingumą („Odisėja", IX, 8—10). Čia Platonas tarsi užmiršta, kad Homero Odisėjas giria ne tik valgių gausumą, bet ir „linksmumą", kurį svečiams teikia dainius, „dievams prilygstantis balso grožybe" (IX, 2—8).

[20] Šie žodžiai buvo įtikinantis argumentas Odisėjo bendrakeleiviams, papjovusiems šventas Helijo karves („Odisėja", XII, 342).

[21] Žr. „Iliada", XVI, 294—296.

[22] Žr. „Odisėja", VIII, 266—366.

[23] Šitaip Odisėjas tramdo save, užrūstintas jaunikių begėdiškumo jo paties namuose („Odisėja", XX, 17—19).

[24] Ši eilutė priskiriama Heziodui.

[25] Žr. „Iliada", IX, 515—526.

[26] Žr. „Iliada", XIX, 278—280.

[27] Žr. „Iliada", XXIV, 175.

[28] Žr. „Iliada", XXII, 15, 20.

[29] Žr. „Iliada", XXI, 130—132, 211—226, 233—327 apie Achilo dvikovą su upės dievu Skamandru.

[30] Žr. „Iliada", XXIII, 140—151. Platonas užmiršta, kad Achilas turėjo paaukoti savo plaukus Sperchėjo upei taip pat ir Patroklo garbei, nes Patroklo žuvimas tarsi pranašavo ir jo žūtį.

[31] Žr. „Iliada", XXII, 395—405.

[32] Žr. „Iliada", XXIII, 175—183.

[33] *Pelėjas* — mirmidonų karalius, Eako sūnus ir Dzeuso anūkas.

[34] *Chironas* — Krono ir nimfos Filiros sūnus, išmintingas kentauras, gyvenęs Pelijo kalne ir išauklėjęs ne vieną herojų.

[35] Tesėjas ir mitinės lapitų tautos karalius Piritojas norėjo pagrobti Hado žmoną, mirusiųjų karalystės deivę Persefonę. Platonas Piritoją vadina Dzeuso sūnumi, tačiau jis buvo karaliaus Iksiono sūnus.

[36] Fragmentas iš Eschilo tragedijos „Niobė".

[37] „Iliada", I, 15—16.

[38] Žr. „Iliada", I, 7—21.

[39] Sokratas proza atpasakoja „Iliados" I giesmės 11—42 eilutes.

[40] *Trigonas* — trikampio formos styginis instrumentas, artimas lyrai, kuriuo išgaunamas labai švelnus ir minkštas garsas. *Pektida* — daugiastygės lyros variantas, atsiradęs Lydijoje. Jos stygas užgaudavo pirštais. Pagal Platoną, daugiastygiai instrumentai, suskaidantys vieningą harmoniją į daugelį atspalvių, tarsi griauna žmogaus vieningumą, ugdydami rafinuotumą ir palaidumą. Dėl tos pačios priežasties iš valstybės išgujama ir fleita (žr. toliau), kuriai būdingas daugiabalsiškumas ir subtilus, jaudinantis skambėjimas, tolimas nuo klasikinio paprastumo.

[41] *Apolono instrumentas* — lyra, skleidžianti kilnius garsus, o *Marsijo* — fleita, jaudinanti ir žadinanti aistras. Pagal padavimą, satyras Marsijas pagriebęs Atėnės numestą fleitą ir bandęs varžytis grojimu su Apolonu. Nugalėjęs Apolonas liepęs nulupti Marsijui odą ir pakabinti ją oloje, kur, siūbuodama nuo vėjo, ji sklei-

džianti gailius garsus (*Ovidijus*. Metamorfozės, VI, 382—400; *Ksenofontas*. Anabazis, I, 2, 8). Šiame mite simboliškai priešpastatomas kilnus lyros santūrumas ir laukinis lyros aistringumas.

[42] Senovės graikų eilėdaros pagrindą sudarė ilgų ir trumpų skiemenų kaita. Dėsningai pasikartojantis skiemenų derinys buvo vadinamas pėda. Pėdos buvo trejopos — vienų pėdų ilgoji dalis buvo lygi trumpajai (2 : 2, *daktilis* — ◡◡; *anapestas* ◡◡ —, *spondėjas* — —), kitų ilgoji dalis buvo dvigubai ilgesnė už trumpąją (2 : 1, *jambas* ◡ —, *trochėjas (chorėjas)* — ◡, *jonikai* ◡◡ — —, — —◡◡), dar kitų pėdų ilgoji dalis buvo pusantro karto ilgesnė už trumpąją (3 : 2, visos keturios *peonų* rūšys — ◡◡◡, ◡ — ◡◡, ◡◡ — ◡, ◡◡◡ —, *kretikas* — ◡ —, *bakohijas* — — ◡). Trumpoji pėdos dalis buvo vadinama *pakilimu* (αρσις), ilgoji — *nuleidimu* (θεσις). Daktilinis-spondėjinis metras buvo laikomas rimtu, iškilmingu, didingu (epinis hegzametras), eleginis — švelniu ir liūdnu, anapestas — žvaliu, primenančiu maršą, trochėjas — greitu, jambas — aistringu, pašėlusiu ir t. t.

Keturi sąskambiai — čia turimas galvoje muzikinis tetrachordas, kurį sudaro du tonai ir vienas pustonis, užpildantis vieną iš intervalų tetrachordo pradžioje, viduryje ar pabaigoje ir sudarantis tam tikrą kaitą, t. y. harmoniją, arba dermę — fryginę, lydinę, dorinę, joninę.

[43] *Damonas* (Δαμων, V a. pr. m. e.) — Atėnų muzikas ir sofistas, Periklio draugas, Sokrato mokytojas. Jis išrado hipolydinę dermę, priešingą miksolydinei, bet labai panašią į joninę.

[44] Antikos atletai labai daug valgydavo, nes buvo įsitikinę, kad gausus maistas teikia kūnui stiprybę.

[45] *Helespontas* — Dardanelų sąsiauris.

[46] Sirakūziečiai mėgo prašmatnius patiekalus, turėjo ne vieną garsų kulinarą (Glaukas Lokridietis, Epainetas, Eutidemas ir kt.).

[47] Korintiečiai garsėjo papročių laisvumu.

[48] Įvairūs atėniečių kepiniai buvo garsūs visoje senovės Graikijoje.

[49] Tai buvo į šiuolaikinę polikliniką panašios įstaigos, skirtos daugiau konsultacijai negu gydymui, nors kartais į jas priimdavo ir vieną kitą ligonį stacionariniam gydymui.

[50] *Asklepijas* — senovės graikų gydymo dievas, Apolono ir Koronidės sūnus. Jo sūnūs Podalirijas ir Machaonas taip pat buvę garsūs gydytojai, dalyvavę Trojos apgulime.

[51] Platonas čia sujungia du skirtingus „Iliados" epizodus. XI giesmėje (638—641) Nestoro belaisvė Hekamedė vaišina Nestorą ir sužeistą Machaoną gėrimu, sutaisytu iš Pramno vyno, ožkos sūrio ir miežinių miltų. XI giesmės 842—848 eilutėse vaizduojama, kaip Patroklas išgydė sužeistą Euripilą, išpjovęs iš šlaunies strėlės antgalį ir pabarstęs žaizdą karčiosios šaknies milteliais.

[52] *Herodikas* (Ἡρόδικος) — Hipokrato mokytojas. Įvedė gimnastiką kaip gydymo priemonę. Prailgindavo ligonio gyvenimą, jo neišgydydamas.

[53] *Fokilidas Miletietis* (Φωκυλιδης, VI a. pr. m. e.) — poetas, rašęs moralinius pamokymus eleginio disticho forma.

[54] „Iliada", IV, 218—219.

[55] *Midas* — mitinis Frygijos karalius, garsėjęs turtingumu.

[56] Žr. „Iliadą", XVII, 588. Apolonas priekaištauja Hektorui, kad šis bėgąs nuo Menelajo, kuris visuomet buvęs „menkas kovotojas".

[57] *Finikiečių prasimanymas* — t. y. labai senas prasimanymas, sukurtas svetimoje šalyje, kurį sumanūs įstatymų leidėjai panaudojo liaudies labui.

KETVIRTOJI KNYGA

[1] Turimas galvoje žaidimas šachmatais, kuriame „miestas" („valstybė") padalijamas į dvi priešiškas dalis.

[2] *Homeras.* Odisėja, I, 351—352.

[3] Palyginimas su devyngalve Lernos hidra, kuriai vietoj Heraklio nukirstos vienos galvos ataugdavusios dvi.

[4] Apolonas buvo laikomas valstybinės santvarkos, įstatymų ir visuomeninės santaikos globėju (žr., pavyzdžiui, Eschilo tragediją „Eumenidės").

[5] Čia turimas galvoje dievas Apolonas. Atėniečiai jį laikė savu, vietiniu dievu, nes, pagal padavimą, jis buvęs jonėnų — taigi ir atėniečių — protėvio Jono tėvas.

[6] Delfuose, prie Apolono šventyklos, gulėjo akmuo, kurį, pagal padavimą, Rėja davusi praryti Kronui vietoj kūdikio Dzeuso. Kai Kronas jį išspjovęs atgal, jį padėję Delfuose, Parnaso kalno papėdėje, kaip šventenybę, žymėjusią Žemės vidurį (*Heziodas.* Dievų kilmė, 497—500).

[7] *Trakija* — šalis Balkanų pusiasalio šiaurės rytuose.

[8] *Skitija* — šalis Juodosios jūros pakrantėje (šių dienų Ukrainos TSR teritorijoje).

[9] *Homeras.* Odisėja, XX, 17—18.

PENKTOJI KNYGA

[1] Atsakymas į šį klausimą pateikiamas „Valstybės" VIII knygoje, kurioje kritikuojamos iškreiptos valdymo formos — timokratija, oligarchija, demokratija ir tironija.

[2] Priežodis, reiškiantis lengvabūdišką užsiėmimą.

[3] *Adrastėja,* dar vadinama Nemezide,— likimo ir keršto deivė.

[4] *Palestra* (παλαιστρα) — gimnastikos mokykla.

[5] *Gimnazija* (γυμνασιον) — fizinio lavinimo mokykla, kurią lankė palestrą baigę jaunuoliai. Be gimnastikos, jie ten mokydavosi politikos, filosofijos ir literatūros.

[6] Kretiečiai ir spartiečiai, garsėję savo įstatymų griežtumu, anksčiau už kitus graikus atkreipė dėmesį į piliečių fizinio lavinimo nuo mažens iki pat senatvės sistemą. Kretoje ir Spartoje mankštindavosi nuogi.

[7] Pagal padavimą, delfinai visada išgelbėdavę į nelaimę patekusį žmogų.

[8] Platonas ginčijimosi meną (*eristiką*) priešpastatė filosofinėms diskusijoms — *dialektikai.* Dialektika siekia objektyvios tiesos, o eristika — kiekvieno iš besiginčijančių subjektyvaus teisumo. Eristika esanti neverta tikro filosofo.

[9] Galimas daiktas, čia slypi užuomina į Aristofano komediją „Moterys tautos susirinkime", kurioje išjuokiamos įvairios sociali-

nės teorijos. Šioje komedijoje moterys įveda nuosavybės, pinigų, vergų, drabužių, žmonų, vaikų ir kitų dalykų bendrumą.

Cituojama eilutė priklauso Pindarui.

[10] *Geometrinė būtinybė* — t. y. protu pagrįsta būtinybė.

[11] Šventomis santuokomis buvo vadinamos Dzeuso ir Heros ir apskritai dievų santuokos. Platonas šventomis vadina tas santuokas, kurios sudaromos pagal įstatymus ir yra neišardomos.

[12] Čia Platonas, kaip ir toliau (461 c), matyt, pasmerkia mirti vaikus, turinčius fizinių trūkumų. Tai Spartoje įsigalėjusio papročio atgarsiai.

[13] Kad vaikus reikia gimdyti „žydėjimo" amžiuje (moterims nuo 20 iki 30 metų, o vyrams maždaug nuo 25 iki 50 metų), Platonas nustato pagal analogiją su spartiečių įstatymais.

[14] *Pitija* — Apolono žynė Delfuose.

[15] Antikai būdinga valstybės kaip kūno (σωμα) samprata. Netgi žmogus antikos laikais buvo suprantamas pirmiausia kaip kūnas, o ne kaip asmenybė vėlesne šio žodžio prasme.

[16] Olimpinių žaidynių nugalėtojai turėdavo daug privilegijų — pavyzdžiui, jie visą gyvenimą maitindavosi valstybės sąskaita arba kaudavosi pirmoje gretoje, petys į petį su valdovais.

[17] Heziodas rašo:

Jie nesupranta, kvailiai, kad pusė verčiau, negu visa.
(„Darbai ir dienos", 40).

[18] *Homeras.* Iliada, VII, 321.

[19] Žr. *Homeras.* Iliada, VIII, 162.

[20] *Heziodas.* Darbai ir dienos, 122—123.

[21] Graikijoje nuo seno buvo įsigalėjęs paprotys nuimti nuo nugalėto priešo lavono ginklus ir kabinti juos šventykloje.

[22] Graikai buvo giliai įsitikinę, kad jie skiriasi nuo „barbarų" ir savo prigimtimi, ir įstatymais, kad „barbarai — vergų padermė, o graikai — laisvi" (žr. *Euripidas.* Ifigenija Aulidėje, 1397—1401).

[23] Šią garsiąją tezę Platonas mėgino įgyvendinti Sicilijoje. Jis triskart keliavo pas jos tironus Dionisiją Vyresnįjį ir Dionisiją Jaunesnįjį, vildamasis padaryti juos apsišvietusiais valdovais.

[24] T. y. kaip imtynininkai palestroje.

[25] Demokratiniuose Atėnuose buvo 10 filių; kiekviena iš jų buvo padalyta į tris dalis — *tritijas,* kurios savo ruožtu buvo dalijamos į fratrijas. Kiekviena tritija turėjo savo vadą — tritiarchą.

ŠEŠTOJI KNYGA

[1] *Momas* — senovės graikų pašaipos dievas, Nakties sūnus.

[2] *Mandragora* — augalas, kurio šaknis primena žmogaus figūrą ir, jos užvalgius, sukelia miegą.

[3] Taip Sokratą pavadino jo kaltintojai.

[4] Aristotelis žodžius, kad „turtuoliai nuolat kiūto prie turtuolių durų", priskyrė poetui Simonidui. Diogenas Laertietis pasakoja, kad į Sirakūzų tirono Dionisijo klausimą, kodėl filosofai einą prie turtuolių durų, o ne turtuoliai — prie filosofų durų, filosofas Aristipas atsakęs: „Todėl, kad vieni žino, ko jiems reikia, o kiti — ne" („Apie garsiųjų filosofų gyvenimą ir pažiūras", II, 8, 69).

[5] Pagal Platoną, dievo malonė dalijama nepriklausomai nuo auklėjimo. Pavyzdžiui, „Menone" sakoma, kad valstybės vyrai ne išmokomi dorybių (94b-e), bet gauną išmintį „iš dievo" (99b-d).

[6] Grįždami iš Trojos, Diomedas su Odisėju slapta pagrobę paladijų (Atėnės statulą). Achajų stovykloje Odisėjas mėginęs nužudyti Diomedą, tačiau jam nepasisekę. Tada Diomedas supykęs, surišęs Odisėjui rankas ir, mušdamas bukąja kardo puse, parsivaręs jį į stovyklą.

[7] *Teagas* minimas „Sokrato apologijoje" kaip vienas iš Sokrato mokinių. Jo vardu pavadintas vienas Platono dialogas.

[8] Sokratas pasakodavęs, kad kažkoks vidinis balsas (jis jį vadinęs demonu) įspėdavęs jį visuomet, kai jis ketindavęs daryti ką nors nederama (plačiau apie tai žr. „Sokrato apologijoje").

[9] Šis posakis priskiriamas Solonui.

[10] *Heraklitas Efesietis* (ʽΗράκλειτος, apie 544 — apie 483 m. pr. m. e.) — senovės graikų filosofas materialistas, vienas iš dialektikos pradininkų. Jis teigė, kad viso, kas egzistuoja, pagrindas — amžinai judanti ir kintanti ugnis. Jo saulė — ne tik kasdien nauja saulė, bet ir nuolat, be paliovos atsinaujinanti.

[11] *Lentelė* (πινακιον) — lentelė pastaboms pasižymėti.

[12] *Tėvas* — čia: aukščiausias gėris, kurį įkūnija pasaulio kūrėjas (δημιουργός).

[13] Aukščiausias gėris, pagal Platoną, nuo nieko nepriklauso, jis yra už būties ribų (επεκεινα της ουσιας), pats save sąlygoja ir yra pradas, neturintis jokių prielaidų (αρχη ανυπόθετος).

[14] Mąstymą ir nuovoką Platonas priskiria protu suvokiamai sričiai, o tikėjimą ir spėjimą — juslėmis suvokiamai sričiai.

SEPTINTOJI KNYGA

[1] *Homeras.* Odisėja, XI, 489—490.

[2] Apie *Palaimintųjų salas*, kur be jokių rūpesčių, ramūs ir laimingi gyvena po mirties teisuoliai, kalbama Heziodo poemoje „Darbai ir dienos" (167—173).

[3] Čia *kaliniai* — žemdirbių ir amatininkų luomas, kuriems neprieinama „šviesa".

[4] Čia kalbama apie atsitiktinumą, kuriuo paremtas žaidimas šukėmis (plg. „Fedrą", 241b). Viena šukės pusė būdavo nudažyta baltai, kita — juodai. Vienas iš žaidėjų mesdavo ją, klausdamas: „Diena ar naktis?"

[5] *Palamedas* — vienas iš Trojos karo herojų, Odisėjo neteisingai įskųstas graikams ir jų nužudytas. Jis buvęs poetas ir išradėjas, išradęs alfabetą, skaičiavimo mokslą ir kt.

Agamemnonas — Atrėjo sūnus, Mikėnų karalius, vyriausiasis achajų ir jų sąjungininkų kariuomenės vadas Trojos karo metu.

[6] Pojūčiais suvokiamas *vienetas* („viena") visada apima ir daugybę (vienas miestas — daug žmonių, vienas žmogus — daug kūno dalių, viena ranka — daug pirštų ir t. t.). Bandymai surasti tokį „viena", kuris nesuponuoja nieko kita, išskyrus patį save, — tai priartėjimas mąstant prie jokių prielaidų neturinčio prado. Taigi skaičių mokslas, pagal Platoną, skatina filosofinius apmąstymus.

[7] Čia turimas galvoje konkretaus skaičiaus, įkūnyto daiktuose, begalinis dalumas ir idealaus skaičiaus nedalumas.

[8] Platonas geometrijai teikė labai didelę reikšmę. Prie įėjimo į Akademiją buvo užrašas: „Kas ne geometras, tegul čia neįeina". Tarp Platono mokinių buvo garsūs matematikai *Eudoksas* (Εὔδοξος, IV a. pr. m. e.) ir *Menechmas,* o geometras *Euklidas* (Εὐκλείδης, 365? — 300? m. pr. m. e.) buvo artimas Platono filosofijai.

[9] Čia turima galvoje stereometrija (gr. στερεός — „kietas"), nagrinėjanti kietų kūnų padėtį erdvėje.

[10] Čia kubu vadinamas bet koks trimatis daiktas.

[11] *Dedalas* — senovės graikų mitinis architektas ir skulptorius. Už jį pralenkusio mokinio nužudymą buvęs išvarytas iš Atėnų. Kretoje karaliui Minui pastatęs Labirintą. Kai Minas jį su sūnumi Ikaru įkalinęs Labirinte, jiedu iš vaško ir plunksnų pasidarę sparnus ir išskridę.

[12] Platonas susieja astronomiją ir muziką, nes, pagal pitagoriečių teoriją, kurios jis čia laikosi, regėjimui prieinamas dangaus kūnų judėjimas sukuria sferų harmoniją, sudarančią žmogaus klausai prieinamos muzikinės harmonijos pagrindą.

[13] Čia kritikuojamas pitagoriečių pomėgis eksperimentuoti. Garsų kokybę tyrinėjo pitagorietis Hipas: jis pasidarė varinius strypus ir iš jų išgaudavo „garsų simfoniją". Jis sukūrė teoriją apie greitą ir lėtą garsų judėjimą, kurį stebėjo, pripildęs indus nevienodu skysčio kiekiu.

[14] Pagal Platoną, nesubrendusį vaikų protą galima palyginti su linijų nebylumu arba su dydžiais, kurių negalima išreikšti, t. y. su iracionaliais dydžiais.

AŠTUNTOJI KNYGA

[1] Galimas daiktas, tai užuomina į idealų gyvenimą jau už jutiminio pasaulio ribų, kurį Platonas vaizdingai nupiešė „Fedone" ir „Valstybės" X knygoje.

[2] Profesinis imtynininkų išsireiškimas, kai kova baigiasi lygiomis ir reikia imtis iš naujo.

[3] Platonas labai žavėjosi spartiečių valstybine santvarka. Pagal jį, Spartoje leidęs įstatymus Apolonas, o Kretoje — Dzeusas, su kuriuo bendravęs karalius Minas.

[4] *Timokratija* (gr. τιμή — „kaina", „užmokestis", „garbė") laikoma turto cenzu pagrįsta valdžia, kaip, pavyzdžiui, Atėnuose iki Solono konstitucijos.

[5] Čia, matyt, užuomina į „Iliadą" (XVI, 112).

[6] Mūzų pranašystė apie idealios valstybės žuvimą pagrįsta vadinamuoju „Platono skaičiumi". Šis mįslingas skaičius — būdingas Platonui mėginimas matematiškai apmąstyti geriausias sąlygas idealios visuomenės, kuriamos pagal žmogaus organizmo modelį, klestėjimui. Konkreti matematinė šio skaičiaus reikšmė jau antikoje kėlė daug ginčų. Dėl jos ginčijamasi iki šiol. Kai kurie komentatoriai čia įžvelgia ryšį su kūdikio embrioninio vystymosi periodu. Plačiau apie tai žr.: *Лосев А. Ф.* История античной эстетики: Софисты. Сократ. Платон.— М., 1969, с. 319—326.

[7] Žr. *Heziodas.* Darbai ir dienos, 109—201.

[8] Platonas čia piešia valstybę, pagrindiniais bruožais primenančią Spartą V a. pr. m. e., kur karinės stovyklos griežtas paprastumas buvo derinamas su godžiu turtų kaupimu ir neregėta prabanga.

[9] *Glaukonas,* Ksenofonto liudijimu, teturėdamas vos dvidešimt metų, norėjęs valdyti valstybę ir jautęsis didžiu žmogumi, girdėdamas ironiškus Sokrato pagyrimus. Galų gale Sokratas jį atkalbėjęs, pataręs siekti kuo gilesnių žinių pasirinktoje veiklos srityje, jei norįs pelnyti šlovę ir pagarbą („Atsiminimai apie Sokratą", III 6, 1—2, 18).

[10] Čia perfrazuojami Eschilo tragedijos „Septynetas prieš Tėbus" herojaus Eteoklio žodžiai, kuriais jis kreipiasi į pasiuntinį, prašydamas papasakoti apie vadus, stovinčius su savo kariais prie kitų miesto vartų (*Eschilas.* Septynetas prieš Tėbus, 455).

[11] *Tiara* — senovės Persijos ir Asirijos karalių galvos apdangalas.

[12] Čia turimas galvoje turto dievas Plutas, kuris buvęs aklas ir todėl neteisingai dalijęs žmonėms turtus.

[13] *Lotofagai* — mitinė tauta, mitusi jėgas stiprinančiu lotosu (dobilų giminės augalu). Užvalgę lotoso, svetimšaliai užmiršdavę savo tėvynę (*Homeras.* Odisėja, IX, 83—102).

[14] Tai citata iš neišlikusios Eschilo tragedijos „Niobė".

[15] *Herodotas.* Istorija, I, 55.

[16] *Homeras.* Iliada, XVI, 775.

[17] Tai citata ne iš Euripido, bet iš Sofoklio neišlikusios tragedijos „Ajantas Lokrietis". Sofoklis turėjo galvoje tironų siekimą tapti kultūros skleidėjais. Dėl to jie kviesdavosi į savo rūmus didžiuosius poetus. Platonas čia savaip iškreipia Sofoklio mintį.

[18] Plg. *Euripidas.* Trojietės, 1169.

DEVINTOJI KNYGA

[1] *Erotas* — senovės graikų meilės dievas, karo dievo Arėjo ir meilės bei grožio deivės Afroditės sūnus. Vaizduojamas gražiu berniuku su sparnais ir lyra ar lanku ir strėline ant pečių.

[2] Tai priežodis apie tuos, kurie, ko nors paklausti ir nežinodami, ką atsakyti, sakydavo: „Tu man pasakysi".

[3] *Stesichoras* (Στησιχορος, VII a. pab. — apie 556 m. pr. m. e.) — senovės graikų poetas lyrikas, herojinių himnų kūrėjas. Jis parašęs himną „Elena", kuriame herojų pavaizdavęs kaip nedorą ir neištikimą moterį. Pasak padavimo, dėl tokios Elenos charakteristikos Stesichoras apakęs, tačiau sugalvojęs versiją, kad buvusi pagrobta ne pati Elena, o tik jos šmėkla, ir parašęs „Palinodiją" — himną, kuriame išgarbino gražuolę Eleną, — vėl praregėjęs.

[4] Platonui labai būdinga moralines ypatybes ir žmogaus būseną reikšti geometrinėmis figūromis. Tirono laimė, pagal jį, — tik tikrosios laimės šešėlis, ir ją galima išreikšti tik kvadratu, kurio kraštinė lygi $9(3^2)$, o plotas — skaičiui $81(3^3)$. Tačiau norint išreikšti visą tirono nuopuolio dydį, reikia sukurti trimatį kūną, t. y. kubą ($9 \times 9 \times 9 = 729$). Taigi karaliaus laimė 729 kartus pranoksta tirono patiriamą malonumą. Šis skaičius, pagal Platoną, atitinka metų dienų ir naktų skaičių: 364 1/2+364 1/2 (taip apskaičiavo pitagorietis *Filolajas* (Φιλόλαος, V a. pr. m. e.). Bet tas pats skaičius išreiškia ir vadinamuosius didžiuosius metus, kuriuos, pagal Filolają, sudaro 59 metai ir dar 21 mėnuo — iš viso 729 mėnesiai; galimas daiktas, kad čia turimi galvoje kaip tik šie didieji metai. Kai dėl gyveni-

mų, tai galbūt karaliaus gyvenimas lygus skaičiui 729, padalytam iš 12 mėnesių, t. y. maždaug 67 metams, o antikoje vidutinę žmogaus gyvenimo trukme buvo laikoma 60 metų.

[5] Užuomina į Trasimachą, kuris I knygoje (343 d — 344 c) įrodinėjo, kad neteisingumas stipresnis ir galingesnis už teisingumą ir teikia žmogui daugiau naudos negu pastarasis.

[6] *Chimera, Skila, Kerberas* — mitinės baidyklės. *Chimera* — pabaisa su liūto galva ir drakono kūnu. *Skila* — baidyklė su šešiomis šuns galvomis, gyvenanti oloje virš jūros ir ryjanti jūreivius. *Kerberas* — trigalvis šuo.

[7] *Erifilė* — Alkmeono motina ir Argo karaliaus Amfiarajo žmona. Amfiarajas, būdamas doras, nenorėjęs žygiuoti prieš Tėbus. Erifilė išdavė savo vyrą, susiviliojusi brangiu vėriniu (*Homeras.* Odisėja, XI, 326—327). Alkmeonas, keršydamas už tai, vėliau nužudė savo motiną.

DEŠIMTOJI KNYGA

[1] „Pamėgdžiojančios" (draminės) poezijos pradininku Homerą laikė ne tik Platonas (plg. „Teaitetą", 152 e), bet ir Aristotelis. Jis rašė: „Homeras buvo žymiausias kilniosios poezijos kūrėjas: jis vienintelis sukūrė gražių epinių veikalų, pritaikydamas jiems draminę formą, taip pat jis pirmasis išryškino pagrindinius komedijos bruožus" („Poetika", IV).

[2] *Lakedemonas* — senas Spartos srities ir miesto pavadinimas. *Likurgas* (Λυκουργος, IX a. pr. m. e.) — menamas griežtosios spartiečių santvarkos įkūrėjas.

[3] *Charondas* (Χαρωνδας, V a. pr. m. e) — Sicilijoje gyvenęs garsus įstatymų leidėjas.

[4] *Solonas* — žr. I kn., 12 kom.

[5] *Homeridai* — rapsodai, dainavę Homero kūrinius arba pamėgdžioję jį savo pačių kūriniuose.

[6] *Talis* — žr. I kn., 12 kom.

Anacharsis ('Αναχαρσις) — legendinis skitas, kelionės į Graikiją metu pagarsėjęs savo išmintimi ir, Solono paveiktas, atsidėjęs filosofijai. Senovės graikai jam priskyrė visokius išradimus: esą jis išradęs laivo inkarą, žiestuvą ir kt.

[7] *Pitagoras* (Πυθαγόρας, VI a. pr. m. e.) — senovės graikų filosofas. Su jo vardu susiję daug legendinių motyvų. Po daugybės kelionių į Rytus apsigyveno Italijos pietuose, Krotone. Ten įkūrė mokyklą, kurioje ypač didelis dėmesys buvo skiriamas matematikos mokslams ir asketiškiems pratimams.

[8] *Kreofilas* (Κρεωφυλος) iš Chijo salos buvęs Homero žentas, gavęs iš jo dovanų „Iliadą" ir priėmęs poetą į savo namus. Pagal kitą versiją, samietis Kreofilas, priėmęs Homerą, gavęs iš jo poemą „Echalijos paėmimas", kurią poetas jam leidęs laikyti sava. Pagal Kalimachą, poemos autorius buvęs pats Kreofilas; jis net buvęs laikomas Homero mokytoju.

[9] Kreofilo vardas reiškia „kilęs iš mėsos giminės" (gr. κρεας — mėsa, φυλη — giminė).

[10] *Protagoras Abderietis* (Πρωταγόρας, 481—411 m. pr. m. e.) — senovės graikų filosofas, sofistas. Už bedievystę buvo išvytas iš Atėnų.

[11] *Prodikas Kejietis* (Πρόδικος, apie 470 m. pr. m. e.) — sofistas, kurio moraliniams pamokymams, skirtingai nuo kitų sofistų, būdingas didelis moralinis patosas. Be to, jis domėjosi kalbos filosofija — sinonimika, — kaip ir būdinga sofistams.

[12] Poetas, Sokrato ir Platono nuomone, yra, kaip ir dailininkas, labai toli nuo modelio, kurį pamėgdžioja; jis yra tik trečios eilės pamėgdžiotojas. Tuo tarpu fleitininkas nusimano apie savo meno teikiamą naudą, taigi jis yra arčiau pamėgdžiojamo modelio tikrojo supratimo negu poetas.

[13] Čia turimas galvoje perspektyvos dėsnis.

[14] Pasak mitų, *Glaukas* buvęs žvejys. Paragavęs stebuklingos žolės, jis tapęs nemirtingas ir šokęs į jūrą. Okeanas ir Tetija padarę jį dievu.

[15] Užsidėjęs Hado šalmą, žmogus pasidarydavęs nematomas.

[16] Senovės graikų bėgikai lenktyniaudami turėdavo nubėgti iki stadiono gale esančio stulpo ir grįžti atgal.

[17] *Alkinojas* — fajakų karalius. Jam Odisėjas pasipasakojo apie savo klajones (*Homeras.* Odisėja, IX—XII).

[18] Senovės graikai *Ero* vardą laikė žydišku vardu. Evangelijoje pagal Luką Eras — dailidės Juozapo protėvis (3, 28). Klemensas Aleksandrietis sutapatina jį su Zoroastru, Armėnijos sūnumi.

[19] *Tartaras* — tamsi bedugnė, giliausia vieta Hade, kur Dzeusas nutrenkė Kroną, titanus ir kt.

[20] *Anankės* (gr. *αναγκη* — „būtinybė") *verpstas* yra šviesos stulpo viduryje. Verpsto ašis — tai pasaulio ašis. Aštuoni vienas į kitą sudėti velenai — tai aštuonios dangaus sferos.

[21] Sferų spalvos atitinka planetų spalvas. Išorinė, didžiausioji, sfera — nejudančių žvaigždžių sfera. Ji pati margiausia, nes spinduliuoja visais ją sudarančių šviesulių atspalviais. Septintoji sfera — Saulės, ji pati ryškiausia; aštuntoji — Mėnulio ir Žemės — švyti tik atspindėta Saulės šviesa; antroji — Saturno — ir penktoji — Merkurijaus — geltonos, trečioji — Jupiterio — įkaitusi iki baltumo, ketvirtoji — Marso — raudona ir šeštoji — Veneros — balta.

[22] Intervalai tarp aštuonių sferų sudaro oktavą, arba harmoniją, tad Platono kosmosas skamba kaip gerai suderintas instrumentas.

[23] *Moiros* — likimo deivės. *Lachesė* — „duodanti traukti burtą", *Klota* — „verpėja", verpianti žmogaus likimo siūlą, *Atropė* — „nepakeičiamoji", „nepajudinamoji".

[24] Čia turimas galvoje žmogaus sielos demonas („genijus"), geras arba piktas.

[25] *Tamiras* — mitinis trakų dainius, varžęsis su Mūzomis ir jų apakintas (žr. *Homeras.* Iliada, II, 594—599).

[26] Žuvus Achilui, jo ginklai buvo paskirti ne narsiam achajui Ajantui, Salamino salos karaliaus Telamono sūnui, bet Odisėjui. Įtūžęs Ajantas norėjo išžudyti achajų vadus, bet Atėnė sumaišė jam protą ir nukreipė jo pyktį į achajų gyvulių kaimenę. Atsipeikėjęs po šio priepuolio, Ajantas iš gėdos nusižudė. Šią istoriją pavaizdavo Sofoklis tragedijoje „Ajantas".

[27] Žr. VII kn., 5 kom.

[28] *Atalantė* — mitinė mergaitė medžiotoja iš Arkadijos, Jaso duktė. Ji dalyvavusi Kalidono šerno medžioklėje ir pirmoji pašovusi šerną, todėl Meleagras jai padovanojęs užmuštojo šerno galvą.

[29] *Epėjas* — dailininkas, achajų karys, pastatęs medinį arklį, į kurį sulindę achajai įsiveržę į Troją.

[30] *Tersitas* — išsigimėliškos išvaizdos achajų karys, šmeižęs achajų vadus ir kurstęs achajus grįžti namo (žr. *Homeras.* Iliada, II, 212—277).

[31] *Odisėjas* — Trojos karo didvyris, Itakės karalius, garsėjęs protu ir gudrumu.

[32] *Letė* — užmaršties upė mirusiųjų karalystėje, iš kurios atsigėrusios mirusiųjų sielos užmiršdavusios savo žemiškąjį gyvenimą.

[33] *Ameleto upė* — pažodžiui: „upė, nusinešanti visus rūpesčius".

Paaiškinimus parengė *Jonas Dumčius* ir *Ramutė Jakimavičiūtė*

TURINYS

П л а т о н

ГОСУДАРСТВО

На литовском языке

Издательство «Минтис», ЛитССР, г. Вильнюс, 1981 г.

P l a t o n a s

VALSTYBĖ

Redaktorė *R. Butvilienė* * Viršelio dailininkas *A. Žvilius* * Meninis redaktorius *A. Broga* * Techninis redaktorius *J. Anaitis* * Korektorės: *B. Anaitienė, A. Koluinienė*

IB Nr. 1759

Duota rinkti 1981.02.24. Pasirašyta spausdinti 1981.06.03. Formatas $84 \times 108^1/_{32}$. Popierius spaudos Nr. 1. Šriftas „Baltika" 10 p. Spauda iškilioji. 20,37 sp. lanko+0,11 sp. lanko įklijų. 21,39 apsk. leid. lanko +0,02 apsk. leid. lanko įklijų. Užsak. Nr. 540. Tiražas 10 000 egz. Kaina 2 rb 90 kp

Leidykla „Mintis", Vilnius, Sierakausko g. 15.

Spaudė „Pergalės" spaustuvė, Vilnius, Latako g. 6.

Platonas

Pl-31 Valstybė /Iš senosios graikų k. vertė J. Dumčius; [Įž. str. „Platono filosofijos bruožai", p. 5—20, K. Rickevičiūtės]. — V.: Mintis, 1981. — 386 p. — (Iš filosofijos palikimo).

Bibliogr. paaišk. / Parengė J. Dumčius, R. Jakimavičiūtė, p. 371—385.

„Valstybė"— vienas iš stambiausių ir reikšmingiausių Platono dialogų. Čia teoriškai pagrindžiami tiesos, gėrio, grožio ir kt. idealai. „Mąstymo ir fantazijos galiomis jis [Platonas] kūrė abstrakčius idealus, o juos įgyvendinti patikėjo valstybei. Todėl visa Platono filosofija glaudžiai susijusi su valstybės teorija",— rašoma įžanginiame straipsnyje. Knyga skiriama mokslo darbuotojams, studentams ir visiems, besidomintiems filosofija.

0302010000

P $\frac{10501—232}{M851(08)—81}$ 47—81 **BBK 87.3**
1F